26

Summi Pontificis

INNOCENTII TERTII, DE SACRO ALTARIS MYSTERIO LIBRI SEX,

EX FIDE VETVSTI CODICIS correcti, & testimonijs Conciliorum, Sanctorum patrum, atque D. Thomæ ornati.

Quæ testimonia hoc signo * notantur.

Cum indice locupletißimo.

SALMANTICÆ.

In ædibus Dominici à Portonarijs, C. M. Typógraphi.

1570

CVM PRIVILEGIO.

Esta tassado en dos Reales y medio.

EL REY.

POR quanto por parte de vos Alexo Garcia librero vezino de la ciudad de Salamanca, nos ha sido hecha relacion que vos teniades vn libro, intitulado Innocencio tercio sobre los mysterios de la Missa compuesto por Fray Iuan de la Peña, cathedratico de visperas de Theologia de la dicha ciudad, el qual era muy vtil y prouechoso, attento lo qual nos pedistes y supplicastes os diessemos licencia y facultad para lo imprimir y vender, e juntamente con la dicha licencia e priuilegio, para que por el tiempo que nuestra merced y voluntad fuesse, ninguna persona destos Reynos le pudiesse imprimir ni vender so graues penas, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro consejo, por quanto en el dicho libro se hizo la diligencia que la Prematica por nos agora nueuamẽte hecha dispone, fue acordado que deuiamos mãdar dar esta nuestra cedula en la dicha razon, è yo tuue lo por bien. Por la qual damos licencia y facultad, para que qualquier impressor destos nuestros Reynos pueda imprimir è imprima el dicho libro que de suso se haze mencion sin que por ello caya ni incurra en pena alguna, y para que por tiempo de diez años primeros siguientes, que corran y se cuenten desde el dia de la data desta nuestra cedula en adelante vos, o la persona que vuestro poder ouiere, podays imprimir y vender el dicho libro, y mandamos que persona ninguna sin vuestra licencia durante el dicho tiempo de los dichos diez años le pueda imprimir ni vẽder so pena de perder todos los libros que del ouiere imprimido, y mas veynte mil marauedis para la nuestra camara, y mandamos que despues de impresso no se pueda vẽder, ni venda sin que primero se trayga al consejo, juntamente con el original que en el fue visto, que va firmado y rubricado al fin del de Domingo de çauala nuestro escriuano de camara de los que residen en nuestro consejo, para que se vea si la dicha impressiõ esta conforme al original, y se tasse el precio porque se ouiere de vender cada volumen: so pena de caer è incurrir en las penas contenidas en la dicha Prematica y leyes de nuestros Reynos. Y mandamos a los del nuestro consejo Presidẽte y Oydores de las nuestras

audien-

audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nuestra casa y corte y chancillerias, y a todos los Corregidores, Asiſtentes, Gouernadores, Alcaldes y otros juezes y juſticias qualeſquier de todas las ciudades, villas y lugares de los nueſtros Reynos e ſeñorios, e a cada vno e qualquier dellos, aſsi a los que agora ſon como a los que ſeran de aqui adelante, que vos guarden e cumplan eſta nueſtra cedula e merced que aſsi vos hazemos: y que contra el tenor y forma della no vayan ni paſſen ni conſientan yr ni paſſar por alguna manera, ſo pena de la nueſtra merced y de cinquenta mil marauedis para la nueſtra camara. Fecha en Barcelona a ocho dias del mes de Hebrero de mil y quinientos y ſeſenta y quatro años.

YO EL REY.

Por mandado de ſu Mageſtad.
Franciſco de Eraſſo.

EN la villa de Madrid a diez y ſiete dias del mes de Março, de mil y quinientos y ſeſenta y quatro, viſto por los ſeñores del Conſejo de ſu Mageſtad eſta cedula, y lo que por ella ſu Mageſtad manda, y el libro de que en ella ſe haze mencion, y el pedimiento hecho por parte del dicho Alexo Garcia librero, para que fueſſe taſſado el dicho libro, conforme a la dicha cedula taſſaron el precio de cada cuerpo del dicho libro por enquadernar a dos Reales y medio y no mas, y mandarõ que eſta cedula y taſſacion y dos fojas que van en el dicho libro al fin del firmadas del Licenciado Mercado corrector de los dichos libros, vayan inſertas en cada libro que aſsi ſe imprimiere. En fe de lo qual lo firme de mi nombre.

Domingo de çauala.

LICENCIA.

POR mandado del Consejo real de su Magestad, vi estos seys libros del Papa Innocẽcio, que tienen por titulo de Sacro altaris mysterio. Los quales en si tienen mucha erudicion y catholica doctrina, y las addiciones de mano cotegi con el exemplar correcto de Colonia de 1552. y estan fielmente sacadas. Digo que se puede imprimir sin escrupulo, y conuiene se imprima. En sant Martin. 6. de Octubre. 1563.

Fray Rodrigo de Vàdillo,

NOS el Licenciado don Luys de Alcocer Prior y Canonigo en la sancta yglesia Cathedral de Salamanca, gouernador general en todo el Obispado de Salamanca, por el Illustrisimo y Reuerendisimo señor don Pero Gonçalez de Mendoça, Obispo de la dicha ciudad del consejo de la real Magestad &c. Damos licencia para que vos Alexo Garcia librero vezino de Salamanca, o aquien vuestro poder ouiere, podades imprimir è imprimays este libro de suso escripto, con las enmiendas y partes que estan en el puestas por el Reuerendo padre fray Iuan de la Peña, frayle del monesterio de Santisteuan desta ciudad, y cathedratico de Visperas en Theologia, el qual por el esta visto y examinado: por lo qual vos damos licencia, sin que incurrays en pena alguna. Fecho en Salamanca, a diez y siete de Agosto, de 1563. años.

El Licenciado Alcocer Prior.

Por mandado del dicho señor Gouernador.

Iuan Baptista Polanco.

SERENISSIMO PRINCIPI AC D. D. FERDINANDO REGI

Romanorum Vngariæq; ac Bohemiæ, &c. Archiduci Austriæ, Infanti Hispaniæ, Duci Burgundiæ, &c. domino suo clementissimo Ioãnes Cochleus.

S. P. D.

INuictissime princeps, Rex gloriosissime, ac Domine clementissime, pietas tua & immobilis in fide catholica contra quaslibet hæresum nouitates animi constantia atque etiam paterna & auita in eruditos ac studiosos homines liberalitas publicè omnibus nota & cõfessa, Regia insuper erga paruitatem meã (licet indignam & immeritam) munificentia, iam pridem incitauerunt animum meum, vt egregio aliquo ad posteros monumento meritis virtutibusque tuis testimonium post me relinquerem. Non defuit quidem bona voluntas, nec tepida intra me fuit cordis affectio, benefactorumque memoria, & animi gratitudo. Verùm ingenioli mei vires mecum perpendens ac remetiens, comperi eas longè inferiores, quàm vt tanto Principi aliquid ex proprijs

lucubratiōibus dignè offerre queam. Nunc verò quando Lutherus iam olim publicè terque quaterq; damnatus hæreticus, nouo libro summa cum impietate sacratissima religionis mysteria ad rudem populum germanicè traducere, irridere, calumniari ac detestari apostatica perfidia nō veretur, excutit mihi sua improbitate verecundiam, vt ausim tandem vrgente necessitate obuiandi tam graui scandalo, contra tam impias & falsas illius insanias, Maiestati tuæ suppliciter offerre, & in publicum exhibere insigne ac eruditum quoddam opusculum Innocētij Papæ tertij, quod ante CCC. annos ab eo scriptum, & mihi nuper à R. D. Episcopo Misnensi, Domino & patrono meo benignissimo commodato datum, malè renouatos hoc tempore veterum Albigēsium, Pighardorum, Albanensium, Dulcinistarum: Vvaldensium, Vviclephistarum, Taboritarum, & id genus aliarū barbaricæ fæcis pessiū errores, plano quidē dicēdi stylo, sed plena ex scripturis sacris eruditione & acutis rationibus cōfutat. Nō arbitror mihi ad maiestatē tuā scribenti vel decorū vel necessariū fore, exquisitis declarare argumētis, quāto iustius securiusq; credendū sit tā pio ac erudito Pontifici, quā desperato & in reprobū sensum dato apostatæ, cuius amarulentia, furor, inconstantia, fastus animi, & excæcatæ mentis malitia, iam pridem vario rerum tra

ctatuumq; experimento Maiestati tuæ probe cognita sunt. Nec dignum existimo aut rationabile, vt tam insanus, infamis & impius Diaboli satelles vlla ex parte vel doctrinæ vel virtutis cum tanto Pontifice conferatur, aut in cõparationem vllam admittatur, cum in eo ne mica quidem vllius virtutis aut sanæ doctrinæ amplius sit reliqua. Operæpretium tamen fuerit paucis commemorare ad profectum & ædificationem lectoris qualis quantusque fuerit Pontifex iste.

Etenim cum esset genere nobilis, ex illustri familia Comitum Anagniæ oriundus ac prognatus, literarum studio vitæq; probitate longè nobilior illustriorque factus, Celestino Papa Tertio in numerum Cardinalium ascitus est, dictus proprio nomine Lotharius, factusque ita Cardinalis, scripsit opusculum de miseria conditionis humanæ, sapientissimum in hoc imitatus Ecclesiasten, vt mentes hominum à superbia & à vanitatibus huius mundi deterreret, atque futura diligentius consideranda pelliceret. Mortuo autem Celestino hic licet inter Cardinales iunior esset, mox omnium consensu in demortui locum suffectus est. Factus ergo Papa, viuax & versatile ingenium suum sic ad omnia vtriusque vitæ, actiuæ inquã & contemplatiuæ, munia intendit, vt quocunq; verteret illud, quã maximè valeret

Vita Innocentij.

leret perinde acsi illi vni rei fuerit intentus.

Quantũ ergo ad bella attinet, à quibus tempora sui Pontificatus quam turbulẽtissima fuerunt, tam longè lateq; animi curas extendit, vt nihil aliud præter bellorum negotia curasse videri queat. Quantũ enim laborum sumptuũq; impendit bello Asiatico, pro recuperanda terra sancta? Quantum pro pellendo ex Hispanis maximo Saracenorum exercitu, qui duce Hirmilino ex Aphrica traiecerat, atque omnem Hispaniam peruagatus incendijs populationibusq; ac cædibus Arelatum vsq; & Auenionem peruenerat? Nec modicũ curæ & laboris impendit tuendo Siciliæ regno, quod Henricus sextus Imperator eius fidei cõmiserat moriturus, vt Frederico. II. adhuc puero filio suo Pontificis ope & autoritate cõseruaretur. Quã-

ANNO. M.CC.

tum verò molestiarum pertulerit idem iste Põtifex in diuturnis Germanorum bellis, dum schismate in Imperio exorto, pars Philippum Henrici Imperatoris fratrem Ducem Sueuiæ & Hetruriæ, pars Othonem Quartum Saxoniæ Ducem in Regem Germaniæ & Romanorum Imperatorem elegisset, longum esset referre, extat in decretalibus eius epistolis ea de re capitulum bene lon um, sub titulo De electione & electi potestate, cui initium est, Venerabilẽ. Interempto autẽ Philippo, ipse Otho quem Papa fouerat ac prætulerat, beneficiorũ

imme-

immemor, non leues & Patrimonio Sancti Petri & regno Siciliæ vexatiões intulit. Vnde nouum in Imperio schisma enatum fuit. Excommunicato enim Othone & Imperij dignitate priuato, pars principum elegit Fredericum secundum adhuc adolescentem, qui in Germaniam profectus multum bellorum cōtra Othonem gessit, donec eo deuicto & mortuo solus imperaret. Deniq; cum lōga & grauia fuissent inter reges Franciæ & Angliæ bella, Papa iste restituta inter eos pace, sic Anglos eo merito sibi deuinxit, vt ei quotannis ex Anglia & Hibernia vectigal penderetur. Et tamen interim in ipsa quoque Italia varijs bellorum motibus angebatur eius animus, dum Veneti cōtra Dalmatas, Pisani contra Genuenses, & Cisalpinæ Galliæ ciuitates inter sese confligerent ac belli gerarentur. Quæ igitur mentis trāquillitas pro literarū studio sanctisq; contemplationibus in tantis bellorū tumultibus terroribusq; reliqua esse potuisset, nisi excelsus eius anim⁹ spei suæ anchoram in Deo firmiter & vnicè figens, cuncta terrena prospera & aduersa equanimiter tulisset? Quid dicam de perpetuo Ecclesiastici fori strepitu, & inquietis causarū fluctibus, ac infinitis ex vniuerso orbe allatis dubitantium Episcoporum quæstionibus? quibus pia mens eius quotidie in tam diuersas curas distrahebatur, vt verissimè dicere potuerit cum Apostolo: In

labore & ærumna, in vigilijs multis, præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum. Quoties enim scripsit in prolixis epistolis decretalibus, de rebus magnis & difficilibus interrogatus, Consultationi tuæ taliter respondemus? Certè quisquis Iuris Canonici quinque libros Decretalium vel semel perlegerit, facilè comperiet plura ibi esse rescripta vnius huius Innocentij, quàm omnium aliorum Pōtificum in vnum. Et ea quidem tam cautè, doctè ac luculenter posita, vt omnium Iurisconsultorum iudicio nihil possit discerni vel iuri & æquitati conformius, vel rectæ rationi & honestati magis consentaneum. Quod si addas ad hæc omnia latissimæ administrationis curas quas necessario impendit, & gubernandæ vrbi Romæ & dispensando Sancti Petri patrimonio totque regendis populis & prouincijs sedi Apostolicæ subiectis, haud immerito satis fuisse grauatus vel solis ijs occupationibus videretur. Adde insuper curas & impensas ædificationum, quantas nimirum hodie vix vllus Pōtificum perferre posset. Ipse enim hospitale sancti spiritus nō adeò longe à Basilica Sancti Petri in Saxia (vt ait Blondus) à fundamentis extruxit, tantisq; prouentibus in perpetuū adauxit, vnde alātur peregrini, ęgroti, ac vulgo cōcepti orphani, vt adhuc hodie tā opulentū ac bene institutū, omnibusq;

nibusque necessarijs ad ægrotantiũ curam instructum Xenodochiũ aut Nosocomium non facilè in toto orbe terrarum reperias. Ipse altissimam erexit pro familia sua munitionem, quæ in præsentem vsque diem Turris comitum appellatur in Vrbe. Ipse altare Basilicæ Sancti Petri opere vermiculato insigniter exornauit, id quod eius imago & literæ in fornice ipso scriptæ adhuc hodie testantur. Ipse beati Sixti ecclesiam in Auentino vetustate collapsam magnificè restituit. Ipse vniuersis Romanæ vrbis ecclesijs libram argenti singulis dedit, vnde calices sacrificandi gratia conficerentur. Ipse denique in pauperes ciues: qui honestè domi viuentes, in publico mendicare aut stipem accipere erubescebāt, largas in occulto eleemosynas fecit. Cumq; Tyberis inundatione multis maxima illata fuissent damna, ipse pius pater pauperum larga manu illis subueniens dedit & frumētum in panes & pecuniam in reparationes domorũ. Fuit igitur & eiusmodi causis & operibus pietatis quàm maximè occupatus & solicitus. Accesit & alia solicitudo nec leuis nec breuis, vt pote labor in extirpandis hæresibus. Eius nanq; auspicijs damnati sunt nominatim, errores, tum Almerici Episcopi Parisijs, tum Ioachim Abbatis in Calabria. Et generaliter contra omnes hæreses maximũ indixit & Romæ celebrauit Concilium Lateranense,

in quo

in quo ſanè ipſomet præſidente perſonaliter adfuerunt. II. Patriarchæ: Conſtantinopolitanus & Hieroſolymitanus Archiepiſcopi. LXX. Epiſcopi. CCCC. Abbates duodecim. Priores conuentales. DCCC. Duorum Imperatorum Romani ſcilicet & Conſtantinopolitani legati, ac Regis Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ, &c. Oratores. Cuius ſanè Concilij conſtitutiones aliquot paſsim recitantur in libris Decretalium. Aliud quoque præſidium eccleſiæ contra hæreticorum machinationes feliciter inſtituit, ſanctos inquam ordines religioſæ conuerſationis fratrum mendicantium, in quibus viri plurimi vita & eruditione probati & populum rectè docerent, & hæreticorum peruerſitatibus reſiſterent. Ipſe enim ſanctiſsimos viros, Dominicum Calaguritanũ ex Hiſpania, & Frãciſcũ Aſiſiatem ex Vmbria Italiæ prouincia ad ſe Romã veniẽtes in ſancto propoſito cõfirmauit. Ipſius auſpicijs alij quoque inſtituti ſunt ordines, vti fratres Sãcti Auguſtini Eremitæ, fratres Sãctæ Mariæ Carmelitæ, fratres Crucigeri, fratres Guilielmitæ, quorum ordines ſub hoc Pontifice aut à nouo inſtituti, aut in melius reſtituti ſunt. Vnde ait Sabellicus præclarus noſtris tẽporibus hiſtoriarũ ſcriptor, in ſexto Nonæ Enneadis libro: Prouidentia euenit (vt credere æquũ eſt) nõ caſu, quòd Innocentio Tertio ſedẽte multum ſit

innocen-

innocentiæ virtus illustrata multa: multum & religio innocentiæ mater. Nam & Carmelitana religio per id tempus vel orta est, vel tum demum in lucem ædita. Et duo Christianæ pietatis lumina terris affulsere, quibus multo maxima parte orthodoxa creuit fides, autores incrementi huius, Dominicus & Franciscus. Hi æquales tempore, sanctitate clari, & vterque alterum vidit. Hæc ille. Cõstat igitur hunc Innocentium admodum insignem fuisse virtutibus Pontificem, labore strenuum, curis peruigilem, consultationibus cautum, iuris prudentia instructum, rerum administratione amplum, opibus florentem, honore præcipuum, dignitate maximum, sacrarum literarum cognitione eminentem, pietatis operibus præfulgentem, vt non immeritò decantari posſit de eo ecclesiasticum illud responsorium: Iustum deduxit domin⁹ per vias rectas, & cætera. Cumque tantus esset vir iste & coram Deo & corã hominibus, ipse tamen egregia humilitate paruulus erat in oculis suis, vti scripta eius vbique indicant, maximè verò Prologus & Conclusio huius de Missa tractatus. Cum igitur vir iste dicat apertè, quòd inter omnia sacramenta cõstet illud esse precipuum, quod in officio Missæ supra mensam altaris sacratisſimè celebratur, idque sex libris pulcherrimè declaret, nullus profectò vir mentis compos iudicare poterit mi-

rit minus credēdum esse huic tanto Pontifici, quàm Luthero apostatæ, qui vt omnium virtutum osor, & omnium carnis voluptatum impurus assertor est, ita nihil sapit eorum quæ sunt spiritus Dei. Proinde nihil ei credendum est in ijs quæ contra Ecclesiam deblaterat, quũ ex professo nunc tandem scribat & ingenue fateatur à diabolo sibi suggesta esse illa, quę contra Missam nuper effutiuit argumenta. Hos itaque Innocentij libros Serenissime Rex. M. T. supplici voto à mente nuncupatos, serena obsecro fronte ac placido vultu suscipe, propter Missę assertionem & veritatis patrociniũ, è situ vetustatis in lucem restitutos. Quòd si Deus alia quoque huius Pontificis opuscula & sermonum eius volumina in manus meas dederit, sub nullius profecto potius quàm sub T. M. auspicijs in orbem diuulgabuntur. Quis enim regum, principum, &c. aut liberalius fouet studiosos, aut clementius alloquitur eruditos? Quis magnatum promptius aut elegãtius in offenso perpetuæ orationis sermone loquitur latinè? Quis in cõsultationibus aut rectum iudicium deprehendit acutius, aut consiliariorum vota recitat memoriter ex tempore atque expendit exactius? Vno Cæsar. August. Carolo. V. fratre tuo germano potentia minor es, vnus in cæteris bonis illi par. Nemo in terris te nobilitate aut stemmate superat, nullus princi-

pum te maiorum claritate vincit, nullus laborum tolerantior, nullus in periculis præsentiori animo, nullus coniugij fide integrior, nullus coniugis fœcunditate felicior, nullus in liberorum educatione diligentior, nullus iustitię studiosior. Breuiter nullus mortalium optimis quibusque ornamentis & virtutibus, quæ bonum regem aut principem decent, te vno per Dei gratiam & benignitatẽ ornatior, auctior, aut cumulatior existit. Deus optimus maximus Rex regum, & Dominus dominantium, hæc virtutum tuarum bona tibi perpetuo cum incremento feliciter conseruet, atque etiam in liberos tuos prosperiori successu transfundat. Bene vale. S. domine rex optim. ac clem. princeps. Dresdæ ad Albim, sexto Calendas Martij. Anno domini.

M. D. XXXIII.

TRACTATVS De ſacro Altaris Myſterio, conditus à domino Innocentio Papa Tertio.

Notra in prima

TRIA ſunt, in quibus præcipuè diuina lex conſiſtit: mandata, promiſſa, & ſacramēta. In mandatis, eſt meritum, in promiſsis eſt præmium, in ſacramētis eſt adiutorium. Sacramentis enim ad vtrunq; iuuamur, ad exequendum mandatum, & ad obtinendum promiſſum. Verùm inter omnia ſacramenta illud conſtat eſſe præcipuum, quod in officio miſſæ ſupra menſam altaris ſacratiſsimè celebratur: illud eccleſiæ repræſentans conuiuium, in quo filio reuertenti pater occidit vitulum ſaginatum, panem vitæ proponens, & vinum quod miſcuit ſapientia. Hoc autem officiū ipſe Chriſtus inſtituit, cùm hæredibus ſuis nouū cōdidit teſtamentū, diſponens eis regnū, ſicut pater ſuus ſibi diſpoſuit, vt ſuper mēſam eius edant & bibant in regno ſuo quod eccleſia cōſecrauit. Cœnantibus enim il-

Lex diuina in tribus cōſiſtit.

*D.Tho.3. p.q.65.ar.3.
Lucæ.15.
Ioan. 6.
Prouerb.3.

*D.Tho.3. p.q.73.ar.5.
Inſtitutio Miſſæ.
Lucæ.22.
Matth.26.

Marci. 14. Lucæ. 22. lis accepit Iesus panem, & grátias agens, benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis dicens. Accipite & comedite, Hoc est corpus meũ quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem.

Missa ab Apostolis celebrata. Hac igitur institutione formati cœperunt apostoli sacrosanctum mysteriũ frequẽtare, eam, quã Christus expresserat, & formam seruantes in verbis, & materiam tenentes in rebus.

1. Corint. 11. Sicut Apostolus Corinthijs protestat. Ego (inquit) accepi à domino, quod & tradidi vobis: quoniã dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & benedixit, &c.

S. Petrus. Primus ergo beatus Petrus Apostol⁹ Missam Antiochiæ dicitur celebrasse, in qua tres tantùm orationes in primordio nascentis ecclesiæ dicebantur. Cætera verò diuersis temporibus, & à diuersis personis leguntur adiecta, prout Christianæ religionis cultu crescente, visa sunt decentiùs cõuenire.

Optimè dispositũ missæ officiũ. * D.Tho.3. p.q.83.articul.4. Hoc enim officium tam prouida reperitur ordinatione esse dispositum, vt quæ per Christũ gesta sunt & in Chrõ, ex magna parte contineat, ex quo Christus de cœlo descendit, vsque dum ascendit in cœlum: & ea tam verbis quàm signis admirabili quadam specie repræsentet.

Missa consistit in quatuor. Ipsum autem officium cõsistit in quatuor, in personis, operibus, verbis, & rebus. Tres enim sunt ordines personarum, celebrantes, ministrantes, & circũstantes. Tres operum species, gestus, actus, & motus. Tres diuersitates

sitates verborum, orationes, modulationes, lectiones. Tres rerũ materies, ornamenta, instrumenta, & elemēta. Hæc omnia diuinis sunt plena mysterijs, ac singula cœlesti dulcedine redũdantia. Si tamen diligentem habeant inspectorem, qui norit sugere mel de petra: oleumq; de saxo durissimo. Quis autem nouit ordinē cœli, & ponit rationes eius in terra? puteus enim altus est, & in quo hauriam aquam vas non habeo, nisi porrigat ille qui dat omnibus affluenter, & non improperat: vt inter medium montium transeuntem hauriam aquam, in gaudio de fontibus Saluatoris. Pulsans ergo pulsabo, si forte clauis Dauid aperire dignetur, vt introducat me rex in cellam vinariam, in qua mihi supernum demonstret exēplar, quod Moysi fuit in monte mōstratum, quatenus sacrosanctum altaris officium eo valeam reuelante differere, qui linguas infantium facit esse disertas, cuius spiritus vbi vult spirat, diuidens singulis prout vult: ad laudem & gloriam trinitatis, ad profectum & vtilitatem legentium, ad meorũ veniã & indulgentiam peccatorum. Si quid ergo dignum in hoc reperietur opusculo, diuinæ gratiæ penitus ascribatur. Nam omne datum optimum, & omne donum perfectũ: desursum est descendens à patre luminum, si quid indignum, insufficientiæ deputetur humanæ, nam corpus quod corrumpitur aggrauat animam,

Omnia quæ in missa fiũt mysterijs plena sunt
Deuter. 32.
Iob. 38.
Ioan. 4.
Iacobi. 1.
Psal. 103.
Esai. 12.
Inuocatio.
Apocaly. 3.
Cantic. 1.
Exod. 25.
Sapien. 10.
Ioan. 3.
1. Corint. 12.

Humilis & pia protestatio.
Iacob. 1.

Sapien. 9. & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Consuetudinem autem apostolicæ sedis, non illam quam olim legitur habuisse, sed eam quam nunc habere dinoscitur, prosequendam disposui, quæ disponente domino, cæterarum ecclesiarum mater est & magistra.

CAPITVLA.

LIBRI PRIMI.

INNOCENTII. PP.

LIBER PRIMVS

De ſex ordinibus Clericorum.

CAPVT PRIMVM.

*D.Tho.3. p.q.83.arti. 5 ad.12.

QVVM Apoſtolicæ ſedis Antiſtes celebriter agit miſſarum ſolennia, ſex habet ſecum ordines Clericorum, id eſt, Epiſcopos, Presbyteros, Diacones, Subdiacones, Acolytos, & Cantores, ipſo numeri ſacramento perfectionē huius officij manifeſtans. Senarius enim numerus eſt perfectus, eo quòd redditur ex ſuis partibus aggregatis. Vnde ſexto die perfecit Deus cœlum & terram, & omnem ornatum eorum, & quum in plenitudine temporis ſexta veniſſet ætate, ſexta quoque die, ſub hora ſexta, genus redemit humanum. Sed & ſex ordines miniſtrorum legimus in veteri teſtamento, Pontifices, Sacerdotes, Leuitas, Nathinneos, Ianitores, & Pſaltes, quos ex maiori parte diſtinxit Artaxerxes in epiſtola quam Eſdræ ſcribæ direxit. Notum (inquit) facimus de vniuerſis ſacerdotibus, Leuitis, Cantoribus, & Ianitoribus, Nathinneis, miniſtris domus Dei, vt eis vectigal & tributum & annona nullatenus imponatur.

Senarius numerus perfectus eſt.

Gene. 1.

Galat. 4.

Sex ordines miniſtrorū veteris teſtamenti.

1. Eſdr. 8.

¶ De

¶De primicerijs, & cantoribus.

CAPVT. II.

DAuid prophetarum eximius, volēs cultum Dei solennius ampliare, cantores instituit, qui coram arca fœderis domini musicis instrumentis & modulatis vocibus decantarent, inter quos præcipui fuerunt Heman, cuius vicem nunc in ecclesia obtinet primicerius, qui cantoribus est prælatus, vnde legitur in Paralipomenon, isti sint quos constituit David super cantores domus Domini, stantes iuxta ordinē suū in ministerio, de filijs Caath; Heman cantor filius Ioel, & à dextris eius Asaph filius Barachiæ, ad sinistram autem Ethan filius Chusi. Debent ergo cantores consonis vocibus & suaui modulatione concinere, quatenus animos audientium ad deuotionem Dei valeant excitare.

Institutio Canticorū per Dauid.

1. Parali. 6.

Heman.
Asaph.
Ethan.

¶De acolytis, quod sit eorum ministerium.

CAPVT. III.

ACOlyti verò, qui latinè Ceroferarij nuncupantur, ab Aaron & filijs eius ministerij sumere possunt exemplum. Scriptum est enim in Exodo. Præcipe filijs Aaron, vt offerant oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloq; contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij, & collocabunt eam Aaron & filij eius, & vsque mane luceat coram domino. Quod ergo tunc sacerdo-

*De muneribus cuiusque ordinis. 4. sentē. distinct. 24.

Exodi. 27.

tes agebant, hoc nunc acolyti faciunt in mini-
Multa p tẽpus superaddita, aut mutata sunt. sterio lucernarum. Multa quippe non solùm
in nouo, sed & in veteri testamento legi Moy-
sis superaddita legimus & mutata. Vnde Dauid
1. Parali. 23. in libro Paralipomenon dixisse narratur. Non
erit officij Leuitarum, vt vltra portent taberna
culum, & omnia vasa eius ad ministrandũ. Aco
lyti cæreos ferunt accensos, dum legitur Euan-
gelium. Non vt tenebras aëris illuminent, sed
vt proximis opera lucis ostendant. Hoc officiũ
Ioan. 8. dominus testatur se habere, cum dicit Ego sum
lux mundi. Qui sequitur me, non ambulat in
tenebris, sed habebit lumen vitæ.

¶ De subdiaconibus. CAP. IIII.

SVbdiacones Nathinneorum vitam in ec-
1. Esdr. 8. clesia representant. De quibus in Esdra le
gitur, quòd Dauid dederat Nathinneos
ad ministeria Leuitarum. Vndè græcè dicũtur,
hypodiacones, ex quorum ordine fuit ille Na
Ioan. 1. thanaël, quẽ dñs in Euãgelio cõmendauit. Ec-
Nathinnei. ce verè Israëlita, in quo dolus nõ est. Nathinnei
verò dicuntur. i. in humilitate dño seruientes.
De quibus rectè patribus placuit, vt qui sacra
mysteria contractãt, legẽ cõtinentię debeãt ob
Esai. 52. seruare. Sicut scriptũ est in propheta, Munda-
mini qui fertis vasa dñi. Horum officio dñs vti
dignatus est, quando facta cum discipulis cœ-
Ioan. 15. na, mittens aquã in peluim, lauit pedes discipu
lorum, & linteo quo erat præcinctus, extersit.

¶ De

¶De diaconibus. CAPVT. V.

ORdo diaconorũ à tribu Leui sumpsit exordiũ. Vnde dñs ad Moysen locut⁹ est, dicens: Applica tribum Leui, & fac stare in cõspectu Aaron sacerdotis, vt ministrẽt ei & excubent, & obseruent quicquid ad cultũ pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonij, & custodiãt vasa tabernaculi in ministerio seruientes. A vigintiquinq; annis & supra, iussi sunt in tabernaculo seruire, tanq̃ ad onera portãda robusti, qui possint arcam fœderis, mensam propositionis, & vasa tabernaculi deportare. Quod, & in nouo testamẽto recolitur, quum diaconibus supra sinistrum humerũ stola imponitur. Et in diebus ieiunij supra eũdem humerum casula complicatur. Quia quicquid laboris in hac vita sufferimus, tanquam in sinistra portamus, donec à sinistra transeamus in dexterã, in qua requiẽ habeamus. Hinc etiam Diaconi Cardinales mensam Lateranensis altaris supra humeros suos in die cœnæ deportãt, & reportant in sabbato. Semper ipsi summum pontificem velut arcã fœderis Leuitæ portãtes. Cæterũ in nouo testamẽto sumpsit initium ab apostolis, qui septem viros boni testimonij, plenos spiritu sancto, diacones elegerunt, oratione præmissa, per impositionem manuũ ordinantes. Hi sunt in Apocalypsi septem angeli tuba canentes. Hi septem candelabra aurea, hi voces

Nume.3. Leuitæ.

Diacones.

vij. Diaconi.

Actuũ.7.

Apocaly. 8.

tonitruorum, qui pacem annunciant, prædicāt Euangelium, mensam componunt, offerūt Eucharistiam &c. Quę licèt humiliter, tamen excellenter ad eorum spectant ministerium. Hoc
Matth. 26. officium Christus exercuit, quando post cœ-
Lucæ. 22. nam sacramenta confecta proprijs manibus dispensauit, & cum dormientes excitauit Apostolos ad orandum, Vigilate, inquit, & orate, vt non intretis in tentationem.

De minoribus & maioribus sacerdotibus.

CAPVT. VI.

Exod. 28. SAcerdotalis ordinis institutio à veteri lege sumpsit originem, secundum quod legitur dominus Moysi præcepisse. Applica, inquit, Aaron fratrem tuū ad te cum suis filijs, de medio filiorum Israël, vt sacerdotio fungantur mihi. Veruntamen ante legem sacerdo-
Genes. 14. tes fuisse leguntur. Vnde Melchisedech sacer-
Hebr. 7. dos Dei altissimi legitur extitisse: cui decimas ex omnibus spolijs, tanquam sacerdoti Abraham persoluit. Erant autem multi minores sa-
Nazarei. cerdotes, quos Nazareos communiter appellabant. Vnus autem erat summus sacerdos, quē vocabant specialiter Arabarchum. Porrò Da-
2. Paral. 24. uid. 24. sacerdotes instituit. 16. de Eleazar, &. 8. de Ythamar, quibus tamē omnibus vnum præfecit, quem statuit principem sacerdotum. Singulis autem per sortes vicis suæ diuisit hebdomadas, quarum octaua prouenit Abiæ, de cu-

ius ge-

ius genere Zacharias pater Ioannis Baptistæ descendit. Verùm in nouo testamento Christus ipse maiores & minores sacerdotes instituit, scilicet .12. Apostolos, & .72. discipulos, quos præmittebat binos in omnem ciuitatem & locum quò erat ipse venturus. Sicut enim pontifices summos Moyses regendis populis in lege præfecit, sed ad eorum societatis & operis adiutorium, sequentis ordinis viros, & secundæ dignitatis elegit. Nam in Eleazaro & Ythamar filijs Aaron: paternæ transfudit plenitudinis abundantiam: vt ad hostias salutares & frequentioris officij sacramenta, ministerium sufficeret sacerdotum. Et in eremo per .70. virorum prudētium mentes Moysi spiritum propagauit. Quibus ille vsus in populo, innumerabiles multitudines gubernaret. Sic Christus apostolis suis discipulos addidit, quibus illi suis prædicationibus totum orbem impleuerant. Apostolorum itaq; vices, maiores obtinent sacerdotes, id est, episcopi. Discipulorum verò minores, id est, Presbyteri.

Lucæ. 2. Matth. 10. Lucæ. 10. Sacerdotij distinctio. Numer. 11.

¶ De significatione nominum episcopi, & presbyteri. CAP. VII.

NOmen episcopi plus sonat oneris, q̄ honoris. Episcopus græcè superintendēs interpretatur latinè, speculatoris gerēs officium. Iuxta quod dominus inquit prophetæ, Filii hominis, speculatorem dedi te domui

Episcopus 4. sent. di. 24. lit. L. & d. 21. c. Cleros.

Iſraël, Plebi vt ſibi commiſſæ non negligenter incumbat, ſed diligenter proſpiciat. Ob hoc, inquit Apoſtolus: Qui epiſcopatū deſiderat, bonum opus deſiderat. Non dicit honorem, ſed opus. Quoniam epiſcopus, non tam vt præſit quàm vt proſit eligitur. Presbyter autem non ab ætate dicitur, ſed à prudentia. Presbyter enim græcè, latinè ſenior intelligitur. Senectus enim venerabilis eſt, non diuturna, nec annorum numero computata, ſed cani ſenſus ſunt hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata. Nam dominus inquit ad Moyſen, Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſraël, quos tu noſti, quòd ſenes populi ſunt & magiſtri.

Ezech. 3. 1. Timot. 3. * i. arduum & diuinum opus & miniſterium. Theodor. Presbyter. Sapien. 4. Numer. 11.

De primatu Romani pontificis.

CAP. VIII.

Omnibus enim apoſtolis Chriſtus vnū præpoſuit, videlicet Petrū, cui totius eccleſię principatum, & ante paſsionē, & circa paſsionē, & poſt paſsionē cōmiſit. Ante paſsionē, cū dixit: Tu es Petrus, & ſuper hāc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam, & tibi dabo claues regni cælorum. Licet enim vniuerſis apoſtolis communiter dixerit, Quorū remiſeritis peccata remittuntur eis: Et quodcunq; ſolueris ſuper terrā, erit ſolutum & in celis: & quorum retinueritis, retenta ſunt, principaliter tamen Petro conceſsit, Quodcunq; ligaueris ſuper

Primatus Petri. * Th. VValdenſ. 1. To. lib. 2. arti. ca. 32. & 33. Turre cre. libr. 2. ſummæ. Matth. 19. Ioan. 20.

per terram, erit ligatum & in cælis. Petrus ergo potest ligare cæteros, sed ligari non potest à cæteris. Nam illis particulariter dictũ est: Quorũ remiseritis peccata, remittũtur eis. Huic autem vniuersaliter dicitur: Quodcunq; ligaueris &c. Circa pasionem verò, cum pluraliter dixisset de omnibus: Simõ, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Singulariter autem pro Petro subiũxit: Ego autem pro te rogaui, vt non deficiat fides tua. Statimq; præcepit: Et tu aliquãdo cõuersus, cõfirma fratres tuos. Ad eum igitur tanquàm ad magistrum pertinet cęteros confirmare, cuius fides in nulla tentatiõe deficit. Fides enim Apostolicæ sedis super firmam petram stabili soliditate fundata, nullis vnquàm errorum sordibus potuit inquinari. Sed absque ruga manẽs & macula, pro necessitate temporum, à cæteris maculas detersit errorum. Post pasionẽ autem, cùm tertiò quæsisset à Petro: Simon Ioannis, diligis me plus his? Et ille tertio respondit: Domine tu scis, quia amo te. Tertioque præcepit: Pasce oues meas: Statimq; subiũxit: Sequere me. Petrus enim sequutus est Christum: non solùm genere martyrij, sed & in ordine magisterij. Quod Christus ostendit cùm ait: Tu vocaberis Cephas. Licèt enim Cephas secundum vnam linguam interpretatur Petrus, secundum alteram verò exponitur Caput. Nam sicut habet plenitudinẽ sen

suum

Lucæ. 22.

Ioan. 21.

Petr. caput aliorum.

Ioan. 1.

suum in se, cætera verò membra partem reci-
piunt plenitudinis: ita cæteri sacerdotes vocat
Præcipuus vbique Petrus fuit. sunt in partem solicitudinis, sed summus Pon-
tifex assumpt⁹ est in plenitudinem potestatis.
Hinc est, quòd non sine magni mysterii sacra-
mento, cum Christus vniuersos interrogasset
Matth.16. apostolos: Vos autem quem me esse dicitis? so-
Ibidem.14. lus Petrus, quasi primus & potior respõdit pro
omnibus. Tu es Christus filius Dei viui. Cum-
que timore periculi cuncti simul exterrerētur
apostoli, solus Petrus descendit intrepidus, vt
super vndas maris ad dominum ambularet. Et
cùm multi discipulorum abijssent retro, dicen-
tes: Durus est hic sermo, dixit Iesus ad duode-
Ioan.6. cim: Nunquid & vos vultis abire? Respondit Si-
mon Petrus. Domine, ad quem ibimus? verba
vitæ æternæ habes, & nos credimus & cognoui-
Matth.18. mus, quia tu es Christus filius Dei. Cumq; Ie-
sus respexisset discipulos, ait Simoni Petro: Si
in te peccauerit frater tuus, vade & corripe eū
inter te & ipsum. &c. Cùm Petrus dixisset: Do-
mine, quoties peccabit in me frater meus & di-
mittam ei? vsque septies? Respondit illi Iesus:
Non dico tibi vsque septies, sed vsque septua-
gies septies: & cùm omnes apostoli fugam arri-
Lucæ.22. perent, solus Petrus educens gladium percussit
seruum Pontificis, & dextram eius abscidit au-
riculam. Cumque post resurrectionem alij di-
Ioan.21. scipuli nauigio venissent ad Dominū, Petrus

succin-

succingens se misit in mare, vt inter vndas ad ipsum accederet. Quapropter & Christus, cùm surrexisset à mortuis, prius se Petro quàm cæteris ostendit apostolis: quia secundum apostolum visus est Cephæ, post hoc vndecim. Deinde visus est plus quàm quingētis fratrib⁹ simul. 1. Corint. 15.

¶De conuenientia & differentia potestatum inter episcopos & presbyteros.

CAPVT. IX.

Differt autem inter episcopos & presbyteros, quòd ad omnes sacerdotes cōmuniter pertinet catechizare, baptizare, prædicare, cōficere, soluere & ligare. Sed specialiter ad pōtifices spectat, clericos ordinare, virgines benedicere, pōtifices cōsecrare, manus imponere, basilicas dedicare, degradādos deponere, synodos celebrare, chrisma cōficere, & vasa consecrare. Vnguntur autem manus presbyteris ab episcopo, vt cognoscant hoc sacramento se per Spiritum sanctum suscipere gratiam consecrādi. Vnde cùm eas vngit episcopus, dicit: Cōsecrare & sanctificare digneris domine manus istas, per istam vnctionem & nostram benedictionem: vt quæcunq; consecrauerint, cōsecrētur: & quæcunq; benedixerint, benedicātur in nomine domini. Vnguntur etiam manus presbyteris, vt opera misericordię pro viribus ad omnes debeāt exercere. Per manus enim opera,

*D. Thom. 2.2. q̄. 184. arti. 6. ad. 1. VValden. 1. Tom. lib. 2. arti. 3. c. 60. Turrecre. libro. 1. c. 70. 4. sent. dist. 24. lit. I. Vnctio manuum.

Lucæ. 10. per oleũ misericordia designatur. Vnde Samaritanus, appropians vulnerato, vinum sperinfudit & oleum.

Sacerdotes egerunt vices Christi.

Veruntamen maiores & minores communiter in quibusdam vices gerũt summi põtificis, idest, Christi, dum pro peccatis obsecrant, & peccatores per pœnitentiam reconciliant.

2. Corint. 5. Vnde dixit Apostolus: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortãte per nos. Obsecramus ergo vos pro Christo, reconciliamini Deo Mediatores enim sunt sacerdotes inter Deum & homines, dum præcepta Dei deferunt prædicando, & vota populi Deo porrigunt supplicando. Quocirca tales debent existere sacerdotes, vt & Deo sint grati, & hominibus sint accepti.

Galat. 1. Nam vt inquit Apostol. Mediator non est vnius. Discordes enim recõciliare non potest, qui simul vtriq; societatis & amicitię vinculo nõ est concors. Si enim is qui displicet; ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.

Stola super vtrunq; humerum.

Hi post inuocationem sancti spiritus super vtrunq; humerum stolã accipiunt, vt ex hoc intelligant, se per arma iustitiæ à dextris & à sinistris esse munitos.

2. Corint. 6. Quatenus nec aduersis frangantur, nec prosperis eleuentur. Vnde cum stolam accipiũt, dicit illis episcopus.

Matth. 11. Accipite iugum domini, iugum enim eius suaue est, & onus eius leue. Suaue in

prospe-

prosperis, leue in aduersis. Accipiũt quoq; calicem & patenam de manu Pontificis, quatenus his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant, placabiles hostias offerẽdi. Vnde cũ hæc Episcopus tribuit. Accipite, inquit, potestatem offerendi sacrificium Deo, missamq; celebrãdi tam ꝓ viuis quàm pro defunctis in nomine domini. Officio sacerdotis vsus est dominus Iesus Christus, quando post cœnam panẽ & vinũ in corpus & sanguinẽ suum diuina virtute cõuertit. Accipite, inquit, & comedite, hoc est corpꝰ meum, hoc facite in meam cõmemorationem. Excellẽtiùs enim vsus est hoc officio, cum pro peccatis humani generis seipsum in ara crucis obtulit, idem ipse sacerdos & hostia. Matth. 26.

¶ De communibus & specialibus indumentis Pontificum & sacerdotum.

CAP. X.

HAEc autem communitas & specialitas potestatum inter episcopos & presbyteros, ipso numero communium & specialiũ vestiũ designatur. Sex enim sunt indumenta communia presbyteris & episcopis, videlicet Amictus, Alba, Cingulus, Stola, Manipulus, & Planeta. Quia nimirum sex sunt quibus cõmunis presbyterorum & Episcoporũ potestas cõsistit, videlicet catechizare, baptizare, prædicare, conficere, soluere & ligare. Nouem autem sunt ornamenta Pontificum specialia, videlicet Caligæ, Nouem ornamenta &

officia specialia Pontificum.

Sandalia, Succinctorium, Tunica, Dalmatica, Mitra, & Chirothecæ, Annulus, & Baculus. Quia munia nouem sũt in quibus specialis Episcoporum potestas consistit, videlicet Clericos ordinare, Virgines benedicere, Pontifices consecrare, Manus imponere, Basilicas dedicare, degradãdos deponere, synodos celebrare, Chrisma cõficere, Vestes & vasa cõsecrare. Pallium autem, quod Metropolitanorum & Primatum & Patriarcharum est propriũ, vt scilicet per illud à cæteris episcopis discernantur, & priuilegiatam obtineãt dignitatem. Hoc ergo tam in nouo quàm in veteri testamento legitur cõstitutum, vt põtifices pręter communes vestes habeant speciales. Sed ibi erant quatuor communes, & quatuor speciales, hic autem sex sunt cõmunes, Nouem autem speciales. Id enim mystica ratio postulabat. Nam illa data sunt carnalibus & mundanis: hæc autem data sunt spiritualibus & perfectis. Quaternarius enim conuenit carni propter quatuor humores, & mũdo propter quatuor elementa. Senarius autem perfectis, quia numerus est perfectus, qui redditur suis partibus aggregatis. Vnde sexto die perfecit Deus cœlum & terram & omnem ornatum eorum. Nouenarius spiritualibus, quia nouem sunt ordines angelorum, qui secũdum prophetam per nouem species lapidum designantur. XV. ergo sunt ornamenta Pontificis. XV. gradu

Differentia inter. 4. 6. & .9.

Genes. 2.

Ezech. 28.

dus virtutum ipso numero designantia, quos per X V. cantica graduũ Psalmista distinxit. Vestes enim sacerdotis virtutes significant, quibus debent sacerdotes ornari secundum illud propheticum: Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent. Psal. 131.

¶De legalibus indumentis secundùm Historiam. CAPVT. XI.

Quatuor erant indumenta legalia, tam minoribus sacerdotibus quàm principi sacerdotum communia. Primum dicebatur Manathasim, hebraicè, grecè, & latinè femoralia diei potest, de bysso retorta contextum. Secundum Cathemone, quod nos lineam siue subuculam: sed Moyses Abanec appellauit, Hebræi verò discentes à Babylonijs, Emissane vocauerunt, eratque byssinum & duplex. Tertium Baltheus, id est, zonalis cingulus, latus quasi digitis quatuor, sic reticulatus, vt quasi *pellis videretur, contextum de bysso, cocco, purpura & Hyacintho. Quartum Thyara, quod Hebræi Manephei, nos autem infulam appellamus, à Cydari, id est, mitra Pontificali plurimum differens, quasi formam rotundæ casidis representãs. Super hæc, quatuor proprijs indumentis Pontifex vtebatur. Primum erat tunica Hyacinthina, quam Hebræus dixit Nathir, græcè dicitur Poderis, latinè Talaris. Habebat autem pro fimbrijs ma-

Vide Exod. 28. p totu.
Quatuor indumenta sacerdotalia.
L. [illegible] pellis viperea. Diuinẽt alij meli⁹ sic habet exẽplar vt vides.
Quatuor põtificalia.

 lagra-

lagranata cum octoginta tintinnabulis aureis intercalari modo dispolita, vt audiretur sonus quum Pontifex ingrederetur sanctuarium, ne fortè moreretur. Secundum erat Ephot, id est, superhumerale de quatuor prędictis coloribus auroq; cōtextum, sine manicis, ad modum Colobij, habens aperturam in pectore quadram, ad magnitudinem palmi. In qua Logion eiusdem mensuræ inserebatur. In cuius parte superiori; videlicet super humeros, insibulati erant auro duo lapides Onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israël erant insculpta, sex in vno, & sex in altero, quo autem Samuel & Dauid induti legūtur. Ephot aliud erat lineum, & propriè quidem Ephotar dicebatur. Tertium Hebraicè dicebatur Heusen, Grecè Logion, Latinè verò Rationale vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. Dictum est autem rationale iudicij, quia ibi erat lapis, in cuius splendore Deum sibi esse propitium cognoscebant. Erat autem rationale quadrangulum &c. Quadrāgulum duplex de quatuor prædictis coloribus auroq; contextum, habens duodecim lapides per ordines quatuor. In primo Sardium, Topasium & Smaragdum. In secūdo Carbunculum, Sapphirum & Iaspidē. In tertio Ligurum, Achatem & Amethystum. In quarto Chrysolitum, Onychinum & Berillum. In quibus erāt scripta duodecim nomina filiorum Israël in singulis singula. Erant

la. Erant autem in eo ſcripta hæc duo nomina Purim & Tynim, id eſt, veritas & doctrina. Inſerebatur autem Logion ſuperhumerali, id eſt, ſuperiori parte per duos annulos & duas catenulas aureas, immiſſas duobus vncinis, qui ſub duobus prædictis Onychinis, in ſuperhumerali cōtinebant, infixi ab īferiori parte per duos annulos aureos cum duobus vittis Hyacinthinis colligabātur Ephot. Vltimum capitis ornamētum erat Cydaris, id eſt, mitra in acutū procedens, habens circulum aureum cum malagranatis & floribus. De qua ſuper frontem pendebat aurea lamina, quam Petalum dicūt, ad modum lunæ dimidię. In qua ſcriptū erat *Ayoch Adonay, id eſt, ſanctum nomen domini Tetragrāmaton, id eſt, quatuor literarum, He, Yoth, Het, Vau. Ne verò quum mouebatur Pontifex, moueretur & lamina, colligabatur vitta Hyacinthina perſpicua, quæ ſummitates poſterius diffundebat. Noſter autem Pontifex pro femoralibus habet ſandalia, pro linea Albam, pro baltheo cinculum, pro podere tunicam, pro Ephot amictum de Dalmatica vel ſtolam, pro Logio pallium, pro Cydari Mitram, pro lamina crucem. Et quædam ex his diuerſam habent formam ab illis ſecundum figuram eandem.

Lego *Agios.

¶De typo Legalium indumentorum ſecundū Allegoriam. CAPVT. XII.

 His

His vestibus ornatus Pontifex totius orbis præferebat imaginem, femoralia námque Byssina congruè terram figurabãt, quia byssin de terra procedit. Baltheus cum vitris & vasculis circunuolutionem Oceani designabãt. Tunica Hyacinthina ipso colore aërea præferebat. Per Tintinnabula sonitus tonitruorum. Per malagranata coruscationes & fulgura figurabantur. Quatuor minoris sacerdotis & quatuor Sũmi Põtificis indumẽta, quatuor Microcosmi & q̃tuor Megacosmi partes ipso numero designabãt, id est, q̃tuor humores & quatuor elemẽta. Ephot sui varietate cœlũ sydereũ

Fortè * calor.

ostẽdebat. Quòd autẽ erat aurũ intextũ coloribus, figurabat, quòd*color vitalis penetrat vniuersa. Duo lapides Onychini, solẽ & lunã vel duo Hemispheria denotabãt. XII. gẽmæ pe-

Rationale.

ctorales. XII. signa in zodiaco præferebãt. Rationale, quod erat in medio, quia ratiõe plena sunt vniuersa, quæ terrena cœlestibus hærent. Imò ratio terrenorum & temporum, caloris & frigoris, & duplex inter vtrunq; temperies de cœli cursu & ratione descendit. Per annulos, catenulas & vncinos elementorum, humorum & temporum colligamẽta signantur. Cydaris cœlum Empyreũ, Lamina superposita Deum signabat omnibus præsidentem. Hanc allegoriã

Sapien. 18.

libri Sapientiæ confirmat authoritas dicens, In veste poderis quã habebat, totus erat orbis ter-

rarum,

rarum, & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in Diademate capitis illius erat scripta.

¶ De vestibus Legalibus secundum Tropologiam. CAPVT. XIII.

His indumẽtis Legalibus sacerdos induebatur, hoc ordine. Lotis priùs manibus & pedib⁹ induebat Manathasim, id est, femoralia, figurans, ꝙ sacerdos mundatis operibus & affectibus, lachrymis pœnitentiæ, debet assumere continentiam, vt offerat hostiam immaculatam, sanctam, Deo placentem. Noster autem Pontifex, qui ingem debet habere continentiam, non induit in sacrificio femoralia, sed sandalia. Acsi dicatur. Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, & est mundus totus. Exod. 29. Rom. 12. Ioan. 13.

¶ De veste Linea. CAP. XIIII.

SEcundò induebatur Cathemone, id est, linea veste: significans, ꝙ sacerdos debet induere innocentiam. Vt quod sibi nõ vult fieri, alij ne faciat. Linum enim propter candorem significat innocentiam, secundum illud. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Matth. 7. Eccles. 9.

¶ De zona. CAPVT. XV.

TErtiò, cingebat se Baltheo, significans castitatem, qua circa lumbos debet accingi, vt restringat concupiscentiam. Vnde veritas ait, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ vestræ ardentes in manibus vestris. Lucæ. 12.

De tunica. CAPVT. XVI.

QVartò, induebat tunicam poderē, id est, talarem. Significans, quòd Pōtifex debet induere perseuerantiam, quia qui per-
Matth.19. seuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Per talum enim propter extremitatem perseuerātia
Genes.3. designatur, secundum illud: ipsa cōteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.

De Malagranatis & Tintinnabulis aureis. CAPVT. XVII.

DEpendebant ante pro fimbrijs malagranata cum tintinnabulis aureis. Per malagranatum intelligitur operatio. Per tintinnabulū aureum prædicatio. Que duo debēt in sacerdote coniungi, ne sine illis ingrediens sanctuariū,
Actu.1. moriat. Cœpit enim Iesus facere & docere, Sa-
2. Pet. 2. cerdotibus relinquens exemplum, vt sequantur vestigia eius, qui peccatū non fecit, vt sit honestas in cōuersatione. Nec inuentus est dolus in ore eius, vt sit veritas in prædicatione.

De superhumerali. CAP. XVIII.

QVintò, induebat Ephot, idest, superhumerale, significans, quod Pontifex debet induere patientiam, vt in patientia sua
Lucæ.21. possideat animam suam. Humeris enim supportamus, secundum illud. Supposuit hume-
Gene. 49. rum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens.

De duabus Oris. CAP. XIX.

Habe-

HAbebat autem duas oras coniunctas in vtroque latere summitatum, significans, quod Pontifex debet habere arma iustitiæ à dextris & à sinistris, vt non erigatur prosperis, nec deprimatur aduersis. Exod. 28. 2. Corint. 6

¶De duobus Onychinis. CAP. XX.

HAbebat & duos lapides Onychinos insertos humeris. In quibus erãt sculpta. XII. nomina filiorũ Israël, Sex in vno, & sex in altero. Per duos Onychinos significatur veritas & synceritas. Veritas per claritatem, synceritas per soliditatem. Per filios Israel significantur sancta desyderia & sancta opera. Secundum illud: Maledictus homo qui non reliquerit semen in Israël. Per senarium significatur perfectio: pro eo quòd Deus sexto die perfecit cœlum & terram & omnem ornatum eorum. Exod. 28. Deuter. 1.

¶De. XII. nominibus filiorum Israël.
CAPVT. XXI.

QVòd autem sex nomina filiorum Israël sculpta erant in vno lapide, & sex in altero, Significabant quòd desyderia sacerdotis & opera perfici debent, non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis, vt synceritas formet intentionem, & veritas finem. 1. Corin. 3.

¶De duabus catenulis. CAP. XXII.

Habebat

HAbebat & duas catenulas auri purissimi, sibi inuicem cohærentes: quæ duobus inserebantur vncinis. Significãs, q̄ Pōtifex debet habere duos charitatis affectus, ad Deũ scilicet, & ad proximũ. De quibus præcipitur: Diliges dñm Deum tuum ex toto corde tuo, & proximũ sicut teipsum. Sicut enim aurum præeminet vniuersis metallis, ita charitas extollitur vniuersis virtutibus. De qua dicit Apostolus. Horum maior est charitas.

Deuter. 6. Matth. 22. 1. Corin. 13.

¶ De duobus Vncinis. CAP. XXIII.

DVo Vncini sunt intentio & finis, quibus Catenulæ inseruntur, vt tam Deũ quàm proximũ diligat. Deum propter seipsum, Proximum propter Deum: ex puro corde & conscientia bona, & fide non ficta.

1. Timot. 1.

¶ De Rationali. CAP. XXIIII.

SExtò induebatur Logion, id est, Rationali, significans, quòd pontifex debet induere discretionem, per quam discernat inter lucem & tenebras, inter dextram & sinistram. Quia non est conuentio lucis ad tenebras, neq; Christi ad Belial.

2. Corint, 6.

¶ De quadratura Rationalis & duplicitate. CAP. XXV.

ERat autem Rationale quadrangulum, significans, quòd Pontifex debet discernere inter quatuor. Inter verum & falsum, ne deuiet in credendis. Et inter bonum & ma-

lum,ne deuiet in agendis. Erat & duplex, Quia debet discernere pro duobus, pro se videlicet, & pro populo, Ne si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadant. Matth. 15.

¶ De quatuor ordinibus lapidum.

CAP. XXVI.

HAbebat & quatuor ordines lapidum, significans, quòd Pontifex debet habere quatuor principales virtutes, iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam.

¶ De duodecim lapidibus.

CAP. XXVII.

IN singulis ordinibus autē habebat tres lapides, significans, quòd Pontifex in primo debet habere fidem, spem & charitatem. In secundo modestiā & mā∫uetudinem & benignitatem. In tertio pacē, misericordiam & largitatem. In quarto vigilantiam, solicitudinē, & longanimitatem, Per lapides enim figurantur virtutes, secundum illud. Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. 1. Corin. 3

¶ De Cydari. CAP. XXVIII.

SVpremum capitis ornamentum erat Cydaris vel Thyara, quam vltimò pontifex assumebat, significans humilitatē, de qua dominus ait: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hanc autem Lucæ. 18

tem

tem gestabat in capite, significans quòd pontifex debet gerere humilitatem in mente, exemplo capitis nostri sic dicentis: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Per caput enim mens intelligitur, secundum illud. Vnge caput tuum, & faciem tuam laua.

Matth 11.

¶De lamina aurea. CAP. XXIX.

DE Cydari dependebat à fronte lamina aurea, significans sapientiam: qua præcellere debet pontifex secundum illud: caput eius aurum optimum.

Canti. 5.

¶De nomine Dñi tetragrammatõ. CAPVT. XXX.

IN qua quidem lamina erat scriptum nomen Domini tetragrammaton, id est, quatuor literarum: He, Ioth, Het, Vau, id est, principium passionis vitæ iste: Ac si diceretur apertius: Ille cuius põtifex iste gerit personam, scilicet Christus, est principium, id est, author vitæ passionis, id est, vitæ restauratæ per passionem, quia mortem nostram moriẽdo destruxit, & vitam resurgendo reparauit. Nomẽ domini quod scribebatur in lamina aurea erat, Anathot, Adonay, id est, Sanctum nomen domini tetragrammaton, quod ineffabile dicitur: non quia effari nõ potest, sed quia rem ineffabilẽ significat.

¶De varietate operis. CAP. XXXI.

ERant autẽ hæc indumenta pro maiori parte cõtexta opere poylmito, id est, vario ꝑ-

pter varietatem virtutum. De qua dicit Psalmographus. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate. Psalm.44.

¶De quatuor coloribus. CAP. XXXII.

Contexta verò erant de quatuor pretiosis coloribus: purpura, cocco, bysso, Hyacintho. Per purpuram regiæ dignitatis, significatur pôtificalis potestas, quæ via regia debet incedere, ne declinet ad dexteram vel deuiet ad sinistram: ne liget dignos: aut soluat indignos. Per coccum coloris ignei: qui & bis tinctus fuisse narratur, significatur pontificalis doctrina, quæ sicut ignis lucere debet & vrere. Lucere debet per promißionem, vt: Omnis qui reliquerit domum aut patrem & matrē, &c. centuplū accipiet, & vitam æternā poßidebit, Matth.10. Vrere debet per comminationem, vt, Omnis arbor quæ non facit fructum bonū excidetur, & in ignem mittetur. Matth.7. Per byssum candoris eximij, significatur præclaritas famæ, quæ debet esse retorta, vt pontifex habeat bonum testimonium, secūdum Apostolum, & ab his qui sunt intus, & ab his qui sunt foris. 1.Timo.3. Per hyacinthū coloris aërei signatur serenitas conscientiæ, quam intra se pontifex debet habere secūdum quod dicit Apostolus: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. 1.Corint.1.

¶De vestibus euangelici sacerdotis. CAP. XXXIII.

Vestes

VEstes autem euãgelici sacerdotis, aliud designant in capite, aliud figurãt in mẽbris. Nã & caput & membra sacerdotis nomine nũcupãtur. Ad caput enim dicit Psalmographus: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Ad membra verò dicit Apostolus: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Prius enim exponenda sunt eorũ mysteria, iuxta quod capiti cõgruũt, ac demum, secundum quod membris conueniunt.

Psalm. 109.

1. Petr. 2.

¶ De põtificalibus indumentis, secũdum quod Christo conueniunt.

CAP. XXXIIII.

POntifex ergo in altaris officio capitis sui Christi, cuius est membrum, representãs personã: dum pedibus assumit sandalia, illud incarnationis dominicę insinuat calciamẽtũ, de quo domin⁹ inquit in psalmo: In Idumææ extẽdam calciamẽtũ meũ. i. in gẽtibus notam faciam incarnationẽ meã. Venit enim ad nos calciata diuinitas, vt pro nobis Dei filius sacerdotio fungeretur. Per ligulas, quibus ipsa pedibus sandalia constringuntur, illud idem accipimus, quod per corrigiam calciamenti Ioannes Baptista signauit, cùm ait: Cuius nõ sum dignus corrigiam calciamenti soluere. Vnionem ergo ineffabilẽ copulamq; indissolubilẽ quib⁹ verbi diuinitas se carni nostræ coniunxit, per sandaliorũ corrigias intelligimus. Mediãtibus

Psalm. 59.

Matth. 3.

verò

verò caligis pedes sandalijs coniũguntur. Quóniam anima mediante carni diuinitas est cõiuncta. Sicut enim pes corpus sustentat, ita diuinitas mũdũ gubernat. Vnde ait Psal. Adorate scabellum pedum eius, quoniã sanctum est. Psalm 98.

¶ De amictu,* vbi reddit̃ ratio, cur idẽ in Christo per calciamentum pedum, & per amictum capitis designatur.

* De vsu & significatione vestium sacerd. concil. Rhem. c. 50. Burcar. li. 2. & 3. cã. 97. VValdé. Tom. de Sacramen. tit. 4. c. 29.

CAP. XXXV.

Amictus autẽ, quo sacerdos caput obnubit, illud significat quod in apocalypsi describitur: Angelũ Dei fortẽ, descẽdisse de cœlo, amictũ nube. Et in Esaia: Ecce dominus ascẽdet super nubẽ cãdidam. Veniẽs autem ad saluationem mundi Dei filius, magni consilij angelus, amictus est nube, dum deitatem abscondit in carne. Nam caput viri Christus, caput Christi Deus. Hoc ergo carnis latibulũ amictus sacerdotis significat. Quod per illam syndonem expresius designatur, qua summus põtifex caput obducit. Et pulchrè quidẽ, quod per calciamẽtum pedum, hoc ipsum per amictum capitis designatur, quia diuinitas in carne latuit, & per carnem innotuit. Nam cum notus esset in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius, in Idumæam extendit calciamentum suum, & ante conspectum gentium reuelauit iustitiam suam.

Apoca. 10. Esai. 19. 1. Corin. 11. Psalm. 75. Psalm. 59.

De Alba. CAP. XXXVI.

ALba lineum vestimentum, longissimè distãs à tunicis pelliceis, quæ de mortuis animalibus fiũt, quibus Adam vestit⁹ est post peccatum: nouitatem vitæ significat, quam Christus habuit, & docuit & tribuit in baptismo, de qua dicit Apostolus: Exuite veterẽ hominem cum actibus suis, & induite nouum hominem qui secundum Deũ creatus est. Nam & in transfiguratione resplenduit facies eius sicut sol, & vestimẽta ei⁹ sunt facta alba sicut nix. Semper enim vestimenta Christi munda fuerũt & candida, quia peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus in lingua eius.

Genes.3. Ephes.4. Matth.17. Esai.53.

De cingulo & succinctorio.

CAP. XXXVII.

ZOna sacerdotis illud significat, quod Ioannes Apostolus ait: Conuersus vidi similem filio hominis, precinctum ad mamillas zona aurea. Per zonam auream perfecta Christi charitas designatur. Quam dicit Apostolus supereminentem scientiæ charitatem Christi, feruẽtem in corde, radiãtem in opere. Cuius succinctoriũ illud significat, quod Esaias de Christo loquens, prædixit: Erit iustitia cingulum lumborũ eius, & fides cinctorium renum eius. Nã iustus dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanct⁹ in omnibus operibus suis. Duæ summitates illius, duæ sunt partes natura-

Apoca.1. Ep[illegible] Esai.11. Psalm.10. Psal.144.

ris iustitiæ, quã Christus fecit, & docuit. Quod tibi nõ vis fieri alij ne feceris, sed quæcunq; vultis vt faciant vobis homines: & vos facite illis. Matth. 7.

¶ De stola. CAP. XXXVIII.

STola, quæ super amictũ collo sacerdotis incumbit, obediẽtiam & seruitutem significat: quam dominus omnium propter salutẽ suorũ subiuit. Nam cùm in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Exinaniuit seipsum, formam serui accipiẽs, factus est obediẽs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Causam quippe mortalitatis neccontraxit origine, nec commisit in opere: quia quod nõ rapuit, hoc exoluit. Dedit enim illi calicem pater: non iudex, amore, non ira: voluntate, nõ necessitate: gratia, non vindicta. Hic est ille Iacob, qui parens præcepto patris Isaac & consilio matris Rebeccæ seruiuit Laban, vt Rachel & Lyam duceret in coniugium. Philip. 2. Gene. 28. & 29.

¶ De Tunica. CAP. XXXIX.

TVnica poderis, quæ Hyacinthini coloris erat in veteri sacerdotio, tintinnabulis & malis punicis ab inferiori parte procedẽtibus, vt pontifex totus vocalis incederet, cœlestem Christi doctrinam insinuat. Cuius notitiã habuerunt omnes, quibus Deus per prophetam ait: In montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion. Præcipuè tamen hanc habuit tunicam euangelicæ textrix doctrinæ, sapientia Esai. 40.

Dei Iesus Christus, & dedit illam apostolis suis.
Ioan.15. Omnia, inquit, quæcunque audiui à patre meo,
Ioan.19. nota feci vobis. Hanc ergo significauit illa tunica domini quam milites scindere noluerunt, eò quòd esset inconsultilis, desuper contexta per totum, damnum fore maximum existimantes, si qui doctrinam euangelicam hæresibus scindere moliantur.

De Dalmatica. CAP. XL.

SVper hanc tunicam pontifex vestit Dalmaticam, quæ sui formam largam misericordiam Christi significat, quam ipse præ cæteris
Lucæ.6. & docuit & impendit. Estote, inquit, misericor
Matth.5. des, sicut & pater vester misericors est. Beati nanque misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iudicium verò sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiam, quia miseri
Iaco.2. cordia superexaltat iudicium. Ergo dimittite, &
Ephes.6. dimittetur vobis, sicque, inquit, orabitis: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitti
Lucæ.10. mus debitoribus nostris. Hic est ergo Samaritanus ille proximus noster, qui fecit nobiscum misericordiam, superinfundens vulneribus nostris
Ibid.1. vinum & oleum. Nam per viscera misericordiæ
Titum.3. suæ visitauit nos oriens ex alto. Qui non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Qui pro peccatoribus venit, vt de peccatis veniam indulgeret. Misericordiam, inquit, volo & non sacrificium.

De

De chirothecis. CAP. XLI.

CHirothecæ ſunt hœdorũ pelliculæ, quas Iacob manibus Rebecca circũdedit, vt piloſæ manus maioris ſimilitudinẽ exprimerẽt. Pellis hœdi ſimilitudo peccati, quam Rebecca mater, id eſt, ſpiritus ſancti gratia, manibus veri Iacob operibus Chriſti circundedit: & ſimilitudinẽ maioris, id eſt, prioris Adę Chriſtus exprimeret. Chriſtus enim ſimilitudinem peccati ſine peccato ſuſcepit, vt incarnationis myſterium diabolo celaretur. Nam ad ſimilitudinẽ peccatorũ eſurijt, ſitiuit, doluit & expauit, dormiuit & laborauit. Vnde cũ ieiunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus, poſtea eſurijt. Accedẽs ad eum diabolus: eum ad ſimilitudinẽ prioris Adæ tẽtauit. Sed qui primum vicerat, eiſdem modis victus eſt a ſecundo. Gene. 27. Roma. 2. Matth. 4.

¶De planeta, vbi etiam agitur de anteriori & poſteriori parte planetæ.

CAP. XLII.

CAſula magni ſacerdotis eſt vniuerſalis eccleſia, de qua dicit Apoſtolus: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Hęc eſt illud Aaron veſtimentũ, cuius in oram deſcendit vnguentum: ſed à capite deſcendit in barbam, & à barba deſcendit in oram. Quoniã de plenitudine ſpiritus eius nos omnes accepimus, primũ apoſtoli, poſtmodũ cæteri. Quod autem caſula, cùm vnica ſit & integra, extenſio Gala. 3. Pſal. 131. Ioan. 1.

ne manum in anteriorem & posteriorem partem quodammodo diuiditur, designat & antiquam ecclesiam, quæ passionē Christi præcessit, & nouam, quæ passionem Christi subsequitur. Nam & qui præibant & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine domini.

Matth.21.

De Manipulo. CAP. XLIII.

QVòd sacerdos manipulum portat in læua, designat, quòd Christus brauium obtinebat in via. Per manipulum enim præmium designatur, iuxta quod legitur: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Per læuam vita præsens accipitur, secundum quod scriptum est: Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Christus autem simul fruebatur & merebatur. Fruebatur in patria, merebatur in via. Nam simul & brauiū cōprehendebat, & stadium *præcurrebat: quia simul erat & in patria, & in via. Nemo, inquit, ascēdit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo.

Psalm.125.
Cant.2.
*currebat.
Ioan.3.

De Mitra. CAP. XLIIII.

MItra Pontificis illud significat, quod propheta loquēs de filio dicit ad patrem: Gloria & honore coronasti eum domine, & constituisti eum super opera manuū tuarū. Hoc est illud nomē, qd est sup omne nomē, vt in noie Iesu omne genu flectatur, cœlestiū, terrestriū & in-

Psalm.8.
Philip.2.

& infernorum. Nam & in aurea lamina Cydaris pontificalis sculptum erat nomen domini Tetragrammaton, cuius mysterium superius prælibauimus. Per Mitram ergo capitis Chri summam illam honorificentiam intelligimus, quæ propter diuinitatem debetur humanitati. Nã ppter pedem adoratur scabellũ: Adorate, inquit scabellũ pedũ eius, quoniã sanctum est. Psal. 98.

De Baculo. CAP. XLV.

VIrga pontificis, Christi potestatem significat. De qua dicit Psalmista. Virga recta Psalm. 44. est virga regni tui, Quia dilexisti iustitiã & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus. Et alibi dicit: Reges eos in virga ferrea. Du Psalm. 2. ritia ferri rigorem significat æquitatis, qa Christus tanquam vas figuli confringet peccatores. Verùm potestas Christi non solùm virga, sed & baculus est, quia non solùm corripit, sed & sustentat. Vnde Psalmista: Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Psalm. 22.

De Annulo. CAP. XLVI.

ANnulus digiti donum spiritus sancti significat. Digitus enim articulatus atq; distinctus spiritum sanctũ insinuat. Secundum illud: Exod. 8. Lucæ. 13. Digit⁹ Dei est hic. Et alibi, Si ego ĩ digito Dei eijcio dæmonia, &c. Annulus aureus & rotundus perfectionem donorũ eius significat, quã Colos. 2. Ioan. 3. sine mensura Christus accepit, quoniam in eo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Nã

qui de cœlo venit, super oēs est. Cui Deus non
Ioan. 3. dedit spiritum ad mensuram. Super quem vide
ris spiritum, inquit, sanctum descendentem &
manentem, hic est qui baptizat in spiritu san-
Esai. 11. cto. Nā requiescit super eum spiritus sapientiæ
& intellectus, &c. Ipse verò de plenitudine sua
differentes donationes distribuit. Alij, secundū
1. Corin. 12. Apostolum, dans sermonem scientiæ, alij gra-
Ephes. 4. tiam sanitatum, alij operatiōem virtutum, &c.
Quod & visibilis Pontifex imitatur, alios in ec
clesia constituens sacerdotes, alios diacones, a-
lios subdiacones, & huiusmodi.

De quinque psalmis. CAP. XLVII.

Celebraturus Episcopus missarum solēnia,
Psalm. 49. quosdam psalmos & orationes præmittit,
secundum exhortationem Psalmistæ dicentis:
Præoccupemus faciem eius in confessione, &
in psalmis iubilemus ei. Dicit autem hos psal-
Psal. 83. 84. mos. Quàm dilecta. Benedixisti. Inclina. Credi
85. 115. & di. De profundis. Vt quicquid immundū quin
129. que sensuum transgressione commisit, quinq;
psalmorum oratione detergat. Quædam enim
continentur in ipsis quæ rectè conueniunt ce-
lebraturis altaris mysterium, & Eucharistiæ sa-
cramentum. In primo: Concupiuit & defecit
anima mea in atria domini. Altaria tua domi-
ne virtutum, rex meus & Deus meus. Domine
Deus virtutum exaudi orationem meam, auri
bus percipe Deus Iacob. Protector noster aspi

ce Deus, & respice in faciem Christi tui. In secundo: Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis. Nunquid æternum irascêris nobis? Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Veruntamen propter timentes eum salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. In tertio: Auribus percipe domine orationē meam, & intende voci deprecatiōis meæ. Omnes gentes quascunque fecisti, venient: & adorabunt coram te domine. Cōfitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum. In quarto: Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Dirupisti domine vincula mea, tibi sacrificabo hostiā laudis, & nomen domini inuocabo. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus domini, in medio tui Hierusalem. In quinto: Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino. Quia apud dominū misericordia, & copiosa apud eū redēptio. Orationes verò quas addit, manifestè pertinent ad impetrandū cordis & corporis munditiam & munimen.

¶ De pontificalibus indumentis, secundum quod membris conueniunt: vbi agitur de caligis & sandalijs. CAP. XLVIII.

INter hæc, pedes Pontificis in præparatione Euangelij & pacis, & caligis & sandalijs calciātur, quorū pulchritudinē admirabatur propheta cum diceret: Quàm speciosi sunt pedes euāgelizantium bona. Sandalia verò de subtus integram habent soleam, desuper autem coriū fenestratū: quia gressus prædicatoris debent & subtus esse muniti, ne polluantur terrenis: secūdum illud: Excutite puluerē de pedibus vestris. & sursum aperti: quatenus ad cognoscenda cœlestia reuelentur, secundum illud propheticū: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Quod autem sandalia quibusdā locis aperta, quibusdam clausa sunt, designat ꝙ Euāgelica prædicatio nec omnibus debet reuelari, nec omnibus debet abscondi. Sicut scriptū est: Vobis datum est nosse mysteriū regni Dei, cæteris autem in parabolis. Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargatis ante porcos. Prius autem caligis induitur, vsque ad genua protensis ibique constrictis, quòd prædicator pedibus suis rectos facere gressus & genua debilia reparare debet. Nam qui fecerit & docuerit, hic magnus est in regno cœlorum.

Esai. 52. Matth. 10. Psalm. 118. Lucæ. 8. Matth. 13. Ibidem. 7. Ibidem. 5.

De ablutione manuum.

CAP. XLIX.

DEinde corporaliter lauat manus, vt spiritualiter mundet actus, authoritate Psalmistæ dicentis: Lauabo inter innocentes manus

meas,

meas, & circũdabo altare tuum domine. Non enim diuina sacramenta lutum manuum cõtaminat, sed si qs indignè mãducat & bibit, iudiciũ sibi mãducat & bibit. Quia non lotis manibus manducare, non coinquinat hominẽ. Quę verò procedunt de ore & de corde exeunt, ea coinquinãt hoĩem, cogitationes malæ; homicidia, furta, fornicationes, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominẽ. Vndè solicitè satagendũ est, vt nõ tam exteriora manuum quàm interiora mentium inquinamenta purgentur. 1. Cor. 11. Matth. 15.

¶De amictu, vbi agitur de duobus vasculis, quibus amict⁹ ante pectus ligatur. CAP. L.

LOtis itaque manibus assumit amictum, qui super humeros circunquaque diffunditur. Per quem operũ fortitudo significatur. Humeri quippe fortes sunt ad opera peragenda, secũdũ illud patriarchæ Iacob. Supponit humerũ ad portandum, & factus tributis seruiens. Duo vasculi quibus amictus ante pectus ligatur, significant intentiõem & finem, quibus informandum est opus, ne fiat in fermento malitię & nequitię, sed in azymis synceritatis & veritatis. Sacerdos enim non debet otiosus existere, sed bonis operibus insistere & insudare, secundum illud quod Apostolus ait ad Timotheum: Labora sicut bonus miles Iesu Christi. Gene. 49. 1. Corin. 5. 2. Tim. 2.

¶De Alba. CAPVT. LI.

ALba membris corporis conuenienter apta nihil superfluũ aut dissolutum in vita sacerdotis esse debere demonstrat. Hæc ob speciem candoris designat mũditiã, secundũ quod
Eccles.9. legitur: Omni tempore vestimenta tua sint cãdida. Fit aut de bysso vel delino. Propter quod
Apoca.19. scriptum est, Byssinum sunt iustificationes sanctorũ. Sicut enim byssus, vel linum cãdorem, quem ex natura non habet, multis tunsionib' attritum, per artem acquirit, Sic & hominis caro munditiam, quam nõ obtinet per naturam, multis castigationibus macerata, sortitur per
1.Corin.2. gratiam. Vnde sacerdos, secundum Apostolum, castigat corpus suum & in seruitutem redigit, ne fortè quum alijs prædicet, ipse reprobus fiat. Hæc vestis in veteri sacerdotio stricta fuisse describitur propter spiritum seruitutis in timore. In nouo larga est, propter spi
2.Corin.3. ritum adoptionis in libertate. Quòd autem Aurifrigium habet, & gemmata est in diuersis locis, & varijs operibus ad decorem, illud insinuat
Psalm.44. qđ propheta dicit in Psalmo: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate. Debet autem Alba circa lumbos zona præcingi, vt castitas sacerdotis nullis incentiuo
Lucæ.12. rum stimulis dissoluatur. Vnde. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus
Iob.40. vestris. Et. Virtus eius, in lumbis: eius fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Debent ergo

lumbi

lumbi præcingi per continentiam. Debent & subcingi per abstinētiam: quoniam hoc genus dæmonij non eijcitur nisi in oratione & ieiunio. Hinc etiam Apostolus ait. State succincti lumbos in veritate. Matth. 17. Ephes. 6.

Quare Rom. Pōtifex post Albam Orale, & post Orale crucem assumat.

CAPVT. LII.

Romanus autem Episcopus post albam & cingulum assumit Orale, quod circa caput inuoluit, & replicat super humeros, legalis Pontificis ordinem sequens, qui post lineam strictam & zonam induebat Ephot, id est, superhumerale, cuius locum modo tenet amictus. Et quia signo crucis auri lamina, cessit, pro lamina, quam Pontifex ille gerebat in fronte, Pontifex iste crucem gerit in pectore. Nam mysterium, quod in quatuor literis aureis lamina continebat, in quatuor partibus forma crucis explicuit. Iuxta quod inquit Apostolus: Vt cōprehendatis cum omnibus sanctis quę sit longitudo & latitudo & sublimitas & profundum. Ideoq; Rom. Pontifex crucem quandam insertam catenulis à collo suspensam, sibi statuit ante pectus, vt sacramētū, quod ille tunc præferebat in fronte, hic autem recondat in pectore: Cum corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ephes. 3.

De Stola. CAPVT. LIII.

Per

PEr Stolam, quæ alio modo vocatur Orariū
Roma.10. super collum sibi sacerdos imponit, vt iugū
domini se suscepisse significet, quæ à collo per
anteriora descēdens, dextrū & sinistrum latus
adornat, quia per arma iustitiæ à dextris & à si
nistris, idest, prosperis & aduersis, sacerdos de-
bet esse munitus. Stola quippe significat sapiē-
2.Cor.6. tiam vel patientiam, de qua scriptum habetur
Hebr. 10. Patientia vobis necessaria est vt reportetis pro
Lucæ.21. missiones. Et iterum: In patiētia vestra possid
bitis animas vestras, Hinc est ergo, quòd Stola
cum zona nexibus quibusdā colligatur, quia
Exod.3. virtutes virtutibus socientur, ne aliquo tenta-
Concil. Bracharen. tionis moueantur impulsu. Debet autem sacer
dos secundum decretum Bracharensis conci-
lij de vno eodemque Orario ceruicem pariter
& vtrunque humerum premens, signum cru-
cis in pectore suo præparare. Si quis autē aliter
egerit, excōmunicationi debitæ subiacebit.
Nisi fortè quis dixerit hoc decretum per con-
trariam Ecclesiæ Romanæ consuetudinem ab
rogatum.

De tunica. CAPVT. LV.

DEinde Pontifex induit tunicam Poderim
id est talarem, significantem perseueran-
tiam. Vnde Ioseph inter fratres suos talarē tu-
Gene. 37. nicā habuisse describitur. Cùm verò cæteræ vir
tutes currant in stadio, perseuerantia tamen ac-
Matth. 10. cipit brauiū: quoniam qui perseuerauerit vsq;

in finē, hic saluus erit. Vnde præcipitur. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Habebat autem hæc vestis in veteri sacerdotio, pro fimbrijs mala punica cum tintinnabulis aureis, quorū supra mysteriū exposuimus. Apoca. 2.

De Dalmatica. CAPVT. LV.

SVper hāc tunicam Episcopus vestit Dalmaticam, sic dictam, eò quòd in Dalmatia fuit reperta. Quę sui forma figurat largitatem, quia largas habet manicas & protensas. Vnde secundum Apostolum: Oportet Episcopum nō esse turpis lucri cupidum, sed hospitalem. Nō ergo manum habeat ad dandum collectam, & ad recipiendum porrectam, sed illud efficiat, quod propheta suadet: Frāge esurieti panem tuum, & egenos vagosq; duc in domū tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Ob hoc fortè specialiter vtūtur diaconi Dalmaticis, quod principaliter electi sunt ab apostolis, vt mēsis ex officio ministrarēt. Debet autem Dalmatica habere duas lineas coccineas, hīc inde, ante & retro, à summo vsq; deorsum. Vt Pōtifex habeat feruorem charitatis ad Deum & ad proximū, in prosperis & aduersis, iuxta veteris & noui Testamenti præceptum, quod est: Diliges dominū Deū tuum ex toto corde tuo, & proximū sicut teipsum. Vnde Ioānes: Charissimi, non nouum mandatum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio.

1. Timo. 5.
Esaiæ. 58.
Actuū 6.
Deuter. 6.
Matth. 22.
1. Ioan. 2.

initio. Atq; iterum: Mādatum nouū scribo vobis, &c. In sinistro quoq; latere Dalmatica fimbrias habere solet. i. solicitudines actiuæ vitæ signantes, quas Episcopus debet habere pro subditis. Iuxta quod dicit Apostolus. Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia quotidiana solicitudo omnium ecclesiarum.

1. Corint. 11.

De chirothecis. CAP. LVI.

Quia verò pleriq; bonū opus quod faciūt, inani fauore corrūpunt, statim episcopus manus operit chirothecis, vt nesciat sinistra sua, quid faciat dextra sua. Per chirothecā ergo congruè cautela designatur, qua sic facit opus in publico, quod intentionem cōtinet in occulto. Nam & si domin⁹ dixerit, Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Propter hoc chirotheca circulum aureum desuper habet. Ipse tamē præcepit. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem nō habebitis apud patrē vestrū qui in cœlis est.

Matth. 6.

Ibidem. 5.

Matth. 6.

De planeta. CAPVT. LVII.

POstremò super omnes vestes induit casulā vel planetam, quæ significat charitatē. Charitas enim operit multitudinem peccatorū, de qua dicit Apostolus: Adhuc excellentiorē viā vobis demonstro, si linguis hominū loquar & angelorum, charitatem autem non habuero, fa-

1. Petr. 4.

1. Corint. 13.

ctus

ctus ſum velut æs ſonans & cymbalū tinniens.
Et hæc eſt veſtis nuptialis, de qua loquitur do- Matth. 22.
min⁹ in euāgelio: Amice, quomodo huc intra-
ſti, non habens veſtem nuptialē? Quòd autem
amictus ſuper os planetæ reuoluitur, innuit, ꝙ
omne opus bonum debet ad charitatē referri.
Nam finis præcepti charitas eſt de corde puro 1. Timot. 1.
& conſcientia bona, & fide non ficta. Quod au
tem extenſione manuū in anteriorē & poſte-
riorem partē diuiditur, ſignificat duo brachia
charitatis, ad Deum ſcilicet & ad proximū. Di Matth. 22.
liges, inquit, dominum Deum tuū ex toto cor
de tuo, & proximū tuum ſicut teipſum. In his
duobus mādatis pendet tota lex & propheta.
Latitudo planetæ ſignificat latitudinem chari
tatis, quæ vſq; ad inimicos extenditur. Vnde: Pſalm. 118.
Latum mandatum tuum nimis.

¶ De Manipulo. CAP. LVIII.

CAEterum quia mētibus bene compoſitis & diuino cultui mancipatis ſæpe ſubrepit acidia, quæ quodam torpore reddit animū dormientem, dicente Pſalmiſta: Dormitauit anima mea præ tædio. Pſalm. 118. In ſiniſtra manu quædā apponitur mappula, quæ manipulus vel ſudariū appellatur, qua ſudorem mentis abſtergat, & ſoporem cordis excutiat, vt depulſo tædio vel torpore, bonis operibus diligēter inuigilet. Per manipulum ergo vigilantia deſignatur, de qua dominus ait: Vigilate, quia neſcitis qua hora Matth. 24.

dominus vester venturus sit. Vndè sponsa di-
Cant.5. cit in Canticis: Ego dormio, & cor meũ vigilat.

De Mitra. CAPVT. LIX.

MItra Pontificis scientiam vtriusque testa-
mēti significat: nã duo cornua duo sunt
testamenta, duæ fimbriæ, spiritus & litera. Cir-
culus aureus, qui anteriorem & posteriorē par-
Matth. 13. tem cōplectitur, indicat quòd omnis scriba do-
ctus in regno cœlorũ de thesauro suo noua pro-
fert & vetera. Caueat ergo diligens episcopus,
ne prius velit esse magister, quam norit esse di-
Ibid. 15. scipulus, ne si cæcus cæcũ duxerit, ambo in fo-
ueam cadant. Scriptum est enim in propheta:
Oseæ. 4. Quia tu scientiam repulisti, ego te repellam, ne
sacerdotio fungaris mihi.

¶ De annulo. CAPVT. LX.

ANnulus est fidei sacramētum, in quo Chri-
stus sponsam suam sanctam ecclesiã subar-
rauit, vt ipsa de se dicere valeat: Annulo suo sub-
arrauit me dominus meus. i. Christus. Cuius cu-
stodes & pædagogi sunt episcopi & prelati, an-
nulũ pro signo ferentes in testimoniũ. De qui-
Cantic.5. bus sponsa dicit in Canticis: Inuenerũt me vigi-
les, qui custodiunt ciuitatem. Hunc annulũ de-
Lucæ.15. dit pater filio reuertenti, secundum illud: Date
annulum in manum eius.

¶ De baculo, & quare summus Pontifex pastorali virga non vtitur.

CAP. LXI.

Baculus

BAculus correptionem significat pastoralē, propter quod à consecratore, dicitur consecrato: Accipe baculū pastoralitatis. Et de quo dicit Apostolus: In virga veniam ad vos. Quod autem est acutus in fine, rectus in medio, retortus in summo, designat quod Pōtifex debet per eam pungere pigros, tegere debiles, colligere vagos. Quod vno carmine versificator quidam expressit. Collige, sustenta, stimula vaga, morbida, lenta. Romanus autē Pontifex pastorali virga non vtitur, pro eo ꝙ B. Petrus apostolus baculū suum misit Euchario primo episcopo Treuerorū, quē vnà cum Vacerio & Materno ad prędicandum Euangelium genti Teuthonicæ destinauit, Cui successit in episcopatu Maternus, quo baculo sancti Petri de morte fuerat suscitatus. Quem baculū vsq; hodie cum magna veneratione Treuerensis seruat ecclesia.

1. Corint. 4.

Baculus sancti Petri apud Treuerenses.

¶De pallio, vbi materia & forma secundum mysterium exponuntur.

CAP. LXII.

PAllium, quo maiores vtūtur episcopi, significat disciplinam, que seipsos & subditos Archiepiscopi debent regere. Per hāc acquiritur torques aurea, quā legitimè certantes accipiūt, de qua dicit Salomon in parabolis: Audi filimi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Fit enim pallium de candida lana cō

Prouer. 1.

Forma pallij. textum, habens desuper circulũ humeros con stringentem, & duas lineas ab vtraq; parte dependentes. Quatuor autem cruces purpureas, ante & retro, & à dextris, & à sinistris: sed à sinistris est duplex, & simplex à dextris. Hæc omnia moralibus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida sacramẽtis. Nam vt scriptura testatur: in thesauris sapiẽtiæ significatio disciplinę. In lana quippe notatur asperitas, in cãdore benignitas designatur. Nam ecclesiastica disciplina cõtra rebelles & obstinatos seueritatem exercet, sed erga pœnitentes & humiles exhibet pietatẽ. Propter quod de lana nõ cuiuslibet animalis, sed ouis tantum efficitur, quę mansuetũ est animal. Vnde Propheta: Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus corã tondente se obmutuit, & non aperuit os suũ. Hinc est, ꝙ illius semiuiui vulneribus, quẽ Samaritanus duxit in stabulum, & vinum adhibetur & oleum, vt per vinum mordeãtur vulnera, & per oleum foueantur, quatenus qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum seueritatis adhibeat, in oleo mollitiẽ pietatis. Hoc nimirum & per arcam tabernaculi designatur, in qua cũ tabulis virga continetur & manna. Quoniam in mente rectoris cum scripturæ sciẽtia debet esse virga districtionis, & manna dulcedinis, vt seueritas immoderatè nõ sæuiat, & pietas plus quã expedit nõ indulgeat. Circulus pallij, per quẽ humeri

Ecclesi. 1. | Esai. 53. | Lucæ. 10. | Hebr. 9.

humeri constringuntur, est timor domini, per quem opera coërcentur, ne vel ad illicita defluant, vel ad superflua relaxentur. Quoniā disciplina sinistrā cohibet ab illicitis formidine pœnæ: dextrā verò temperat à superfluis amore iustitiæ. Beatus ergo vir qui semper est pauidus. Nam iuxta sentētiam Sapiētis. Timor domini peccatū repellit, qui verò sine timore existit, iustificari non poterit. Hinc est ergo, quòd pallium & ante pectus & sup humeros frequēter aptaī. Quatuor cruces purpureæ, sunt quatuor virtutes politicæ iustitia, fortitudo, prudētia, temperantia: quæ nisi crucis Christi sanguine purpurentur, frustra sibi virtutis nomē vsurpant, & ad veram beatitudinis gloriam nō perducunt. Vndè dn̄s inquit apostolis: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnū cœlorū. Hæc est purpurea regis, *tincta canalibus, quā Salomon commemorat in Cāticis cāticorum. Is ergo qui gloria pallij decoratur, si cupit esse quod dicitur, in anteriori parte debet habere iustitiam, vt reddat vnicuiq; quod suum est. Prudentiam in posteriori, vt caueat quod vnicuiq; nociuum est. Fortitudinem à sinistris, vt cū aduersa non depriimant. Temperātiam à dextris vt eum prospera nō extollant. Duæ lineę, quarum vna post dorsum, & altera progreditur ante pectus, actiuam & cōtemplatiuam vitā significat.

Prouer. 28.
Eccles. 1.
Matth. 5.
* Alias iuncta, alias vincta.
Canti. 7.
Vita actiua & contēplatiua.

Exodi. 24 & & 34. ficat. Quas ita debet exercere prælatus, vt exemplo Moysi nunc in montẽ ascendat, & ibi philosophetur cum domino: nũc ad castra descendat, & ibi necessitatibus immineat populorũ, prouisurus attẽtius, vt cum sępe se dederit alijs, Lucæ. 10. interdum se sibi restituat. Quatenus & cũ Martha circa frequens satagat ministerium, & cum Maria verbum audiat Saluatoris. Vtraq; tamẽ grauat inferius, quia corpus quod corrũpitur, Sapien. 9. grauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Quapropter & palliũ duplex est in sinistra, & simplex in dextra. Quia vita præsens, quę pro sinistra accipitur, multis est subiecta molestijs: sed vita futura, quæ per dextram designatur, in vna semper collecta quiete est. Quod veritas ipsa designauit, cum intulit: Martha Martha, solicita es, & Lucæ. 10. turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea in æternũ. Pallium duplex est in sinistro, quatenus ad tolerandas vitæ præsentis molestias prçlatus fortis existat. Simplex in dextra, quatenus ad obtinendam vitæ futuræ quietem, toto suspiret affectu, iuxta verbum Psal. 26. Psalmistæ, dicentis: Vnam petij à domino, hãc requirã, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Tres autem acus, quæ pallio insiguntur ante pectus super humerum & post tergum, designant compassionem proxi-

Tres acus quid designent.

mi,

mi administrationem officij, distinctionemq; ...q. Quarum prima pūgit animum per dolorem, secunda per laborem, tertia per terrorem. Prima pungebat Apostolum, cū dicebat: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scādalizatur, & ego non vror? Secunda est, præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omnium ecclesiarum. Tertia, si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Super dextrum humerum nō infigitur acus, quoniā in æterna quiete nullus est afflictionis aculeus, nullus stimulus punctionis. Absterget enim Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & iam non erit amplius neq; luctus, neq; clamor: sed nec vllus dolor, quoniam priora transierunt. Acus est aurea, sed inferius est acuta, & superius rotunda, lapidem continens pretiosum, quia nimium bonus pastor ꝓpter curam ouium in terris affligitur, sed in cœlis æternaliter coronatur, vbi pretiosam illam margaritam habebit, De qua dominus ait in Euangelio: Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita, abijt & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. Dicitur autem pallium plenitudo pontificalis officij, quoniam in ipso, & cum ipso cōfertur pontificalis officij plenitudo. Nam antequam Metropolitanus pallio decoretur, non debet cleri

2. Corin. 11.

1. Petr. 4.

Apoca. 21.

Matth. 13.

Vsus pallij.

cos ordinare, pontifices cōsecrare, vel ecclesias dedicare, nec Archiepiscopus appellari.

¶ De armatura virtutum. CAP. LXIII.

ISta sunt arma quæ pontifex debet induere, cōtra spirituales nequitias pugnatur⁹. Nam,
2.Corin.10. vt inquit Apostolus. Arma militiæ nostræ nō sunt carnalia, sed ad destructionem munitionū potētia Deo. De quibus idem Apostol⁹ in alia
Ephes.6. dicit epistola: Induite vos armaturā Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparationem euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, quo possitis oīa tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite: & gladium spiritus, quod est verbū Dei. Prouideat
Salubris exhortatio.
Matth. 23. ergo diligenter episcopus, & attendat sacerdos studiosè, vt signum sine significato non ferat, vt vestem sine virtute non portet. Ne fortè simi
Matth. 23. lis sit sepulchro de foris dealbato, intus autem omni pleno spurcitia. Quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus non induitur, quanto venerabilior apparet hominibus, tanto indignior redditur apud Deum. Pōtificalem itaque gloriam iam honor non commendat vestium, sed splendor animarum. Quoniam illa quæ quondam carnalibus blandiebātur obtutibus, ea potius, quę in ipsis erant intelligēda poscebāt. Vt quicquid illa velamina in

fulgore

fulgore auri & in nitore gemmarum, & in multimodi operis varietate signabant, hoc iam in moribus actibusq; clarescat. Quod & apud veteres venerantiam ipsa significationum species obtineret, & apud nos certiora sint experimenta rerum, quàm ænigmata figurarum. Tunc enim valles abundant frumento, quum arietes ouium sunt induti. Psalm. 64.

¶ De quatuor coloribus principalibus, quibus secundum proprietates dierum vestes sunt distinguendæ.

CAP. LXV.

Quatuor autem sunt principales colores, quibus secundum proprietates dierum sacras vestes Ecclesia Romana distinguit, Albus, Rubeus, Niger, & Viridis. Nam & in legalibus indumentis quatuor colores fuisse legũtur: byssus & purpura, hyacinthus & coccus. Albis induitur vestimẽtis in festiuitatibus confessorum & virginum. Rubeis in solẽnitatibus apostolorum & martyrum. Hinc spõsa dicit in canticis: Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Candidus in cõfessoribus & virginibus, rubicũdus in martyribus & apostolis, Hi & illi sunt flores rosarũ & lilia conuallium. Albis indumentis igitur vtendum est in festiuitatibus cõfessorum & virginũ propter integritatem & innocentiam. Nam candidi sunt facti. Nazaræi eius, & ambulãt semper Exod. 28. Canti. 5. Quibus festis vtẽdum est albis.

Apocal. 14. cum eo in albis. Virgines eñ sunt, & sequunt
agnum quocunq; ierit. Propter eam cãm vten
dum est albis in solennitatibus angelorum. De
Iob. 38. quorum nitore dominus ait ad luciferum. Vbi
eras, cum me laudarent astra matutina? In nati
uitate Saluatoris & præcursoris, quoniã vterq;
natus est mundus, id est, carens originali pecca
Esai. 19. to. Ascendit enim dominus super nubẽ leuem,
id est, sumpsit carnem à peccatis immunem, &
intrauit AEgyptum, id est, venit in mundũ, iu
Lucæ. 1. xta quod angelus ait ad virginem: Spiritus san
ctus superueniet in te, & virtus altissimi obum
brabit tibi. Ideoq; quod nascetur ex te, sanctũ,
vocabitur filius Dei. Ioãnes autem & si fuit cõ
ceptus in peccato, fuit tamẽ sanctificatus in vte
Hiere. 1. ro, secundum illud propheticum: Antequã ex
ires de vulua, sanctificaui te. Nã & angelus ait
Lucæ. 1. ad Zachariã: Spiritu sancto replebitur adhuc
ex vtero matris suæ. In Epiphania ꝓpter splen
dorem stellæ, quæ magos adduxit secundũ il
Esa. 66. lud propheticum: Et ambulabunt gentes in lu
Vide Rationalè diuinorum. li. 7. de festo Purificationis beatæ Mariæ. mine tuo, & reges in splẽdore ortus tui. In Hy
popanti, propter puritatem Mariæ, quę iuxta
canticum Simeonis, obtulit lumẽ ad reuelatio
nem gentium & gloriam plebis tuæ Israël. In
cœna domini, propter confectionem Chrisma
tis, quod ad mundationem animæ cõsecratur.
Ioan. 13. Nam & Euangelica lectio mũditiam principa
liter in illa solennitate commendat. Qui lotus
est, in-

eſt, inquit, nõ indiget, niſi vt pedes lauet, & eſt mundus totus, Et iterum. Si non lauero te, non habebis partem mecum in reſurrectione, propter angelum teſtem & nuntium reſurrectionis, qui apparuit ſtola candida coopertus, de quo dicit Matthæus, quod erat aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimentum eius ſicut nix. In Aſcenſione, propter nubem candidam in qua Chriſtus aſcendit. Nã & duo viri ſteteterũt iuxta illos in veſtibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cœlum, &c. Illud autem non otioſè notandum eſt, quòd licet in conſecratione pontificis talibus indumẽtis ſit vtendum, conſecrantibus ſcilicet & miniſtris (nam conſecrandus ſemper albis vtitur) qualis ſecundum proprietatem diei cõueniũt. In dedicatione tamen eccleſiæ ſemper vtendũ eſt albis, quocunque dierum dedicatio celebretur. Quoniam in conſecratione pontificis cantatur miſſa diei, ſed in dedicatione Baſilicæ dedicationis miſſa cantatur. Nam & eccleſia virgineo nomine nũcupatur, ſecundum illud Apoſtoli: Deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. De qua ſpõſus dicit in Canticis: Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Veni de Libano ſponſa mea; veni de Libano, veni coronaberis. Rubeis autem vtendum eſt indumentis in ſolennitatibus apoſtolorum & martyrum, propter ſanguinẽ paſsionis,

Marc. 16.
Matth. 28.
Actuum. 1.
1 Corin. 11.
Canti. 4.

Apocal. 7. pasionis, quem pro Christo fuderũt. Nam ipsi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerũt stolas suas in sanguine agni. In festo Crucis, de qua Christus pro nobis sanguinem suum fudit. Vndè propheta: Quare rubrum est vesti- Esa. 63. mentum tuum, sicut calcantium in torculari? Vel in festo crucis melius est albis vtẽdũ, quia non pasionis, sed inuentionis, vel exaltationis est festum. In Pentecoste, propter sancti spiritus feruorem qui super apostolos in linguis Actuũ. 2. igneis apparuit. Nam apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum spiritus sanctus. Vnde propheta: Thre. 1. Misit de cœlo ignem in osibus meis. Licet autem in apostolorũ Petri & Pauli martyrio rubeis sit vtendum, in conuersione tamen & Cathedra vtendum est albis. Sicut licet in natiuitate Ioannis sit albis vtendum, in decollatione tamen ipsius vtẽdum est rubeis. Cum autem illius festiuitas celebrat̃, qui simul est martyr & virgo, martyrium alias, præfertur virginitati, quia signum est perfectisimæ charitatis, iuxta quod veritas ait: Maiorem charitatẽ nemo habet, quàm vt animã suam ponat quis pro amicis suis. Quapropter in commemoratione omnium sanctorum quidam rubeis vtuntur indumentis: Alij verò, vt curia Romana candidis: quum non tantũ in eadem, sed & de eadem solennitate dicat Ecclesia, quia sancti, secundum

Virginitati præfertur martyrium.

Ioan. 15.

Apoca-

Apocalypsin Ioãnis, stabant in cõspectu agni, amicti stolis albis, & palmę in manibus eorum. Apocal. 7.

Nigris autem indumentis vtẽdum est in die afflictionis & abstinẽtiæ, pro peccatis & pro defunctis. Ab aduẽtu scilicet vsq; ad Natalis vigiliam, & à Septuagesima vsque ad sabbatum paschæ. Spõsa quippe dicit in Cãticis: Nigra sum, sed formosa, filiæ Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pellis Salomonis, Nolite me considerare, ꝙ fusca sim, quia decolorauit me sol. Canti. 1.

Innocentum autem die, quidam nigris, alij verò rubeis indumentis vtendum esse contẽdũt. Festum Innocẽtum. Illi propter tristitiam, quia vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit cõsolari quia nõ sunt. Hiere. 31. Matth. 2. Nam propter eandem causam cantica lætitiæ subticentur, & non aurifrigio mitra defertur. Isti propter martyrium, quod principaliter cõmemorans inquit Ecclesia: Sub throno Dei omnes sancti clamabant, vindica sanguinem nostrũ qui effusus est Deus noster. Lucæ. 18. Apocal. 7. Propter tristitiam ergo, quam & silentiũ innuit lætitiæ canticorum, mitra quæ defertur non est aurifrigio insignita, sed propter martyriũ rubeis est indumentis vtendum. Hodie vtimur violaceis, sicut in Lætare Hierusalẽ, propter lętitiam, quã aurea rosa significat. Romanus Põtifex portat mitram aurifrigio insignitam, sed propter abstinẽtiam nigris imò violaceis vtitur indumentis.

Restat

Restat ergo, quod in diebus ferialibus & cōmunibus, viridibus sit indumentis vtendum. Quia viridis color medius est inter albedinē & nigredinē & ruborē. Hic color exprimitur, vbi dicitur: Cypricum Nardo, & Nardus cum Croco. Ad hos quatuor cæteri referūtur. Ad rubeū colorem coccineus, ad nigrum violaceus, ad viridem croceus. Quanuis nonnulli rosas ad martyres, Crocum ad confessores, Lilium ad virgines referant. Canti. 4.

CAPITVLA.

LIBRI SECVNDI.

24 Vtrum

24 *Vtrum sacerdos minus quàm duobus præsenti-
debeat celebrare, vbi agitur ꝙ in officio missæ an-
geli præsentes existunt.*

25 *De oratione, conclusione, & responsione, vbi di-
tur vnde sit forma orationis, conclusionis, & re-
sponsionis assumpta.*

26 *Quare orationes dicuntur collectæ, & quot sunt i-
missa dicendæ, vbi traditur qui fuerunt authore-*

27 *De extensione manuum sacerdotis in missa, vbi tra-
ditur quare ministri sustentant hincinde manu-
pontificis, & quare sacerdos tenet coram eo libru-
sacramentorum.*

28 *De epistola quæ præmittitur euangelio, vbi tradi-
tur quare subdiaconum legente epistolam solus co-
mitatur acolytus: diaconum verò legentem Euan-
gelium, tam subdiaconi, quàm acolyti comitantur
ostenditur etiam quod epistola nec semper legitur
de apostolis, nec semper legitur de prophetis, sed in-
terdum sumitur de veteri testamento, interdum
de nouo.*

29 *De reuerentia, quam subdiaconus exhibet episcopo
post epistolam, vbi traditur quare subdiaconus post
finem epistolæ, diaconus autem ante principiũ euan-
gelij reuerentiam exhibet sacerdoti.*

30 *De graduali, vbi monstratur, cur in die Penteco-
stes Graduale non dicitur. Ostenditur etiam vnde
dicatur, & qualiter sit cantandum.*

31 *De Alleluia, quare post graduale cantatur, vbi di-
cetur quid significet Alleluia, qualiter nomẽ ipsum
inter-*

interpretet, & quis instituit vt cantet ad missam.

32 De versu, qualis esse debeat, & quare interponatur, & quur in officio missæ trium linguarum concurrit diuersitas.

33 De sacerdotis sessu, dum epistola legitur, & graduale cantatur.

34 De mutatione sacerdotis ab vna parte altaris ad alteram, cum lecturus est Euangelium.

35 Quare diaconus, qui lecturus est Euangelium, dextram pontificis osculatur.

36 Quando manus & pedes summi pontificis debeant osculari, vbi docetur, quod præter oblationem panis, & eam quæ pro defunctis offertur, quas manibus tangit, cæteras recipit oblationes ad pedes.

37 De benedictione, quam diaconus petit & accipit.

38 De susceptione codicis Euangelij de altari.

39 De his qui præcedunt Diaconem cum cæreis & incenso.

40 Qualiter subdiaconus in eundo sequitur, & in redeundo præcedit, referens Euangelium.

41 Quare diaconus per vnam partem ascendit in pulpitum, & per aliam partem descendit: vbi docetur, quod diaconus cum silentio debet procedere, nihil ferens præter codicem Euangelij.

42 Quare versus Aquilonem legitur Euangelium, vbi traditur quod Euangelium pronuntiari debet in alto, Vt qui lecturus est Euangelium, consignet sibi os, pectus, frontem, & librum.

43 De crucis mysterio & de multiplici eius effectu.

LIBER Secundus.

De accessu pontificis ad altare. CAP. I.

HIS indumētis ornatus Episcopus ad altare procedit, duobus eum ducentibus hinc inde, sacerdote videlicet, & leuita, sub diacono præcedente, qui clausum portat codicem Euāgelij, donec episcopus ad altare perueniat, ibiq; codicem osculatur apertum. Hæc omnia diuinis plena sunt sacramentis. Episcopus enim illum in se representat pontificem, de quo dicit Apostolus: Christus assistens pontifex futurorū bonorū, peramplius & perfectius tabernaculū nō manufactum, id est, non huius creationis. &c. Hebr. 9.

¶De presbytero & diacono qui deducunt pontificem hincinde.

CAP. II.

SAcerdos & Leuita significant legem & pro-
phetiā, secūdū illud quod dominus ipse pr-
Lucę.10. ponit in parabola sauciati, quia sacerdos qui-
descēdit eadem via, & viso illo præteriuit, simi-
liter & leuita. Moyses & Elias ī figura legis &
Matth.17. prophetiæ apparuerunt in monte cum Chri-
sto loquentes. Sacerdos ergo & leuita ducunt
episcopum. Quia lex & prophetia Christum
Deuter.18. annunciauerunt & promiserunt. Moyses enim
inquit in lege, prophetā suscitabit nobis Deus
de fratribus nostris, ipsum tanquam me audi-
Esa.66. tis. Et Esaias: Ecce veniet propheta magnus, &
ipse renouabit Hierusalem.

¶De Subdiacono qui præcedit, clausum portās codicem euangelij.

CAP. III.

SVbdiaconus qui præcedit, Ioannem Bapti-
stam significat, qui præcessit Christū in vir-
Lucæ.1. tute Eliæ, parare domino plebē perfectam. Hic
ante pontificē portat codicem Euangelij: quia
Ioannes ante Christum, prædicationem euan-
Matth.3. gelicam inchoauit. Pœnitentiam (inquit) agi-
te, appropinquabit enim regnū cœlorū. Quod
autem liber clausus tenetur, donec pōtifex ad
altare perueniat, & tunc aperitur, hoc insinuat,
Apoca.5. qđ in Apocalypsi describitur. Quomā nemo
inuen-

inuentus est dignus aperire librum qui scriptus erat intus & foris, & signatus sigillis septem, nisi Leo de tribu Iuda, radix Dauid, qui librum aperuit, & septem eius sigilla soluit. Per altare signatur ecclesia, iuxta quod dominus dixit in Exodo: Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus. Quod sectionem lapidum prohibet in altari, diuisionem fidelium reprobat, ne ecclesia diuidatur per errores & schismata. Altare ecclesiã designat. Exod. 20.

¶De Pōtifice qui peruenit ad altare.

CAP. IIII.

TVnc ergo liber aperitur, cū episcopus peruenit ad altare. Quoniam vbi Christus primitiuam apostolorum congregauit ecclesiam docens & prædicans, scripturæ mysteria reuelauit, Vobis inquit, datum est nosse mysteriū regni Dei, cæteris autem in parabolis. Lucæ. 8. Vnde post resurrectionem aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Lucæ. 24. Rectiùs ergo facit episcopus, cū ipsemet aperit librum euãgelij, quanuis & per ministros suos Christus patefecerit mysteria scripturarum. Quòd episcopus codicem euangelij osculatur, insinuat quod Christus pacem in euangelio prędicauit. Pacem meam, inquit, do vobis, pacem relinquo vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Ioan. 14.

¶De processione Romani pontificis à secretario ad altare. CAP. V.

CVm autem stationalis solennitas celebra-tur, Romanus pontifex cum sex præfatis ordinibus à secretario processionaliter ad altare progreditur, designans, quod Christus exiuit à patre & venit in mundū. Hic autē processionis ordo generationis Christi seriem representat, quā Matthæus Euāgelista describit: in qua sex inueniuntur ordines personarū, à quibus Christus secundū carnem traxit originem, in mundū processit: patriarchæ videlicet & prophetæ, reges & principes, pastores & duces. Abraham patriarcha, Dauid propheta, Salomon rex, Salmon princeps, Iudas pastor, Zorobabel dux.

Matth. 1. Sex ordines personarū in generatione Chri.

¶De duobus diaconis qui ducunt pontificem.

CAPVT. VI.

DVo diaconi qui ducunt pontificem, designant Abraham & Dauid, quibus facta est incarnatiōis Christi repromissio. Nam illi promissum est, In semine tuo benedicētur omnes gentes: isti pollicitum. De fructu vētris tui imponam super sedem tuam. Propter quod Euāgelista signāter hos duos in generatione Christi premisit. Liber, inquit, generatiōis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Isti sunt duæ colūnæ, quas verus pacificus in vestibulo templi posuit ante ostiū, quas ambit funicul9 duodecim cubitorum, id est, quod fides duodecim Apostolorum complectitur, de quorū medio Christus

Gene. 22. Psal. 131. Matth. 1. 2. Paral. 3. Ioan. 10.

stus ostium aperitur credentibus.

¶ De mappula, quæ portatur super Pontificem, quatuor bacu lis colligata.

CAPVT. VII.

QVatuor autem ministri super Pōtificem ferūt Mappulam quatuor baculis colliga tam, propter quod ipsi ministri mappularij nuncupant. Mappula quæ diuersis ima ginibus est figurata, sacram scripturam signat, quæ multis mysterijs est insignita. Hæc q̄tuor baculis super pōtificem portatur extensa, quia sacra scriptura quatuor modis super Christum fertur exposita, secundum historiam, secūdum allegoriam, secundum tropologiam, & anago gen. Hic est fluuius paradisi, qui quatuor in ca pita diuisus progreditur. Hæc est mensa propo sitionis, quę quatuor pedibus eleuata subsistit. Hæc autem super pontificem extensa portatur, vt is venisse monstretur, quem lex scripserat & prophetæ. Nam ipsemet incipiens Christus à Moyse & prophetis, interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Propter quod alibi dicit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, ille enim de me scripsit.

Quatuor sensus scripturæ. Genes. 2. Exod. 25. Lucæ. 24. Ioan. 3.

¶ De cæreis & incenso. CAP. VIII.

ET ideo præferuntur duo lumina cum incenso, quia lex & prophetæ cum psalmis Christi pronuntiauerāt aduentum. Christo at

Lucæ. 24. testante qui ait: Necesse est impleri omnia quę scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psalmis de me. In maioribus autem solennitatibus septem candelabra coram pontifice deferuntur, per quod illud ostenditur, quod Ioannes in Apocalypsi describit. Conuersus, inquit, vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorũ aureorũ similem filio hominis vestitum podere, vt ille per hoc aduenire monstretur, super quem requieuit spiritus gratiæ septiformis secũdum vaticinium Esaiæ. Egredietur, inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapiẽtiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eũ spiritus timoris dñi.

Septem candelabra septiformis spiritus.

Apocaly. 1.

Esai. 11.

¶De igne quem manipulo stuppæ pontifex apponit in choro.

CAP. IX.

IN quibusdam basilicis circa medium chori manipulus stuppæ super columnam appenditur, cui pontifex ignem apponit, vt in cõspectu populi subitò comburatur. Per hoc secundum aduẽtum commemorãs, in quo Christus iudicabit viuos & mortuos & seculũ per ignẽ. Nam ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. Ne quis ergo male securus existat, qui per primum blanditur, per secundum exterret. Quia qui iudicandus

Psalm. 42.

venit

venit in primo, iudicaturus veniet in secundo. Vel potius, quia secundum Apostolum Iacobum vita nostra vapor est ad modicum parens, pontifex ignem apponit in stuppam, ne fortè qui gloriosus incedit, in temporali gloria delectetur. Nam omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Iacob. 4. Esai. 40. 1. Petr. 2.

¶ De primicerio, qui pontificis dextrum humerum osculatur.

CAPVT. X.

Cum autem pontifex appropinquat altari, primicerius scholæ cãtorũ accedẽs, dextrum ipsius humerũ coram astantibus osculatur. Quia quũ Christus nasceretur in mũdo, angelus ille cũ quo facta est cœlestis militiæ multitudo laudãtiũ Deũ, natiuitatẽ eius pastoribus patefecit. De quo dicit propheta. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. &c. Lucæ. 2. Esai. 9.

¶ De tribus sacerdotibus, qui coram altari reuerenter inclinant: os & pectus Pontificis osculantes.

CAP. XI.

Tres sacerdotes qui pontifici venienti coram altari reuerenter occurrunt, & inclinantes os eius osculãtur & pectus, tres illos magos signant, qui venerunt Hierosolymã, dicentes: Vbi est qui natus est rex Iudæorũ? Et procidentes adorauerunt inuentum, & apertis thesauris, obtulerũt ei munera, aurũ, thus, & myrrham. Matth. 2.

rham. Per geminum osculum, geminā in Christo naturam confitentur, diuinā scilicet, & humanā, diuinā quasi latentem in pectore, humanam quasi patētē in ore; quas quoq; per oblata munera magi mysticè figurarunt. Osculum enim est signū reuerētiæ. Iuxta qđ Hester summitatem virgæ regis legitur osculata.

Hester.5.

De processionis dispositione.

CAPVT. XII.

Cant.6.

DIsponitur autē ista processio velut castrorum acies ordinata. Nam & maiores & fortiores quasi custodes exercitus præueniunt & sequūtur. Minores quasi debiliores colligunt in medio, præcedūt epi & presbyteri, subsequūtur pōtifex & diaconi, colligunt in medio subdiaconi & acolyti. Cātores quasi tubicines præcedunt exercitū, vt eū ad prælium cōtra dæmones excitent & inuitent. De quo prælio inquit Apostolus: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Vndè: Buccinate in næomenia tuba in die insigni solēnitatis vestræ. Cruz ergo quasi regale vexillum præmittitur & præfertur, vt fugiant qui oderunt eum à facie eius. Nobis ergo absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mundus nobis crucifixus est, & nos mundo crucifigi debemus.

Cātores velut tubicines.
Ephes.6.
Psalm.80.
Crux vexillum.
Psalm.67.
Gala.6.

De

¶De confeſsione & pectoris tunſione, in qua tria notantur, ictus, tactus, & ſonus. CAP. XIII.

QVia iuſtus verò in principio ſermonis accuſator eſt ſui, Pontifex* ad altare perueniens, & ad ſeipſum reuertẽs, antequã ordiatur ſacrum officium, de peccatis ſuis cum aſtantibus confitetur, pſalmum illum præmittens, qui manifeſtè per totum ſibi ad hoc dino ſcitur pertinere & conuenire. Iudica me Deus, &c. vt diſcretus à gente non ſancta: & ab homi ne liberatus iniquo, ad altare Dei dignus introeat, Illud autem in hac confeſsione notandum eſt, quia non (vt quidam minus prouide faciunt) in ſpecie, ſed in genere confitenda ſunt peccata, quoniam iſta confeſsio non eſt occul ta, ſed manifeſta. Percutimus autem pectus, cum cõfitemur peccata, quatenus exemplo pu blicani, qui percutiebat pectus ſuum, dicẽs: Do mine propitius eſto mihi peccatori, iuſtificati deſcendamus in domum. In percuſsione tria ſunt, ictus, ſonus, & tactus. Per quæ ſignantur il la tria quæ ſunt in vera pœnitentia neceſſaria, videlicet cordis contritio, oris cõfeſsio, & operis ſatisfactio. Nã ſicut tribus modis peccamus: ſcilicet, corde cogitando, ore loquendo, & ope re perpetrando, Ita tribus modis pœnitere debemus, ſcilicet, corde per dolorem, ore per pudorem, & opere per laborem.

Prouer. 18.
* Ritus miſſæ ab Apoſtolis deriuari docet Vvaldẽſ. de ſacrament. tit. 4. ca. 31.
Pſalm. 42.
Cõfeſsio generalis.
Lucæ. 18.
Tria in pœnitẽtia quæruntur.

¶De

¶De incenso, quod sacerdos repræsentat in capsula, & episcopus apponit Thuribulo.

CAPVT. XIIII.

*D.Tho.3. p. q. 8. arti. 5 ad. 2. Apoca. 8. INgressurus * ergo pōtifex ad altare, incēsum apponit thuribulo, per hoc illud insinuans, quod angelus venit & stetit ante altare habens thuribulum aureum, quod impleuit de igne altaris, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum. Angelus enim Christus, thuribulum aureum corpus immaculatum, altare Ecclesia, ignis charitas, incensum Psalm.140. oratio, secundum illud propheticum, Dirigatur oratio mea, &c. Venit ergo angelus, id est, Christus stetit ante altare, id est, in conspectu Ecclesiæ, habēs thuribulum aureum, id est, corpus immaculatum, plenum igne, id est, charitate, & data sunt ei incensa multa à fidelibus, id est, orationes, vt daret, id est, præsentaret eas patri de orationibus sanctorum, non dicit orationes tantum, quia Christus non omnes orationes exaudit, sed de omnibus illis quæ perti- 2.Corin.12. nent ad salutē. Vnde cum Paulus ter rogasset dominum, vt ab eo stimulum carnis auferret, Respōdit ei Dominus: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Episcopus ergo thus apponit thuribulo, quia Christus orationem inspirat animo, vt per ipsum offeratur incensum dignum in odorem suaui-

tatis,

nibus fouet Ecclesiam, secundum quod orat in Euangelio, Pater sancte, ego pro eis rogo, & nõ tantum pro eis, sed pro illis, qui credituri sunt per verbum eorum. Quòd autẽ diaconus thuribulum recipit, vt incẽset Episcopo, moraliter instruit, quòd si dignè volumus incensum orationis offerre, thuribulum incarnationis debemus tenere. Nam sine fide mediatoris homines Deo placere non possunt, sed iuxta verbũ promissionis ipsius. Si quid petierint credentes in oratione accipient. Per thuribulum enim verbum accipitur incarnatum.

Christ⁹ orat pro ecclesia. Ioan. 17. Hebr. 11. Matth. 12.

¶ De forma thuribuli, & de duplici causa thurificandi, spirituali & literali.

CAP. XVII.

NAm sicut in thuribulo pars superior & inferior tribus catenulis vniuntur: Ita tres in Christo sunt vniones, quibus diuinitas & humanitas coniunguntur. Vnio carnis ad animam vnio diuinitatis ad carnem, & vnio diuinitatis ad animam. Quidam autẽ quartam vnionem assignant, videlicet Deitatis ad compositũ ex anima simul & carne. Nam & quædã thuribula quatuor habẽt catenulas. De hoc thuribulo Moyses specialiter inquit ad Aaron: Tolle thuribulũ, & hausto igne de altari, mitte incẽsum desuper. Præter mysticam rationem, ob hoc etiam incensatur altare, quatenus ab eo omnis dæmonis nequitia propellat. Fumus enim incensi

Tres ĩ Christo vniones. Nume. 16. Fumo fuga ri dæmones.

censi valere creditur ad dæmones effugandos. Vndè cum Tobias interrogasset angelū, quod remedium haberēt ea quæ de pisce iusserat seruari, Respondit, cordis eius particulam si super carbones pones, fumus eius omne gen⁹ dæmoniorum extricat.

Tobiæ. 6.
* D. Tho. 3. p. q. 83. arti. 4. VValden. de his omnibus li. de sacramētal. titul. 4. cap. 31.
* Cōci. Vasense. ca. 7.

* De Antiphona quæ dicitur ad introitū, & cur ipsa repetitur, interposita gloria Trinitatis, & quis eam cantari constituit.

CAPVT. XVIII.

INterea chorus concinit Antiphonam ad introitū, quam repetit, interposita gloria* Trinitatis. Porrò introitus sicut sacerdotis aduentū Christi signat: Sic antiphona quæ dicitur ad introitum, desyderium aduentus eius signat. De quo dominus inquit apostolis: Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Chorus ergo dilatat animam suam, & in iubilo cantat introitum. Quoniam prophetę, patriarchę, reges & sacerdotes, omnesq; fideles aduētum Christi cum magno desyderio expectabāt, clamātes & implorātes. Emitte agnū domine dominatorē terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion. Veni domine & noli tardare, relaxa facinora plebis tuæ Israel. Hinc ergo Simeon ille iustus & senex, benedixit & dixit. Nunc dimittis seruum tuum domine, secūdum verbum tuum in pace, Quia viderūt oculi mei salu-

Matth. 13.
Luc. 10.
Introitus missę
Esaiæ. 16.
Lucæ. 2.

ſalutare tuum. Ex eorum ergo perſona cātatur introitus, per quos Chriſtus intrauit in mūdū. Iuxta quod Apoſtolus. Et cum introducit primogenitum in orbem, dicit: Et adorēt eum omnes angeli ei⁹, Antiphonæ repetitio multiplicationem clamoris inſinuat. Vnde propheta: Manda remanda, expecta, & reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Si morā fecerit expecta eū quia veniēs veniet, & non tardabit. Interpoſitio Gloriæ deſignat captationē beneuolētiæ, vt enim quod expectabāt facilius obtinerēt, ad totam Trinitatem cū glorificatiōe cantabant: Oſtende nobis domine miſericordiā tuā, & ſalutare tuum da nobis, Qui ſedes ſuper Cherubin, appare corā Effraim, Beniamin & Manaſſe. Quorū tandem clamorē ſpiritus ſanctus exaudiuit, vngens eum oblectatione præ cōſortibus ſuis. Et ad euangelizandum pauperibus deſtinauit. Secūdum quod ipſe filius per prophetā teſtatur. Spiritus domini ſuper me eo quòd vnxit me, ad euangelizandum pauperibus miſit me. Hoc ergo deſyderium antiquorum introitus preſentat, non ſecundū intellectum literæ, ſed iubilo cantilenæ. Celeſtinus papa conſtituit, vt pſalmi Dauid C L. ante ſacrificiū canerētur *antiphonatim ex omnibus, quod antea non fiebat, ſed epiſtola tantum & Euangelium legebātur, excerpti ſunt ergo de pſalmis introitus, gradualia quæcūq; ac offertoria, nec

Hebr. 1. Eſaiæ. 28. Abac. 2. Pſalm. 84. Pſalm. 79. Eſai. 61. Lucæ. 4. Celeſtinus Papa. * Valden. ca. 31. citato docet hæc eſſe ab apoſtolis inſtituta. Dionyſ. ca. 3. Eccleſ. Hier. Iuſti. apolo. 2. ad Antonium.

non communitiones quæ cũ modulatione cœperunt, ad missam in Ecclesia Romana cãtari. Antiphona Græcè, Latinè dicitur vox reciproca, quia duo chori reciprocando vicissim melodiarum cantus alternant.

Antiphona.

*Vvaldens. c.1. citato ex Grego. li. 9. registri epistо. 8. ad Ioãnẽ. D. Tho. artic. 4. supra citato. cõci. Vasense. cap. 5.

*De Kyrie eleison, & quare nouies decantatur, & quare sex vicibus dicitur Kyrie eleison & tribus Christe eleison.

CAPVT. XIX.

Psalm. 101. Esai. 53.

CVm ergo iam tempus plenitudinis, & annus benignitatis aduenerit, sicut prædictũ fuerat à Psalmista, Tu exurgens misereberis Sion, quia venit tempus miserendi eius, cõgrue chorus tunc concinendo subiungit Kyrie eleison, quod interpretatur, domine miserere. Vnde propheta, Domine miserere eius & exaudi. Dicit autem hic nouies contra nouem genera peccatorũ, Est enim peccatum originale, mortale & veniale, hoc est, serpens, mulier, & vir. Serpens enim, id est, concupiscentia suggerit originaliter. Mulier, id est, delectatio comedit venialiter. Vir, id est, ratio cõsensit mortaliter. Item est peccatum cogitationis, locutionis, & perpetrationis. Cogitationis in corde, loquutiõis in ore, ꝑpetratiõis in opere, hoc, est, mors in domo, mors in porta, mors in monumẽto. Rursus est peccatum fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis. Fragilitatis per impotentiam, simplicitatis per ignorantiam, malignitatis per

Nouem genera peccatorum.

inui

inuidētiam. Hoc est, peccatum in patrem, peccatum in filium, peccatum in spiritum sanctū. Et ideò chorus dicit ter ad patrem Kyrie eleison, ter ad filium Christe eleison, ter ad spiritū sanctū Kyrie eleison. Sed ab patrem & spiritū sanctū. sub eodem tantùm vocabulo. Quia pater & spiritus sanctus sunt eiusdem naturæ tantùm. Ad filium verò sub alio, quia filius etsi sit eiusdem naturæ cum illis, est tamen etiam alterius, vt geminæ gigas substantiæ. Vel ideò dicitur nouies, vt ordo decim' ex hominibus reparatus, nouem associetur ordinibus angelorum. Beatus Gregorius Kyrie eleison ad missam cātari præcepit à clero, quod apud Græcos ab omni populo cantabatur. Grego. 1.

De Gloria in excelsis, & de triplici pace, & qs. hymnum angelicum cantari ad missam constituit. CAP. XX.

MOx sequitur hymnus angelicus, tēporali Christi natiuitati perhibens testimonium, quem ille primus inchoādo pronūciat, qui angelum magni consilij representat. Chorus autem concinēdo prosequitur, quia subito facta est cū angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Hymnus iste, nō tātum est angelorum, sed hominum congratulantium, quòd mulier illa quæ perdiderat drachmam decimā iam lucer. Lucæ. 9.

nam accenderat vt drachmam perditam inue-
Lucæ. 15. niret. Et pastor dimissis nonaginta nouem oui
bus in deserto, iam venerat, vt quæreret centesi
mam ouem quã amiserat. Ante natiuitatẽ eñ
Tres inimicitiarum parietes. Christi, tres erãt inimicitiarũ parietes, Primus
inter Deum & hominem. Secundus inter ange
lum, & hominem. Tertius inter hominẽ & ho
minem. Homo nanq; per inobedientiã creato
rem offenderat, per suum casum restaurationẽ
angelicam impedierat, per varios ritus se ab ho
mine separauit. Iudæus nanq; cæremonias ex-
colebat. Gentilis idololatriã exercebat, vtrisq;
Ephes. 2. ritus alterius displicebat. Sed veniẽs pax vera,
fecit vtraq; vnum, destruxit inimicitiarum ma
cerias, & cõcurrentes parietes in se angulari la-
Ioan. 10. pide copulauit, vt de cætero vnum esset ouile
Triplex per Christum reconciliatio. & vnus pastor. Abstulit ergo peccatũ, & recon
ciliauit hominem Deo. Reparauit casum, & re
conciliauit hominem Deo & angelo. Destru-
xit ritus, & reconciliauit hominẽ homini. Re-
staurauit ergo secundum Apostolũ, quæ in cœ
Coloss. 1. lis & quæ in terris sunt. Et ob hæc cœlestis mili
Lucæ. 1. tiæ multitudo psallebat: Gloria in excelsis, id
est, in angelis, Deo: & in terra pax Iudæis ho-
minibus & Gentibus bonæ volũtatis. Hinc est
etiam quòd angelus loquitur & congaudet pa
storib⁹. Quia pax est inter homines & angelos
reformata. Nascitur Deus homo, quia pax est
inter Deũ & hominem restaurata. Nascitur in

præsepi

præsepi bouis & asini, quia pax est inter homines & homines reparata. Per bouem enim Iudaicus, per asinum Gentilis populus figuratur, secundum illud: Cognouit bos possessorē suū, & asinus præsepe domini sui. Symmachus Papa constituit tam die dominico, quàm natalitijs martyrū Gloria in excelsis ad missam cantari, quem hymnū* Thelesphorus nonus à B. Petro ad missam nocturnā Natalis domini (quā idem constituit) cantari præceperat. Et in eo, ea quæ sequuntur, verba angelorum adiecit. Quāquam à pluribus asseratur, quòd ea. B. Hilarius Pictauiensis adiecerit.

Esai. 1.
Symmach⁹ Papa.
Thelespho rus Papa.
* Epistola prima Decretali.

¶ De candelabris & Cruce, quę super medio collocantur * altaris.

CAP. XXI.

AD significandum itaque gaudiū duorum populorū, de natiuitate Christi lætantiū, in cornibus altaris duo sunt constituta candelabra, quæ mediante cruce, faculas ferunt accensas, Angelus enim pastoribus inquit: Annūtio vobis gaudiū magnū, quod erit omni populo, quia natus est vobis saluator, &c. Hic est verus Isaac, qui risus interpretatur. Lumē autē cādelabri, fides est populi, nam ad Iudaicum populū inquit propheta: Surge illuminare Hierusalē, quia venit lumē tuum, & gloria domini super te orta est. Ad populū verò gētilem dicit Apostolus: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem

* De altari Optatus episco. lib. 6. contra Donatis. Chrysosto. hom. 36. 1. ad Corint. D. Th. 3. p. q. 83. articu. 3.
Lucæ. 2.
Genes. 21.
Esai. 60.
Ephes. 5.

lux in domino. Nã & in ortu Christi noua stel la Magis apparuit, secundum vaticinium Balaam. Orietur, inquit, stella ex Iacob, & consurget virga ex Israël. Inter duo candelabra in altari crux collocatť media, quoniã inter duos populos Christus in ecclesia mediator existit, lapis angularis, qui fecit vtraq; vnũ. Ad quem pastores à Iudæa, & Magi ab oriente venerunt.

Numer. 24.
1. Petr. 2.
Ephes. 2.

¶De situ orandi. CAP. XXII.

POntifex oraturus ad sedem ascẽdit, & stans collectam pronũtiat, quam libro legit aperto. Quia secundum euangelica testimonia venit Iesus in Nazareth, vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem die sabati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est ei liber Esaiæ prophetæ, quem vt reuoluit, inuenit locum vbi erat scriptũ: Spiritus domini super me, propter quod vnxit me. Et cũ plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Porrò secundum cõsuetudinem aliorum episcoporũ, cum episcopus orat, ad dextram consistit altaris. In hoc illud signans, quod fuerat ꝓphetatũ, Deus ab austro veniet. Et quoniã ea quæ sunt læta, significantur per dextram, ea quæ sunt tristia, per sinistram, Idcirco põtifex ad dextram partem altaris primum accedit, vt gaudiũ dominicæ natiuitatis ostendat. Deinde post euangelium ad sinistram conuertitur, vt tristitiam pasiõis insinuet. Sed iterum redit ad dextram, vt gaudiũ resurre-

Lucæ. 4.
Esaiæ. 61.
Abac. 3.
Dextrum & sinistrum in altari quid designant.

resurrectionis annuntiet. Hoc ipsum Ezechiel in descriptione quatuor animalium figurauit. Facies, inquit, hoīs, & facies leonis à dextris ipsorum quatuor. Per hominem quippe natiuitas, per leonem resurrectio, per bouem immolatio designaẗ. Et ideo facies hominis & facies leonis erat à dextris, facies autem vituli erat à sinistris, quia natiuitas & resurrectio gaudium intulerūt, passio verò tristitiam inspirauit, propter quod ipse dicebat: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Debet ergo sacerdos* versus orientem orare, quia visitauit nos oriens ex alto. De quo legitur: Ecce vir oriens nomē eius, cuius argumētum in libro Sapiētiæ reperitur. Oportet, inquit, ad lucis orientem adorare. Nō ꝙ diuina maiestas localiter in oriente cōsistat, quę tamē essentialiter est vbiq;. Cœlū, inquit, & terram ego impleo. Sed quia timētibus Deū orietur sol iustitiæ, qui illuminat omnē hominem in hunc mundum veniētem. Nam & templum Salomonis, & tabernaculum Moysi legitur ad orientem ostiū habuisse. Magister in historia libri Regum. Quia sub veteri testamēto ingressus templi erat ab oriente in occidētem, ad significandum, quia omnes ante Christi passionem tendebant ad occasum, idest, ad infernum post mortem: nūc verò sit ingressus in tēplum ab occidente in orientem, ad figurandū ortum nostrum & ascensum ad gloriā. In illis

Matth. 26.
Orare versus orientē.
*Damascenus lib. 4. d fid. orthod. cap. 13. Basi. de spiri. sancto. cap. 27. Tertul. lib. de corona mil.
Zach. 6.
Sapien. 16.
Hiere. 23.
Iudæi versus occidentē orabant.

autem ecclesijs quæ habent ostium ab occiden te, sacerdos coram alrari consistens vt adoret ad orientem, semper in salutatiõe se conuertit ad populum, excepto præfationis & fractionis articulo, cum orationibus totus intentus, & cor habet, sursum ad dominum, & eucharistiæ per agit sacramentum.

1. Corint. 11. *De his omnibus quæ sequunt Dionys. ca. 3. li. de ecclesiast. Hier. & Iustinus mart. in apolog. aduersus gē tes. 2. Dominus vobiscū * Chrysost. hom. 18. secūdæ ad Corinth. Vvaldē. de sacramenta titu. 4. capi. 31. Ruth. 2. Pax vobis. * Chrysost. homil. 33. in Matth. & homi. 3. ad Colosse. Cyril. li. 12. in Ioā. capite. 54

¶ De salutatione maioris & minoris ad populum. Et de reuelatiõe capitis cum oratur.

CAPVT. XXIII.

ORaturus episcopus mitram deponit, quia vir secundum Apostolum reuelato capite debet orare, quatenus inter ipsum & Deum nullum malitiæ sit velamen, vt reuelata facie, domini gloriam contempletur.

* De salutatione Pontificis & Sacerdotis ad Populum. CAP. XXIIII.

POntifex ergo salutatiõem præmittit ad populum, dicens: Pax vobis, illius vtens eulogio, cuius fungitur pontificio. Minor autem sacerdos cum salutat populum, ait: Dominus vobiscū. * Quod vtiq; verbū Booz legitur dixisse messoribus, quòd intelligitur Booz quoq; figuram saluatoris expressisse. Quia Ruth Moabiticam duxit vxorem. Chorus autē vtriq; respondit: Et cum spiritu tuo. Quod sumptū est ex epistola Pauli ad Timotheū, Dominus, inquit, Iesus Christus cum spiritu tuo. Vt autem episcopus osteudat se Christi vicarium, prima

vice dicit: Pax vobis. Quoniã * hæc fuit prima vox Christi ad discipulos, cum eis post resurrectionem apparuit. Ad instar verò sacerdotum cæterorum dicit postea: Dominus vobiscũ, vt se vnũ ex ipsis ostẽdat. Cęterũ septẽ vicibus populus salutatur in missa, quaten⁹ exclusis septẽ vitijs capitalibus, suscipiat gratiam septiformẽ.

Septem salutatiões in missa.

* Anaclet. episto.1. Sother. episto. 2. D. Thom. 3.p.q.83. artic.5. ad.12. De cõsecratione distinctione.1.ca. Hoc quoq;.

*Vtrum sacerdos non minus quàm duobus præsentibus debeat celebrare.

CAP. XXIIII.

STatutum est autem in sacris canonibus, vt nullus presbyterorum missarum solẽnia celebrare præsumat, nisi duobus pręsentibus, sibi que respõdentibus ipse tertius habeatur. Quia cũ pluraliter ab eo dicitur: Dominus vobiscũ. Et illud in secretis. Orate ꝓ me, apertissime cõuenit, vt illius salutationi respondeatur à pluribus. Verùm aliud est necessitatis articulus, & aliud religionis contemptus. Piè quoq; credendum est, & sacris authoritatib⁹ comprobatur, quòd angeli Dei comites assistant orantibus, secundum illud propheticum, In cõspectu angelorum psallam tibi &c. Et angelus ad Tobiam. Quando orabas cũ lachrymis, ego obtuli orationem tuam domino. Sed & in canone cõtinetur: Supplices te rogamus omnipotẽs Deus, iube hæc perferri per manus angeli tui sancti in sublime altare tuũ, &c. Sanè quilibet homo habet angelũ suũ ad custodiã. Vnde legit̃ in actis

Angelorum pręsentia in missa.

Psalm.137.

Tob.12.

Actuum.12. Apostolorum, quod cum puella, quæ cucurrit ad
Matth.18. ostium, Petri nuntiaret aduentũ, dicebãt: Angelus eius est. Et dñs loquens in Euangelio de paruulis, ait: Angeli eorum semper vident faciem patris. Illos igitur habemus in oratione participes, quos habebimus in glorificatione cõsortes.

¶De oratione, conclusione, & oratione.

CAPVT. XXV.

* Chrysost. lib. 6. de Sacerdo. & homilia. 72. in Matthæ. D. Tho. 3. p. q. 83. art. 4. Augu. epist. 107 & 57. Apocaly. 8. Psalm. 39. Hebr. 5. *Vvald. ex sanctis Libr. de Sacramental. titul. 4. cap. 31. Carthagin. 3. cap. 32. Per dominũ nostrum Iesum Chrm. Ioan. 15. & 1

SAlutatione præmissa, per quam auditores reddantur attenti, subdit* orationes quæ designantur in Apocalypsi, per fumum aromatum qui ascendit in conspectu domini de manu angeli. Christus enim verus homo passioni propter nos destinatus, cuius illa vox est, Holocausta & pro delicto non postulasti, tũc dixi, ecce venio, semper vnitum sibi verbum pro nobis orabat. Qui secundum Apostolum, in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad Deum, qui saluũ illum facere posset à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus est in omnibus pro sua reuerentia. Quod autem * in fine orationis subiungitur, Per dominum nostrum Iesum Christum: Illud signat, quod ipse dicit in Euangelio. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, fiet vobis. Non enim per aliam viam ad nos æterna Dei beneficia possunt deuenire, quàm per eũ qui est mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus. Sicut per mediãtem crystallum mu-

tuamus ignem, in escam suppositam in sole lõginquo. Sumptum est autem de epistola Ad Romanos. Gloriamur, inquit, in Deo per dominum nostrum Iesum Christum. illud autem quod sequitur. Qui tecũ viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus, ita potest simpliciter, sed non imprudenter intelligi, Qui cum patre viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus, id est, vnà cũ sancto spiritu. Nam pater & filius & spiritus sanctus sunt vnus Deus. Vel in vnitate spiritus sancti, id est, in spititu sancto, qui est vnitas patris & filij, amor & cõnexio vtriusq;. Per omnia secula seculorum, hoc consecutiuè & antonomaticè, sicut cãtica canticorũ. Amen optantis vel affirmantis ostendit affectũ, nam in fine psalmorũ vbi dicimus, fiat, fiat, Hebręus dicit, amen, amen. Et Christus in euangelio sæpe dicit, amen, amen dico vobis, hoc est, verum verũ dico vobis, secundum illud quod alibi dicit: Sit sermo vester, est est. Respicit ergo vel ad formã orationis, vt quod oratur optetur. Vel ad modum conclusionis, vt quod concluditur, affirmetur, verbi gratia, cum sacerdos orat: Da nobis quæsumus domine salutem mẽtis & corporis, populus optãdo respondet, Amen, id est, fiat. Vel cum sacerdos concludit, qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Populus affirmãdo respondet. Amen, id est, verum est.

1. Tim. 2.
Qui tecum viuit. &c.

Amen.
* 1. Corinț. 14.
Iustin. martyr apolo. 1.
Matth. 5.

¶Quare

¶Quare orationes dicũtur collectæ,& quot in missa dicendæ. CAP. XXVI.

ORationes quæ circa principium missæ dicuntur,collectæ vocantur, eò quòd sacerdos qui fungitur ad Deum legatiõe pro populo petitiones omnium in eis colligat & concludat propriè tamen collectæ dicũtur,quæ super collectã populi fiunt,dum colligitur populus, vt ad statiouem faciendam,de vna ecclesia procedant ad alteram. Orationum verò plures & varij fuerunt autores,& intantum earundẽ numerus & diuersitas excrescebat, quòd octauũ Africanum concilium,cui B.Augustinus interfuit,ita constituit.Nullæ preces vel orationes, vel missę,vel præfationes,vel commẽdationes, vel manus impositiones dicantur,nisi in concilio fuerint approbatæ. Nã & Gelasius papa tã à se quàm ab alijs compositas preces dicitur ordinasse. Beatus autem Gregorius seclusis his, quæ nimia vel incongrua videbantur,rationabilia coadunauit,& cõgrua multa per se necessaria superaddens.Quidam verò modum & ordinem excedentes,intantum orationes multiplicant,vt auditoribus suis tędium generent & fastidium.Cum econtra dominus dicat in euãgelio:Cum oratis,nolite multũ loqui,sicut faciunt ethnici,putãt enim se in multiloquio exaudiri. Vndè cum ei dixissent apostoli Dñe, doce nos orare, compẽdiosam orationem eos

Varij orationum authores.

Conci.Mileuitanum. C.12.& Laodicẽ. c.59.

Matth.6.

Lucæ.11.

edocuit. Pater noster qui es coelis, &c. Huius ergo orationis formam sequentes sacerdotes in missa septenarium numerũ non excedãt. Nam Christus septẽ petitionibus omnia corporis & animæ necessaria cõprehendit, Quia Deus numero impari gaudet, summoperè quidã obseruant, vt impares dicant orationes in missa, vel vnam, vel tres, vel quinq;, vel septem. Vnã vel tres, propter vnitatis sacramentum vel mysteriũ trinitatis. Quinq; vel septẽ, propter quinq; partitam domini pasſionem, vel spiritum gratiæ septiformis. Deus enim diuisionẽ & discordiam detestatur. Vndè cum cæterorum dierũ operibus benedixit, operibus secũdæ diei benedixisse non legitur: Quia binarius numerus ab vnitate recedit, & ab eo cęteri diuisibiles numeri sortiuntur originem. Et cauẽdum est. Si fortè collecta pro defuncto misceatᷣ, nõ finalis sed penultima, vel antepenultima dicatur: quia finis ad suum debet torqueri principium. In missa autem pro defunctis nõ debet interponi oratio pro viuis, nisi illa communis, Omnipotens sempiterne Deus, qui viuorum &c. Collectæ in numero impari fiunt.

¶ De extensione manuum sacerdotis in missa. CAP. XXVII.

STans ergo põtifex ad orandũ manus eleuat & extẽdit, astãtibus hinc inde ministris, qui manus eius sustẽtãt, sacerdote corã eo tenẽte sacramentariũ. Lex quippe istud sacramẽtũ insinuat.

Exodi. 17. nuat. Legit enim in Exodo: Quòd cū Israel pugnaret aduersꝰ Amalech ī deserto, Moyses ascēdit ī verticē collis, cumq; leuaret Moyses manus, vincebat Israel. Si autē paululum remisisset, Amalech superabat, Aarō & Hur sustentabāt manus eius ex vtraq; parte. Et factū est vt manꝰ eius nō lassarētur, vsq; ad solis occasum, fugauitq; Iosue Amalech & populū eiꝰ in ore gladii. Propter hoc ergo sacerdos extēdit ma-

Lucæ. 23. nus in missa cū orat. Nam & Christus cum expandisset manus in cruce, pro persecutoribus orauit & dixit: Pater dimitte illis, quia nesciūt quid faciūt. Moraliter instruēs, quia Christus

Ioan. 6. semper paratus est recipere pœnitentes. Iuxta

Sensus allegoricus. quod ipse promisit: Omne qđ venit ad me nō eijciā foras. Cū autē verus Moyses, id est, Christus eleuat manꝰ, id est, impēdit auxiliū & sola-

Roma. 8. tiū, vincit Israel, id est ecclesia. Nā si Deus pro nobis, quis cōtra nos? Sin autem paululum manꝰ remittit, id est, si peccatis exigētibus subtrahit auxiliū & solatiū, superat Amalech, id est,

Roma. 6. diabolus. Quia non est volētis, neq; currētis, sed Dei miserentis. Quia verò Christus promi-

Matth. vlti. sit ecclesiæ: Ecce ego vobiscum sum vsq; ad cōsummationē seculi. Ob hoc Aaron, id est, mōs fortitudinis, & Hur, id est, ignis charitatis, sustētant manus ipsius, vt in fortitudine ferat auxilium, & ex charitate solatiū, ne manus eius lassentur vsque ad solis occasum, id est, vsq; ad finem

nem mũdi. Sicq; Iosue duce, id est, Christo ductore Israël fugit Amalech, & populum eius, id est ecclesia superat diabolum & exercitum dæmonum in ore gladij, id est, per virtutem orationis. Gladius enim est verbum Dei. Siquis ergo vult orationis virtute superare diabolũ, debet eleuare manus, id est, actus ad Deũ, vt eius conuersatio sit in cœlis. Vndè demissas manus erigite, & genua debilia roborate. Nam eleuatio manuũ est sacrificium vespertinum. Bona est oratio cũ ieiunio & eleemosyna. Fides autẽ sine operibus mortua est. Leuemus ergo puras manus sine disceptatione, quærẽtes quę sursum sunt, nõ quæ super terram, Vbi Christus est in dextra Dei sedens.

Ephes. 6. Philip. 3. Hebr. 12. Psalm. 140. Iacob. 2. 1. Timot. 2. Coloss. 3.

* De epistola quæ præmittitur euangelio. CAPVT. XXVI.

*Dionys. c. 3. lib. de ecclesi. Hier. D. Tho. 3. q. q. 83. arti. 4. Vvalden. de sacramẽ. tit. 4. c. 32.

Subdiacon. Ioannẽ Baptistam representat.

EPistola quæ præmittitur euãgelio, præcursoris designat officium, quod Ioannes ante Christũ exercuit, qui præiuit ante faciẽ domini parare vias eius. Sicut ipse testatur, Ego vox clamantis in deserto parate viam dñi. Ioannes ergo quasi subdiaconus fuit, id est, subminister illi⁹ qui de se dicit. Nõ veni ministrari, sed ministrare. Lex enim quasi prædagogus, infantem Dei populũ per manũ Moysi custodiendũ suscipiens, illius aduẽtum docuit expectare, quẽ eidem populo iam adulto, per os digitumque Ioannis præsentem in carne monstrauit, vnde

Ioan. 1.

Matth. 20.

eum

Ioan.1. Collatio legis ad euangelium.

eum ducēs sequeretur ad regnum. Ecce, inquit agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi. Præcesſit nāque lex euangelium, ſicut vmbra lucē, virga ſpiritum, timor charitatem, initium perfectionem, dominantis præceptum, amātis cōſilium. Nam lex per Moyſen data, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Epiſtola verò vox legis eſt, ſuam imperfectionem Ioānis teſtimonio profitētis, & ad perfectionem euāgelicam tranſmittentis, Hic eſt, inquit, de quo dixi vobis. Qui poſt me venit, ante me factus

Ioan.1.

eſt, cuius non ſum dignus corrigiam calciamēti ſoluere: me oportet minui, illum autem creſcere. Non erat ille lux, ſed vt teſtimoniū perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hūc mundū,

Hebr. 7.

Lex quippe neminem duxis ad perfectionem. Hinc eſt ergo quòd ſubdiaconum legentē epiſtolam vnus acolytus comitatur, diaconum verò legentem Euangelium, tam ſubdiaconus quàm acolyti comitātur. Quia prędicationem Ioannis pauci ſequuti ſunt, ſed prædicationem euangelij plurimi ſuſceperunt. Vndè diſcipuli

Ioan.3.

leguntur dixiſſe Ioanni. Rabbi qui erat tecum trans Ioardem, cui teſtimoniū perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes veniūt ad eum. Vt ergo cognouit Ieſus, quia phariſei audierunt, ꝙ Ieſus plures diſcipulos facit quàm Ioannes, reliquit Iudæam, &c. Quia verò Ioannes fuit li-

mes præcedētium & ſequentium, medius inter apoſtolos & prophetas. Nam lex & prophetæ vſque ad Ioannem, & ex eo regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit: ideo nec epiſtola ſemper legitur de prophetis nec ſemper de apoſtolis, ſed interdum ſumitur de veteri teſtamento, interdum de nouo, quia Ioannes, cuius vocem repræſentat epiſtola, cum antiquis prædixit Chriſtū venturum: Qui poſt me venit, ante me factus eſt, & cū modernis Chriſtum oſtendit præſentem, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Epiſtola verò Græcè, Latinè ſupermiſſio vel ſupererogatio nuncupatur, quod nomen bene congruit literis apoſtolicis, quæ ſupererogatæ ſunt euangelio, de quibus frequentius leguntur epiſtolę. Apoſtolicus enim ordo per illum ſtabularium intelligitur, cui Samaritanus commiſit hominem à latronibus ſpoliatum, vulneratum & ſemiuiuum relictum, proferens duos denarios, & dicens ei: Curam illius habe: & quodcūque ſupererogaueris, ego cum rediero, reddam tibi.

Ioannes Bapti. vt limes fuit. Matth. 11.

Epiſtola ſupererogationem ſignificat.

Lucæ. 10.

¶ De reuerētia, quā ſubdiaconus exhibet epiſcopo poſt epiſtolam.

CAP. XXIX.

QVòd autem ſubdiaconus, cum acolyto ad ſacerdotem poſt lectam epiſtolam accedit, illud inſinuat, quod Ioannes cum audiſſet in vinculis opera Chriſti, mittens duos ex Matth. 11.

discipulis suis: ait illi, Tu es qui venturus es, an aliũ expectamus? vt per visa miracula Christum iam venisse cognoscerent. Vndè respondens Iesus, ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ vidistis & audistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizãtur. Et quia dextra domini fecit virtutem, ideò subdiacon⁹ osculatur sacerdotis dextram. Quia verò per visa miracula cognouit hunc esse de quo magister prædixerat, Qui post me venit, ante me factus est, cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere. Pronus ad pedes, calciamentum Romani pontificis osculatur. Sacerdos verò subdiaconum benedicit, quia Christus commẽdauit Ioannem. Quid, inquit, existis in desertum videre, prophetam? Etiam dico vobis, & plusquam prohetam. Amẽ dico vobis, inter natos mulierũ non surrexit maior Ioanne Baptista. Subdiaconus ergo post finem, sed diaconus ante principium lectionis ad sacerdotem accedit, & exhibet reuerentiam, quia lex accepit finem in Christo, sed euangelium originem sumpsit ab ipso. Nã lex & prophetę vsq; ad Ioannẽ, euangelium & apostoli post Ioannem.

Psalm. 117.

Osculũ pedum.

Matth. 3. & 11.

De graduali.*

CAPVT. XXX.

*D. Tho. & Vvald. locis citatis. c. 28.

VErùm quia Ioannes pœnitentiam prædicabat. Pœnitentiam, inquit, agite, appropinquabit

quabit enim regnum cœlorum. Et iterum: Facite dignos fructus pœnitentiæ, Merito post epistolam graduale consequitur, quod pœnitentiæ lamentum insinuat. Propter quod in diebus Pẽtecostes tollitur de officio, quia videlicet dies illi futurum in regno Dei felicem ecclesiæ statum significãt. Quãdo iam area Christi ventilabro quod est in manu eius purgata, grana reponentur in horreo felicitatis æternæ. Dicitur autem graduale à gradibus humilitatis, vt pote illi conueniens, qui necdum ascẽdit de virtute in virtutẽ, sed adhuc in valle lachrymarum positus, iam tamen ascẽsiones in corde disposuit. Rectius ergo faciũt, qui graduale nõ festiuis, aut modulationis vocibus efferũt. Sed quasi cantum grauem & asperum simpliciter potius & lamentabiliter canunt. Potest tamen responsorium illud quod graduale vocatur, ad vocationem apostolorum referri, quãdo Christo vocante, Venite post me, ipsi nõ tãtummodo verbo se opere responderunt, quia relictis omnibus secuti sunt eum, & ideo graduale cantatur: quoniam apostoli gradiebantur post dominum, discipuli post magistrum. Post epistolam ergo graduale cantatur, quia post prædicationem Ioannis discipuli sunt secuti Christum. Sicut Ioãnes Euangelista describit. Stabat, inquit, Ioãnes & discipuli eius duo, & respiciens Iesum ambulantẽ dicit, Ecce agnus Dei,

Graduale lamentũ pœnitentiæ.

Psalm. 83.

Apostolorũ vocatio post prædicationem Ioãnis Baptistæ.

Ioan. 1.

ecce qui tollit peccata mundi: & audierũt eum discipuli duo loquẽtem, & sequuti sunt Iesum. Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus, qui audierũt à Ioãne, & sequuti eũ fuerant. Hic graduale cãtauit, cum inuenit fratrem suum Simonẽ, & dicit ei. Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus, & adduxit eum ad Iesum. Philippus quoq; graduale cantauit, cum inuenit Nathanaëlem, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth, veni & vide.

Andreas.

Philippus.

* Alleluia est, laudate dñm inquit, Hierony. ad Marcellam. D. Tho. & Vvald. locis citatis. c. 28. Matth. 5. Psalm. 83. & 141.

De Alleluia.*

CAPVT. XXXI.

POst luctum sequitur consolatio, nam beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et ideò post graduale cãtatur alleluia, quod significat ineffabile gaudium angelorum & hominum in æterna felicitate lætantium, hoc est semper laudare Deum. Nam beati qui habitãt in domo tua domine, in secula seculorũ laudabunt te. In voce exultationis & confessiõis sonus epulantis. Quid sit alleluia. 112. psalmus exponit, cui cũ alleluia præmittatur in titulo: Statim psalmus exponẽdo titulum incipit, Laudate pueri dominum. Hoc ineffabile gaudiũ, vitæ præsentis inopia nullaten⁹ habere meretur, sed prægustans illud in spe, sitit & esurit quod gustauerit, donec spes mutetur in rem, & fides in spe-

in speciem. Quapropter hoc nomen Hebraicū ininterpretatum remansit, id est, interpretatū non fuit, vt peregrinum ab hac vita gaudium, peregrinum quoq; vocabulum signaret potius quàm exprimeret. Cuiꝰ mysteriū, velut quoddam gaudij stillicidiū, de diuitijs supernæ Hierusalem, primum in mētem patriarcharum & prophetarū, pòst in apostolorum ora plenius per spiritum sanctum delapsum est. Quoniam igitur alleluia futuræ beatitudinis quasi ꝓpriū est vocabulū, iure magis eo tempore frequētatur, quo Christus resurgens, eiusdem beatitudinis spem nobis tribuit & promissum meritum. Vt autem alijs temporibus caneretur ad missam, olim ecclesiæ Romanæ consuetudo non erat, sed à beato Gregorio constitutum, imò potius restauratum est. Nam à tēpore Damasi papæ, cum prius fuisset, eadem cōsuetudo defecerat. Deniq; cum de his & quibusdam alijs quosdam murmurare sentiret, tanquam Constantinopolitanæ ecclesiæ consuetudinem sequeretur, non est dedignatus reddere rationem, dicens: Nos in nullo horum aliam ecclesiā secuti sumus. Nam vt alleluia hic non diceretur, de Hierosolymorū ecclesia ex beati Hieronymi traditione tempore beatæ memoriæ Damasi papæ traditur tractum, & ideo in hoc magis illā consuetudinē amputauimus, quæ hic à Græcis tradita fuerat. Canimus ergo alleluia post

Alleluia.

Rō beati Gregorii ꝑ Alleluia. lib. 9. regist. episto. 8.

gradualecanticum lætitiæ post luctum pœnitētiæ, summopere volentes exprimere magnitudinem consolationis, quæ reposita est lugentibus, iubilantes potius quàm canentes, vnamq; breuem digni sermonis syllabā in plures neumas protrahimus, vt iocundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, vbi semper erit vita sine morte, dies sine nocte, certè sine fortè, iocūditas sine dolore, securitas sine timore, tranquillitas sine labore, fortitudo sine debilitate, rectitudo sine peruersitate, pulchritudo sine deformitate, veritas sine fallacia, charitas sine malitia, felicitas sine miseria. Potest tamen alleluia referri ad exultationem eorum, qui de miraculis Christi gaudebant laudantes dn̄m, &

Luc 5. &.7. dicētes: Quia vidimus mirabilia hodie; & quia

Ibidē.10. & 13. visitauit dominus plebem suam. Tunc em̄ cantabatur in iubilo alleluia, cū omnis plebs vt vidit dedit laudē Deo, omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriosè fiebant ab eo. Nā & septuaginta duo reuersi sunt cum gaudio dicētes. Domine, etiam dæmonia subijciūtur nobis

Septuagesima. in nomine tuo. Hinc est quod à septuagesima vsque ad pascha non cantatur alleluia. Quia tēpore tristitiæ non debet carmen lætitiæ decan

Psalm. 139. tari, secundum illud propheticū: Quomodo cātabimus cāticū domini in terra aliena? Septuagesima nāq; tēpus Babylonicæ captiuitatis repræsentat spiritualiter: in qua sup flumina Babylonis

bylonis sedentes & flentes in salicibus organa suspenderunt. Canitur autem tractus, qui cum asperitate vocum tum prolixitate verborũ miseriam præsentis incolatus insinuat. De qua dicit psalmista: Heu mihi qa incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitãtibus Cedar, multum incola fuit anima mea.

Tractus.

Psal.119.

¶ De versu, qualis esse debeat, & qualiter interponatur.

CAPVT. XXXII.

QVòd autẽ interposito versu bis Allelu ia cantatur, designat quòd interiecta lętitia, sancti geminam lætificationis stolam accipient, mentis & carnis: siue cordis & corporis. Nam secundum stolam mentis, exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Secundum stolam carnis, fulgebunt iusti, & tã quam scintillæ in arũdineto discurrent. Versus ergo nihil sinistrum aut triste, sed totum iocundum & dulce debet sonare, quales sunt: Dominus regnauit decorem indutus est, Dominus regnauit, exultet terra. Iubilate Deo. Iust⁹ vt palma florebit: Quoniam absterget Deus omnẽ lachrymam ab oculis sanctorũ, & iam non erit amplius neque luctus neque clamor, sed nec vllus dolor, quoniam priora transierunt. Hoc ipsum significat, quod in quibusdam ecclesijs sequentia post alleluia cãtatur, suaui iubilo dulcique canore. Notandum est autẽ quòd in of-

Gemina stola sanctorũ.

Psalm.140.

Sapient.3.

Trium linguarum diuersitas in missa. ficio missæ trium linguarum concurrit diuersitas, vt omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Quod &
Phil. 2. titulus crucis ostēdit, qui scriptus fuit literis He
Ioann. 19. braicis, Græcis, & latinis, Iesus Nazarenus rex Iudæorum.

¶ De sacerdotis consessu, dum epistola legitur, & graduale cantatur.

CAP. XXXIII.

HActenus tacitus sedebat sacerdos, illud insinuans, quod prædicante Ioanne, Christ' quodammodo tacebat, quia nō prædicabat
Marc. 1. apertè. Sed vt tradit Euangelista. Postquam traditus fuit Ioannes, venit Iesus in Galilæam, prędicans Euangelium regni Dei. Vel quia sedere victoris est, sessio sacerdotis Christi victoriam
Matth. 4. signat, qui post ieiunium vicit diabolum. Nam reliquit eum tentator, & accesserunt angeli & ministrabant ei.

¶ De mutatiōe sacerdotis ab vna parte altaris ad aliam, cum lecturus est Euangelium.

CAPVT. XXXIIII.

*Conci. Valentinū. c. 1. Anastasi' primus i epi. ad epis. Germ. c. 1. D. Tho. & Vvalden locis citatis c. 1. 28.

HIs ergo rite præmissis, sacerdos ad sinistrā partem altaris accedens, pronunciat Euāgelium, * significans quòd Christus non venit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.
Matth. 9. Iuxta quod ipse dicit in euangelio: Quia nō in
Matth. 25. digēt qui sani sunt medico, sed qui malè habēt:

per

per dextrã enim iusti, per sinistram peccatores figurantur. Propter quod dominus quidem in iudicio statuet oues à dextris, hœdos autem à sinistris. Quidam tamen in hoc loco dixerunt, quod ideò sacerdos in principio missæ consistit ad dextram. Cum autem pronunciat euangeliũ, conuertitur ad sinistram. Et circa finem, iterũ redit ad dextram. Quia cultus fidei, primo fuit in populo Iudæorum, deinde transiuit ad gentes. Et circa finem iterũ reuertetur ad Iudæos, per prædicationẽ Enoch & Eliæ, qui conuertent corda patrum in filios, quoniam in diebus illis saluabitur Iuda, & reliquiæ Israël saluæ fient. Sed cum sacerdos qui pronũciat Euangelium, ipsius Chri repræsentet personam, & Christus nõ prædicauerit Gẽtibus, sed Iudæis, iuxta quod ipse dicit in Euãgelio: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël: vtrum illud rectè dicatur, prudens auditor aduertat.

Alia ratio.

Malac. 4.
Apoca. 11.
Roma. 11.
Matth. 15.

¶ Quare diaconus, qui lecturus est Euangelium, dextram pontificis osculatur.

CAP. XXXV.

PОrrò cum Episcopus celebrat, omnia solennius peraguntur. Diaconus enim dextra Põtificis osculata, codicem Euangelij suscipiẽs de altari, benedictionem postulat ab Episcopo, qua data procedit ad pulpitum præcedentibus ceroferarijs, qui faculas ferunt accensas & thuribulum cum incenso. Iam figura mutatur. Nã

Diaconus, qui prius repreſentabat prophetã, modo repræſentat Euangeliſtam. Inquit enim lex & prophetæ vſque ad Ioannem, ex eo autẽ regnum cœlorum euangelizatur. Puteus altus eſt, ſed ſi fuerit diligenter eruderatus, hauriemus aquam in gaudio de fontibus ſaluatoris. Diaconus ergo dextrã Põtificis oſculatur, quia prædicator euangelizare debet pro gloria ſempiterna, pro qua ſpõſa dicit in Cãticis. Dextra illius amplexabit me. Nam & angelus, qui reſurrectionis Chriſti gloriam venerat nuntiare, ſedebat ad dextrã, ſtola candida coopertus. Licet ergo ſecũdũ apoſtolũ, qui ſeminãt ſpiritualia, metere poſſunt carnalia. Nõ eſt tamẽ ſeminandũ pro carnalibus & terrenis, ſed pro ſpiritualibus & æternis. Nam qui ſeminat in bñdictionibus, de benedictionibus & metet vitam æternam: Mercenarius enim eſt, qui de prædicationis officio non quærit pręmium ſempiternum, ſed commodum temporale.

Matth. 11. Eſai. 12. Cantic. 2. Marc. 16. 2. Corint. 9. 2. Corint. 9. Mercenarius.

ℭ Quando manus & pedes ſummi pontificis debeant oſculari.

CAP. XXXVI.

CAEterum ſubdiaconus vel Diaconus non manus, ſed pedes Romani Pontificis oſculatur, vt & ſummo Pontifici ſummã exhibeat reuerẽtiam: & cum illius oſtendat vicarium eſſe, cuius pedes oſculabat mulier quæ fuit in ciuitate peccatrix. Adorandum eſt enim ſcabellum

Oſculum pedum. Lucæ. 7. Pſalm. 98.

lum pedum eius, quoniam sanctũ est, cuius pedes mulieres tenentes resurgentẽ à mortuis adorauerunt. Generaliter autem nemo debet manus summi pontificis osculari, nisi cũ de manibus eius aliquid accipit, vel cum ad manus eius aliquid tribuit, vt ostendatur quòd ex vtroque debem9 ei gratias exhibere. Quia sicut semper dat propria, sic nunquam recipit aliena. Ipse verò præter oblationem panis nullam aliam oblationem manibus tangit, nisi quæ pro defunctis offertur. Quam ideò manibus accipit, vt eorũ sugillet errorem, qui dogmatizant, eleemosynas non valere defunctis. Panem verò tangit propter reuerentiam sacrificii, quod ex pane conficitur. Eo quia vicarius est illius qui de se dicit: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Cæteras autem oblationes ad pedes accipit, propter illud quod in Actibus apostolorũ habetur quoniam offerebant pretia eorum quæ vendebantur, & ponebant ante pedes Apostolorum.

Ioann.20. Osculari. manum. Oblatio pro defunctis. Ioan.6. Actu. 4.

¶ De benedictione quam diaconus petit & accipit.

CAPVT. XXXVII.

SVscipiens ergo diaconus codicem Euangelij, benedictionẽ postulat ab episcopo, quia nullus debet prædicare, nisi mittatur secũdum illud Apostoli: Quomodo prædicabunt nisi prius mittãtur? Et dominus inquit Apostolis: Messis

Roma.10. Matth.9.

Lucæ. 10. Mesſis quidem multa, operarij autẽ pauci. Rogate ergo dominũ meſsis, vt mittat operarios

Eſai. 6. in meſſem ſuam. Eſaias quoq; cum audiſſet vocem domini dicentis: Quem mittã? & quis ibit ex vobis? Reſpõdit, Ecce ego, mitte me. Dixitq; domin⁹. Vade, & dices populo huic, audite

Cur diacono, & non ſubdiacono bñdicitur. audientes, &c. Pontifex ergo viſibiliter benedicit Diacono, qui lecturus eſt Euãgelium, quod non fecit ſubdiacono qui lecturus erat epiſto-

Matth. 10. lam: quia Chriſtus inuiſibilis manẽs, legem & prophetas, quæ per epiſtolam ſignificantur, inuiſibiliter miſit & docuit, Eũ es (inquit) prædicate dicentes, appropinquabit regnũ cœlorũ.

Baruc. 3. Sed poſtquàm in terris viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt, Apoſtolos & Euangeliſtas

Lucæ. 9. viſibiliter miſit. Illi autem egreſsi circuibant caſtella, euangelizantes & curantes vbique.

¶ De ſuſceptione codicis Euãgelij de altari.

CAPVT. XXXVIII.

Textus Euangelij ſumitur de altari, quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hie-

Eſai. 8. ruſalem: nõ vtiq; lex Moſaica, quæ quondam

Differentia inter legem Moſaicam & euangelicam. exierat de mõte Sinai, ſed euãgelica lex de qua dicit Propheta: Ecce dies veniunt dicit dñs, & conſeruabo teſtamẽtum nouum ſuper domũ

Hiere. 31. Iſraël, & ſuper domum Iuda, non ſecundum teſtamentum quod dedi patribus eorum, cum educerem eos de terra Aegypti. Sed dabo leges meas in mentes eorum, & in corde eorum ſuper

perſcribam eas, & ero illis in Deũ, & ipſi erunt mihi in populũ. Lex quippe Moſaica ſcripta fuit in tabulis lapideis. Sed lex euangelica ſcribitur in tabulis cordis digito Dei. Nam illa dabatur habẽtibus cor lapideum. Sed hæc datur obedientibus, ſicut ipſe dicit in pſalmis: Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

2.Corint 3.

Pſalm. 17.

ℭDe his qui præcedunt Diaconem cum cereis & incenſo. CAP. XXXIX.

DIaconus præmittit ceroferarios cum faculis & incenſo, quia prædicator debet ex ſe odorẽ bonæ opinionis emittere. Secundũ illud apoſtoli: Chriſti bonus odor ſum⁹ Deo, in omni loco. Nam cui⁹ vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio contemnatur, & dicitur. Medice cura teipſum. Eijce primũ trabẽ de oculo tuo, & tunc eijcies feſtucã de oculo fratris tui. Debet etiam deſyderium & gaudium in cordibus auditorum accendere, quatenus & libẽter audiãt & gratanter obediant. Quis autem non deſyderat bonum nuntium, & de bono nũtio quis nõ gaudet? Euangeliũ enim bonum nuntiũ, ipſa ſui nominis interpretatione ſignat. Vel ꝑ hoc quod Epiſcopus duos præmittit acolytos ante diaconem, qui lecturus eſt Euangeliũ portãtes cæreos & incenſum, notatur ꝙ Chriſtus præmittebat binos ante faciem ſuam, in omnem ciuitatem & locũ, quò ipſe erat venturus, præferentes

Prædicator bonæ opiniõis eſſe debet.

2.Corint. 2.

Lucæ. 4.

Matth. 7.

Lucæ. 10.

rentes coruſcatiões miraculorũ, & odorẽ virtutum. Vndè reuerſi dixerunt: Dñe in noĩe tuo etiam dæmonia ſubijciuntur nobis. Facies eñi Chriſti cõuenienter hic intelliguntur Apoſtoli, qui formam doctrinæ ſuæ populis oſtendebant. Propter qđ ipſis aiebat: Qui vos recipit me recipit. Vel ideò librum Euangelicum prę cedunt thuribulum & candelabrũ, quia doctrinã Chriſti virtus & fama prębãt, Euãgeliſta te-
Lucæ.4. ſtante. Exiuit Ieſus in virtute ſpiritus in Galilæam, & fama exiuit in vniuerſam regionẽ de illo, & ipſe docebat in ſynagogis eorum.

¶ Qualiter ſubdiaconus in eundo ſequitur, & in redeundo præcedit, referens Euangelium. CAP. XL.

Diaconus præcedit vt doctor, ſubdiaconus autem ſequitur vt auditor. Ille præcedit vt
Matth.19. prædicet, iſte ſequitur vt miniſtret, qa dignus eſt operarius mercede ſua. Secundum quod do-
Deuter. 25. minus in lege præcepit, non claudes os bouis triturantis. Poſt verò lectionem ſubdiaconus quaſi ſufficienter edoctus præcedit referens euangelium, quoniam mercedem Euangelij de ſua miniſtratione reportat. Secundũ illud qđ
Matth.10. ipſe Dominus promiſit in Euangelio: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedẽ prophetæ recipiet. Quẽ ideò præmittit diaconus ad epiſcopũ, vt oſtendat fructũ prædicatio-
Ioann. 15. nis referre, de quo dominus iuſſerat: Poſui vos

vt eatis

vt eatis & fructũ afferatis, & fructus vester maneat. In quibusdam tamen Ecclesijs subdiaconus præcedit diaconum, ferens puluillũ, quem libro supponat vt molliter sedeat, per puluillum, qui fesso supponitur ad quietem, signatur vitæ solatium, vt videlicet auditores, quasi pro mercede laboris prædicanti sibi necessaria subministrent. Nam inquit Apostolus: Qui altari deseruiunt, cum altari participant.

Quid puluillus dsignat.

1. Corint. 9.

¶ Quare diaconus per vnam partem ascendit in pulpitum, & per aliam descendit.

CAPVT. XLI.

PRocedit ergo diaconus cum silẽtio, nihil ferens præter codicem Euãgelij. Propter illud quod Dominus ipse pręcepit, nemi nem salutaueritis, & nihil tuleritis in via. Subdiaconus autẽ per vnam viam. Et diaconus per aliã ascendit in pulpitũ. Quoniã ille docendo, iste discendo procedit in augmẽtũ scientię: vel quia ministrator per meritũ operis, & prædicator p meritũ oris progreditur in augmẽtũ iustitiæ. De quo dicit Psalmista: Iustitia tua sicut mõtes Dei. Sed per eãdẽ viã reuertũtur ad præsulem. Quia per finalẽ perseuerãtiã pertingitur ad pręmiũ. Sicut dñs ait. Qui perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit. Et quia prædicatio nõ sufficit sine opere. Cœpit enim Iesus facere & docere. Idcirco prędicator per eãdẽ viã reuertitur, per quã ministrator accellerat. Vel ideò dia-

Matth. 10.
Lucæ. 10.

Psalm. 35.

Matt. 10. & 24.
Actu. 2.

diaconus qui lecturus est Euãgeliũ, ab vna parte progreditur, & ab altera parte regreditur: qm̃ apostoli prius p̃dicauere Iudæis, & postea gentilibus prædicauere: Secũdũ quod inquiũt
Actu. 13. ad Iudæos: Quia repulistis verbũ Dei & indignos vos fecistis, ecce conuertimur ad gentes.

¶ Quare versus Aquilonem legitur Euangelium.

CAPVT. XLII.

DIaconus ergo in ambonem ascendit, vt annuntiet Euangelium, secundum illud pro
Esai. 40. pheticum: Super montem excelsum ascẽde tu, qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vo
Matth. 10. cem tuã. Et dominus inquit in euãgelio: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & qđ in aure auditis, prædicate super tecta. Nam & ipse dominus ascendit in montem, vt Euangeliũ prædicaret. Et aperiens os suum, docebat disci
Math. 5. pulos suos dicens, Beati pauperes spiritu, quo
Ad aquilonem. niam ipsorum est regnũ cœlorum, &c. Faciem autem suam versus aquilonem apponit, vt ostẽdat prædicationem Christi contra eum specia
Esai. 4. liter dirigi, qui ait: Ponam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. Nam secun
Hier. 1. dum prophetam, ab aquilone pandetur omne
Cantic. 4. malum super habitatores terræ. Aduersus ergo aquilonem legitur Euangelium, vt aquilo fur
Lecturus egelíu facit. 4. cruces. gat & auster adueniat, id est, vt diabolus fugiat, & spiritus sanctus accedat. Vnde diaconus

munit,

munit se signaculo crucis, ne diabolus qui bonis insidiatur operibus, tollat ei deuotionem de corde, vel sermonem de ore. Sacerdos itaq; vel diaconus cum lecturus est euangeliū, signare se debet in fronte, signare se debet in ore, signare se debet in pectore, ac si dicat: Ego crucē Christi nō erubesco, sed corde credo, quod ore prædico. Prædicamus, inquit Apostol⁹, Iesum Christum, & hūc crucifixum: Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Nos autem gloriari oportet in cruce domini nostri Iesu Christi, in quo est salus. Quia dominus inquit in Euangelio, Qui me erubuerit, & meos sermones hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. Debet etiam signare librum & osculari. Librum osculatur diaconus vel presbyter, dicto euangelio, & non prius, quasi dicat: Hic est liber crucifixi, per quem reconciliatio nem accepimus.

1. Corint. 1.

Galat. 6.

Lucæ. 9.

¶ De crucis mysterio, & de multiplici eius effectu.

CAPVT. XLIII.

QVàm* profundum est crucis mysterium? quàm arduam est sacramentum? Legitur enim quòd Moyses ad mandatum domini serpentem erexit æneum pro signo. Quem aspicientes qui percussi fuerant à serpentibus sanabantur, quod ipse Christus exponens in euan-

*D. Damasce. li. 4. de fid. orthod. cap. 12. Tertul. libr. de corona militis.

 gelio,

Figuræ crucis ex veteri testamento. gelio inquit: Sicut Moyses exaltauit serpētem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat. &c. Le-

Num. 21. Joan. 3. Gene. 48. gitur etiā quod quum Ioseph applicuisset Manassen & Effraim ad Iacob, statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundum ordinem benediceret Iacob. Ille verò manus commutans, id est, modum crucis cācellās, dextram posuit super caput Effraim minoris, & sinistrā super caput Manassæ maioris, & dixit: Angelus qui eruit me de cūctis malis, benedicat pueris istis, &c. Ezechiel autē audiuit

Ezech. 9. dominū dicētē ad virum vestitū lineis, habentē atramentarium scriptoris ad renes. Transi per medium ciuitatis, & signa Thau in frōtibus virorum dolentium & gementiū. Post hoc dicit septem viris: Transite per mediam ciuitatem, & percutite omnem super quē non videritis Thau. Nemini parcet ocul⁹ vester. Ioānes quo

Apocal. 7. que vidit angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datū est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frōtibus eorum. Hinc est,

Exod. 18. cum dominus percuteret AEgyptiorū primogenita, domos Hebræorum absq; læsione transcendit, eò quò sanguinē in superluminari &

Exodi. 17. in vtroque poste vidisset. Dum Moyses manus

tenebat

teñebat extensas, Israël pugnans, Amalech superabat. Lignũ missum in Marath, aquas dulcorauit amaras. Et ad lignum missum in Iordanem ferrum quod* inciderat enatauit. Hoc est lignum vitæ in medio paradisi, de quo Sapiens protestatur: Benedictũ lignum per quod fit iustitia quoniam regnauit a ligno Deus. Etenim correxit orbem terræ qui nõ commouebitur. Qui dixerunt. Morte turpissima condemnemus eum nescierunt sacramenta Dei. Nec comprehenderunt quæ sit latitudo & longitudo, quæ sit sublimitas & profundũ. Crux ergo sanitatem restituit, benedictionem impendit, discernit à perfidis, liberat à periculis, hostes expellit, victores constituit. Crux mysterium fidei, firmamentum spei, clauis scientiæ, forma iustitiæ, magnificentia regum, gloria sacerdotum inopum sustentatio, pauperum consolatio, cæcorum dux, claudorum baculus, spes desperatorum, resurrectio mortuorum.

Exod. 15. 4. Regũ. 6. Aliàs* ceciderat. Genes. 3. Sapient. 14. Psalm. 92. Sapien. 2. Ephes. 3. Laudes crucis.

¶Quomodo signum crucis sit exprimẽdum.

CAPVT. XLIIII.

EST autem signũ crucis tribus digitis exprimendum, quia sub innocatione trinitatis imprimitur, de qua dicit propheta: Quis appẽdit tribus digitis molem terræ? ita quod a superiori descendat ad inferius, & à dextra transeat ad sinistram. Quia Christus de cælo descendit in terram. Et à Iudæis transiuit ad gentes. Qui- Esai. 40.

dam tamen ſignum crucis à ſiniſtra producũt in dextram: quia de miſeria tranſire debemus ad gloriam. Sicut & Chriſtus tranſiuit de morte ad vitam, & de inferno ad paradiſum, præſertim vt ſeipſos & alios vno eodemq; pariter modo conſignẽt. Cõſtat autẽ quòd cum ſuper alios ſignũ crucis imprimimus, ipſos à ſiniſtris conſignamus in dextram. Verùm ſi diligenter attendas, etiam ſuper alios ſignum crucis à dextra producimus in ſiniſtram, quia non conſignamus eos quaſi vertentes dorſum, ſed quaſi faciem præſentantes.

¶ De ſalutatione quæ præmittitur euangelio.

CAPVT. XLV.

Diaconus ergo in ambone conſiſtens, ſalutat populum, dicens: Dominus vobiſcum,
Matth. 10. illud obſeruans quod dominus iuſſerat. In quã
Lucæ. 10. cũq; domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Stans ergo populus quod ante nõ fecerat, cum epiſtola legeretur deuotus & attẽtus, reſpondet: Et cum ſpiritu tuo. Statimq; diacon⁹ vt eos beneuolos reddat & dociles ſubdit: Sequentia ſancti euangelij, &c. Sed & ipſi cum reuerentia & honore reſpondẽt: Gloria tibi domine, glorificantes dominum ꝙ miſerit eis ver
Actuum. 11. bum ſalutis, ſicut in Actibus apoſtolorũ habetur. Et glorificauerunt dominum, dicẽtes: Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitã.

¶ De

¶De præeminentia euangelij.
CAP. XLVI.

SAnè ſicut caput præeminet corpori,& ei cætera membra ſubſeruiunt, ſic euangeliũ toti officio præcellit,& ei cæteræ partes intellectuali ratione cõſentiũt. Hoc eſt verbum verbi, ſermo ſermonis, ſapientia ſapientiæ. Verbum verbi quod erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt & ſine ipſo factũ eſt nihil. Sermo ſermonis, qui venit à regalibus ſedibus, inſimulatum portãs imperiũ, viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Sapiẽtia ſapientiæ, quæ attingit à fine vſq; ad finẽ fortiter,& diſponit vniuerſa ſuauiter. Paradiſus deliciarum, hortus aromatum, cella vinaria, cœnaculum vitæ, mẽſa propoſitionis, quadriga Aminadab, turris Dauid, gozophylacium templi, theſaurus patrisfamiliàs. Hic eſt fons hortorũ, puteus aquarum viuẽtium, quæ fluunt impetu de Libano. Quocirca diaconus corde purũ, ore mundũ, opere caſtum ſe ſtudeat exhibere, quatenus ſacroſanctum Euangelium poſsit dignè proferre, quia puteus aquarum viuentiũ, ideſt, euangelica prędicatio nõ fluit impetu, id eſt, liberè, niſi de Libano, ideſt, de corde caſto, & ore candido. Non enim eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Sed peccatori dicit De⁹: Quare tu enarras iuſtitias meas, & quare aſſumis teſtamẽtum meum per os tuũ? Hic iam non loquitur Moyſes,

Laudes euãgelij. Sapient. 18. Hebr. 4. Sapien. 8. Canti. 4. Qualis debet eſſe diaconus. Eccleſia. 15. Pſalm. 49. Exod. 4.

ſes, qui ab heri & nudiuſtertius non eloquens eſt, ſed impeditioris & tardioris linguæ factus eſt. Ex quo dominũ loquentẽ ſibi audiuit. Hic

Eſai. 6. nõ loquitur Eſaias, qui de ſe dicit: Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labijs ego ſum. Hinc nõ

Hierem. 1. loquitur Hieremias, qui dicit: A à à domine

Hebr. 1. Deus, neſcio loqui, quia puer ego ſum. Sed loquitur pater in filio, quem conſtituit hæredem vniuerſorum, per quem fecit & ſecula.

¶ Quare poſt euangelium liber & thuribulum ad epiſcopum reportantur.

CAP. XLVII.

EVangelio perlecto liber & thuribulum ad epiſcopum reportantur, quoniam ad eum omnia bona ſunt referẽda, a quo cuncta procedunt. Vndè multi pſalmorũ intitulantur, in fi-

Qualis finis eſt Chriſtus. nem pſalmus Dauid, Quia Chriſtus eſt finis cõſummans, ſed nõ conſumens, alpha & ω prim⁹ & nouiſsimus, initium & finis. Epiſcopus ergo thus odorat, & codicem oſculatur. Quia Chriſtus quod inſpirauit & docuit, hoc approbat & acceptat. Deus enim nihil accipit, niſi quod efficit, nec remunerat, niſi quod donat. Quia ſicut cũcta quæ facit, ſunt bona: ſic nulla ſunt bona: niſi quæ facit. Nam vidit Deus cuncta quę fece-

Geneſ. 1. rat, & erant valde bona,

*Conc il. Agathenſ ca. 9. Toletan.

*De ſymbolo quod poſt euangelium cantatur.

CAPVT. XLVIII.

Quia

QVia vero corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vt ostendat ecclesia, quod euangelij verbum corde recepit, mox fidei symbolum ore decantat, quod tamen episcopus incipit, vt significet quòd omne bonum à Christo procedat. Nam omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Quocirca ne musicus ille cœlestis diceret: Cantauimus vobis, & non saltastis, chorus catholicus euangelicæ doctrinæ consona voce respondet, & solenni tripudio fidem catholicam profitetur. Symbolum autem græcè, latinè sonat indicium vel collatio. Tum quia fidei plenam indicat regulam & perfectam rationē, tum quia simul in vnum continet articulos fidei. Traditur enim, quòd postquam apostoli sanctum paracletum acceperunt, cùm iam forent ad prædicandum euangelium profecturi, conferentes in vnum super articulos fidei, statuerunt, vt sicut omnes erant in fide cōcordes, sic omnes vnam fidem cōcorditer prædicarē, & ideò symbolum cōponentes, vnusquisq; bolū, id est, particulam vnā apposuit. Vndè secundum apostolorū catalogum duodecim particulas dinoscit cōtinere. Symbolū ergo post euangeliū, fidem post prædicationē ostendit. Vndè Ioannes, Hæc eo loquente, multi crediderunt in eum. Nam & secūdum Apostolum fides ex

3.can.2. Florēt. in vnione Armenorum. Diuus Thomas, & Vvaldēs. locis citatis. cap.28. Roma.10.

Cur episcopus incipit symbolum.

Iacob.1. Matth.11.

nota

Ioan.7. Roma.10.

auditu, auditus autem per verbum Christi. Damasus autem papa constituit, vt symbolū cantetur ad missam, ex decreto sanctæ vniuersalis Synodi apud Constantinopolim celebratæ.

¶ De duodecim partibus vtriusq; symboli, tam apostolici quàm Constantinopolitani.

CAPVT. XLIX.

Petrus. — Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Andreas. — Et in Iesum Christum filium eius vnicum dominum nostrum.

Iacobus. — Qui conceptus est de spiritu Sancto, natus ex Maria virgine.

Ioannes. — Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus.

Thomas. — Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis.

Iacobus minor. — Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Philippus. — Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

Bartholomæus. — Credo in spiritum sanctum,

Matthæus. — Sanctam ecclesiam catholicam, sanctorū communionem.

Simon. — Remissionem peccatorum.

Thaddeus. — Carnis resurrectionem.

Matthias. — Et vitam æternam. Amen.

¶ Constantinopolitanum quoq; symbolum dinoscitur continere duodecim clausulas.

Credo

CRedo in vnum Deũ. Patrem omnipotẽtẽ: factorem cœli & terræ: viſibilium omniũ & inuiſibiliũ. Et in vnum dominũ Ieſum Chriſtum filiũ Dei vnigenitũ. Et ex patre natũ ante omnia ſecula. Deum de Deo lumẽ de lumine: Deũ verũ de Deo vero. Genitũ non factũ, conſubſtãtialem patri: per quem omnia facta ſunt. Qui propter nos homines: & propter noſtram ſalutem deſcẽdit de cœlis. Et incarnatus eſt de ſpiritu ſctõ ex Maria virgine. Et homo factus eſt. Crucifixus etiã pro nobis ſub Pontio Pilato: paſſus & ſepultus eſt. Et reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas. Et aſcendit in cœlum ſedet ad dexteram patris. Et iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius regni nõ erit finis. Et in ſpiritum ſanctum dominum & viuificãtem: qui ex patre filioq; procedit. Qui cũ patre & filio ſimul adoratur & conglorificatur, qui locutus eſt per prophetas. Et vnam ſanctam catholicam & apoſtolicam eccleſiam. Confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum. Et expecto reſurrectionem mortuorum. Et vitam venturi ſeculi. Amen.

Iſti ſunt duodecim panes qui recẽtes & calidi ſuper menſam propoſitiõis, coram domino ponebantur. Hæc ſunt dona quæ principes tribuum in conſecratiõe altaris duodecim obtulere diebus. Duodenarius eñ numerus multipliciter eſt cõſecratus. In. xij. Apoſtolis, in. xij. Pro- Leuiti. 24. Nume. 7. Numerus xij.

Prophetis,in.xij.Patriarchis,in.xij.explorato ribus,in.xij.principib⁹,in.xij.tribubus, in.xij. fontibus,in.xij.lapidib⁹,in.xij.ſedibus, in.xij. horis,in.xij.mẽſibus,in.xij.annis,in.xij. ſignis in.xij.ſtellis,in.xij.gẽmis,in.xij.portis,in.xij. angulis,in.xij.fundamẽtis,in.xij.virgis,in.xij. cubitis,in.xij.cophinis,in.xij.phialis,ĩ.xij. acetabulis,in.xij.mortariolis,in.xij.bobus,in.xij. leunculis,in.xij.arietibus. Eſt autem numerus ſuperabundans,conſtans ex duobus ſenariis ſignantibus perfectionem cogitationis & operis ſiue mentis & corporis. Ex ternario multiplicato per ter quaternarium , & quaternario per ternarium , ſignantibus fidem indiuiduæ trinitatis,& quatuor Euangeliorum doctrinã, ſiue tres virtutes Theologicas catholicas , & quatuor virtutes politicas. Hic numerus ex ſuis partibus aggregatis, excreſcit in ſe denarium,qui conſtat ex denario & ſenario,mandatorum executionem ſignificans. Quia decem ſunt legis mãdata,quæ ſex diebus exequimur, excreſcentes in charitatis perfectionem, quæ ſecundum apoſtolum. xvj. proprietates habere dinoſcitur. Charitas(inquit)patiens eſt, benigna eſt,non æmulatur, non agit perperã , non inflatur,non eſt ambitioſa,nõ quærit quæ ſua ſunt,non irritatur,non cogitat malum,nõ gaudet ſuper iniquitate,congaudet autem veritati, omnia ſuffert,omnia credit,omnia ſperat,omnia

Myſteria huius numeri.

XVI. ꝓprietates charitatis.

1.Corint.13.

nia sustinet, charitas nunquam excidit.

¶ Quibus diebus symbolum sit dicendum in missa. CAPVT. L.

SYmbolum autem in illis tantum solẽnitatibus cantari debet ad Missam, de quibus alia mentio fit in symbolo, videlicet omnibus dieb⁹ dominicis, Natali domini, Epiphania domini, Cœna domini, Pascha, Ascensiõe, Pentecoste, omnibus festiuitatibus beatæ Mariæ, sanctæ Crucis, Angelorũ, Apostolorũ, Dedicationibus ecclesiarum, & commemoratiõe omniũ Sanctorum, quanquam & ipsa sit dedicationis festiuitas. Infra octauas Natalis domini, excepta die Innocentiũ, in qua cantica lætitiæ subticentur. Tum quia vox in Rama audita est ploratus & vlulatus multus. Rachel plorans filios suos, tum quia innocentes descenderunt ad inferos, tum etiam quia non loquẽdo, sed moriẽdo confessi sunt. In octaua tamen cantãtur cantica lætitiæ, propter resurrectiõis gloriã, quã octaua signat. Infra octauas Epiphanię, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes Apostolorum Petri, & Pauli. & Asũptionis virginis Mariæ. Vndè licet in natiuitate sancti Ioannis Baptistę, & festiuitate sancti Laurẽtij symbolum nõ canteƭ, in octauis eorum tamen cantatur, eo quòd infra octauas Apostolorum & assumptiõis adueniat, & ob hoc in octauis sanctis Ioannis præfatio de apostolis, & in octauis sancti Laurentij præfa-

*Cõci. Agathens. ca.9.

Infra octauas.

Hierem. 31.

Matth. 2.

Mentio festorum in symbolo.

præfatio de Assumptiõe cantatur. Horum omnium commemoratio fit in symbolo, quorũdã tamen obscurè, vt Epiphaniæ quæ est festũ baptismatis, de quo continetur in symbolo, cõfiteor vnũ baptisma. Cœnę domini quę est solẽnitas eucharistiæ, ad quã respicit illud, quod in symbolo continetur sanctorum communionem. Angelorum qui nomine cœli debẽt intelligi, cum in symbolo dicitur: Creatorem vel factorem cœli & terræ. Secũdum illud: In principio creauit Deus cœlum & terram; id est, naturam angelicam & mundanam. Quibusdam tamen videtur, in festiuitatibus angelorũ nõ esse symbolum decantãdum, eo q᷑ angeli nũquam habuerũt fidem sed speciem, non credentes sed agnoscentes, Dedicationis ecclesiarum, ad quã respicit illud Sanctam ecclesiam catholicam. Tunc enim (vt infra dicam) sanctificatur catholica ecclesia, cũ dedicatur. Ad octauas respicit resurrectio mortuorum, de qua continetur in symbolo, Expecto resurrectionẽ mortuorum. In festo tamen Agnetis secundo symbolũ non cantatur, quia licet celebretur in octaua, non tamen est festum octauæ. Vndè nec in Kalẽdario scribitur, nec in ecclesia pronuntiatur octaua. Quidã non absurdè singulis diebus paschalibus sicut omnibus diebus dominicis symbolũ cantant, à die resurrectionis vsq; ad festũ Ascensionis. Quidam etiam in festiuitate sanctæ Mariæ

Ma-

Magdalenæ dicentes illam apostolorũ aposto lam, symbolũ cantãt. Et in capella propriè cã-tatur, pro eo ꝙ ipsa propriè vel prima resurre Ioan. 20.
ctionis gaudiũ apostolis nuntiauit. De quibusdam tamẽ mentio fit in symbolo, in quorũ cõmemoratione symbolum non cantatur, vt passionis & sepulturę quoniam illorum dierũ officium, aliorum officiorum regulã non sectatur.

¶A quibus symbolum sit cantandum.

CAPVT. LI.

Quia verò Christus nõ venit prędicare Gẽtibus, sed Iudæis, iuxta quod ipse dicit in euangelio Apostolis, in viam gentium Matth. 10.
ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorũ non intraueritis, donec post resurrectionẽ pręcepit Marc. 16.
eisdẽ. Euntes in mundũ vniuersum, prædicate Singularis ritus Roma. Põtificis in Missa.
Euangelium omni creaturæ. Idcircò Romano Pontifice solenniter celebrante, symbolum fidei non cantores in choro, sed subdiacones ad altare decantant, ipsi & generaliter ad vniuersa respondent, vsq; dum Põtifex dicit: Pax domini sit semper vobiscũ. Quoniam vsque post Christi resurrectionem, sola Iudęorũ ecclesia, quę per subdiacones designatur, qui sursum ad altare consistunt, corde credidit ad iustitiã, ore autẽ confessa est ad salutem. Sed ex tũc cãtores in choro respõdent, & vniuersa decantant quia post resurrectionẽ ecclesia gentium quam cantores designant, qui deorsum in chorę cõsistũt,

fidem Christi recepit, & laudũ præconia saluatori persoluit. Inter Euangelium tamen & sacrificium chorus cõcinit offertorium. Quoniam inter prædicationem & passionem gẽtilitas fidei votum offerens decantauit, quando mulier

Matth. 5. Canança de finib⁹ Tyri & Sydonis egressa clamauit, & dixit: Miserere mei dñe fili Dauid, filia mea à dæmonio malè vexatur, cuius tãdem fidem commẽdans Dominus ait, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.

¶ De offertorio. CAP. LII.

Dicturus sacerdos Oremus, præmittit Dominus vobiscum, quia nisi nobiscũ sit dominus, ad salutem nostram orare nõ possum⁹.

*D. Thom. 3. p. q. 83. arti. 4. Vvald. de Sacramẽtal. titul. 4. cap. 32.

Statim autem canitur* offertorium, trahens nomen ab offerendo, quia dum offertorium cantatur, sacerdos accipit oblationes à populis vel hostias à ministris. Hilarem enim datorem diligit Deus. Ordo conueniens, vt post prædicationem sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in opere. Fides in symbolo, laus in offertorio, fructus in sacrificio. Quapropter offerenda cantatur, quia sacrificium laudis offertur.

Psalm. 20. Vndè Psalmus: Circuibo & immolabo in tabernaculo eius hostiam iubilationis, cantabo & psalmum dicam domino.

1. Parali. 5. Et in Paralipomenon, Cum offerrent holocausta, cœperunt laudes canere domino: Et in diuersis organis, quæ Dauid rex comparerat concrepare.

¶ De

De silentio post offertorium. CAP. LIII.

*Vvald.to. de Sacramẽtal. titul. 4. cap.35.

POst hoc sacerdos silentium solitudinem expetit, instãte memoria dominicæ passionis: illud insinuans, quòd Iesus iam non palam ambulabat apud Iudęos, cum cogitarẽt eum interficere, sed abijt in regionem, iuxta desertum in ciuitatẽ quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Collegerunt ergo põtifices & pharisęi cõcilium, & dicebãt: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credent in eũ, & venient Romani, & tollent nostrũ locum & gentẽ. Vnus autẽ ex illis, Caiphas nomine, cum esset Põtifex anni illius dixit eis. Vos nescitis quicquã nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus homo pro populo moriatur. & nõ tota gens pereat. Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Silentiũ ergo sacerdotis, latibulũ Chr̃i signat. Ioan.11.

De ablutione manuum antequam sacrificium offeratur. CAP. LIIII.

*Diony. de eccle. Hier. c.3. Vvaldẽ. de Sacramẽtal. titul. 4. capit.34. D. Tho.3.p.q. 83.ar.5.ad.1

NOtandum verò, quòd quum sacerdos dixisset: Oremus, nõ statim orationem subiungit, sed antequã ad altare procedat, manus abluit, quatenus lotis manibus oblationẽ accipiat, incensum offerat, & orationem effundat. Scriptũ est enim in Exodo: Facies labiũ æneũ, ponesque illud in tabernaculum testimonij ad altare, & missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius, Exod. 30.

lij eius, manus suas & pedes quando ingressuri sunt in tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare. Cũ ergo iam manus suas

Bina lotio. lauisset Episcopus, ingressurus tabernaculum, tunc iterum manus abluit, cũ accessurus est ad altare, vt magis magisq; mundatus offerat hostiam immaculatam, sanctam Deo placentem.

Psalm.30. Vnde Psalmista, cũ esset mũdatus, petebat amplius emũdari. Amplius (inquit) laua me ab iniustitia mea, & à delicto meo munda me. Sacerdos igitur hostiam oblaturus, debet conscietiá lauare lachrymis pœnitẽtiæ. Secundum illud:

Psalm.6. Lauabo per singulas noctes lectum meũ lachrymis meis stratum meum rigabo. Nam & Christus antequam verum & vnicum sacrificiũ in ara crucis offerret, in resurrectione Lazari lachrymas effudit miseratus, Euangelista testante.

Ioan.11. Iesus (inquit) infremuit spiritu, turbauit semetipsum & lachrymatus est.

¶ De corporalibus, & quare vna pars extenditur, & altera complicatur.

CAPVT. LV.

INterim verò diaconus corporales pallas super altare disponit, quæ significant linteamina, quibus inuolutũ fuit corpus Iesu. Pars autẽ

Constitutio de pallis lineis. quæ plicata ponitur super calicem, signat sudariũ, qđ fuerat super caput eius separatim inuolutũ in vnum locũ. De his itaq; tantũ reperitur in canone, Cõsulto omniũ cõstituimus vt sacrificium

ficium altaris non in serico panno aut intincto quisq; celebrare præsumat, sed in puro lineo ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato atq; contexto, sicut corpus domini nostri Iesu Christi in sindone linea műda sepultũ fuit. Potest tamen & in his aliud figurari. Duplex est enim palla, quę dicitur corporalis, vna quam diaconus super altare totam extendit, altera quam super calicem plicatã imponit. Pars extensa, signat fidem: pars plicata signat intellectum. Hic enim mysterium credi debet, sed cõprehendi non valet, vt fides habeat meritum, cui humana ratio non præbet experimentum. Credamus ergo de corde puro, conscientia bona & fide non ficta. Sed nõ præsumamus discutere, quia defecerunt scrutantes scrutinio. Scriptum est enim, q̃a perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. Nam qui dixerũt, durus est hic sermo, & quis potest illum audire? abierũt retro, & iam non ambulant cum Christo.

De consecra. distin 1. ca. Consulto. *D. Thom. 3. p. q. 83. ar tic 3. ad. 7. Ne perscrutemur, sed credam⁹ mysteria. 1. Timo. 1. Psalm. 63. Prouer. 25. Ioan. 6.

¶ De oblatione & incenso, & quare sacerdos tertio circumducit & reducit incensum, & quare totum vndiq; incensatur altare. CAP. LVI.

TVnc exurgens sacerdos ad altare procedit, vbi mysticam oblationem accipit à ministris. Illud insinuans quod Ioãnes euãgelista describit. Iesus, inq̃t, ante sex dies Paschæ venit in Bethania, vbi fuerat Lazarus mortu⁹, quẽ susci-

* Incensum significat aromata delata a sanctis mulieribus ad sepulchrum. Vval. de sacramentalib. titu. 4. c. 31. D. Thomas 3. p. q 83. ar ti. 5. ad. 2. Ioan. 12.

rauit Iesus. Fecerũt autẽ ei cœnã ibi, & Martha ministrabat. Oblatione suscepta, statim adoletur incensum, per quod illud innuit, qđ statim per euangelistã subijcitur. Maria ergo accepit libram vnguẽti Nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & domus impleta est ex odore vnguẽti. Quod autem sacerdos tertio superducit & circunducit incensum, designat quòd Maria ter exhibuit & adhibuit vnguentum circa corpus Iesu. Primo cũ vnxit pedes ipsius in domo Simonis Pharisæi. Secũdo cum in domo Simonis leprosi super caput eius vnguentũ effudit. Tertio cum emit aromata vt veniens vngeret Iesum, iam positum in sepulchro. Volũtas enĩ pro facto reputatur, cum & per ipsam nõ steterit, quo minus expleuerit quod incepit. Quòd vndique totum incẽsatur altare, designat quòd factum illud, totam vndique respargit ecclesiã. Sicut dominus ipse testatur. Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc euãgelium in toto mũdo dicetur quòd hæc fecit in memoriam eius. Moraliter autem incensum deuotionis adolẽdum est in thuribulo cordis, igne charitatis, vt odorem suauitatis emittat. De quo dicit scriptura: Fungi sacerdotio, & habere laudẽ in nomine ipsius, & offerre illi incensum dignum in odorẽ suauitatis. Hoc enim incẽsum sacerdos accepit, id est, Christus acceptat, & incensat ex eo sacrificium & altare.

Magdalena ter vnxit Iesum.
Lucæ. 7.
Ioan. 12.
Marc. 16.
Matth. 26.
Eccles. 45.

¶ De

¶De modo & ordine sacrificium offerendi.

CAPVT. LVII.

VErum libet adhuc oblationis mysterium explicare. Subdiaconus* enim calicē præparat, panem & vinum in illo disponens, quia nimirum lex, quæ per subdiaconum hic congruè designatur, huius oblationis mysterium præsignauit, docens quòd Melchisedech rex Salem protulit panem & vinum. Erat enim Dei sacerdos altissimi. Quod exponens Propheta dicit ad Christū. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Diaconus autem calicem præparatum accipiens, in altari componit. Quoniam euangelium, cuius est figura diaconus, huius sacrificij ritū commendauit ecclesiæ, quam per altare suprà diximus figurari. Priùs tamen diaconus patenam cum hostia tradit episcopo, quàm episcopus ipse super altare disponit, insinuans quòd ipsemet Christus* hoc sacramentum primum instituit, & ecclesiæ tradidit celebrandū, dicens: Hoc est enim corpus meum, quòd pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Episcopus* aquam vino commiscet in calice, quia Christus populum reconciliauit in morte. Scriptum est enim quòd aquæ multæ sunt populi multi, Christus autē sanguinem suum effudit pro populo, sicut ipse testat, Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro

*Dionys. c. 3. de ecclesi. Hierarch.

Ministeriú subdiaconi.

Genes. 24.

Psalm. 109.

Ministeriū diaconi.

*D. Tho. 3. p. q. 73. articu. 5.

1. Corin. 11.

Cur aqua ad miscetur vino.

Apoca. 17.

*D. Thom. 3. par. q. 74. artic. 6. 7. 8.

Vvaldēſ.de ſacra. tit.4. ca.32.6.Synod. generа.c.33. Florēt.ſub Eugenio.4. 1.Corin.10.

multis eſſundetur in remiſsionem peccatorū. Et ď latere Chriſti ſimul exiuit ſāguis & aqua. Quatenus nec Chriſtus ſit ſine populo, nec populus ſine Chriſto. Quia cum aqua vino miſcetur, Chriſtus & populus adunātur. Verū hoc quoque myſterium lex Moſaica figurat, ſicut exponit Apoſtolus, dicēs: Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra, Petra autem erat Chriſtus. Quapropter ampullam cū aqua ſubdiaconus tradit epiſcopo, quā eps fundit in calicem, vt ſicut aqua non ſeparatur à vino, ſic nunquā populus ſeparetur à Chriſto. Calix ponitur ad dextrum latus oblatæ, quaſi ſanguinē ſuſcepturus: qui de latere Chriſti dextro creditur vel cernitur profluxiſſe. Nam ſicut panis in corpus, ita profecto vinum transſubſtantiatur in ſanguinem. Porrò cum ſacerdos accipit patenam & vrceolum, calicem & thuribulum: patenam cum hoſtia, vrceolum cum aqua, calicem cum vino, thuribulū cum incēſo, efficit ſuper ea crucis* ſignaculum, vt per crucis virtutem omnis* comitatus diabolicæ malignitatis effugiat, ne contra ſacerdotem vel ſacrificiū aliquo modo prævaleat, ob hoc & in modū crucis ſuperducit & circunducit incenſum & ſacrificiū ad altare, quatenus & crucis ſignaculo & thuris incenſo diabolicæ fraudis malignitas extricetur. Sicut prædiximus & oſtendimus ad id vtrumque valere.

Crucis ſignaculum.

*D.Tho.3. p.q.83.arti. 5.ad.3.

Alias* conatus.

¶De

¶De patena super quam sacrificiũ panis offertur. CAP. LVIII.

PAtena dicitur à patendo, cor latum & amplum signat, super hanc patenam, id est, super latitudinem charitatis, sacrificium iustitiæ debet offerri, vt holocaustũ animę pingue fiat. Hanc latitudinẽ cordis Apostoli habebant, cũ Petr⁹ aiebat: Et si oportuerit me mori tecũ, nõ te negabo. Similiter & omnes discipuli Christo dixerũt. Propter quod dominus intulit dicens Spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Sed latitudo cordis ad eis aufugit & latuit: cum omnes discipuli relicto magistro fugerũt & latuerunt. Et ideo post susceptam oblatam sacerdos abscõdit sub corporali patenam, vel ab altari remotam subdiaconus retro continet inuolutam, per quod discipulorum fuga vel latibulum designatur, qui dum verum sacrificium offerretur, fugerũt relicto Christo, sicut eis ipse prædixerat: Omnes vos fugam & scandalum patiemini ĩ me in hac nocte. Scriptũ est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. postquã autem surrexero, præcedam vos in Galileã. Et ideò sacerdos dominicæ resurrectionis annunciaturus* euangelium, resumit patenã, quia cum esset sero die illo vna sabbatorum & fores essent clausæ, vbi erant discipuli cõgregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, & stans in medio dixit eis: Pax vobis, resumens

Patena latitudinẽ charitatis designat.

Matth. 26.

Discipulorum fuga.

Zacha. 13.

* alias eulogium.

Ioan. 20.

oues quæ trepidantes aufugerunt.

De sacerdotis inclinatione.

CAP. LIX.

TVnc sacerdos inclinans, orat primũ pro se, deinde pro populo, monẽs vt populus oret pro ipso. Orate, inquit, ꝓ me fratres. Debemus
Iacob. 5. enim pro inuicem orare secundum Apostolũ,
Matth. 18. vt saluemur. Nam & dominus inquit in euãge
*D. Thom. lio: Amẽ dico vobis quia si duo vel tres consen
3. par. q. 21. serint de omni re super terrã quancunq; petie-
Oratio Christi. rint, fiet eis à patre meo q̄ est in cœlis. Orauit*
Ioan. 17. autem & Christus primum pro se, deinde pro populo dicens: Pater, venit hora, clarifica filiũ tuũ, vt & filius tu⁹ clarificet te. Pater sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut &
Philip. 2. nos. Per hoc autem quod sacerdos inclinat se, humiliationem Christi signat, qui exinaniuit semetipsum, formam serui accipiẽs, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Nunc tandem sacerdos dicit orationem quam intermisit, quia tunc demũ Christus redit Hierosolymam ad domum orationis quã ad tempus deseruerat, cũ secesserat in Effrem. Sic em̃
Ioan. 11. habetur in Euangelio: Cum venisset Iesus Hierosolymam, intrauit in templum Dei, & eiecit
Matth. 21. vendentes & ementes de templo, dicens: Domus mea domus orationis vocabitur.

*Vvald. de sacramẽtal.

De præfatione.*

CAPVT. LX.

Quia

QVia verò iterum iam palam ambulabat Iesus, ita quòd in crastinum turba multa quæ conuenerat ad diem festum, cum audissent quia Iesus venit Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & obuiam processerunt clamantes: Osanna, benedictus qui venit in nomine domini rex Israël. Leuat ergo sacerdos manus & vocem, dicendo palam: Per omnia secula seculorum. Finis orationis est principium præfationis, per quod sacerdos insinuat, quod Christus est lapis angularis, qui fecit vtraque vnum, Iudæos continens & Gentiles, vt sit vnũ ouile & vnus pastor. Vndè post laudem Iudęorum Euangelista describit fidem Gentilium. Erant, inquit, Gentiles quidam ex his qui ascẽderant vt adorarent in die festo, hi rogauerunt Philippum dicentes: Domine: volumus Iesum videre. Dicturus autem sacerdos orationem dignissimam, pręmittit salutationem, optans nos tales existere, cum quibus dominus manere dignetur, & illud nobiscum celebrare conuiuiũ, ad quod mulier attulit alabastrũ vnguenti Nardi pistici pretiosi, & illud effudit super caput dñi recumbentis. Vndè statim sacerdos subiungit: Sursum corrda. Chorusque subiũgit. Habemus ad dominú, vt ecclesia sit verè mulier vnguentaria, ac sursum ad ipsam verbi diuinitatẽ cor eleuet, & illud caput æquale Deo patri side contingens vnguento catholicæ confessionis

titu. 4. c. 35. num. 10.

Ioan. 12.

Finis orationis sit principium præfationis.

Sursum corda, Cypria. in cõcı.ora. Dominica. Chryso. homilia. in en-

cænijs. Augusti. de viduita. c. 16. & libr. 2. de bon. perseuerāt. c. 16. serm. 44. de tempore & epist. 57.

Gratias agamus.

perungat. Cuius sanè præconium sacerdos prosequitur dicens: Gratias agamus domino Deo nostro. Chorusq; respondet: Dignum & iustū est. Gratias enim debemus referre omnipotenti Deo per Christum dominum nostrum. Credentes & confitentes quòd per ipsum maiestatem eius laudant angeli: adorant dominationes, tremūt potestates, &c. Nimirum hoc diuinitatis arcanum eius cōtingere, est præcipuum super caput eius vnguentū effundere, quod ex euangelici pigmenti medulla Ioannes euangelista confecit. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Hoc sacræ cōfessionis præconiū, ita rectè cōcludit ecclesia, vt cum angelis & hominibus decātent hunc deuoti pectoris hymnum: Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c. oratio ista, vel hymnus partim angelorum partim hominum verba complectitur. Legitur enim in Esaia, ꝙ Seraphim clamabant, alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus exercituū, plena est omnis terra gloria eius. Legitur quoque in Euangelio, quòd qui præibāt, & qui sequebantur, clamabant dicentes: Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini, Osanna in altissimis. Vox * angelorū trinitatis & vnitatis in Deo commendat arcanum, vox hominum diuinitatis & humanitatis in

Hymnus angelorum, & hominum.

Esai. 7.

Matth. 21.

* Vvald. de sacramenta lib. tit. 4. ca.

tis in Christo personat sacramentum. Potest ta- 35. conci. Vasense. cã. 6.
men præfatiõis officium ad illud referri, quòd Lucæ. 21.
Iesus ascendit in cœnaculum magnũ stratum.
In quo multa locutus est cum discipulis suis, &
gratias agẽs, hymnum retulit Deo patri, quod
Ioannes euãgelista describit, vsque dum egres- Ioan. 18.
sus esset trans torrentem Cedron, de quo dicit
Matthæus: Et hymno dicto, exierunt in mon- Matth. 26.
tem oliueti. Gelasius Papa tractus & hymnos
composuit, & sacramẽtorum præfationes cau-
to & elimato sermone dictauit. Sixtus autem
hymnum Sanctus, Sanctus, Sanctus, cantari
constituit.

PEr omnia secula seculorum. Amen. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad dominum. Gratias agamus domino Deo nostro. Dignum & iustum est. Verè dignũ & iustum est, æquum & salutare. Nos tibi semper & vbique gratias agere. Domine sancte pater omnipotẽs æterne Deus. Per Christum dominum nostrum. Per quem maiestatem tuam laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates Cœli cœlorumque virtutes ac beata seraphin socia exultatione concelebrant.

Cum quibus & nostras voces, vt admitti iubeas deprecamur, supplici confessione dicentes.

De expositione præfationis eiusdem. CAPVT. LXI.

Sursum corda.

Colos. 3. Matth. 6.

MOnet ergo sacerdos, vt corda sursum habeamus ad dominum, secūdum exhortationem apostoli dicētis: Quæ sursum sunt quærite, & non quæ super terram. Nam vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Multi autem ore loquuntur cœlestia, corde meditantur terrena. Quibus dominus improperat per prophetā: Populus hic me labijs honorat, cor autē eorū longè est à me. In qualibet ergo oratiōe peccatum est, sed in ista periculum, Cor habere diuisum ab ore, os habere diuisum à corde. Nā qui semetipsum nō audit, Deus illum nō exaudit. Chorus ergo respondens profitetur se sacerdotis monita suscepisse, cum ait: Habemus ad dominum. Diligenter ergo prouideat, ne cor habens deorsum ad seculum, spiritui sancto damnabiliter mentiatur. Sacerdos postquam attentos reddit & deuotos, hortatur vt gratias agamus domino Deo nrō. Quoniā ipse est Deus id est, creator, ipse est dominus, id est, redēptor. Ipse enim est noster Iesus. id est, Saluator. Tūc erit verissimè noster, cum erit omnia in omnibus, id est, sufficiētia singulorum, quoniam ipse est

Esai. 26.

Ne sit cor ab ore diuisum.

Gratias agamus domino Deo nostro.

se est Deus qui de nihilo nos creauit, ipse est dominus, qui sanguine suo nos redemit. Ipse est noster, qui sui munere nos saluabit. Qui creando nobis dedit naturam, qui redimendo dedit gratiam, & saluando conferet gloriam. Chorus ergo respondens, sacerdotis verbum approbat & affirmat. Dignum, inquit, & iustum est, Dignũ Dignum & iustum est.
quantum ad dominum, quia ipse est dominus Deus noster, Iustum est, quantum ad nos, quia nos sumus populus eius, & oues pascuæ ei⁹. Verè dignũ & iustum est, æquum & salutare. Nos tibi semper, &c. Dignum, quia nos mera voluntate fecisti. Iustum, quia nos pura misericordia redemisti. AEquum, quia gratuito nos iustificas. Salutare, quia nos perpetuò glorificas. Agere gratias tibi domine sancte, vbique pater omnipotẽs, semper æterne Deus. Vndè Psalmista. Psalm. 102.
In omni loco dominationis eius benedic anima mea domino. Et iterũ: Benedicã dominum Psalm. 33.
in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Per Christum dominum nostrum. Aduocatũ 1 Ioan. 2.
enim habemus apud patrem Iesum Christum Hebr. 5.
dominum iustum, qui interpellat pro nobis, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, qui exauditur in omnibus pro sua reuerentia. Per eum ergo quasi per mediatorem laudes efferimus. Per eum quasi per aduocatum gratias exhibemus. Per quem maiestatem tuam laudãt angeli, adorant dominationes, tremunt potestates.

Per

Per illum itaq; laudant, adorāt & tremunt, per
quē omnia facta sunt, per quē oēs spirituū ordi
nes sunt creati. Nā dixit Deus, fiat lux, & facta
Psalm.32. est lux. Verbo dixit, & verbo fecit, quia verbo
domini cœli firmati sunt. Et in principio erat
verbū, & verbū erat apud Deū. Omnia per ip-
sum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Lau-
Psalm.148. dant. Vndè Psalmista. Laudate eū omnes ange
2.Esdr.19. li eius. Adorāt. Vndè Esdras, Exercitus cœli te
Iob.26. adorant. Tremunt. Vndè Iob: Colūnæ cœli cō
Quomodo tremunt angeli. tremiscunt, & pauēt aduentū eius. Tremere ve
rò dicuntur, non metu formidinis, cū sint perfe
ctè beati, sed administrationis affectu, vel obe-
Hebr.1. dientiæ famulatu, cum secundum apostolum,
Quomodo cœli laudāt Deum. Omnes sunt administratorij spirit9 in ministe-
rium destinati. Cœli dicuntur laudare, quia lau
Esai. 66. dis præstant materiam. Vndè Propheta: Cœli
cœlorū & aquæ quæ super cœlos sunt laudent
nomen domini. Vel per cœlos hic thronos ac-
cepit, quia domin9 ait: Cœlum mihi sedes est.
Seraphin. Seraphin ardens vel succendens interpretatur,
eo quòd præ cæteris ardent & succenduntur in
charitate. Reperitur autem hoc nomen & neu
trum & masculinum. Sed neutraliter termina-
tur in, n, vt in hoc loco beata Seraphin. Mascu
linè terminatr in, m, vt in propheta, Seraphim
Esai.6. clamabāt, alter ad alterum. Verùm cum nouē
Cur in præfatione non sint ordines angelorum, quare tribus exclusis,
tantum sex in præfatione ponuntur? an non il
li cum

li cum cæteris maiestatem diuinam glorificant & adorant? Absit. Nam virtutes cœlorum, omnes comprehendunt. Vndè Psalmista: Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Et iterũ: Dominus virtutũ ipse est rex gloriæ. vel forte licet occulta, tamen certa prouisum est ratione. Dionysius quippe tres esse tradit ordines angelorum trinos in singulis ponẽs, vt similitudo trinitatis eis insinuetur impressa. Sunt eñ tres ordines superiores, tres inferiores, tres medij. Superiores, Seraphin Cherubin, throni. Medij, dominationes, principatus, potestates. Inferiores, virtutes, archangeli, angeli. De singulis autem hic ordo medius subtrahitur, de superioribus Cherubin, de medijs principatus, de inferioribus autem archangeli. Quia ad comparationẽ trinitatis æternæ (cuius maiestas hic præcipuè commendatur) omnis alia trinitas diminuta reperitur & imperfecta. Nã quis in nubibus æquabitur domino? aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Quod dam enim increatæ trinitatis vestigium* relucet in omnibus creaturis, tam in angelo quam in homine quàm in mundo. Nã ad angelũ inquit propheta. Tu signaculũ similitudinis plenus sapientiæ: & perfectus decore. De homine dicit scriptura. Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam De mundo dicit apostolus. Inuisibilia Dei per ea quę facta sunt

à crea-

exprimuntur nouem ordines angelorum.
Psalm. 32.
Psalm. 23.
Dionysi° de cœlesti Hierarc. c. 6. & D. Thom 1. p. q. 108.
*1. lib. sent. d. 3. d. Tho. 1. p. q. 45. articu. 7.
Psalm. 88.
Vestigiũ trinitatis in creaturis.
Ezech. 28.
Genes. 1.
Roma. 1.

à creatura mundi conſpiciũtur intellecta. Quælibet autem trinitas, ſiue ſpiritualis in angelo, ſiue corporalis in mundo, ſiue ſpiritualis & corporalis in homine, ſimilitudinem quandam diuinæ trinitatis oſtendit, ipſius tamẽ ſimilitudinis non perficit veritatem. Deus enim eſt ſpiritus increatus, immenſus, incommutabilis: ſumme potens, ſumme ſapiens, ſumme bonus. Increatus, quia non incœpit in tempore vel ex tempore, Immenſus, quia non circũſcribitur loco. Incommutablis, quia non variatur *in facto, Sũme potẽs, cui nihil eſt impoſsibile. Summe ſapiens, cui nihil eſt ignorãtiæ. Summe bonus, cui nihil eſt inuidentiæ. A quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. A quo ſunt potẽter creata. Per quem omnia ſunt ſapienter formata. In quo omnia ſunt diligenter cõſeruata. Creata per potẽtiam, formata per ſapientiam, conſeruata per diligentiam. Creata per potentiam, patrem cauſam efficientem. Per ſapientiam, filium cauſam afficientem. Per diligentiã, ſpiritum ſanctũ cauſam perficientem. Tres enĩ ſunt qui dant teſtimoniũ in cœlo, pater, verbũ, & ſpiritus ſanctus, & hi tres vnũ ſunt. Tres perſonaliter, ſua quiſq; ratione diſtinctus. Pater generatione, Verbũ filiatione, Spiritus ſanctus proceſsione, vnum *efficialiter. Totum omnes quod ſinguli natura, potẽtia, volũtate. Et omnino quidquid ſecundum ſubſtãtiã prædicatur. Hanc

Quid trinitas.

*Alias affectu.

Roma. 11.

1. Ioan. 5.

Alias* eſſentialiter.

Hanc æternam & indiuiduam trinitatem laudant angeli, adorant dominationes, tremũt potestates. Cũ quibus & nostras voces. Duas enĩ omnipotẽs Deus rationabiles cõdidit naturas, angelicã & humanã, quæ laudibus diuinis insisterent, & ei gratiarũ actiones redderent, quas dũ pari voto concelebrant, tanquã superiores & inferiores chordæ in cœlesti cithara socientur. De qua dicit Ioannes. Et audiui vocem citharœdorum citharizantium in citharis suis, & cantabant quasi canticũ nouũ. Supplici cõfessiõe, quasi nõ superba præsumptione, sed humili laude dicentes. Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus Deus Sabaoth. Ter dicitur sanctus, & semel Deus dicitur, vt trinitatis & vnitatis mysteriũ cõprobetur. Hoc non solũ Seraphin clamabant, sub excelso Dei solio secundũ prophetã, Sed & quatuor animalia, secũdũ Apocalypsim in circuitu sedis, requiẽ non habebant die ac nocte dicentia: Sãctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus omnipotẽs. Sanctus dicitur, id est, sanctificãs, non autẽ sanctificatus. Vnde sancti estote, quia ego sanctus sum dñs Deus vester, Sanctus Pater dicente filio: Pater sanctifica eos in veritate quos dedisti mihi, quia tu sanctus es: Sanctus filius angelo ptestãte. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Sanctus spiritus Christo dicente: Accipite spiritum sanctũ, quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis. Dicitur

Apoca. 15.
Esai. 6.
Apocaly. 4.
Sanctus dominus.
Leuit. 19. & 20.
Ioan. 11.
Lucæ. 1.
Ioan. 20.

Deus Sabaoth. citur autem dñs Deus Sabaoth. id est, dñs exercituũ, videlicet angelorũ & hominũ, quorũ terribilis vt castrorum acies est ordinata: tot enim exercitus habet Deus in terra, quot sunt ordines in Ecclesia: tot habet in cœlis, quot ordines sunt in angelis. Pleni sunt cœli & terra gloria tua. Nomine cælorum & terræ, angeli & homines diuina pleni gratia, perhibentur, vel ad literam cœlum & terra gloria diuina replentur,

Aliàs diuinitas. quia deitas est vtiq;. Vnde Propheta. Si ascendero in cœlum, tu illic es, Si descēdero ad infer-

Psalm. 138. num ades. Super omnia non elatus, subter omnia non prostratus, intra omnia nō inclusus, ex-

Iob. 11. tra omnia nō exclusus. Vnde reperitur in Iob, Excellior cœlo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari. Quia vero necessariũ est ad æternã salutem, incarnationis mysteriũ

Ioan. 5. confiteri, recte subiungitur: Benedictus qui venit in nomine domini. Ego, inquit, veni in nomine patris mei, nomẽ patris est filius, de quo

Esai. 30. dicit propheta: Ecce nomẽ dñi venit de longin-

Osanna. quo. Osanna in excelsis. Verbũ Hebræum est,

Matth. 21. quod signat, salua obsecro, compositũ ex Osi, quod est salua, & Anna quod est interiectio obsecrantis. Vel Osi & Anna duæ sunt dictiones per eclypsim prolatæ. Bis autem dicitur Osanna, ꝓpter duas partes salutis, quæ sunt stola mentis & stola carnis, quibus sancti beatificantur in

gloria.

gloria. Hic laudis versiculus in psalmo. cxvij. reperitur. Quod enim turbæ dixerũt: Osanna, hoc est, quod ibi dicitur: O domine saluũ me fac, & eisdem verbis subiungitur, Benedictus qui venit in nomine domini.

CAPITVLA

LIBRI TERTII.

na, quur etiam sacerdos vel presbyter dicat, Offerimus, quum vnus sit ille qui offert.

6 *In quo loco debeant viuorum nomina recitari, vbi traditur, quòd vsque ad finem missæ fideles debẽt in ecclesia permanere, quid sit Deum meminisse & obliuisci, Qua ratione sacrificium laudis Eucharistia nuncupatur.*

7 *De tribus bonis, pro quibus sacrificium laudis offertur, temporalibus, spiritualibus & æternis.*

8 *Quòd sacrificium altaris æqualiter offertur toti trinitati.*

9 *De trina commemoratione sanctorum quæ fit in Secreta.*

10 *Quare non sit commemoratio in canone confessorum.*

11 *Quòd sacrificium soli Deo offerendum est, vbi distinguuntur duæ species seruitutis, videlicet Latria & Dulia, agitur etiam de tribus petitionibus, quas B. Gregorius adiecit in canone. Et de triplici pace quæ postulatur in missa.*

12 *De quinque signis quæ secundo fiunt super oblatam & calicem, vbi agitur de Christi venditione, de persona venditoris & venditi & ementis. Exponitur etiam tripliciter & illa clausula. Quã oblationem digneris facere benedictam, ascriptam, ratam rationabilem & acceptabilem.*

LIBER

LIBER Tertius.

*V.vald. de sacramētal. titul. 4. c. 35. D. Thom. 3. p. q. 83. arti. 4. ad 6.

De silentio post præfationem.*

CAPVT. I.

Post acclamatum præconium, sequitur secretum silentium. Nam vt Ioannes Euangelista describit, vbi Iesus honorifice fuit receptus à turbis: cum palmis & laudibus, abiit & abscōdit se ab eis, non vtique trepidantis formidine, sed dispensantis officio, quia nondum venerat hora eius, quæ postquam aduenit, spontaneus ad passionem accessit. Surgite (inquit) eamus, ecce appropinquat qui me tradet, oblatus est enim quia ipse voluit, vnde cum cohors & ministri venissent cum laternis & facibus & armis, vt comprehenderent illum, sciens Iesus omnia quæ ventura erant super eum processit & dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum, dicit eis: Ego sum. Illud ergo latibulum Christi hic secretum silentium repræsentat, in quo cessante verborum tumultu, sola dirigitur ad Deum intenta deuotio. Tunc enim sacerdos debet intrare in cubiculū cordis, & ostio sensuum intercluso, Deum pa-

Quid designat silentium. Ioan. 12.

Matth. 26.

Esai. 53. Ioan. 18.

Orādum in secreto cordis.

Matth.6. trē orare, nō multiloquio, ſicut Ethnici faciūt:
1.Timo.1. q putāt multiloquio exaudiri, ſed in corde pu-
Hiere. 17. ro: & conſciētia bona, & fide nō ficta. Deus em̄ nō eſt exauditor vocis ſed cordis, nec eſt admo nēdus clamoribus, quia renum eſt ſcrutator & cordium. Quod Anna typum gerens Eccleſię, legitur obſeruaſſe, quæ nō petitione clamoſa, ſed tācita deuotiōe impetrauit quæ petijt. Scri
1.Reg.1. ptum eſt enim in libro Regum, q̄ Anna loque batur in corde ſuo, tantūq; labia illius commo uebantur, & vox penitus nō audiebatur. Item
Pſalm.4. in pſalmo: Dicite in cordibus veſtris, & in cubi
Ioan.4. libus veſtris compungimini. Spiritus eſt Deus, & eos qui adorāt in ſpiritu & veritate oportet adorare. Ne verò muſcæ moriētes perdant ſua-
Eccleſ. 4. uitatem vnguenti, flabello ſpiritus abigantur.
Canti.4. Quatenus auſter adueniens perflet hortum, vt aromata fluāt: hoc eſt, ne importunę cogitatio nes tollant deuotionem orationis, inſpiratiōe gratiæ repellātur. Quatenus ſpiritus ſanctus ac cedens mentem fœcundet, vt virtutes abundēt. Cæterùm ne ſacroſancta verba vileſcerēt, dum omnes pene per vſum ipſa ſcientes, in plateis & vicis, alijsq; locis incongruis decantarent, decre uit Eccleſia, vt hæc obſecratio quæ ſecreta cen ſetur, à ſacerdote ſecretè dicatur, vndè fertur, quòd cum ante conſuetudinem quæ poſtmo- dum inoleuit, quidam paſtores ea decantarent in agro, diuinitus ſunt perculsi.

Cur Canon in ſecreto canitur. Vide Ratiōale diuinorum. li. 4 De ſecreta.

¶ De his quorum memoria colitur in secreto.

CAPVT. II.

IN secreto recolitur memoria passionis, videlicet, eorum quæ gesta sunt per hebdomadã antepaschalem, à decima luna primi mensis, qñ Iesus adijt Ierosolymã, vsq; ad septimãdecimã quãdo resurrexit à mortuis. Propter quod inter prefationem & canonem in plerisq; sacramentarijs imago Christi depingitur, vt non solum intellectus literæ, verùm etiam aspectus picturæ memoriam dominicę passionis inspiret. Et forte diuina factum est prouidentia, licet humana non sit industria procuratum, vt ab ea litera canõ inciperet, quæ sui forma signum crucis ostẽdit & exprimit in figura Thau. Namq; mysterium crucis insinuat, dicẽte domino per Prophetã: Signa Thau in frõtibus virorum dolentium & gementium, &c. Literaĩ principio Canonis. Ezech. 9.

TE igitur clementissime pater per Iesum Christum filium tuum dominum nostrum supplices rogamus & petimus: vti accepta habeas & bñdicas. Hæc ✠ dona. Hæc ✠ munera. Hæc ✠ sancta sacrificia illibata. In primis quæ tibi offerimus pro ecclesia tua sancta Catholica: quam pacificare: custodire adunare, & re

gere digneris toto orbe terrarũ: vnà cum famulo tuo Papa nostro. N. & antistite nostro. N. & Rege nostro. N. & omnibus orthodoxis: atque catholicæ & apostolicæ fidei cultoribus.

¶ De tribus signis quæ fiunt super oblatam & calicem. CAPVT. III.

*D.Thom. 3.p.q.83. articu.5.ad.3. Vvald.de sacramentali. titu.4.c.37. Exod.12.

Triplex Christi traditio. Roma. 8. Matth.26. Ioan. 11. Lucæ. 21. Ephes. 5.

TE igitur clementissime pater. Eadem die qua laudes à turbis sunt acclamatæ: videlicet decima luna primi mẽsis, quando secundũ legem typicus agnus in domos Hebræorũ inferebatur, verus agnus ingressus est Hierosolymam, & à nequissimis lanistis obsessus, multis insidijs quærebatur ad mortẽ. Traditus est autẽ à tribus, à Deo, à Iuda, à Iudæis. De prima traditione dicit Apostolus: Proprio filio suo non pepercit Deus, sed ꝓ nobis oĩbus tradidit illũ. De secunda scribitur in Mattheo: Quærebat Iudas opportunitatẽ vt eũ traderet. De tertia legitur in Ioanne: Gens tua & põtifices tui tradiderũt te mihi. Prima fuit ex grã, qa dilexit nos. & tradidit semetipsum ꝓ nobis. Secũda ex auaritia, quia cõstituerunt ei triginta argenteos, & exinde quærebat opportunitatem vt traderet eũ sine turbis. Tertia ex inuidia, Sciebat enim Pilatus, ꝙ ex inuidia tradidissent eũ. Deus ergo tradidit illum ex dono, Iudas pro munere, Iudeus

in la-

in sacrificium illibatum, quod vtiq; non Iudæi libauere, sed gentes. Quoniam ablatum est regnum à Iudæis, & datum est genti facienti fructus eius. Ad hoc igitur designandum, sacerdos facit tres cruces super oblatam & calicem, dum dicit: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, commemorans illam traditionem, quã Deus fecit ex dono, Iudas pro munere, Iudæus in sacrificium illibatum. Singuli tamen ad mortem, mortẽ autem crucis. Nam licet diuersa fuerunt operantia, tamen vnum & idem extitit operatum. Hæc trina traditio tũc incœpit, cũ filius, ex Dei patris decreto, & ex consilio spiritus sancti, necnõ ex proprio bene placito veniẽs Hierosolymam, semetipsum exposuit passioni, qui cum venisset, ibidem exposuit ad quid venisset. Nisi, inquit, granum frumẽti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortum fuerit, multũ fructum affert. Et ego si exaltatus fuero de terra, omnia traham ad meipsum, hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Vel potius quia indiuisa sũt opera trinitatis, potest referri totum ad indiuiduam trinitatem, quæ tota tradidit Christum in mortem, vt tota per Christũ redimeret nos à morte. Donum enim est dantis, munus accipientis, sacrificiũ offerentis. Et pater dedit, filius obtulit, spiritus sanctus accepit. Hinc ergo dicit Apostolus: Chris per

Matthæ. 22.
Hæc dona, hæc munera hæc sancta sacrificia.

Ioan. 12.

Opera trinitatis indiuisa.
* 3. Sentẽt. d. 1. ca. 1. & 4. ex Aug. Toleta. 6. cap. 4. Dionys. ca. 2. de diuin. nomin.
Heb. 9.

ſanctum ſpiritũ ſemetipſum obtulit Deo immaculatum. Singuli tamen obtulerũt, & dederunt, & acceperunt. Sed ad diſtinctionem dicitur pater dediſſe propter autoritatem, filius obtuliſſe propter humanitatem, Spiritus ſanctus accepiſſe propter benignitatẽ. O liberalis gratia liberalitas gratioſa, quod Deus dedit nobis in donum, hoc accepit à nobis in munus, eadẽ enim ſacrificia dona ſunt ſimul & munera. Dona ſunt nobis collata, munera ſunt à nobis oblata. Nam quę ſacris offeruntur altaribus, & munera nuncupãtur & dona. Vnde dominus inquit in euangelio: Si offers munus tuũ ad altare, vade prius reconciliari fratri tuo. Et Apoſtolus de põtifice vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Daniel quoq; dixit ad Balthaſar. Munera tua tibi ſint, & dona tua alteri da. Sermonũ igitur inculcatio, piæ deuotionis eſt excitatio vel ineffabilis commendatio ſacramenti. Non enim vnum aliquod inuenitur vocabulũ quod tantum ſacramẽtum dignè valeat appellare niſi quod Græcè dicitur euchariſtia, quod exponitur bona gratia. Dicuntur autem dona pluraliter, munera, ſacrificia, quia panis & vinũ antequam conſecrentur, & diuerſę ſunt ſpecies ſubſtantiarum, & diuerſæ ſpecierum ſubſtãtię. Sed vbi conſecratio cœleſtis acceſſerit, ſpecies quidem remanent, ſed ſubſtantiæ conuertũtur ita quòd diuerſa ſunt continentia, ſed vnicũ eſt conten

Matth. 5.
Hebr. 3.
Danie. 5.
Cur pluraliter dona dicuntur.

contentum. Nam idem ſub vtraq; ſpecie conti netur, licet non in idem vtraq; ſubſtantia conuertatur, ſicut infra planius & plenius oſtendetur. Dicũtur & ſancta & illibata, quia panis & vinum ſignificant ſacroſanctum corpus & immaculatum ſanguinem Ieſu Chriſti: Nõ enim dicũtur illibata quaſi nondũ guſtata. Sed poti⁹ illibata dicũtur, ideſt, immaculata, quę ſine macula cordis & corporis oportet offerri, quatenus & cor ab iniquitate purgetur, & corpus ab immunditia, quoniã vt inquit Apoſtolus: Quicunq; mãducauerit panem vel biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis domini. Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui autẽ manducat & bibit indignè, iudiciũ ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Ideò multi ſunt infirmi & imbecilles, & dormiũt multi.

Sacrificia illibata.

1. Corin. 11.

¶ De tribus ſacrificijs eccleſiæ.

CAP. IIII.

*Miſſam eſſe ſacrificiũ definitur in Niceno. ca. 14 Triden. ſeſſ. 22. ca. 1. & 2.

PORRò tria ſunt eccleſiæ ſacrificia, quę ſignificata ſunt in veteri teſtamento per propitiatorium, thuribulum & altare, videlicet, ſacrificium pœnitentiæ, ſacrificium iuſtitiæ, & ſacrificium euchariſtiæ. De primo* Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. De ſecundo: Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ. De tertio. Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Super altare caro macta tur, intra thuribulum thus adoletur. Ad propi

Addo* an Pſalmiſta.
Pſalm. 50.
Ibidem.
Pſalm. 115.

tiatoriũ sanguis infertur. Caro mactatur in cõtritione, thus adoletur in deuotione. Sãguis infertur pro redemptione super altare corporis, intra thuribulum cordis, ad propitiatoriũ Dei patris. In sacrificijs illis panis & vinum & aqua spiritualiter offeruntur. In sacrificio pœnitẽtiæ vinum doloris & compũctionis, aqua mœroris & plorationis, panis laboris & afflictionis doloris in corde, mœroris in ore, laboris in opere. In sacrificio iustitiæ panis fortitudinis & constantiæ, vinum rectitudinis & prudentiæ, aqua mãsuetudinis & temperãtiæ: fortitudinis inter aduersa; rectitudinis inter iniqua, mãsuetudinis inter probra. In sacrificio eucharistiæ panis vnitatis, vinum charitatis, & aqua fidelitatis: panis pro corpore, vinum pro anima, & aqua pro populo, sicut infrà planius & plenius ostẽditur. Inter hæc sacrificia primum educit, secundum deducit, tertium autem inducit. Educit incipientes, deducit proficientes, inducit perficiẽtes ex AEgypto per desertum in patriam, ex AEgypto cõfusionis, per desertum peregrinationis, in patriam glorificationis. Hęc tria sacrificia sacerdos offert in missa. Primum in confessione, secundum in præfatione, tertiũ in actione. Nã & tria sunt quæ secũdum prophetam, Deus requirit ab homine: diligere misericordiam, facere iudicium, & solicitum ambulare cum Deo. Diligat ergo misericordiam qui vult offerre sacrifi

Triplicis sacrificij triplex panis, triplex vinum, & triplex aqua.

Tria requirit Deus ab homine. Mich. 6.

crificium pœnitentiæ, faciat iudicium qui vult offerre sacrificium iustitiæ, cum Deo ambulet solicitus qui vult offerre sacrificiũ eucharistiæ.

De* quibus sacrificium offertur.

CAPVT. V.

*D. Thom. 3. p. q. 83. arti. 4. Vvald. de Sacramẽtali. titul. 4. cap. 37.

Quibus, pro quibus, qualiter, & quare offerendum est.

IN primis igitur, &c. Hic primo inuestigãdũ occurit, quibus videlicet & pro quibus, qualiter & quare sacrificiũ laudis debeamus offerre. Quæ quatuor ex ipso canone possumus cui dẽter aduertere. Quib⁹, soli Deo scilicet; & indiuiduę trinitati. Pro quib⁹, pro ecclesia sctã catholica, videlicet pro oĩb⁹ orthodoxis. Qualiter, in vnitate fidei, videlicet in communione sanctorum. Quare, pro beneficijs temporalibus & spiritualib⁹ & æternis, sed oĩb⁹ propter Deũ. Primum notatur cum dicitur, tibi reddũt vota sua æterno Deo viuo & vero. Secũdum, pro ecclesia tua sancta catholica. Tertium, communicãtes & memoriam venerantes. Quartum, pro redemptione animarum suarũ, pro spe salutis & incolumitatis suæ. Sacrificiũ ergo laudis offertur & generaliter pro cunctis, & specialiter pro quibusdam prelatis & subditis, ibi, vna cum famulo tuo Papa nostro, & omnib⁹ orthodoxis, pro viris & mulieribus ibi astantibus. Memẽto domine famulorum famularumq; tuarũ pro sacerdotibus & astantibus, ibi, & omnium circunstantium. Et qui tibi offerũt hoc sacrificiũ pro nobis & nostris, ibi, pro se suisq; omnibus.

Inpri-

Pro ecclesia catholica. In primis, id est, principaliter offerimus tibi pro ecclesia sancta tua catholica, id est, vniuersali toto orbe terrarũ diffusa, sed fidei sacramentis vnita, quam pacificare digneris, vt pacem habeat ab hæreticis & schismaticis, & adunare quæ dispersa est inter paganos & perfidos, quã etiam custodire digneris à vitijs & dęmonijs, & regere in prosperis & aduersis. Id ipsum tamen videtur esse pacificare, coadunare, custodire & regere. Tunc enim pacificat, cum fideliũ mentes adunat, vt per spiritum sanctum charitate

Actuum. 4. diffusa, multitudinis credentium sit cor vnum & anima vna. Tunc custodit, cum inter mundi

Psalm. 9. pericula regit, vt de sancto mittens auxiliũ, cã

Apoca. 1. de Siõ tueatur. Licet enim septẽ in Apocalypsi

Canti. 6. scribantur ecclesiæ, vna tamẽ in Canticis est co

Prouer. 9. lumba, nam sapientia ædificauit sibi domũ, excidit columnas septem, vna ergo est ecclesia, septem ordinibus distributa, vel septẽ charismatibus insignita, quã ille pacificat & adunat. Ille custodit & regit, qui propter ipsius regimen & munimen vnum pręposuit vniuersis, vt omnes ab vno, sicut corpus à capite gubernentur. Pro

Pro papa. quo statim oratur, vna cũ famulo tuo Papa nostro. Vndè cõstat, vt inquit Pelagius, ab vniuerso orbe separatos esse, qui qualibet dissentione inter sacra mysteria apostolici põtificis memoriam secũdum consuetudinẽ non frequẽtant. Qui verò nõ sunt de Romana diœcesi, pro suo

quoque

quoque dicũtur orare pontifice, quatenus vnitatem ſpiritus in vinculo pacis obſeruẽt. Orandum etiã eſſe pro principe Apoſtolus docet ad Timotheum. Obſecro, inquit, primum omniũ fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & ꝑ omnibus qui in ſublimitate ſunt conſtituti, vt quietam & trãquillam vitam agamꝰ in omni pietate & caſtitate. Sicut enim ſunt duę vitæ, cœleſtis videlicet & terrena, vna qua ſpiritus viuit ex Deo, altera qua caro viuit ex ſpiritu. Sed vtraque vita nutritur vt poſsit ſubſiſtere cœleſtis ſpiritualibus, & terrena carnalibus. Ita ſunt duæ poteſtates, eccleſiaſtica & mundana, vna quæ moderatur ſpiritualia, & alia quę moderatur carnalia. Iſta per clericos, illa per laicos, vt iſta vacet cœleſtibus quantum ad animam, & illa terrenis quãtum ad corpus. Poſt vtramque poteſtatem, orandum eſt pro omnibus orthodoxis, qui ſub vtraq; fidẽ catholicam & apoſtolicam venerantur & colunt. Orthodoxi quaſi rectè glorioſi dicũtur, qui Deũ rectæ fidei confeſsione glorificãt. Licèt autem vnus tantum offerat ſacrificium, pluraliter tamen dicit: Offerimus, quia ſacerdos non tantũ in ſua, ſed in totius eccleſiæ perſona ſacrificat. Quapropter in ſacramẽto corporis Chriſti nihil a bono magis nihil à malo minus perficitur ſacerdote, dũmodo ſacerdos cum cæteris in arca con-

Pro rege. 1. Tim. 2.

Duæ vitę & duæ poteſtates.

Pro omnibꝰ orthodoxis.

Oblatio ſacerdotis in perſona eccleſiæ.

ca consistat, & formam obseruet traditam à columba. Quia nõ in merito sacerdotis est, sed in verbo cõficitur creatoris. Non ergo sacerdotis iniquitas effectum impedit sacramẽti, sicut nec infirmitas medici virtutem medicinę corrũpit. Quamuis igitur opus operans aliquando sit immundum, semper tamẽ opus operatum est mundum. Sed sicut omnia sunt munda mundis, sic omnia sunt immunda immundis. Malus ergo cum vitam accipit, mortem incurrit. Sic è contra bonus cũ mortẽ sustinet, vitã acquirit. Nã qui manducat indignè, iudiciũ sibi manducat.

Quomodo est bona missa semper. Titum. 2. 1. Corin. 11.

MEmento domine famulorum famularumque tuarum. N. & omnium circunstantium: quorum tibi fides cognita est: & nota deuotio pro quibus tibi offerimus: vel qui tibi offerunt, hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus, pro redemptiõe animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ tibiq; reddunt vota sua: æterno Deo viuo & vero.

¶In quo loco debeant viuorum nomina recitari. CAPVT. VII.

MEmento famulorum famularumq; tuarum. N. & omnium circunstantium. Ex hac iunctura verborum manifeste conijcitur q̃

quasi

quasi quidam sit locus vbi sacerdos specialiter quos voluerit debeat nominare. Viuorum tamen nomina hic debet recẽsere, quoniam in sequẽtibus locus occurret, vbi defunctorũ poterit agere memoriam specialem. Hinc euidẽter apparet, quàm sanctũ sit ac salubre missarũ interesse mysterijs, cum sacrificiũ eucharistię pro circũ astantibus offeratur specialius. Vnde cautũ est in Canonibus, ꝙ omnes fideles qui cõueniũt in sacris solẽnitatib⁹ ad Ecclesiã, & scripturas Apostolorum & Euangeliũ audiat. Qui vero non perseuerauerint in oratione vsq; cũ missa peragatur, velut inquietudinis ecclesię cõmouentes, conuenit cõmunione priuari. Verũ cũ Dñs nihil ignoret, nec alicuius valeat obliuisci quid est ꝙ petim⁹ vt Deus nñi meminerit, Porrò Deus dicitur scire quos approbat. Vndè, Nouit Dñs qui sunt eius. Et dicitur nescire quos reprobat. Vnde, Nõ noui vos. Rursus dicit obliuisci malorum, cum malus ad bonum cõuertitur. Vnde, Si impius egerit pœnitentiã, omniũ iniquitatũ eius non recordabor. Et dicitur obliuisci bonorum, cum bonus ad malum cõuertitur, siue peruertitur. Vnde, Si iustus à iustitia se auerterit, oẽs iustitias eius non recordabor. Deus quandoq; ergo recordatur ad misericordiam. Vndè, Memento mei Deus, quia ventus est vita mea. Quandoq; recordatur ad puniendum. Vndè: Memẽto domine filiorum Edom in die

forte * possit.

De consec. dist. 1. c. Omnes fideles.

1. Ti. 2.
Matthæi. 7. & 25.
Obliuisci.
Ecclesi. 18.

Ibidem.

Meminisse.
Iob. 7.
Psalm. 136.

in die Hierusalem. Ergo petimus, vt non tantũ meminerit, sed hic petimus vt nostri misereatur. Secundum illud: Reminiscere miserationũ tuarum domine, & misericordiarũ tuarũ, quæ à seculo sunt. Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quasi qui ꝓpitiaris fidelibus & deuotis, qui solus vides in cõscientijs, qui rectè credant & deuotè te diligant, vt poterenũ scrutator & cordium, Deus scientiarum dominus, occultus omnium occultorum perscrutator, In cuius cõspectu nulla creatura est inuisibilis. Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt quasi, Memento domine eorum pro quibus offerimus, sed & sacerdotum qui offerunt. Cum enim sacerdos offert pro populo nihilominꝰ & pro se. Vel ideò dicit pro quibus offerimus, vel qui tibi offerunt, quia non solum offerũt sacerdotes. sed & vniuersi fideles. Nam quod specialiter adimpletur ministerio sacerdotum, hoc vniuersaliter agitur voto fidelium, Dicitur autem sacrificium laudis, secũdum illud Apostoli: Quicquid facitis, omnia in laudẽ Dei agite, vt Deus laudetur in vobis. Vel sacrificium laudis dicitur, quia cùm Deo quicquã offerimus, sua sibi reddimus, non nostra largimur. Vnde: Si esuriero nõ dicam tibi, meus est orbis terræ, & plenitudo eius. Ergo immola Deo sacrificiũ laudis, & redde altissimo vota tua. Vel potiꝰ sacrificium laudis dicitur, quia ꝓpter hoc maximè

Psalm. 24.
Psalm. 7.
Hebr. 4.
Sacrificium laudis.
Coloss. 3.
Psalm. 49.

mè Deum laudare debemus, quia nõ solùm se dedit pro nobis in pretium, sed etiam se dedit nobis in cibũ, vt per pretium redimeret nos à morte. Per cibũ aleret nos ad vitã. Vnde, Qui manducat me viuit propter me. Pro se suisque omnibus. Videlicet cõsanguineis vel affinibus, familiaribus vel amicis. Licet enim diligere teneamur etiam inimicos. Secundum illud. Diligite inimicos vestros. Seruare tamen debemus ordinem charitatis, secundum illud Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatẽ. Nam & Apostolus ait: Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.

Ioan. 6.

Lucæ. 6.

Canti. 2.

Galat. 6.

¶ De tribus bonis pro quibus sacrificiũ laudis offertur, temporalibus, spiritualibus, & æternis. CAP. VII.

PRo redemptione animarum suarum: quasi dicat, non pro tẽporali lucro & appetitu terreno, sed pro spe salutis & incolumitatis, id est, pro salute vel incolumitate sperata, Spe nanq; salui facti sumus, pro salute mentis & incolumitate corporis. Nã vtraq; sanitas est ab illo, qui dicit, Salus populi ego sum, &c. Verum vtraq; sanitas prouenit ex redemptiõe animæ, id est, remissione peccati, sicut ecõtra de reatu peccati procedit infirmitas vtriusq;. Iuxta sententiã Veritatis: Ecce sanus (inquit) factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Porrò tria

Roma. 18.

Ioan. 5.

Triplicis ho minis bona.

ro tria sunt hominis bona, corporalia, spiritualia, & æterna, videlicet, infima, media, & suprema. pro quib⁹ sacerdos dicit se offerre. Pro corporalibus, id est pro incolumitate. Pro spiritualibus, id est, pro redēptione. Pro æternis, id est, pro salute. Nam & dominus docet nos pro his trib⁹ orare. Pro æternis, vndè, Adueniat regnū tuum. Pro spiritualibus, vndè, Fiat volūtas tua, sicut in cœlo & in terra. Pro corporalibus, vndè, Panem nostrum da nobis quotidianū. Offerimus ergo sacrificium pro æternis, vt dentur nobis in pręmium, Pro spiritualibus, vt dentur nobis ad meritū, Pro corporalibus, vt dentur nobis ad adminiculum, vt per hæc & ista perueniamus ad illa. Aliquando non offerimus Deo sacrificiū nisi propter seipsum, quia ipse est dominus Deus noster. Vnde propheta: Cōfitemini domino quoniam bonus. Verum cum dicat apostolus, quòd virt⁹ in infirmitate perficitur, & iterū: Cum infirmor tunc potens sum, Quid est quod pro corporis incolumitate sacrificiū laudis offerimus? vt conseruata nobis sanitate vel reddita, gratiarum actiones in ecclesia referamus.

Psalm. 117.

2. Corin. 12.

¶ Quòd sacrificium altaris æqualiter offertur toti Trinitati. CAP. VIII.

Bonū opus & Dei & nostrum est.

Tibi reddunt vota sua, cum nostra donemus & aliena reddamus. Quomodo vota si sua sunt reddūt, & non potius donāt? Vel si reddūt quomo-

quomodo sua sunt & nō potius aliena? Sane votum bonum & hominis est & Dei, sed Dei propter autoritatē gratiæ, hominis propter libertatem arbitrij. Propter quod dicit Apostolus: Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Et iterum: Coadiutores Dei sumus. AEterno Deo viuo & vero. Dij nanq; dicuntur homines & dæmones & imagines, sed homines adoptiue, dæmones vsurpatiuè, imagines nuncupatiuè. Per adoptionē, vt ibi. Ego dixi dij estis & filij excelsi omnes. Per vsurpationem, vt ibi, Omnes dij gentiū dæmonia. Per nuncupationē, vt ibi: Appellauerunt deos opera manuum hominū. Primi sunt veri & viui, sed non ęterni. Secūdi sunt viui, sed nec æterni, nec veri. Sed ille solus est æternus, viuus & verus, imò veritas & vita & æternitas, qui est Deus per essentiā, qui de se dicit. Ego sum Deus, & nō alius præter me. Licet autē* specialiter dirigatur ad patrē, propter autoritatē principij. Nā & filius ita docet nos orare. Pater noster qui es in cælis. Propter hoc in principio Canonis dicit. Te igitur clementissime pater per Iesum Christum filiū tuū dominū nostrū supplices rogam⁹ & petim⁹. Aequaliter tamē indiuiduæ trinitati, sacrificiū laudis offertur tā patri quàm filio quàm vtriusq; spiritui. Quorū sicut indiuisibilis est maiestas, sic indiuisibilis adoratio. Iuxta quod veritas docet. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu

* Cócil. Arausi. can. 9.
1. Corin. 15.
Ibidem. 3.
Quomodo dij multi sunt.
Psalm. 81.
Psalm. 95.
Sapien. 13.
Esai. 45.
* hæc obsecratio.
Sacrificium toti trinitati offertur.
Ioan. 4.

& veritate. Nam qui Deũ satagit veraciter adorare, patrem adoret in spiritu sancto & veritate, id est, in filio, quia pater essentialiter est in filio, & filius naturaliter in patre, Spiritus sanct⁹ substantialiter in vtroq;, secũdum illud. Ego in patre & pater in me est. Quapropter ita * põt non indiscrete distingui, cũ dicitur, æterno viuo & vero, vt quod est cõmune secũdum essentiam, approprietur propter notitiã. Aeternitas patri ratione principij, quia pater à nullo est, & omnia sunt ab eo, filius per generationẽ, spiritus sanctus per processionem, cætera per creationem. Veritas filio qui de se dicit. Ego sum veritas. Et de quo Psalmus dicit. Veritas de terra orta est. Vita spiritui sancto, sicut habetur in symbolo. Credo in spiritum sanctum dominũ & viuificantẽ, qui ex patre filioq; procedit. Totius igiť indiuiduæ Trinitatis indiuisa est adoratio, quæ principaliter exhibeť in sacrificio.

Ioan. 14. & .17.
*possunt.
Ioan. 14.
Psalm. 84.

COmmunicantes & memoriam venerantes. In primis gloriosæ semperq; virginis Mariæ genitricis Dei & domini nostri Iesu Christi. Sed & beatorum apostolorum, ac martyrum tuorum Petri, & Pauli, Andreæ, Iacobi, Ioãnis, Thomæ, Iacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis, & Thaddæi, Lini, Cleti, Cle-

ti, Clementis, Sixti, Cornelij, Cypriani, Laurentij, Grisogoni, Ioannis, & Pauli, Cosmæ, & Damiani. Et omnium sanctorum tuorum: quorum meritis precibusque concedas, vt in omnibus protectionis tuę muniamur auxilio. Per eundẽ Christum dominum nostrum. Amen.

De * trina commemoratione sanctorum, quæ fit in Secreta.

CAPVT. IX.

*Diony. de eccles. Hierarch. ca. 2. Chrysosto. homil. 21. in act. aposto. August. tractatu. 84 in Ioan. & lib. 22. de ciuit. ca. 10. Vvaldens. lib. de Sacramentali. tit. 4. c. 37. nu. 12. & sequẽtibus.

Triplex cõmemoratio sanctorum.

Communicantes, &c. Secreta quæ secundum diuersos & Canon & actio nuncupatur, non tota simul ab vno, sed paulatim à pluribus, ex eo quoque perpenditur fuisse composita, quod ter in ea sanctorum commemoratio repetitur. Licet hoc ipsum peruenerit ad laudem & gloriam Trinitatis. In secunda quippe commemoratione supplentur qui de primitiuis sanctis deesse videbantur in prima. Verùm in ea commemoratione quæ fit ante consecrationem corporis Christi postulatur sanctorum suffragium. In ea vero quæ fit post consecrationem corporis Christi sanctorum consortiũ imploratur: quia nimirum antequam corpus Christi quod est vniuersalis ecclesia consecretur, id est, antequam regnum adueniat, necessarium est nobis in via sanctorum suffragium,

vt meritis eorum & precibus diuinæ protectio nis muniamur auxilio. Sed vbi corp⁹ Chri fuerit cõsecratũ, id est, vbi regnum aduenerit, asse quemur in patria sanctorũ consortiũ, vt societatẽ & partẽ cũ sanctis Apostolis & martyrib⁹ habeamus. In via quippe cõicamus sanctis per fidẽ, quam ipsi habuerũt & nos habemus, in patria verò participabimus sanctis per speciẽ, quã ipsi habẽt, & nos habebimus. Nos eñ fidẽ habemus, & spẽ, illi speciẽ habẽt & rem. Nos percurrim⁹ stadiũ, illi possidẽt brauiũ. Nos pugnam⁹ in via, illi triũphãt in patria. Cõmunicamus igitur & memoriã veneramur apostolorũ & martyrum, & præcipuè gloriosæ genitricis virginis Mariæ, vt eorum suffragio de fide perducamur ad speciem, de stadio veniamus ad brauium, de via trãseamus ad patriam. In hac quidem commemoratiõe sanctorũ, illud obseruat ecclesia, quod antiquitas cõsueuit agere, vt in orationibus suis recolat patrũ memoriam, quatenus eorum meritis suffragantibus facilius obtineat, quod implorat. Sic Moyses pro peccãte populo intercedẽs, patrum memoriam interposuit. Recordare (inquit) Abraham, Isaac, Israël, seruorum tuorũ, &c. Sic Azarias orasse legitur in fornace. Ne quæsumus auferas misericordiam tuã à nobis Domine Deus noster, ꝑpter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuũ. & Israël sanctum tuum. Multũ enim merita patrũ

Quomodo communicamus sanctis.

Merita patrum suffragãtur filijs.

Exod. 32.

Daniel. 3.

filijs

filijs suffragantur. Vnde cum Ezechias diuinũ 4.Regũ.19.
auxilium postularet, audiuit. Protegam vrbem
hanc & seruabo eam ꝓpter me & propter Da-
uid seruum meum. Et alibi. Ecce ego scindã re 1. Reg. 11.
gnum de manu Salomonis, verũtamen vna tri
bus remanebit ei propter seruum meũ Dauid,
vt remaneat lucerna Dauid serui mei corã me
in Hierusalẽ cũctis diebus. Vndè, Propter Da- Psalm.131.
uid seruum tuum non auertas faciem Christi
tui. Et quoniam extra vnitatem Ecclesiæ non
est locus offerẽdi sacrificium vnitatis, ideò san-
ctorum memoriæ cõmunicamus in sacrificio,
quatenus in communiõe sanctorũ sacrificium
offeramus. Nam sicut vnus panis ex multis gra
nis, ita & vnum corpus ex multis mẽbris. Sic ex
multis fidelibus vna cõstat ecclesia. Scriptum
est enim, alienigena nõ vescetur ex eis, quoniã Exodi.20.
sancta sũt. Et ideò solũ illũ ad esum huius agni
assumim⁹, qui nostræ coniũctus est domui, vi
delicet omnem domesticũ fidei à principe vsq;
ad plebeium, ab apostolo vsq; ad publicanum.

¶ Quare non sit commemoratio confessorum in Canone.

CAP. X.

ILlud autem oportet inquiri, cur in Canone nulla sit commemoratio Cõfessorum, cũ inter sanctos eorum memoriam magnificè venerẽt ecclia? Sed ad hoc põt probabiliter respon-

deri. Quòd Canon prius fuit editus, quàm memoriam sanctorum confessorum Ecclesia celebraret. Nam omnes ferè sancti, qui commemorantur in Canone, præcesserunt Syluestrũ, præter Ioãnem & Paulum, Marcellinum & Petrũ qui proximo successerũt: Ecclesia verò post tẽpus beati Syluestri cœpit sanctorum cõfessorũ memoriã venerari. Nam & sedes episcopales, quæ iuxta dispositionẽ beati Petri apl̃i sunt in ciuitatibus singulis antiquitus constructæ, non in memoria cõfessorum, sed ad honorem apostolorũ & martyrum, & præcipuè beatę virginis, veterum deuotio dedicauit. Nam & in Ecclesiasticis reperitur historijs, quòd S. Bonifacius, qui quartus à B. Gregorio Romani vrbis episcopatum tenebat, suis precibus à Phoca Cęsare impetrauit donari Ecclesię Christi templũ Romæ, quod ab antiquis Pantheon antea vocabatur. In quo eliminata omni spurcitia fecit ecclesiam Dei genitricis atq; omnium martyrũ Christi. Canon autẽ ex eo conijcitur præcessisse, quòd Apostolorum catalogus nõ ita reperitur in eo dispositus, sicut in emẽdatiorib⁹ codicibus euangelicis reperitur. In prioribus enim editionibus (vt inquit Hieronymus) nõ solùm Euangelistarum mutatus est ordo, sed etiã verborum ac sententiarum erat confusa commixtio. Traditur autem quod Gelasius papa, quinquagesimus prim⁹ à beato Petro, qui fuit post

Templũ Pãtheon à Phoca donatũ.

Autor Canonis.

Sylue-

Syluestrum per. CLX. annos, Canonem principaliter ordinauit. Sed vt beatus Gregorius asserit in Registro, Scholasticus illam orationem composuit, quæ super Eucharistiam dicitur in Secreta.

HAnc igitur oblationem seruitutis nostræ: sed & cunctæ familiæ tuæ quæsumus domine: vt placatus accipias: diesq; nostros in tua pace disponas: atque ab æterna damnatione nos eripi: & in electorum tuorum iubeas grege numerari. Per Christum dominum nostrũ. Amen. *Vvaldens. de Sacramẽtali. titul. 4. cap. 38.

¶Quòd* sacrificium soli Deo offerendum sit, vnde distinguuntur duæ species seruitutis. CAPVT. XI. *D. Thom. 2. 2. q. 81. ar. 1. lib. 3. sent. dist. 9.

HAnc igitur oblationem, &c. Duæ sunt species seruitutis, vna quæ debetur soli Deo creatori, & dicitur Latria. Et altera quæ creaturis impenditur, & dicitur Dulia, vtranq; speciẽ determinat dominus dicens, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Ad latriã pertinent templa, altaria, sacerdotia, sacrificia, & huiusmodi, quæ sunt soli Deo exhibẽda, qui glorificatur in concilio sanctorum magnus & metuendus super oẽs qui in circuitu eius sunt. Non enim sanctis, ad honorẽ Dei, sed Deo potius ad honorem sanctorũ dedicantur templa, Latria & dulia. Matth. 22. Psalm. 88.

cõsecrantur altaria, sacerdotia statuuntur, sacrificia offerũtur, ne forte si secus agatur, nõ theosebia, sed idololatria committatur. Hinc ergo Deus in lege præcepit, Dominũ deum tuũ adorabis, & illi soli seruies, id est, soli Deo seruitutem adorationis impendes. Diesq; nostros, &c.

Additio. B. Grego. B. Gregorius has tres orationes in Canone dicitur addidisse, videlicet. Dies nostros in tua pace dispone, per eum qui pro nobis est tradit⁹ in manus eorum qui pacem oderunt. Ab æterna damnatione nos eripi, per eum qui pro nobis morte temporali damnatus est, Et in electorum grege facies numerari, per eum qui ꝓ nobis deputatus est cum iniquis. Et autem pax

Quadruplex pax. peccatorum, & pax iustorũ, pax temporis, & pax æternitatis. Porrò pax temporis interdum conceditur bonis & malis. Sed pax ęternitatis, nunquam dabitur nisi bonis, quia non est pax impijs, dicit dominus. De pace peccatorum dicit Psalmista, Zelaui in peccatoribus, pacẽ peccatorum videns. Aduersus hanc pacem dominus inquit in euãgelio, Non veni mittere pacem sed gladium. De pace iustorum dicit Apostolus, Fructus spiritus est charitas, gaudiũ, pax patientia. Hanc pacem dominus reliquit Apostolis dicens. Pacem relinquo vobis. De pace tẽporis inquit propheta: Orietur in diebus ei⁹ iustitia, & abũdantia pacis. Hanc pacem incessanter petit ecclesia. Da pacem (inquit) in dieb⁹ nostris,

Esai. 57. Psalm. 72. Matth. 10. Gala. 5. Ioan. 14. Psalm. 71.

ſtris, quia non eſt alius, qui pugnet pro nobis, &c. De pace ęternitatis dominus dixit Apoſto lis: Pacem meam do vobis, nō quomodo mundus dat ego do vobis. Hæc eſt ſecūdum prophe tam, pax ſuper pacem de qua dicit Pſalmiſta. In pace in idipſum dormiam & requieſcā. Propter hanc triplicē pacem ter oramus in Miſſa: Dies noſtros in tua pace diſponas, Da ꝓpitius pacem in dieb⁹ noſtris, Dona nobis pacem, vt de pace temporis, per pacem pectoris tranſeamus ad pacem æternitatis. Ob hoc etiam ſacer dos ter in Miſſa oſculatur altare, in principio, in medio, in fine. Ioan. 14. Pſalm. 4.

QVam oblationem tu Deus in omnibus quæſumus. Bene ✠ dictam. Aſcri ✠ ptam. Ra ✠ tam, rationabilem: acceptabilemque facere digneris: vt nobis Cor ✠ pus & San ✠ guis fiat dilectiſsimi filij tui domini noſtri Ieſu Chriſti.

¶ De quinq; ſignis quę fiunt ſecūdo ſuper obla tam & calicem, & de Chriſti venditione, De perſona venditoris & venditi & ementis. CAP. XII.

QVam oblationem, &c. Quarta feria Iudas vnus ex duodecim, à diabolo ſupplātatus, immane ſacrilegium perpetrauit, dū fi

lium

Christus à Iuda venditus. xxx. argenteis. Ioan. 12.

lium Dei pro triginta siclis argenteis vendidit Pharisæis, in recompositionē damni, quod incurrerat propter effusionem vnguenti, quare inquit, hoc vnguentum non venit trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit autē hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat & loculos habens, ea quæ mittebātur portabat. Quilibet autem argenteus valebat decē denarios vsuales, & ita damnū vnguenti, quod valuerat. CCC. deñ. triginta recompensauit argenteis. Si verò dicamus argenteos denarios fuisse vsuales, dicemus, quòd Iudas vendidit Christum quasi vile mancipium triginta denarijs, qui sunt decima trecentorum denariorum quod valuerat vnguētum, propter quod dominus* respectiue loquitur per prophetam. Appē derunt mercedē meam triginta argenteis, quo appretiatus sum ab eis. Ad designandum ergo pretij quātitatem, quo Christus est vēditus, sacerdos hic facit tres cruces communiter super oblatam & calicem cùm dicit. Benedictā, ascriptam, ratam. Nam & trecenta pariter & triginta multipicationem suscipiunt à ternario. Postmodum autem ad designandum venditionem & emptionem duas cruces imprimit sigillatim vnam super oblatam & aliam super calicē, cū dicit, Fiat corpus & sanguis, quasi diceret. Illa vēditio fuit maledicta, proscripta, irrita, iniqua & detestabilis, sed tu Deus hāc oblationem digneris

forte * despectiuè. Zacha. 11.

Iudæ venditio cōtraria oblatiōi nostræ.

gneris facere benedictam, adſcriptam, ratam, rationabilem & acceptabilē. Iudas enim dilexit maledictionē, & venit ei, & noluit benedictionem, & prolōgabitur ab eo. Sed tu Deus digneris hanc oblationē facere benedictam, per quā nos in cœleſtib⁹ benedicas. Iudas enim deletus eſt de libro vitę, & cum iuſtis nō ſcribetur. Sed tu Deus hanc oblationem facere digneris aſcriptam, per quā nos inter electos adſcribas. Iudas ſe laqueo ſuſpēdit, & epiſcopatum eius accepit alter. Sed tu Deus hanc oblationem digneris facere ratam, per quam ratum ſit tibi noſtræ ſalutis promiſſum. Iudas exijt condemnatus, & oratio eius facta eſt ei in peccatū. Sed tu Deus hāc oblationem facere digneris rationabilem, per quam rationabile fiat noſtræ ſeruitutis obſequium. Iudas reddidit mala pro bonis, & odiū pro dilectione retribuit. Sed tu Deus hāc oblationem digneris facere acceptabilem, per quā nos tibi reddas acceptos. Ideo ſacerdos facit tres cruces cōmuniter ſuper oblatam & calicē, quia Chriſtus communiter tria egit circa panē & vinum, accepit, benedixit, & dedit. Poſtmodum vnam crucem facit ſpecialiter ſuper oblatam, quia dixit: Comedite hoc eſt corpus meū, & alteram facit ſpecialiter ſuper calicem, quia dixit, Bibite, hic eſt ſanguis meus. Et ſecūdum hunc ſenſum rectè ſubiungit: Qui pridie quàm pateretur, &c, vel poti⁹ quia Iudas vēdidit Chriſtum

Pſalm. 108.

Quinque cruces.

*D. Tho. 3. p. q. 83. arti. 5. ad. 5.

ſtum ad crucifigendum ſacerdotibus, ſcribis & phariſæis. Idcirco ſacerdos ad notandum communiter tres emptores, facit tres cruces cōmuniter ſuper oblatam & calicem, dum dicit, Benedictam, aſcriptam, ratam. Ad notandum verò diſcretè venditorem & venditum, facit duas cruces diſcretè, ſuper oblatam & calicem, cum dicit, vt fiat corpus & ſanguis. Petim⁹ ergo hāc oblationem, vt Deus faciat benedictam, aſcriptam, & ratam, vt eam conſecret, approbet, & confirmet in rationabilem hoſtiam & acceptabile ſacrificium, vt ita nobis, id eſt, ad noſtram ſalutem panis fiat corpus, & vinum ſanguis, dilectiſsimi filij Dei domini nr̄i Ieſu Chriſti. Vel oramus, vt Deus hāc oblationem facere dignetur aſcriptā, id eſt, talem quæ de memoria ſua nulla poſsit obliuione deleri, & ratam, id eſt, talem quæ de memoria ſua nulla poſsit mutatione conuelli. Rationabilē autem eam fieri depoſcimus, id eſt, talem quæ diuinæ rationi conueniat. Refert enim inter rationabile & rationale, quia rationabile dicitur quod de ratione procedit. Et rationale, quod vtitur ratione. Vel ita, quam oblationē tu Deus digneris in omnibus facere, benedictam, hoc eſt, transferre in eā hoſtiā quæ eſt in omnibus benedicta, aſcripta, rata, rationabilis, & acceptabilis. Benedicta dicitur hoſtia ſalutaris, id eſt, ab omni cauſa maledictiōis immunis tam originali quàm actuali, tam

Aſcripta, rata, rationabilis.

Benedicta.

tam criminali quàm veniali. Sicut Elisabeth inquit ad virginē, Benedictus fructus ventris tui. Ascripta dicitur, id est, figuris & scripturis veteribus designata, tam in agno paschali, quàm in manna cœlesti, tam in Isaac immolando, quàm in Abel immolato. Quoniā (vt inquit Ioānes) hic est agnus, qui occisus est ab origine mūdi. Rata dicitur, quasi non transitoria, sicut vetus quæ recessit & noua successit, sed quæ pmanet in æternum secundùm ordinē Melchisedech. Rationabilis dicitur quasi non pecualis, sicut erat legalis, quę sanguine taurorum & hircorū nō poterat à peccato mundare, sed quæ sanguine proprio cōsciētias emūdat ab operibus mortuis. Acceptabilis dicitur, quasi non illa de qua dicit Propheta: Sacrificiū & oblationem noluisti. Sed sicut dn̄s ait, Sacrificium laudis honorabit me. Secundum hāc* dispositionem rectè subiungitur, vt fiat corpus & sanguis dilectissimi filij tui domini nostri Iesu Christi.

Lucæ. 1.
Exodi. 12. & 16.
Genes. 4. & 22.
Apoc. 13.
Hebr. 9.
Psalm. 39.
Psalm. 49.
Alias * expositionem.

CAPITVLA

LIBRI QVARTI.

fuit institutum in specie panis, & vini, vbi traditur: quia panis debet esse de frumento, & vinum de vite.

4 Quòd panis non fermentatus, sed azymus in sacrificio debet offerri, vbi ponuntur & soluuntur obiectiones quas Graeci contra Latinos inducunt.

5 De tribus verbis, quae formae consecratoriae videntur adiecta, vbi monstratur, quod tam de verbis, quàm de factis dominicis, multa praetermiserunt Euangelistae quae Apostoli supplerunt.

6 Quando Christus confecit, & sub qua forma.

7 De veritate corporis & sanguinis Christi, sub specie panis & vini, vbi docetur quod vertitur panis in corpus, & vinum transsubstantiatur in sanguinem. Ostendit etiam quod ipse Christus in Sacramento comeditur, sed integer & illaesus. Et sicut per transsubstantiationem omnino non crescit, ita per comestionem penitus non decrescit.

8 Quòd sub tota forma totum corpus existit. Vbi traditur, quod totalis panis in totale corpus conuertitur. Ita quod nulla pars panis transit in aliquam partem corporis. Quaeritur etiam vtrum corpus Christi sub sacramento faciat localem distantiam, & habeat situm localem.

9 De fractione, vbi dicitur, quare fiat fractio & attritio. Vtrum accidentia panis & vini post consecrationem sint in subiecto.

10 De confessione Berengarij.

11 Quid etiam à mure comeditur cum Sacramentum corro-

corroditur.

12 Quale corpus Christi dedit in cœna, super quo triplex opinio recitatur. Innuitur etiam si pars aliqua sacramenti, per triduum mortis fuisset reseruata, quale permansisset corpus sub illa.

13 Vtrum Iudas accepit Eucharistiam, super quod duplex aßignatur opinio. Dicitur etiam, vtrum sacerdos negare debet Eucharistiam criminoso. Et vtrũ Christus ad bonum, an ad malum Iudæ tradiderit. Traditur etiam quòd Eucharistia nõ debet dari intincta.

14 De duobus modis Eucharistiam comedendi.

15 Quid fiat de corpore Christi, postquam sumptum fuerit & comestum, vbi dicitur, quandiu præsentia maneat corporalis, quod cibus ille nec sumitur nec digeritur.

16 Vnde secessus aut vomitus, post solam Eucharistiæ perceptionem eueniat. Et vtrum Christus localiter descendit de cœlo, vel ascendit in cœlum, cum exhibet, aut subtrahit præsentiam corporalem.

17 Quando fiat transsubstantiatio, & quid demõstrauit Christus siue sacerdos, cum dicit: Hoc est corpus meum, siue dicendo: manducate ex hoc omnes.

18 De forma verborum, vtrum per additionem vel subtractionem, transpositionem, vel mutationem effectum consecrationis amittat.

19 Vtrum panis transsubstantietur in Christum.

20 De modo transsubstantiationis, vtrum sit formalis an essentialis.

21 *Cur Eucharistia sub duplici specie cõsecretur cum sub alterutra specie sumatur vtrunq; vbi quæritur, vtrum sanguis sub specie panis, aut caro sub specie vini bibatur aut comedatur.*

22 *Vtrum panis sine vino, vel vinum sine pane valeat consecrari: vbi quæritur, si post prolationem verborum istorum: Hoc est corpus meum, & ante prolationem illorum: Hic est sanguis meus, impedimentum accidat sacerdoti, quominus procedere valeat, quid sit in hoc articulo faciendum.*

23 *Et si vinum inueniri non possit, vel in aliquo casu defuerit, vtrum necessitate cogente vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam consecrari.*

24 *Quid etiam agendum sit sacerdoti, si post consecrationem vinum in calice prætermissum comperiat.*

25 *De diuersis sacerdotibus super eandem oblatam celebrantibus: vbi quæritur, an ille solus conficiat, qui primus consecratoria verba pronunciat.*

26 *De hora institutionis, vbi traditur, quare Christus post cœnam hoc sacramentum instituit, & quare nunc ante alium cibum sit rite sumendum.*

27 *Quòd corpus Christi totum est simul in pluribus locis.*

28 *Quare sanguis Christi nouum testamentũ dicatur.*

29 *Vtrum aqua cum vino conuertatur in sanguinem, vbi ostenditur, quare cum sacerdos profuderit eodem die denuo non sacrificat.*

30 *Quæritur etiam, vtrum Christus resurgens à mortuis,*

tuis, sanguinem illum resumpserit quem effudit in cruce.

31 Quid de circuncisione praeputij vel vmbilici praecisione dicendum sit. Et an sit irritum sacramentum, si plus apponatur aqua quam vini.

32 De vino post consecrationem admisto, vtrum conuertatur in sanguinem, & an vinum sine aqua in sanguinem conuertatur.

33 Vtrum frumentum transsubstantietur in carnem.

34 Quare sub alia specie sumitur Eucharistia, cuius triplex aßignatur ratio.

35 Quòd sacramentum altaris simul est & veritas & figura.

36 De sacramento & re sacramenti, vbi tria distincta notantur, quorum primum sacramentũ & non res, secundum est sacramentum & res, tertium est res & non sacramentum.

37 Quòd species panis & vini duabus ex causis intelligitur esse sacramẽtum corporis & sanguinis Christi: quia & continet & significat, vbi quaeritur, cum post consecrationem non sit in altari panis aut vinum, quid tum ibi sit sacramentum.

38 Vtrum forma panis & forma vini, vel species accidentis & veritas corporis diuisa sint sacramenta, & cum panis & vini diuersa sint accidẽtia, quod eorum dicendum est sacramentum.

39 De distinctione signorum, vbi ostenditur quod sacramentum actiuè, dicitur & paßiuè.

40 Quòd etiam sacramentum consistit in tribus, in

LIBER Quartus.

De sacramento Eucharistiæ. CAPVT. I.

ECCE nunc ad summum sacramenti verticem accedentes, cum ad ipsum cor diuini sacrificij penetramus quicquid conamur exprimere, vix vlli' apparet esse momenti, deficit lingua, sermo disparet, superatur ingenium, op-
Iob.38. primitur intellectus. Quis enim nouit ordinē cœli, & ponit rationes eius in terra? Sed pulse-
Apoca.3. mus ad ostium, & si fortè clauis Dauid aperire
Lucæ.11. dignetur, vt commodet nobis tres panes amicus, qui maximè erunt in hoc conuiuio necessarij.

ſarij. Fides enim petit & accipit, ſpes quærit & inuenit, charitas pulſat & aperit, petit & accipit vitam, quærit & inuenit viam, pulſat & aperit veritatem. Is enim eſt via, veritas & vita.

forte *huic. Addo charitas.
Ioan. 14.

QVi pridie quàm pateretur: accepit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas: & eleuatis oculis in cœlum: ad te Deum patrem ſuũ omnipotentem tibi gratias agens. Bene ✠ dixit, fregit, deditq; diſcipulis ſuis: dicẽs. Accipite & mãducate ex hoc oẽs.

Hoc eſt enim corpus meum.

¶De diuerſis figuris Euchariſtiæ, quæ præceſſerunt in veteri teſtamento.

CAPVT. II.

QVintadecima die menſis primi, quæ tunc extitit ſexta feria, paſſus dominus eſt, & præcedente nocte, videlicet quartadecima luna primi menſis ad veſperam, vt legis figuras impleret, poſt typicum paſcha corporis & ſanguinis ſui ſacramentũ inſtituit, & eccleſię tradidit frequentandum. Sic enim fuerat præfiguratum in Exod. Decima die menſis primi tollat vnuſquiſque agnum per familias & domos ſuas, & ſeruabit eum vſque ad quartamdecimam diem mẽſis huius, immolabitque eum

*Figurę Euchariſtiæ in vet. teſtam.
Geneſ. 14.
Exod. 12. & 16. 1. li. reg. c. 21. & 3 li. reg. cap. 19. d. Cyprian. epiſt. 3. li. 2. Ambroſ. 4. li. de ſacrament. ca. 3.

D. Thom. 3. p. q. 73. articu. 6. Exod. 12.

vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperã, & sument de sanguine agni, & ponent super vtrunq; postem, & in superliminaribus domorum in quibus comedẽt illum, & edent nocte illa carnes assas igni & azymos panes cum lactucis agrestibus, & post pauca. Est enim phase, idest, transitus domini. Transitũ istum Ioannes euangelista determinat, dicens: Ante diem festum Paschæ, sciẽs Iesus quia venit hora eius vt transeat de hoc mundo ad patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos, & facta cœna cõpleuit ea quę fuerãt figurata. Aegyptus est mũdus, exterminator diabolus, agnus Christus: sanguis agni, passio Christi, domus, animarum corpora, superliminare domus, cogitationum corda. * Hæc sanguine tingimus per passionis fidẽ. Illa sanguine tingimus per passionis imitationẽ, signum crucis intus & foris opponẽtes cõtra aduersarias aëreas potestates, deniq; carnes agni comedimus, & in sacramento verũ corpus Christi suscipimus, & azymos panes, id est, syncera opera, cũ lactucis agrestibus, id est, amaritudine pœnitẽtiæ. Sicut *enim manna fuit datũ Hebræis post trãsitum maris rubri iam submersis Aegyptijs, sic Eucharistia dat christianis post * oblationẽ baptismi iam deletis peccatis, vt per baptismũ mũdemur à malo, per eucharistiã seruemur in bono. Nã sicut manna populum illũ *peruastãtem inuiæ solitu-

Agnus Paschalis. Ioan. 13.

* Hic deest particula, forsitã ista: postes vtrique intellectus & memoria.

forte * item seu etiam. Exod. 16. lego * ablutionem. Manna.

ſolitudinis ad terram promiſsiõis perduxit: ſic eucharistia populum iſtum per incolatũ vitæ pręſentis ad patriã paradiſi perducit. Vnde rectè viaticum appellatur, quia reficiẽs in via ducit ad patriam. Sanè quod in manna præceſsit, in euchariſtia cõſummatur. Nam quantálibet quiſq; partem accipit, totam percipit euchariſtiã, ſicut euenit de mãna, qa nec qui plus collegerat, habuit ampli᷒, nec qui minus parauerat reperit minus. Hanc ergo pręfigurabat panis ille cœleſtis, de quo Sapiẽs proteſtatur: Panẽ de cœlo præſtitit ſine labore, omne delectamẽtũ in ſe habẽtem omnis ſaporis ſuauitatẽ. Quod de ſe quaſi Chriſtus exponẽs: Ego ſum, inquit panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Si quis mãducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Hinc ergo Apoſtolus ait: Nolo vos ignorare fratres, quia omnes patres noſtri eandẽ eſcam ſpiritualem mãducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra, Petra autem erat Chriſtus.

Lego * per vaſtitatẽ in uiam.

Sapient.16.

Ioan.6.

1.Corin.10.

¶Quare ſacramentũ corporis & ſanguinis conſtitutum eſt ſub ſpecie panis & vini.

*D.Thom. 3.p.q.74 articul.1.

CAPVT. III.

ACcepit panem hũc. Sacrificij ritũ Melchiſedech primus legitur celebraſſe, offerens panem & vinum. Erat enim ſacerdos Dei altiſ

Geneſ.14.

Psalm. 109. ſimi. Vnde Dauid inquit ad Chriſtũ: Tu es ſacerdos in æternum ſecũdum ordinem Melchiſedech. Sacrificium ergo Euangelicum pręceſſit legale, nõ ſolùm dignitate, ſed etiam tempore, ſicut Apoſtolus plenius oſtendit in epiſtola
Hebre. 7. ad Hebræos. Ideo verò panem & vinum in ſa-
Panis & vinum. crificium corporis & ſanguinis ſui Chriſtus in
Pſalm. 103. ſtituit: quia ſicut præ cæteris cibis & potib⁹ corporalibus panis cor hominis confirmat, & vinũ lætificat cor hominis: ita corp⁹ & ſanguis Chriſti præ cæteris cibis & potibus ſpiritualib⁹ inte
Pſalm. 21. riorẽ hominem reficit & ſaginat. Vndè: Poculum tuum inebrians quàm præclarũ eſt. In his enim duobus plena cõſiſtit & perfecta refectio ſicut ipſe teſtatur: Caro mea verè eſt cibus, &
Ioan. 12. ſanguis meus verè eſt potus. Panis autem debet eſſe de frumento, & vinum de vite. Quia Chriſtus ſemetipſum comparauit frumẽto, cum ait:
Ibidem. 15. Niſi granum frumẽti cadens in terram mortuũ fuerit, ipſum ſolum manet. Et viti, cũ dixit. Ego ſum vitis vera. Porrò nec racemus vuę, nec granum frumẽti debet offerri, niſi vel expreſſum in vinum, vel redactum in panẽ, quia Chriſtus & panem ſe dedit, & frumẽto ſe cõparat. Quia verò Chriſtus accepit panem & calicem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, & ſacerdos exẽplo Chriſti panem & calicẽ in manus accipiẽs, vtrumq; per ſe crucis ſignaculo benedicit. Cũ tamen ſacerdos plures ſimul benedicit oblatas,

vnampro omnibus in manibus accipit. Nã & in vnum Christi corpus omnes simul hostiæ conuertuntur.

¶ De azymo & fermentato pane.

CAPVT. IIII.

*D.Thom. 3.p.q.74.articic.4.

PAnis autem non fermentatus, sed azymus debet offerri in sacrificium, tum ratione facti, tum etiã ratione mysterij. Sic enim legitur præceptum in Exodo: Primo mense, quartadecima die primi mensis ad vesperam comedetis azyma vsq; ad diem vigesimamprimam eiusdẽ mensis ad vesperam. Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus vestris: qui comederit fermẽtatum, peribit anima eius de cœtu Israël tam de aduenis q̃ de indigenis terræ, omne fermentatum non comedetis, in cunctis habitaculis vestris edetis azyma. Quum ergo Christus quartadecima die mensis ad vesperam cœnauerit cum discipulis, & agnum paschalem comederit, & vtiq; ritu legali cum azymis panibus & lactucis agrestibus: constat quod ea hora fermẽtatum non inueniebatur in domibus Hebræorũ. Et ita panem azymum in corpus suũ sine dubio consecrauit. Fermẽtum enim corruptionem signat, apostolo testãte, qui dicit: Modicum fermenti totam massam corrũpit. Vt ergo nihil corruptum siue corrũpens, sed totum syncerum atq; syncerans in hoc esse sacramento monstretur, non fermẽtatum, sed azymum

Exod.12.

Christus in azymo consecrauit.

1.Corin.5.

consecramus. Nam secundum Apostolum: Pascha nostrum immolat⁹ est Christus. Itaq; epulemur non in fermento veteri, neq; in fermẽto maiitiæ & nequiriæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Græci autem in suo pertinaces* errore, de fermento conficiunt, asserentes in parescene lunã quartam decimã extitisse, in qua verus agnus est immolatus, vt legis impleretur figura, quæ quartadecima luna primi mẽsis paschalẽ agnum iusserat immolari. Dominus ergo ea die se passurum esse prænoscens, pręcedẽte in vespera necessitate ductus anticipauit comedere pascha, quia tũc licitè poterat comedi fermentatum, & ipsi corpus domini de fermẽtato conficiunt. Nam & Ioãnes Euangelista testatur, q̃ ante diem festum paschæ Iesus cum Apostolis nocte cœnauit, dicit etiã Iudæos in parescene non intrasse prætorium, vt nõ contaminarentur, sed comederẽt pascha. Sabbatum quoq; post crucem, magnũ diem sabbati nominauit, quod dici non solet, nisi cùm sabbato festum concurrat. Et Lucas ait, quòd mulieres in parasceue parauerunt vnguẽta, quod eis in die festo facere nõ liceret. Matthæus quoq; describit, quod principes sacerdotum & seniores populi disposuerãt Christum occidere, sed nõ in die festo, ne fortè tumult⁹ fieret in populo. Porrò quæ dicta sunt, eorum assertioni non consonant, si sanè fuerint intellecta. Pascha nãq; dicitur

Argumenta Grecorum.

* Non errãt Græci celebrantes Sacramentum hoc in fermẽto vt docet. D. Th. 3. par. q. 74. arti. 4.

Ioann. 13. & 28.

Lucæ. 23.

Matth. 26.

Solutio argumentorum.

citur dies, solēnitas, agnus, & hora. Dies vt ibi, Appropinquabat dies festus azymorũ qui dicitur pascha. Solennitas vt ibi, Ante diem festũ paschæ, Agnus vt ibi. Vbi vis paremus tibi comedere pascha? Hora vt ibi. Scitis quia post biduũ pascha fiet. Dies autẽ festus paschalis erat quintadecima luna secundũ illud. Et in quinta decima die solennitatem celebrabitis altissimo dño. Nã quartadecima nõ erat solẽnis nisi tantum à vespera. Ante diem festum hunc dñs pascha cum apostolis celebrauit. Nam, vt inquit Matthæus, prima die azymorum accesserũt discipuli ad Iesum, dicẽtes: Vbi vis paremus tibi comedere pascha? & vespere facto discubuit cũ duodecim. Marcus autem primũ diem azymorum determinat, dicens: Quãdo pascha immolabant, & Lucas, In qua necesse erat occidi pascha. Constat ergo quòd Christus cum apostolis ea die fecit pascha, quo necessario fiebat ex lege, scilicet quartadecima luna primi mẽsis ad vesperã. Hoc etiam incunctãter poterit inueniri, quisquis tabulam cõputi percurrit diligẽter. Diem magnũ sabbati nominabant in tribus solẽnitatibus hebdomadalibus, quocũq; septem dierum contingeret. Nam omnes erant solennes, & si non adeò sicut primus & vltimus, sed ad edendum azyma septem diebus oportebat eos omnes existere mundos. Vndè quolibet septem dierum nõ poterãt introire prætorium,

Lucæ. 22. Ioan. 13. Ibidem. Matt. 26. Leuit. 23. Vbi supra. Marc. 4. Lucæ. 2. *D. Thom. q. 74. citata ar. 4. ad. 1. Magnꝰ dies sabbati.

ne con-

ne contaminarentur,ſed comederēt paſcha, id eſt,in paſcha. Vel nomine paſchæ poſſunt & azyma deſignari. Quòd autem mulieres die feſto pareſceue dicuntur vnguenta paraſſe, non obeſt, quia non erant ſub lege, ſed ſub gratia.

Lucæ. 23. Veruntamen Lucas ait: Quia ſabbato ſiluerūt ſecundum mandatum. Sed & mandatum erat in lege,quòd in diebus azymorum prima & vltima nihil operis facerēt,exceptis his quæ pertinent ad veſcendum.Præterea nemo tunc etiā volentibus emere vendidiſſet aromata, vt venientes vngerent Ieſum. Vt ergo nihil dubietatis remaneat,Lucas reducatur ad Marcum, vt intelligatur,quòd mulieres reuertentes, parauerunt,ſecundum Lucam,aromata & vnguenta,non tunc,ſed ſecundum Marcum, cùm ſabbatum pertranſiſſet. Quid ſi longè antè parauerant, quia frequenter audierant dominum in proximo moriturum? Nonne Magdalenā iam paraſſe videtur,& per inſpirationem præoccupaſſe myſterium vnctionis,teſte veritate, quæ

Matth. 26. dixit: Mittens hoc vnguētum in corpus meū,

Ioan. 12. ad ſepeliendum me fecit.Et iterum: Sinite illā, vt in die ſepulturę meæ ſeruet illud.Sed vnguētum quod prius incœperat, poſtea conſummauit.Porrò diſpoſitio ſacerdotū diſpoſitiōi Dei præualere non potuit,qui diſpoſuerat,vt verus agnus in diebus paſchalibus immolaretur,& ſicut typicus agn⁹ quartadecima luna primi menſis co-

ſis comedebatur in nocte à Iudæis, ita verum agnũ diſcipuli eadẽ hora comederũt, verũ etſi verũ eſſet quod Græci de luna contendũt, credendum tamẽ eſt ita ritum legis in hoc ſicut in alijs dominum obſeruaſſe, qui nõ venit legem ſoluere, ſed adimplere, natus de muliere factus ſub lege, vt eos qui ſub lege erãt redimeret. Sed ipſi rurſum opponunt, quia cum veritas venit, figura ceſſauit, & euanuit vmbra cum lumẽ effulſit. Cum ergo ad verũ Paſcha peruentũ eſt, quæ præceſſerunt in typo ceſſauerũt, ſecundũ illud: Nouis ſuperuenientibus vetera proijcietis, & Apoſtolus ait: Vetera tranſierũt, ecce noua facta ſunt omnia. Et ideò Chriſtus ſicut verũ paſcha cõfecit ſine lactucis agreſtibus, ſic & abſq; panibus azymis, ne veterem ritum in nouo ſacrificio retineret, ac per hoc nos iudaizare doceret. Nam vtrunq; pariter erat in lege præceptum. Edent, inquit, carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus. Sciendũ ergo, quòd non omnes antiquæ legis conſuetudines abiecit eccleſia, ſed quaſdã prouida conſideratiõe retinuit. Vndè ſponſa dicit ad ſponſum in Canticis cãticorum. Omnia poma noua & vetera dilecte mi ſeruaui tibi. Adhuc enim faciem plenæ lunæ cõſyderat* ne paſcha celebretur in defectu. Adhuc cõficit oleũ vnctionis, & thus ſuauitatis incendit, adhuc ſoluit decimas & primitias, adhuc habet candelabrum,

Matth.5. Galat.4. Alia Græcorũ obiectio. Leuiti.26. 2.Corin.5. Exod.12. Solutio. *D.Thom. q.74. citata ar.4.ad.2. Addo* obſeruat.

brum & lucernas, & vestes, & vasa, & pontifices, & Leuitas. Nam si propterea repudiādum est azymū, quia lex illud admisit, pari ratione repudietur fermentum, quia lex statuit in Leuitico. Offerent panes fermentatos cū hostia gratiarum, quæ offertur pro pacificis. Item in * Pēte. Offeretis panes primitiarum de duabus decimis similæ fermentatæ. Non solum enim de cōstitutiōibus legalibus, verum etiam de scriptis gētiliū libenter assumit Ecclesia, si quid in eis probe dictum, vel factum agnoscit, & tanquam mulieris captiuæ resecat vngues, pilosq; superfluos, vt ab alienigena superfluitate mundata, thalamū veritatis digna sit introire. Legales ergo cōsuetudines nō penitus sunt abolitæ, neq; contrarijs superueniētibus sunt destructæ, sed interdū in melius commutatę. Nam cum Deus circuncisionem mutauit, nō superduxit cōtrarium id est, præputium, sed protulit melius, id est baptismum, quia circuncisio nihil est, * vt dicit Apostol⁹. Sed fides quæ per dilectionē operatur. At azymum & fermentum penitus sunt opposita, sicut immediata contraria: non ergo decebat, vt Deus tanquàm sibi contrarius abijceret azymum & assumeret fermētatum, quin potius fermentatum quasi minus bonum postponeret, & azymum quasi maius bonum præferret. Nec illud valere putandum est, quod dicuntur ideo se fermentum offerre, quia fermentatum

Leuiti. 7.

Lego * pentecoste.

Ibidem. 23.

Deute. 21.

Galat. 5.

Addo * neque præputiū aliquid valet.

Alia rursus Gręcorū rō

tatum

tatum (vt aiunt) ſpiritus ſancti feruorē ſignat, quo ſuperueniente corpus Chriſti de virginis carne conceptum eſt, ſicut angelus illi prędixerat. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obūbrabit tibi. Ideoq; & quod naſcetur ex te ſanctum vocabitur filius Dei, trahentes fortaſsis hanc ſignificationem fermēti ex illa parabola euangelica. Simile eſt regnū cœlorum fermento, quod acceptum mulier, abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermētatum eſt totū. Nam & fermētū manifeſte ſignat tumorem vteri virginalis, & vinculum vnionis. Porrò multo religioſiùs illud inſinuat, quod ſecū dum Apoſtolū Chriſtus de maſſa peccatrice, corpus ſine peccato ſuſcepit, tanquam de fermentato ſuſceperit azymum, & vt inter Chriſtum & populū, ita malitiæ, & nequitiæ, nihil interſit, ſicut inter frumētum & aquam in azymo nihil veteris maſſæ vel alienæ corruptionis interuenit. Nam per frumentum Chriſtus, per aquam populus deſignatur, ſecundū illud: Niſi granum frumenti cadens in terram mortuū fuerit, ipſum ſolū manet. Et illud: Beati qui ſeminatis ſuper aquas. Aqua ſine fermēto, mixta frumento: deſignat populū ſine peccato Chriſto coniunctum. Quanquā & illud valeat deſignare, quòd ſicut azym⁹ panis de pura maſſa ſine fermēto conficitur, ita corpus Chriſti de illibata virgine ſine peccato conceptū eſt. Cæterùm

Lucæ. 1.

Matth. 13.

Solutio.

Ioan. 12.

Eſai. 32.

terùm id ſolum latinis ſufficeret cõtra Græcos, quòd Conſtantinopolitanam eccleſiam multarum hæreſeon corruptio fermentauit: vt nõ ſolùm hæreticos, verum etiam hæreſiarchas produceret. Romanam autem eccleſiã ſuper apoſtolicæ fidei petram, ſtabili ſoliditate fundatã, nulla prorſus hæreticæ prauitatis procella potuit conquaſſare. Sed illud ſemper integra fide ſeruauit, qđ ab ipſis accepit apoſtolis, qui præſentialiter eam ſacris vel inſtituere doctrinis, & eccleſiaſtici ritus regulam docuere. Ab ipſis ergo beatis Apoſtolis Petro & Paulo, quos & viuos habuit, & defunctos cuſtodit, hunc ſacrificij ritum accepit, quẽ hactenus inuiolabili cultu ſeruauit. Græci verò poſtquàm tunicam domini inconſutilem diuiſerũt, vt perpetuæ diuiſionis ſcandalum interponerent, ſacrificij ritum temerè mutauere, quos Leo nonus per epiſtolam ad Imperatorem Conſtantinopolitanum directam ſuper varijs confutauit hæreſibus. Qui latinos inter cætera azymitas vocabant, cũ ipſi verius Fermentarij nuncupantur.

Roma. eccl. nũquàm hæretica fuit.

*Cõcil. Trident. ſeſsio. 22, capi, 4.

¶ Quòd Apoſtoli ſupplerunt quæ Euangeliſtæ prætermiſerunt.

CAP. V.

ELeuatis oculis in cœlum. Tria quædã hic commemorantur in Canone, quæ nullus Euãgeliſtarum deſcribit, videlicet eleuatis oculis in cœlum, æterni teſtamenti, myſteriũ fidei.

Quis

Quis ergo tãtæ præsumptionis extitit & audaciæ, vt hoc de corde suo tẽtauerit interponere? Sanè formam istam verborum ab ipso Christo acceperunt Apostoli, & ab ipsis Apostolis accepit ecclesia. Multa quippe tam de verbis, quàm de factis dominicis prætermiserunt euangelistæ, quæ tamen Apostoli suppleuerũt, vt est illud quod apostolus dicit in epistola ad Corinthios: Visus est plusquam quingentis fratribus simul, deinde visus est & Iacobo, nouissime omnium tanquam abortiuo visus est & mihi. Nam inter ipsos euangelistas quædam omittũtur ab vno, quæ supplentur ab alio. Vndè cum tres Euangelistæ commemorant: Hoc est corpus meum, solus Lucas adiecit, quod pro vobis tradetur. Et cum Matthęus & Marcus dicant, Pro multis, Lucas dicit, pro vobis, sed Matthę⁹ addit, in remissionem peccatorum. Et tamẽ ea quæ adduntur in canone, possunt ex alijs locis euãgelij comprobari. Ioannes enim Lazari suscitationem describens, testatur quòd Iesus eleuatis sursum oculis, dixit: Pater gratias ago tibi quoniam audisti me. Idem alibi dicit. Hęc loquutus est Iesus, & sublevatis oculis in cœlum, dixit: Pater clarifica filium tuum. Si enim tunc in cœlum oculos leuauit ad patrem, cũ animã Lazari reuocabat ad corpus, quanto magis credendum est, quod tunc oculos in cœlũ leuarit ad patrem, cum panem, & vinum, in corpus &

Vide c. cum Marthę. ex. de celebratione Missarum.

1. Corin. 15.

Quędam in canone superaddita sunt.

Ioan. 11.

Ibidem. 16

ſanguinem proprium couertebat? Vtrobiq; tamen hoc ad noſtram inſtructionem agebat, vt & nos, oculos cordis ad terram non deprimamus, ſed eleuemus in cœlum, ſi quod oramus, volumus impetrare. Gratias agẽs. Hinc quoq; colligitur, vndè ſacrificiũ laudis dicatur. Quia Chriſtus gratias agens, illud inſtituit. Gratias autem agebat non pro ſe, ſed pro nobis, id eſt, pro reparatione hominum ſic futura.

*Véramſententiam proponit. Diu° Tho.3.p.q.81.artic.1.

¶Quomodo Chriſtus confecit & ſub qua forma. CAPVT. VI.

Triplex opinio.

Prima.

BEnedixit. Cum ad prolationem verborum iſtorum. Hoc eſt corpus meum: Hic eſt ſanguis meus, ſacerdos conficiat, credibile iudicatur, quòd Chriſtus eadem verba dicendo, confecit. Porrò quidam dixerunt, quòd Chriſtus confecit, cum benedixit, literam conſtruentes hoc ordine. Accepit panem, benedixit, ſubaudiendum eſt dicens: Hoc eſt corpus meũ, & tũc fregit, & dedit, & ait: Accipite & comedite, & iterauit, hoc eſt corp⁹ meũ. Prius ergo protulit illa verba, vt eis vim conficiendi tribueret, deinde protulit eadẽ, vt Apoſtolos formã conficiendi doceret. Alij verò dixerunt, ꝙ & ſacramentũ confecit & formã inſtituit poſt benedictionẽ, cum dixit: Hoc eſt corpus meum, intelligẽtes illam benedictionem fuiſſe, vel aliquod ſignũ quod ſuper panẽ impreſsit, vel aliquod verbũ quod ſuper panẽ expreſsit. Quibus illud videtur ob-

Secunda.

tur obsistere, quod prius fregerit quàm dixerit: Hoc est corpus meum. Nec etiam est credibile, quod prius dederit quàm confecerit. Sanè* dici potest, quod Christus virtute diuina confecit & postea formam expreßit, sub qua posteri benedicerent. Ipse nanq; per se virtute ꝓpria benedixit. Nos autem ex illa virtute quam indidit verbis.

Tertia.

*Hanc sententiam refellit. Diuus Tho. q. 78. ar. 1. ad. 1.

❡De veritate corporis & sanguinis sub specie panis & vini.

CAP. VII.

*D. Thom. 3. p. q. 75. & Tridét. concil. sessio. 13. ca 1. & 3.

Quanta virtus est verborum.

CVm enim sacerdos illa Christi verba pronũtiat, Hoc est corpus meũ, & hic est sanguis meus, Panis & vinum in carnem, & sanguinem conuertũtur, illa verbi virtute, qua verbũ caro factum est, & habitauit in nobis, qua dixit & facta sunt ipse mandauit, & creata sunt. Qua fœminam mutauit in statuã, & virgam conuertit in colubrũ. Qua fontes mutauit in sanguinẽ, & aquam conuertit in vinũ. Nam si verbũ Eliç potuit ignem de cœlo deponere, verbum Christi nõ potuit panem in carnẽ mutare? Quis hoc audeat opinari de illo, cui nullum verbũ est impoßibile, per quẽ omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil? Certè maius est creare quod nõ est, quàm mutare quod est. Ac lõgè maius, quod non est, de nihilo procreare, quàm quod est in aliud trãsmutare. Illud autẽ nemo est qui dubitet, & de hoc aliquis dubitabit? absit omni

Psalm. 32. & 148.

Genes. 19.

Exodi. 4. & 6.

Ioan. 2.

4. Regñ. 1.

nó. Incomparabiliter maius est, q Deus ita factus est homo, q non desijt esse Deus, quàm q panis ita fit caro q desinit esse panis. Illud p incarnationē semel est factum, istud per cōsecrationē iugiter fit. Sed dixerit aliqs: Certus sum omnino q valet, sed non sum certus aliquo modo quòd velit: Aduertat ergo; q Christus cum accepisset panem, bñdixit, & dixit: Hoc est corpus meum. Veritas enim hoc dixit, & ideò verum est omnino quod dixit. Quòd ergo panis fuerat cùm accepit, corpus suum erat cū dedit. Panis itaq; mutatus erat in corpus ipsius, & similiter vinum in sanguinē. Non enim vt hæreticus sapit, sed desipit, ita debet intelligi, quod Dominus ait: Hoc est corpus meum, id est, hoc signat corpus meum, sicut quod dicit Apostolus, Petra autē erat Christus, id est, petra significabat Christum. Hoc enim potius dixisset de agno Paschali, q̃ de azymo pane. Nam Paschalis agnus absque dubio figurabat corpus dominicū, sed azymus panis, opus syncerū. Sicut autem Ioānes Baptista, quod dixerat, ecce agnus Dei, per adiunctū determinauit, qui tollit peccata mūdi. Sic & Christus qđ dixerat, Hoc est corpus meū, per adiunctum determinauit, qđ pro vobis tradetur. Sicut ergo corpus Chri veraciter tradebatur, ita verè demōstrabatur, non in figura, quæ iam cessauerat, sed in veritate quæ iam aduenerat. Sanè cum litigarent Iudæi adinui-

Sensus hæreticus, est, id est, significat.

1. Corin. 10.

Ioan. 1.

Lucæ. 22.

Verè est cor

ad inuicem dicentes: Quomodo hic poterit carnem suam dare nobis ad manducãdum? Dixit illis Iesus. Amen amẽ dico vobis, nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, nõ habebitis vitã in vobis. Qui mãducat carnem meã, & bibit sanguinem meum habet vitam æternam. Ideò dicit, Amen amen, id est, in veritate in veritate, vt non figuratiuè, sed verè intelligatur quod dixit: Nisi mãducaueritis carnem, &c. & ad maiorem veritatis expressionem adiungit, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ego verò quia vitam æternam habere desydero, carnem Christi veraciter comedo, & sanguinem eius veraciter bibo. Illam vtiq; carnem quam traxit de virgine, & illum sanguinem quẽ fudit in cruce. Ego credo corde, & ore cõfiteor, quod ipsum dominũ nostrum Iesum Christũ, in hoc sacramẽto mãduco, fretus auctoritate qua dicit. Qui manducat me, viuet propter me. Non enim cum manducatur, per partes diuiditur, nec laceratur sub sacramento, sicut caro quæ venditur in macello, sed & illæsus sumitur, & integer mãducatur. Viuit manducatus, quia surrexit occisus. Manducatus non moritur, quia surrexit nõ moriturus. Christus enim resurgens a mortuis, iam nõ moritur, mors illi vltrà non dominabit, quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quod autẽ viuit, viuit Deo. Sicut enim vidua Sa

pus Christi sub specie panis.

Ioan. 6.

Cõfessio catholica.

Roma. 6.

2. Regum 17.

reptana quotidie comedebat: & nũquam dimi nuebat farinã de hydria, & oleũ de lechyto: Sic vniuersalis Ecclesia quotidie sumit & nũquam cõsumit carnẽ & sanguinẽ Iesu Chri. sub diuersa specie sacramẽti. Sicut ergo corp⁹ Chri quotidie mãducatur, & nõ deficit nec decrescit, ita panis quotidie transit in corpus Christi, sed ipsũm corpus nec in aliquo proficit nec accrescit. Non enim de pane vel de vino materialiter, nec caro vel sanguis, sed materia panis vel vini mutatur in substãtiam carnis & sanguinis, nec adijcitur aliquid corpori, sed transsubstantiatur in corpus.

Aliàs formatur.

¶ Quòd sub tota forma totum corpus existit. CAPVT. VIII.

De his omnibus Diuus Thom 3. p. quæst. 76.

VErùm an partes in partes, an totum in totum, an totale transeat in totale, nouit ille qui facit. Ego quod residuum est igni comburo. Nam credere iubemur, discutere prohibemur. Si tamẽ quærentis instet improbitas, ego salua fide concesserim, quòd talis panis in totale corpus conuertitur, ita quòd nulla pars panis transit in aliquam partem corporis. Reor autem salua fidei maiestate, quòd vbi panis est cõnsecratus, sub tota specie, totum corpus existit. Sicut enim miraculose tam magnum corpus, sub tam parua forma concluditur, ita miraculose totum corpus in singulis partibus continetur: quod inde *cognitio, quoniam in quotcun-

* forte cõijcio.

bet nomen accidentis, in physica facultate, talẽ existendi modum habet accidens nominis in theologica veritate. Nam sicut hoc nomen album significat accidens in substantia, id est, in adiacentia, sed hoc nomen albedo significat accidens sine subiecto, id est, in existentia: sic ante consecrationẽ accidens est in subiecto, quoniam existit in alio. Sed post consecrationẽ accidens est sine subiecto, qm̃ existit per se. Transit enim substantia, sed remanent accidẽtia: nec dicitur accidens in vi participii, sed accipiendũ est in vi nominis. Sicut enim ibi substantia corporis est, vbi forma corporis non videtur, sic ibi forma panis videtur, vbi substantia panis non est, nec est alius ibi panis nisi caro Christi, quæ nomine panis aliqñ designatur. Iuxta ꝙ Dominus ait: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et Apostolus: Quotiescunq; manducabitis panem hunc & calicẽ bibetis, &c. Nõ enim debemus quærere naturã in gratia, neq; consuetudinem in miraculo. Non solùm accidentales, verum etiam naturales proprietates remanere videntur, vt paneitas quæ saturando famem expellit, & vinitas quæ satiando sitim extinguit. Dicamus ergo ꝙ forma panis frangitur & atteritur, sed corpus Christi sumitur & comeditur. Ea videlicet quæ notant corruptionem referentes ad formam panis, ea verò quæ notant acceptionem ad corpus Christi.

Accidentia in sacramento sine subiecto. D. Th. 3. p. q. 75. articu. 5. & q. 77. arti. 1.

Ioan. 6.

1. Corin. 11.

Conclusio.

O 5 ¶De

De confeſsione Berengarij. CAPVT. X.

Vide.c.Ego Berẽgarius. de conſecr. diſtin.2.

BErengarius quippe quia ſuſpectus habebatur de hæreſi, & ne remaneret anguis ſub herba, ad maiorem expreſsionem coram Nicolao Papa multiſq; præſulibus eſt confeſſus, panem & vinum, quæ in altari ponuntur poſt cõſecrationem, non ſolum ſacramentũ ſed etiam verum corpus & ſanguinem Chriſti eſſe, & ſenſualiter non ſolum ſacramentum, ſed etiam in veritate in manibus ſacerdotum tractari & frãgi, etiam fidelium dentibus atteri. Non autem corpus Chriſti vel in partes diuiditur, vel dentibus laceratur, cum ſit immortale & impaſsibile. Sed in qua re fiat fractio vel attritio, beatus Auguſtinus oſtendit, dicens. Quando Chriſt⁹ manducatur, reficit & non deficit. Nec quãdo manducamus de illo partes facimus, quod quidem in ſacramento ſic fit. Nam & Chriſtus carnalem ſenſum diſcipulorum redarguit, qui putabant carnem eius ſicut aliam carnem diuidẽdam in partes, & morſibus lacerãdam. Dicitur autem forma panis non qui ſit, ſed qui fuit, ſicut dicebatur Simon Leproſus, non quod talis exiſteret, ſed quod talis extiterat.

De conſe.diſtin.2.capit. Nos autem. & capi.Hoc eſt.

Matth.26

Quid etiam à mure comeditur, cum ſacramentum corroditur. CAP. XI.

* Præcedẽs ſententia eſt falſa, hęc eſt vera, q̃a accidẽtia quæ

SI vero quæratur quid à mure comeditur, cũ ſacramentum corroditur, vel quid incineratur, cum

tur, cum sacramentum crematur. Respondetur quòd sicut miraculosè substantia panis conuertitur, cum corpus dominicũ incipit esse sub sacramento, sic quodammodo miraculose reuertitur, cum ipsum ibi desinit esse, non ꝙ illa panis substantia reuertatur quę transiuit in carnẽ sed quòd eius loco alius miraculose creatus, * quanuis huius accidẽtia sine subiecto possunt sic corrodi, sicut edi. Hic obstante miraculo, falso trahitur argumentum à cõiugatis vel cõiunctis, sicut alibi trahitur falso à cõtrarijs. Est eñ hic color & sapor, quãtitas & qualitas, cum nihil alterutro fit coloratum aut sapidum, quantum aut quale. Miraculum quippe vincit naturam, & legi detrahit dispẽsatio. Sanè in natura Dei est trinitas personarum, videlicet pater & filius & spirit⁹ sanctus. In hypostasi filij est substantiarũ trinitas, videlicet deitas, corpus, & anima. In sacramẽto corporis est trinitas specierũ videlicet panis, vinũ, & aqua. In natura Dei nec est accidens in substãtia, nec substãtia sub accidente. In hypostasi filij est accidens in substantia, & substantia sub accidente. In sacramento corporis accidens non est in substantia, sed substantia consistit sub accidente.

manét in eucha. sine subiecto, habét virtute diuina esse indiuiduale, qđ pri⁹ & ideò quandiu manent species illæ queadmodum manerét in subiecto suo, est sub illis verum Christi corpus, & verus sanguis. Diuus Tho. 3. p. q. 77. arti. 1. ad 3. & art. 4.

Triplex trinitas.

¶ Quale corpus Christus dedit in cœna.

CAPVT. XII.

DEdit. Queri solet quale corpus suum Christus dedit ĩ cœna, mortale, an immortale,

passibile an impassibile, ac cætera quæ ad hanc pertinent quæstionem. Ego diuina sacramenta magis veneranda quam discutienda profiteor, simplicitati fidei ratus sufficere. Si dicatur q; tale dedit quale voluit, & rursus, quale dederit ipse nouit. Fuerunt tamen qui dicerēt, quòd sicut idem veraciter ipse erat qui dabat & qui dabat, ita in eo quod dabat erat passibilis & mortalis, & in eo quod dabatur erat immortalis & impassibilis, sicut visibiliter gestabat, & inuisibiliter gestabatur, inuisibiliter inquam quantũ ad formam corporis, non quãtum ad speciem sacramenti. Nam in eo quod gestabat, quod erat hoc apparebat, in eo verò quod gestabatur quod erat ipse non videbatur, quia forma panis & vini velabat formã carnis & sanguinis. Hic est ille verus Dauid, qui corã Achis rege Geth suis manibus ferebatur. Quoniam ergo immortalis dabatur, incorruptibiliter edebatur. Hi profectò cõcedunt, posito quòd pars aliqua sacramẽti per triduum mortis Christi reseruata fuisset, idẽ corpus simul & iacebat mortuũ in sepulchro, & manebat viuum sub sacramento. In ara crucis patiebatur, & sub forma panis nõ lædebatur. Sed quoniã incredibile iudicatur, vt secũdum eãdem naturã simul esset mortalis & immortalis (quod tamen congruebat ei secundum eandem personam.) Fuerũt alij qui dixerunt, quod Christus mortalis vtiq; fuit, sed vo-

Vitãdę sunt quæstiones curiosæ.

1. Regũ. 21.

Christ⁹ mortalis fuit nõ

luntate

luntate non necessitate. In eo quippè quòd immunis erat ab omni culpa, liber erat ab omni pœna, vt nihil morti deberet, pro eo quòd peccati nihil haberet, sustinuit tamē spōtè mortalitatē, qa mortē sustinere volebat: quia si mortalitatē non suscepisset, omnino mori nō potuisset. Vt ergo probaret quòd mortalis erat, nō necessitate se voluntate, quando voluit mortalitatē deposuit, & immortalitatem recepit. Legitur enim in Euangelio, quòd cum Iudei duxissent Iesum vsque ad supercilium mōtis, vt eum præcipitarent, ipse transiens per medium illorum ibat. Cum esset ducendus, teneri se sicut passibilem tolerabat, sed cum esset precipitandus, sicut impassibilis per medium illorum transibat. Quatuor enim sunt glorificati corporis propriæ qualitates, videlicet claritas, subtilitas, agilitas, & impassibilitas. De quibus legitur: Fulgebunt iusti & tanquam scintillę in arūdineto discurrent, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius neque luctus neque clamor, &c. Hinc etiam dominus, inquit in Euangelio: Mensuram bonam & cōfertam & coagitatam & supereffluentem reddent in sinum vestrum. Singulas sibi Christus singulatim accepit antequam resurgens à mortuis naturam glorificati corporis induisset. Subtilitatem cum nasceretur ex virgine. Claritatem, cum transfiguraretur

necessitate, sed voluntate.

Lucæ. 4.

Quatuor dotes glorificati corporis.

Sapient. 3.

Apocaly. 7. & 21.

Lucæ 6.

Hæc est sententia Vgonis de S. Victo. quā: ...

fallit Diuus Tho.3.p.q. 81.ar.3.& sequitur postremã sententiam huius capi.

retur in monte, Agilitatem, cũ incederet super mare. Impaſsibilitatem, cum manducaretur in cœna. Sicut enim signũ paſsibilitatis exhibuit in corpore immortali, cum poſt reſurrectionẽ oſtendit manus & latus, ſic in corpore mortali ſignum impaſsibilitatis oſtendit, cum carnẽ, & ſanguinem ante paſsionem exhibuit. Poteſt tamẽ ſalua fide cõcedi, quod tale dedit: quale tũc habuit, mortale, videlicet paſsibile. Non quod poſſet pati in ſacramẽto, ſed quod ſub ſacramẽto poterat pati. Nunc autẽ ſumitur à nobis immortale & impaſsibile, Nec tamen maiorẽ habet nunc efficaciam, ſicut nec maiorem potentiam. Quod ergo paſsibilis edebatur, & tamen non lædebatur, nõ erat humanæ naturę, ſed diuinæ potentiæ, qua valebat quidquid omnino volebat.

Quale corpus Chriſtus Apoſtolis dedit.

¶ Vtrum Iudas accepit Euchariſtiam.

CAPVT. XII.

Quod Iudas affuerit in cœna.

Lucæ. 22.

DEdit diſcipulis ſuis. Dubitari ſolet, vtrum Iudas cum alijs acceperit Euchariſtiã. Lucas enim oſtendit Iudã interfuiſſe cũ alijs, qui ſtatim poſt calicem traditorem commemorat, dicens: Hic eſt calix noui teſtamenti in ſanguine meo, qui pro vobis effundetur, Veruntamẽ ecce manus tradentis me mecum eſt in menſa. Quotquot autem infuerunt, Euchariſtiam acceperunt, Marco atteſtante, qui ait: Et biberũt ex illo omnes. Iuxta quod Chriſtus ipſe prę-

Marc. 14.

perat,

perat, teste Matthæo, Bibite ex hoc oẽs, Econtra Iudam non interfuisse probatur. Nam secũdum Matthęum statim dixit Iesus bibentibus calicem: Non bibam amodo de hoc genimine vitis: vsq; in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei, Iudas ergo nõ aderat, qui cum eo nõ erat bibiturus in regno. Bibentium quoque nullum excipiens ait, pro vobis effundetur, sed aliorum multos excepit, cum inquit, pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Vnde cum secũdum Ioannẽ Christus dixisset Apostolis. Beati eritis si feceritis ea, statim excepit, nõ de omnibus dico, ego scio quos elegerim. Et iterum: Vos mũdi estis, sed non omnes. Quid ergo est nobis in hoc casu tenendum? Illud forte sine præiudicio aliorum, quod Ioannes insinuat, quia cum Iudas accepisset buccellam panis exiuit continuo, erat enim nox. *Christus autẽ post alios cibos tradidit Eucharistiam, Luca testante qui dicit: Similiter & calicem postquam cœnauit. Patet ergo quod Iudas prius exijt quã Christus traderet Eucharistiam. Quod autem Lucas post calicem commemorat traditorem, per recapitulationem potest intelligi. Quia sæpe fit in sacra scriptura, vt quod prius factum fuerat posteriꝰ enarretur: sicut Mattheus cõmemorat, biduo ante pascha alabastrũ vnguenti, quod secũdũ Ioannẽ ante sex dies paschæ mulier effudit in domo

Matth. 26.

Quod Iudas non affuerit in cœna.

Matth. 26.

Determinatio ꝙ Iudas non acceperit corpꝰ domini.

*Hanc sententiam sequitur Hilar. in Matth. & consti tut. aposto. lib. 5. ca. 16. sed potior est sententia quæ sequit.

Matth.26. Ioan.12. Cypr. in sermo. de ped. ablu. Augu. episto. 63. & psalm. 10 & tracta. 6. in Ioan. Chryso. in ser. de latrone. D. Tho. 3. p. q. 81. art. 2.

domo Simonis Leprosi. Cõcesso autem quòd Iudas acceperit Eucharistiã, quod expositorũ pleriq; concedũnt, quærẽdum est, qua ratione medicus salutaris medicinã dabat ægroto; quã ei sciebat esse mortiferam? Sciebat enim, quòd qui manducat indigne, judiciũ sibi manducat. An vt suo doceret exemplo, quòd sacerdos nõ debet illi communionem negare, cuius crimen etsi sibi sit notum, non tamen ecclesiæ manifestũ, ne forte nõ sit corrector sed proditor. Vnde cautum reperitur in Canone, Nõ prohibeat dispensator domini pingues terræ mensam domini mãducauere. Sed moneat exactorẽ timere. Sit ita, si* mihi quod est melius valeat respõderi. Porrò cum minus malum sit reddi suspectum de crimine, quàm committere crimẽ. Et de duobus malis, si alterum vrget, minus sit eligendum, cur discretus sacerdos non neget eucharistiam criminoso, quatenus minus malum incurrat, vt maius euitet, id est, vt reddatur suspectus ne manducet indignè? Sane cum nemo debeat vnũ mortale committere, ne proximus aliud mortale cõmittat, eligendũ est potius sacerdoti nõ prodere peccatorẽ: vt ille nõ peccet, sed ille potius debet eligere, vt abstinẽdo reddatur suspectus, quàm communicãdo manducet indignè. Si verò quæratur vtrũ Christus ad bonũ an ad malũ eucharistiæ Iudæ tradiderit. Et quidẽ nõ videtur ad bonum dedisse, ne sua frau datus

Exemplum sacerdoti à Christo datum.

lego *nihil.

Quæstio.

datus sit intẽtione. Qui teste propheta fecit vniuersa quæ voluit. Iudas enim nõ ad bonum, sed ad malum accepit, sed nec ad malum dedisse videtur. Quia Christus non est autor malorum, sed vltor. Responderi verissimè potest, quòd si propositio intentionem denotet vel affectum, cum dicitur, dedit ad malũ, falsa est propositio. Si autem cõsecutionem insinuæt vel effectum, vera est. Quia verò Christus buccellã intinctã Iudæ porrexit. Vndè cõstitutum est ab ecclesia vt Eucharistia non detur intincta. Cõstitutum est nihilominus & pro hæresi extirpanda, quæ dogmatizauit Christum sub neutra specie totum existere, sed sub vtraque simul existere totum. Nec debet intelligi, quòd sub buccella panis intincta Christus Eucharistiã dederit traditori, sed per buccellam intinctam atque porrectam, suum denique traditorem expresſit, fortaſsis per panis intinctionem illius significans fictionem. Psalm. 113. Responsio. Ne detur eucharistia intincta.

De duobus modis Eucharistiam comedendi. CAPVT. XIIII.

ACcipite & *manducate. Non est intelligendum, quod sumptum corpus de manu Domini sibi discipuli ministrarent, sed qui consecrauit idem & ministrauit, ac si diceret: Comedite, iterũq; comedite, vtranque huius sacramẽti comestionem insinuans. Dupliciter enim corpus Christi comeditur, quia dupliciter intelli- *D. Thom. 3. p. q. 80. artic. 1. 2. 3. Cõcil. Triden. seſſ. 13. ca. 8. *D. Tho. 3. p. q. 78. art. 1. ad. 2. Duplex cor

pus Christi verũ & mysticum. gitur. Verũ, quod de virgine traxit & in cruce pepẽdit, & mysticum quod est ecclesia Christi spiritu vegetata. De vero corpore Dominus

Lucæ. 22. ait? Hoc est corpus meum quod vobis tradetur.

1. Corin. 10. De mystico dicit Apostol⁹: Vnus panis & vnum corpus multi sumus. Verũ corpus Christi comeditur sacramẽtaliter, id est, sub specie. Mysticũ autẽ comeditur, spiritualiter, id est, in fide sub specie panis, in fide cordis. De comestiõe sacramẽtali domin⁹ ait: Accipite & comedite, hoc est corp⁹ meũ quod pro vobis tradet, hoc facite in meam commemorationem. Hoc modo tam boni quàm mali corpus Christi mãducant. Sed soli boni comedunt ad salutẽ, mali verò comedunt ad iudicium. Nisi enim mali corpus Christi comederent, non dixisset Apostolus:

1. Corin. 11. Qui manducat indignè iudiciũ sibi mãducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Nam & Iudas traditur cum alijs eucharistiã accepisse.

Spiritualis mãducatio. De spirituali comestione dominus ait: *Nisi mãducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

*D. Tho. 3. p. q. 80. art. 9. ad. 3. Hoc modo corp⁹ Christi soli boni comedunt.

1. Ioan. 4. Vnde, Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.

Augusti. de consec. dist. 2. c. vt quid. Nam qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. Vt quid paras dẽtem & vẽtrem? crede & manducasti. Qui credit in Deum comedit ipsum, quoniam incorporatur Christo per

per fidem, id est, membrum eius efficitur, vel in vnitate corporis eius firmius solidatur. Alibi quod manducatur incorporatur: & qui mãducat incorporat. Hic autem quod mãducatur incorporat, & qui manducat incorporatur. Vtrũque modum Christus edẽdi insinuat, vbi dicit: Spiritus est qui viuificat, caro nõ prodest quicquã. Quia caro Christi nisi spiritualiter comedatur, nõ ad salutẽ, sed ad iudiciũ manducatur. Ioan. 6.

¶ Quid fiat de corpore Christi, postquam fuerit sumptum & comestum.

CAPVT. XV.

FOrtaßis cogitatio adhuc pulsat animum, quærens quid fiat de corpore Christi, post quam sumptum fuerit & comestũ? Tales sunt cogitationes mortalium, vt vix quiescere velint in his maximè quæ quærenda nõ sunt. Audi consiliũ Sapiẽtis: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scruteris, sed quæ præcepit Deus illa tu semper cogita, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Ecclesi. 3. Si verò præsentia quæritur corporis, in cœlo quæritur, vbi Christus est in dextera Dei sedens. Ad tempus tamẽ præsentiam exhibuit corporalem, vt ad spiritualẽ præsentiam inuitaret. Cum sacramentũ tenetur comeditur & gustatur, Christus corporaliter adest in visu, in tactu, & in sapore, quandiu corporalis sensus afficitur, corporalis præsentia *D. Tho. 3. par. q. 77. articul. 4.

non aufertur. Postquam in percipiendo sensus deficit corporalis, deinceps non est quærenda corporalis præsentia, sed spiritualis est retinenda dispensatione completa. Christus de ore trāsit ad cor. Melius est enim vt procedat in mentem, quàm vt descendat in ventrem. Cibus est non carnis, sed animæ. Venit vt comedatur, nō vt consumatur: vt gustetur non vt incorporetur. Ore comeditur, sed stomacho non digeritur. Reficit animū, sed non effluit in secessum. Illud ergo sanè debet intelligi, quod Dominus ait: Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Cum cōstet illud fuisse dictum nō de spirituali cibo, sed de carnali.

Christus spiritualis est eucharistia.

Matth. 15.

¶ Quòd si secessus aut vomitus post solam Eucharistiæ perceptionem eueniat.

CAPVT. XVI.

QVòd si fortè secessus vel fluxus aut vomitus post solam Eucharistiæ perceptiōem euenerit, ex accidentibus & humoribus generatur. Cum interdum humores absque cuiuslibet cibi materia vel effluant in secessum, vel emittātur ad vomitum. Cum ergo post dispensationis officiū aliquid iterato sentitur* In hoc quoque species ad proprietatem famulatur, vt veritas similitudinis vbiq; seruetur. Nā in quo similitudo deficeret, in eo sacramentum nō esset, sed ibi se proderet, & fidei locum auferret: neque iam crederetur quod ita fieri non oportet.

*Hic deesse videtur particula quædam forsitā ita supplenda. Non ad corporis aut

ter. Itaque quantũ ad nos seruat per omnia cor ruptibilis cibi similitudinem, sed quantum ad se, non amittit inuiolabilis corporis veritatem. Species quãdoq; corroditur vel maculatur, sed veritas nũquã corrumpitur aut coinquinatur. Si quãdo tale quid videris, noli timere sibi, sed esto solicitus tibi ne tu malè lædaris si malè cre dideris. Si verò quæratur vtrum Christus locali ter descendat de cœlo, vel ascendat in cœlũ; cũ exhibet aut subtrahit pręsentiam corporalẽ, an aliter incipiat vel desinat esse sub specie sacramenti, Respondeo non oportere nos in talibus curiosos existere, ne plus quàm possumus præ sumam9, & nõ cõprehẽdamus. Salubre cõsiliũ dedit Apostolus. Nõ plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatẽ. Ego nescio quo modo Christus accedit, sed & quomodo recedit ignoro, nouit ille qui nihil ignorat.

sanguinis veritatem, sed ad speciem corruptibilitatem refertur.

*D. Tho. 3. p. q. 75. arti. 1. ad. 3.

Quæstiones curiosæ deuitãdę sunt.

Roma. 18.

¶ Quando fiat transsubstantiatio.

CAPVT. XVII.

*D. Tho. 3. par. q. 75. articu. 7.

HOc est corpus meũ. Si ad probationẽ istorum verborum, hoc est corpus meum, panis mutatur in corpus. Et ad prolationem istorum verborum, hic est sanguis meus, vinum mutatur in sanguinem. Cum prius proferantur ista verba quàm illa, prius ergo mutatur pa nis in corpus, quàm vinum in sanguinem. Nunquid igitur corp9 est sine sanguine, vel sanguis sine corpore? Propterea dicitur à quibusdam,

quòd cum totum est dictum, totum est factũ, nolentes vel non valentes ipsius cõuersionis determinare momentum. Alij dicunt & bene, ꝙ licet ad prolationem præcedentium panis à natura mutetur in corpus, & ad prolationẽ sequẽtium vinum præterea mutetur in sanguinẽ, nũquàm tamen corpus est sine sanguine, vel sanguis est sine corpore, sicut neutrum est sine anima, sed sub forma panis sanguis existit ĩ corpore, per mutationẽ panis in corpus. Et ecõuerso. Non ꝙ panis in sanguinẽ, vel vinũ mutetur in corpus, sed quia neutrum potest existere sine reliquo. Est ergo sanguis sub speciebus panis, nõ ex vi sacramẽti, sed ex naturali concomitantia secundũ fratrem Aegidium. Sed quæritur, quid demonstrauerit Christus cum dixit: Hoc est corpus meum? non panem, quia de pane nõ erat verum, quod corpus eius existeret: nec corpus, quia nondũ illa verba protulerat, ad quorũ prolationẽ panẽ mutauit in corpus, quid ergo? Similis obiectio fit a logicis, cũ dicitur. Hoc viuum est mortuũ, posito ꝙ in prolatione subiecti sit viuũ, & in prolatione prædicati sit mortuum. Sed quantum distat ortus ab occasu, tantum refert inter miraculũ & naturam. Ab huius ergo quæstionis laqueo facilè se absoluit, * qui dicit, quod Christus tunc confecit cum benedixit. Nã si opponatur de sacerdote quis rũc consecrat cum illa verba pronunciat. Respõdetur,

Naturalis concomitãtia.

*D. Thom. 3. par. q. 76. artic. 1.

Quid demõstrat Hoc.

*D. Thom. 3. p. q. 78. ar ti. 1. & 5.

*Contrariũ desinit Di. Tho. q. cita ta proximè artic. 1.

tur, quòd sacerdos nihil demonstrat, cum illis verbis non vtatur enuntiatiuè, sed recitatiuè. Quemadmodū & Christus ait: Ego sum vitis vera. Ego sum lux mundi, & innumera talia. Sed rursus quæritur, quid demonstrauit cū dixit: Manducate ex hoc oēs? Licet in nullo quatuor euangelistarum hoc legatur de corpore, sed tantum de sanguine, bibite ex hoc omnes. Cum enim iam panem fregisset, si demonstrabat aliquid fragmentorum, illud non debebāt omnes comedere, cū singulis singula distribueret. Si demōstrabat corpus, nō poterat ex isto, sed illud comedere, qa corpus Christi nō manducatur per partes, sed integrū. Sanè secūdum regulam Ticonij debet intelligi, qua frequētor in sacra scriptura videtur agi de vno, sed agitur de diuersis, vt est illud: bñdixit, fregit & dedit: benedixit panē, formā fregit, & dedit corpus. Eodem modo cū dixit: Māducate ex hoc oēs, pronomen ostēdit integrum corpus, & præpositio innuit formā diuisam, vt iste sit sensus: Comedite hoc corpus integrum sub forma diuisa. Nam sola forma per partes diuiditur, & totum corpus integram māducatur. Simili modo potest intelligi, quod subiunxit, hoc est corpus meū, id est, illud quod præbeo sub hac forma.

Manducate ex hoc omnes.

De septē regulis Ticonij, vide beatū Aug. de doctri. christia. libro. 3. circa finem.

¶ De forma verborum. CAP. XVIII.

QVæritur etiam, vtrum additio vel subtractio, transpositio vel mutatio, si fortè fiat in illa

Variæ quæstiões de for

ma verborum. in illa forma verborum quam Christus expressit effectum consecrationis impediat an non: vt si dicatur addẽdo, hoc est corpus meũ, quod assumpsi de virgine, vel subtrahẽdo, hoc est corpus, vel transponendo, corpus meũ hoc est, vel interponẽdo, hoc est vti corpus meum siue mutãdo, hoc est corp⁹ Iesu. Sanè fecit De⁹ hominẽ rectũ, sed ipse se infinitis miscuit quæstionibus. His itaq; prætermissis, quæ quãdoq; subuertunt animum, magis quàm ædificent. Illud pro certo sciatur, quod grauiter peccat, qui quodlibet horũ quomodolibet attẽtauerit, maximè si formam intendat mutare, vel hæresim introducere, quia forma verborum quã Christus expressit, per omnia illibata debet seruari, quanuis secundum philosophũ nomina & verba transposita idem significẽt. Nec vtile per inutile vitietur.

*D.Tho.3. p.q.78. art. 2.&.3. ad argumenta.

Eccles.7.

Non est mutanda verborum forma.

*D.Tho.3. p.q 60. art. 8.ad.3.

¶ Vtrum panis transsubstantietur in Christum. CAPVT. XIX.

*D, Tho.3. par.q.75. arti.4. concil. Triden. ses. 13. cap. 4.

POrrò cum panis transsubstantietur in corpus rationale & vtiq; spiritu animatum, videtur quòd panis transsubstãtietur in hominẽ, & pari ratione in Christum transsubstãtietur, & ita in creatorem. Sic ergo creatura quotidie fit creator. Quidam voluerũt astruere ꝙ panis transsubstãtiatur in Christum, non tamen in creatorem, quia Christus dicitur secundum naturam humanam, secundum quam panis transsubstan

ſubſtãtiatur in ipſum. Nam ſicut dicitur Chriſtus mãducari, quia corpus eius comeditur, ita panis credendus eſt ipſum mutari, quoniam in corpus eius cõuertitur. Ego ſum (inquit) panis viuus, qui de cœlo deſcẽdi, & panis quem ego dabo caro mea eſt pro mũdi vita. Chriſtus igitur ſeipſum & carnem ſuã nomine panis appellat, vt oſtendat ex hoc, ꝙ panis ſicut verè mutatur in carnem ipſius, ita verè mutatur in ipſum. Ego tamẽ ſicut in alijs, ita pariter in hoc diuina ſacramenta magis venerãda ꝗ̃ diſcutiẽda profiteor. Scriptũ eſt enim: Nõ comedetis ex eo crudũ quid, nec coctũ aqua, ſed aſſum igni. Etſi ſecundum vim inferẽtiæ non ſequatur. Quòd ſi panis transſubſtãtiatur in corpus humanum, ideo panis transſubſtãtietur in hominem, quia non homo ſed hominis pars eſt corpus.

Ioan. 6.

Exod. 12.

¶ De modo transſubſtantiationis.

CAPVT. XX.

QVæritur autem. Vtrum ante conſecrationem ſit concedendum, panis erit corpus Chriſti, vel poſt conſecrationem id quod panis fuit, eſt corpus Chriſti. Quod inde videtur, quoniam qui ſacerdos fit, erit ſacerdos & qui ſacerdos eſt factꝰ, ſacerdos eſt. Similiter quod corpus fit, erit corpus, & quod corpꝰ eſt factũ, eſt corpus. Quis enim dixerit, quòd hoc ſit illud, ſi nunquã hoc erit illud? Tradit etiam Auguſtinus, ante conſecrationẽ panem eſſe &

vinum quod natura formauit, post cõsecrationem verò carnem, & sanguinem, quod benedictio consecrauit. Et Ambrosius in hæc verba, quod erat panis ante consecrationem, iam est corpus Christi post cõsecrationẽ. Nam etsi panis nec erit corpus Christi, nec aliud, panis ibi nihil erit, & ita panis annihilatur, ergo nec fit corpus Christi, nec aliud. Si verò dicatur, ꝙ panis erit corpus Christi, statim infertur, aliud fore corpus Christi, quod nec fuit natũ, nec passum, nec mortuum, nec sepultum, demõstratis quoque diuersis panibus, oportebit concedi, ꝙ hoc etiam illud erit idem, & non est idem, hoc igitur fiet illud, rursus si hoc erit panis, & nõ est corpus Iesu, quod est penitus impossibile. Præterea si id quod fuit panis, est corpus Chri, profectò corpus Chri est illud quod fuit: panis ergo corpus Chri vel fuit, vel est panis. Diuersa & innumerabilia talia possent inferri, quæ penitus à veritate discordant. Propter hæc & alia quæ circa præsentẽ articulũ subtiliter magis q̃ vtiliter possent inquiri, non desunt qui dicunt, quòd ea ratione dicitur panis mutari, vel conuerti, seu transsubstantiari, siue transire in corpus Christi, ꝙ corpus Chri sub eisdẽ accidentibus loco panis incipit esse, sicut dicit̃ à Grãmaticis, ꝙ a mutatur in e cum à præsenti format præteritũ, ago egi, quia loco huius literę a, ponitur hæc litera e. Quidã aũt expresse dixerũt, ꝙ ipsa

De cõsecratio. dist. 2. c. Nos autem. & ca. Panis est.

Arguti æ nimium subtiles.

Simplex responsio.

ipsa panis essētia verè mutatur in corporis Christi substātiam, nec redigitur panis in nihilum, quia desinit esse qđ fuit, sed mutatur in aliud, quoniam incipit esse quod non fuit. Sic autē ipsa conuersio non fit secūdum vnionē, sed secundum transitionem, quia nequaquàm essentia essentię accedit, in augmētū, vt per id quod accedit id ad quod accedit, maius aliquid fiat, sed id quod accedit, fit vnū cum eo ad quod accedit, nec corp⁹ accipit esse panis. Sed panis accipit esse corporis, quia panis transit in corpus, non corpus in panem. Cum ergo concluditur quoniā aliud erit corp⁹ Christi, quod nec fuit natū, nec passum. Si relatio fiat ad prædicatū, est falsum. Si verò ad subiectum, est verum, sed inde nō* prouenit. Ergo corp⁹ Christi nec fuit natum, nec passum, sicut non sequitur, aliquid est pater qđ nec genuit, nec spirauit, ergo nec pater genuit, nec spirauit. Quod autē infertur hoc & illud erūt idem, & nō sunt idem, hoc igitur fiet illud, non prouenit, sed ita rectius inferretur, hoc ergo fiet aliquid qđ illud erit. Sicut pater & filius sunt idem non tamen pater est filius, sed id quod est filius. Licet autem hoc erit illud, nunquam tamen erit verum hoc esse illud, quoniam hoc desinit esse hoc, & incipiet esse illud. Sicut sanū erit ægrum, nunquàm tamen erit verum, sanum esse ægrum: quia sanū desinit esse sanum, & incipiet esse ægrū. Quā-

Subtilis disceptatio.

alias * procedit.

nis

uis etiā id quod fuit panis fit corpus Chri, non tamē corpus Christi est aliqd quod fuit panis, quoniā id quod fuit panis, est aliud oīno quàm fuit, sed corpus Christi est oīno idē quod fuit. Sicut iniquū quod fuit Saulus, est Paulus, non tamē Paulus est iniquū, qđ fuit Saulus. Quod enim secundū naturā contingit in accidētibus, hoc secundū miraculū accidit in naturis. Est autem duplex cōuersio, substantialis videlicet & formalis. Nam sicut aliqn̄ forma conuertitur sine substantia, sic interdū substantia cōuertitur sine forma, nōnunquā vtraq; cum altera. Substantia verò quādoq; cōuertitur in id, quod fit, & nō erat, vt virga in colubrū, & tunc forma cōuertitur cū substātia. Quando cōuertitur in id quod erat & non fit, vt panis in Eucharistiā, & tunc substantia cōuertitur sine forma. Sed desinamus scrutare scrutinium, quoniā perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. Nā accedit homo ad cor altum & exaltabitur Deus. Sicut ineffabilis est illa vnio qua Deus factus est homo. Sic ineffabilis est illa cōuersio qua panis fit caro. Nō tamen ita panis dicendus est incarnari, quia panis fit caro. Sicut verbū dicitur incarnatum, quia verbum factum est caro. Nam verbum manens, quod ita erat factum est caro, qđ carnem assumpsit non transiuit in carnem, sed panis desinens quod erat, ita fit caro, quod transijt in carnem, non assumit carnem.

Duplex cōuersio substantialis & formalis.

Exod. 47.

Psalm. 63, Prouer. 25.

Non incarnatur panis.

Simili

SImili modo postea quam cœnatum est accipiens & hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas. Item tibi gratias agens Bene✠dixit: deditque discipulis suis dicens. Accipite & bibite ex eo omnes.

HIC est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti mysterium fidei: qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Hæc quotienscunq; feceritis: in mei memoriam facietis.

¶Cur Eucharistia sub duplici specie consecratur. CAPVT. XXI.

*D.Tho.3. p.q.74. articul.1.

SImili modo. Licet sub alterutra specie sumatur vtrunq;, id est, corpus & sanguis, vtraq; tamen species cõsecratur, & neutra superfluit, vt ostendatur, quòd Christus humanã naturã

totam

totam assumpsit, vt totã redimeret. Panis enim refertur ad carnem, & vinũ ad animam, quia vinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ. Moyses quippè testatur, ꝙ caro pro corpore, sanguis autẽ offertur pro anima. Vnde legitur in Leuitico: Anima carnis in sanguine est, quocirca panis & vinum in sacrificio offeruntur, quod valet ad tuitionem carnis & animæ, ne si sub alterutra specie tantum sumeretur, ad alterius tantum putaretur pertinere salutẽ. Et quanuis sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, & sub specie vini corpus sumatur cum sanguine, tamen nec sanguis sub specie panis, nec corpus sub specie vini bibitur, & comeditur: quia sicut nec sanguis comeditur nec corpus bibitur, ita neutrum sub specie panis bibitur, aut sub specie vini comeditur. Etsi concessibile videatur, quòd corpus bibẽdo, aut sanguis comedendo sumatur. Est ergo modus sumendi carnem & sanguinem: quo neutrum manducatur & bibitur.

Leuiti. 17.

¶ Vtrum panis sine vino, vel vinum sine pane valeat consecrari. CAP. XII.

*D. Tho. 3. p. q. 74. art. 2. ad. 2.

SEd quæritur, vtrum panis sine vino, vel vinũ sine pane, non dico debeat, sed valeat consecrari? Cum enim ad prolationem istorum verborum: Hoc est corpus meum, panis mutetur in carnem, & ad prolationem istorum verborum

rum: Hic est sanguis meus, vinum mutetur in sanguinem. Si post*prolationem illorum, & ante prolationem illorum, impedimentum accidat sacerdoti, quo minus procedere valeat, videtur ergo quod panis sit mutatus in carnem, vino in sanguinem non mutato. Quid ergo iudicabitur in hoc articulo faciendum? an alius sacerdos totum repetet à principio, & sic super panem iterabitur consecratio? an ab eo tantum loco incipiet, in quo sacerdos ille dimisit, & sic diuideretur mysterium vnitatis? De hoc ita statutum legitur in Concilio Toletano. Censuimus conuenire, vt cum à sacerdotibus missarum tempore sacra mysteria consecrantur, si ægritudinis cuiuslibet accidat euentus, quo cœptum nequeat consecrationis explere mysterium, sit liberum episcopo vel presbytero alteri, consecrationem exequi cœpti officij, vt præcedentibus, libenter alij pro complemento succedant. Porrò cum inter Theologos de tempore consecrationis sit diuersa sententia, quibusdam dicentibus, quod cum totum est dictum, totum est factum: alij sautem dicentibus, quod panis antè mutatur in corpus, & postea vinum mutatur in sanguinem. Plerique tutius procedentes affirmant, quòd alius sacerdos consecrationem repetere debet atque perficere. Quoniam (vt tradit autoritas) non dicitur iteratum, quod nescitur ante esse factum.

*D. Tho. 3. p. q. 83. arti. 6. ad. 1.

Vide Côcil. Tole. septimum. c. 2.

De consec. dist. m. 4. c. Cum [illegible].

Verum

Verum ne vlla fiat iteratio, vel diuisio sacramẽti, nec aliquis scripulus erroris, vel dubitationis remaneat, consultius & tutius iudicatur, vt illa talis oblatio studiosissimè recondatur, & super aliam totum officium celebretur.

¶ Quæritur, vtrum necessitate cogente, vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam consecrari.

CAP. XXIII.

ET si vinum inueniri nõ possit, vel aliquo casu defuerit, quæritur, vtrum necessitate cogente vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam cõsecrari, sicut sub sola panis specie debet Eucharistia reseruari? Sũt sanè qui dicunt, quòd cum verbum & elemẽtum efficiant sacramentum, nec forma verborũ nec materia rerum, quam Christus expressit, mutari potest siue dimidiari. Quia sicut vinũ sine pane, sic panis sine vino minimè consecratur, cum vtrunq; sit de substantia sacramenti: vnde siue aqua pro vino mittatur in calicẽ, siue hordeum pro frumento formetur in panẽ. Sicut neutrũ per se, sic neutrum cum alio transsubstantiatur in carnem, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino, vel vinũ sine pane mutari posset in carnem aut in sanguinem. In his regionibus, in quibus alterutrũ inueniri non potest, licitè posset alterum sine altero cõsecrari. Minus enim ignorantia quàm necessitas, vel negligentia quam

*D. Thom. q. 74. arti. 1. ad. 2.

tia quàm difficultas excusat. Alij verò dicũt, ꝙ cum Christus prius conuertit panem in carnẽ, & postea vinũ mutauit in sanguinẽ, sicut Euangelicæ lectionis textus ostendit, & sine vino panem, & sine pane vinum consecrari contingit. Grauiter tamen offendit, qui negligenter aut ignoranter alterutram speciem prætermittit, grauius qui scienter aut sponte, maximè si formam intẽdit mutare, vel hęresim introducere.

¶ Cautela quando sacerdos post consecrationem inuenit prætermissum vinum. *D.Thom. 3.p.q.83.arti.6.ad.4.

CAPVT. XXIIII.

QVid ergo faciẽdum est sacerdoti, qui post consecrationem vinum comperiat prętermissum? Dicunt aliqui quòd vinum apponere debet, & super illud solummodo consecrationem repetere. Alij, quòd apposito vino panem consecratum, sicut in die parasceue debet immittere, sicq; sumere sacrificium. Ego verò semper in dubijs quod tutius est, iudico pręferẽdũ.

¶ De diuersis sacerdotibus super eandem hostiam celebrantibus. *D.Thom. 3.p.q.82.articu.2.

CAPVT. XXV.

CVm autem interdum vni pontifici multi sacerdotes concelebrẽt, si fortè nõ omnes simul consecratoria verba pronũtient, Quæritur, an ille solus conficiat, q primus pronũtiat? Quæstio.
Quid ergo cæteri faciunt, an iterant sacramentum? Poterit ergo contingere, ꝙ ille non conficit qui

cit qui celebrat principaliter, & ille cõficiet, qui secundario celebrabit, & sic pia celebrantis intẽtio defraudabitur? Sanè dici potest, & probabiliter respõderi, quod siue prius, siue posterius proferant sacerdotes, referri debet eorum intentio ad instans prolationis episcopi, cui principaliter celebranti concelebrãt, & tũc omnes simul consecrãt, & conficiũt. Quanquam nõnulli cõsentiãt, quod qui prius pronuntiat, ille consecrat: nec aliorum defraudatur intentio, quia factũ est quod intenditur. Consueuerũt autẽ presbyteri Cardinales Romanum circunstare põtificem, & cũ eo pariter celebrare. Cumq; cõsummatum est sacrificium, de manu eius cõmunionem recipere, significantes Apostolos, qui cũ Domino pariter discumbentes sacram de manu eius eucharistiam acceperũt, & in eo quod ipsi concelebrant, ostendunt apostolos tunc à Domino ritum huius sacrificij didicisse.

Responsio.

Missa papalis.

De hora institutionis. CAP. XXVI.

*D.Thom. 3.p.q.73.articul.5.

POstquam cœnatũ est. Quartadecima luna primi mensis ad vesperam Christus secundum legis typũ pascha cum Apostolis celebrauit, de quo cum dixisset, desyderio desyderaui hoc pascha manducare vobiscũ antequam patiar. Cur hoc dixerit, statim ostendit, vt scilicet veteri Paschæ imponẽs finem, nouum Paschæ substituerit sacramentum. Accipiens enim panem,

Exod. 12.
Lucæ.22.

nem, benedixit ac fregit, deditq; discipulis suis: dicens: Accipite & comedite, hoc est enim corpus meũ quod pro vobis tradetur. Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus noui testamenti qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Hac ergo institutione formati celebramus iugiter per mysterium, quod semel offerabatur in pretium. Nam vbi veritas venit, figura cessauit, & signum est sublatum de medio, cum iam non erat res aliqua quæ futura significarentur, sed quæ præsens perciperetur, mansit tamen figura, donec fuit in veritate completum, quod in similitudinem prius erat exhibitum. Ob id etiam Christus corpus & sanguinẽ suum post cœnam dedit apostolis, vt hoc sacramentum vel vltimum testatoris mandatum arctius memoriæ commendarent. Vnde nouissimum condens hæredibus testamentum, Vos inquit, estis qui mecum permansistis in tentationibus meis, & ego dispono vobis regnum, sicut pater mihi disposuit, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Patet ergo cum primam acceperũt apostoli eucharistiã, nõ eos accepisse ieiunos. Non ideò tamẽ est calumniãdum ecclesiæ, q à ieiunis semper accipit. Placuit enim spũi sancto, vt in honorẽ tanti sacramẽti prius in os Christiani

Cur post cænam Christ⁹ instituit. Lucæ. 22.

Nunc à ieiunis accipiendum est.

ni dominicum corpus intraret, sicut vbique mos iste seruatur. Non em̃ quia post cibos Dominus dedit, ideò pransi vel cœnati debẽt illud accipere. Quemadmodũ illi faciebant, quos arguit Apostolus, dicens: Cõueniẽtibus vobis in vnum, iam non est dominicã cœnam mãducare, vnusquisq; suam cœnã præsumit ad manducandũ, & alius quidẽ esurit, alius ebrius est. Saluator ergo præscriptis ex causis post cœnã tradidit eucharistiam, quo autem deinde ordine sumentem disponendum apostolis reseruauit.

Vide Augu. in episto. ad Ianuarium.

1. Corin. 11.

¶ Quòd corpus Christi totum est in pluribus locis simul. CAP. XXVII.

ACcipiens hunc præclarum calicem. Continens metonymicè, ponitur pro contento. Nam & vnus, & idem, & tunc, & nũc, & hic, & alibi sacrificatur ab omnibus, totus in cœlo, & totus in altari, simul & sedet ad dextram patris, & manet sub specie sacramenti. Miraris ꝙ verbum Dei iuxta sacramenti virtutem totum simul in diuersis locis existit: & nõ miraris ꝙ verbum hominis iuxta vocis naturã totum est simul in auribus diuersorum. Quid quæris naturam in Christi corpore, cum præter naturã sit ipse natus de virgine? Sic ergo Christus in diuersis locis est vnus, sicut in diuersis partibus totus. Quòd autem vinum in calice consecrauerit, patet ex eo quod ipse subiunxit: Non bibam ammodo de hoc genimine vitis.

Vide Ambrosium de mysterijs inici. c. 9.

Quare

¶Quare sanguis Christi dicatur nouum testamentum. CAP. XXVIII.

*D.Thom. 3.p.q.78.articu.3.ad.3.&.4.

HIC est sanguis noui testamenti & æterni. Vetus testamentum quod hircorum fuit & vitulorum sanguine dedicatum, promittebat homini temporalia: nouũ autẽ quod fuit Christi sanguine confirmatũ, promittit æterna. Et ideò testamentũ illud fuit vetus & transitoriũ, hoc autem nouum est & æternũ, vel inde probatur æternum, id est, perpetuum, vnde nouũ asseritur, id est, vltimũ. Nouissimũ enim hominis testamentum immobile perseuerat, quia testatoris firmatur morte, iuxta quod docet Apostolus. Testamẽtum, inquit, in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est. Porrò testamentum dicitur non solum scriptura, sed & promissio, quemadmodum dicit Apostolus: Ideò noui testamenti mediator est, vt repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Et secundum hunc modũ dicitur: Hic est sanguis meus noui & æterni testamenti, id est, confirmator nouæ & æternæ promissionis. Sicut dominus ipse promittit: Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Vnde nec primum testamentum (vt inquit Apostolus) sine sanguine dedicatum est. Lecto enim vniuerso legis mandato, Moyses accipiens sanguinem hircorum & vitulorum,

Nouum & æternum testamentum.

Hebr. 9.

Testamentum & scriptura & promissio dicitur.

Ioan. 6.

Hebr. 9.

Exodi. 24.

ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit dicens: Hic eſt ſanguis Teſtamẽti, quod mandauit ad vos Deus. Ecce q̃ propriè Moyſes verba prædixit, quib⁹ Chriſt⁹ vſus eſt in cœna.

*D.Thom. 3.p.q.74.artic.8. & ca. cũ Marthæ. de celebra. miſſ.

Vtrum aqua cum vino conuertatur in ſanguinem. CAP. XXIX.

SEd quæritur, vtrum aqua cum vino conuertatur in ſanguinem? Si conuertitur, ergo ſacramentum, ſanguis eſt: imò populi, nam aquę multæ ſunt populi multi, & ob hoc aqua vino miſcetur, vt Chriſto populus adunetur. Nã de latere Chriſti exiuit ſanguis & aqua. Si nõ conuertitur, vbi poſt cõſecratiõem exiſtit? Et quomodo ſeparatur à vino, cui fuerat in vnũ commixta? Præterea nõ ſolum ſanguinem bibit ſacerdos in hoc ſacramento, ſi poſt conſecrationem aqua pura permãſerit, poſt vnã ergo ſumptionem iterum eodem die communicare non debet, ac ſi prius aquam bibiſſet. Nam idcircò ſacerdos poſtquam perfudit, eodẽ die iterum non ſacrificat, quia vinum purum aſſumit. An fortè ſicut vinum mutatur in ſacramentum redemptionis, ſic & aqua tranſit in ſacramentum ablutionis, quæ de latere Chriſti pariter effluxerunt. Quis hoc * valeat diffinire?

Ioan. 19.

aliàs * audeat.

*D.Thom. 3.p.q.54.artic.2.ad.2.

Vtrum Chriſtus reſurgens ſanguinẽ reſumpſit quem effudit in cruce. CAP. XXX.

IAm & illud inquiratur, vtrum Chriſtus reſurgens à mortuis, ſanguinem illum reſumpſit quem

quem effudit in cruce. Si enim capillus de capite vestro non perit, quanto magis sanguis ille non perijt qui fuit de veritate naturæ? Lucæ. 21.

¶ De circuncisione præputij, & præcisione vmbilici. CAPVT. XXXI.

QVid ergo de circūcisione præputij vel vmbilici pręcisione dicetur? an in resurrectione Christi similiter redijt ad veritatē humanæ substantiæ? Creditur enim in Lateranensi basilica, scilicet in sancto sanctorum conseruari. Licet à quibusdā dicatur, quòd præputium Christi fuit in Hierusalem delatū ab angelo, Carolo Magno, qui transtulit illud & posuit Aquisgrani. Sed post à Carolo Caluo positum est in ecclesia Saluatoris apud Carosium. Melius est tamē Deo totum cōmittere, quàm aliud temere diffinire. Illud omnino nephas est opinari, quod quidā dicere præsumpserūt, videlicet aquā in phlegma cōuerti. Nam & de latere Chri̅ nō aquā, sed humorem aquaticum, id est, phlegma mentiūtur exiuisse, nō attendētes quòd de latere Christi duo præcipua ecclesiæ sacramenta fluxerunt, videlicet & sacramētum redemptionis in sanguine, & sacramētum regeneratiōis in aqua. Non enim baptizamur in phlegmate, sed in aqua, iuxta sententiā euangelij: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei. Quibusdā verò nō absurdum videtur, quòd aqua cum vino

Præputium Christi.

Falsa opinio de aqua ex latere Christi.

Ioan. 3.

Recta opinio de aqua

in calice sacramenti.

no transit in sangninem ea videlicet ratione, quòd aqua per admixtionem trãsit in vinum, & vinum per consecrationem transit in sanguinem. Quis enim ambigat aquam in vinũ transire, cum multo vino modicũ infunditur aquę? Alioquin tota vini substantia propter guttam aquæ mutatur, vt quoddam fiat ex illis confusum, qđ nec sit aqua, nec vinũ. Sic ergo tota fontis vel fluminis aqua propter modicã vini stillam in confusionis speciẽ mutaretur, nec panis ille posset in Eucharistiam cõsecrari, qui factus est de frumento, cui fortè mixtum fuerat vnum granum hordei vel auenæ. Quid autẽ si plus apponatur aquæ quàm vini, erit irritũ sacramentum? Oportet quidem quod tantum vini ibi ponatur, ꝙ aqua commixtum saporẽ vini retineat. Licet autem diligẽti studio vinum optimum sit quærendum, vt sacrificium offeratur, vitium tamen vini nõ maculat mũditiã sacramenti. Quocirca siue vinũ nouum, quod dicitur mustum, siue vinum acidum, quod appellatur acetum, in sacrificium offeratur, sacramẽtum conficitur & diuinitus consecratur.

*D. Thom. q. 77. art. 4.

¶ De vino post cõsecrationem admixto.

CAPVT. XXXII.

SI vero post calicis consecrationem aliud vinum mittatur in calicem, illud quidem non transit in sanguinẽ, nec sanguini cõmiscetur, sed accidentibus prioris vini cõmixtum corpori, quod

ri, quod sub eis latet, vndiq; circunfunditur, nõ madidans circunfusum. Ipsa tamen accidentia vnum appositũ videtur efficere, quod inde cõiicitur. Quia si aqua pura fuerit apposita, vini saporẽ assumit. Contingit accidentia permutare subiectũ, sicut subiectum contingit accidẽtia permutare. Cedit quippè natura miraculo, & virtus supra cõsuetudinẽ operatur. Quidam autem voluerũt astruere ꝙ sicut aqua pura per aquæ benedictæ contactũ efficitur benedicta: Sic vinum per sacramẽti contractum efficitur consecratum, & transit in sanguinem, quorum assertioni ratio minimè suffragatur.* Quæritur autem, an irritum sit quod geritur, si fortè prætermittitur aqua. Cautum est enim in Canone quod nõ potest calix domini aqua sola esse, neque vinũ solũ, nisi vtrũq; misceatur. Et Cyprianus, Calix Dñi nõ est aqua sola, neq; vinũ solũ, sicut neq; corpus dñi potest esse farina sola, nisi fuerit vtrũque adunatũ, & panis vnius cõpage solidatum. Hoc quidam constanter affirmant, dicentes, quòd sicut aqua sine vino consecrari non potest, sic vinum sine aqua transsubstantiari non potest, quia de latere Christi simul vtrũque manauit. Alij verò cõcedunt, quod si quisquam nõ intendens hæresim introducere, obliuione vel ignorantia prætermiserit aquam, ille quidem vehementer est corripiendus, & grauiter, non tamen sit irritum sacramẽtum. Quod

*D.Thom. 3.p.q.74.articu.7.
De consec. dist.2.c.1.2. &.3.

Error negātium veritatem in sacramento.

veritatem corporis & sanguinis Christi non esse, sed imaginem tantum & speciem & figuram, pro eo quòd scriptura memoret aliquotiens id quod in altari suscipitur, esse sacramentum & mysterium & exemplum. Qui profectò laqueum erroris incurrunt, quia nec sacramenta Dei reuerenter suscipiunt, nec autoritates scripturæ conuenienter intelligunt, nescientes scripturas neq; virtutem Dei. Quid enim,

Reprobatio.

Nunquid ideò sacramētum altaris veritas non est, quia figura est? ergo nec mors Christi veritas nō est, quia figura est. Et resurrectio Christi veritas non est, quia figura est. Nam & mortem & resurrectionem Christi figuram & imaginem & similitudinem esse manifestè declarat Apostolus dicēs: Christus mortuus est pro

Roma. 4.

delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et Petrus apostolus. Christus passus est pro nobis, vobis relinquēs exemplum, vt sequamini vestigia eius. Ergo mors Christi exemplum fuit, vt peccato moriamur, & resurrectio eius exemplum fuit, vt iustitię viuamus, Nunquid ideò veritas non fuit? ergo Christus verè mortuus non fuit, & verè non resurrexit? Si mors eius vel resurrectio eius vera non fuit absit. Nam propheta de ipso prædixit. Verè langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Altaris ergo sacramētum est, & veritas, & figura.

1. Petri. 2.

Esaiæ. 53.

¶ De

¶ De sacramento & re sacramenti: quorum tria notantur* distincta.

Alias * discreta.

CAP. XXXVI.

Vide capit. Cum Marthæ. Ex. de celebratio. missa.

*D. Thom. d.24.q.1.artic.1.&.3.p. q.73. arti.1. ad.3.

TRia quippè In hoc sacramẽto sunt discreta: videlicet forma visibilis, veritas, & virtus spiritualis. Forma panis & vini, veritas carnis & sanguinis, virtus vnitatis & charitas. Primum oculo cernitur, secundum animo creditur, tertium corde percipitur. Primum est sacramẽtũ & non res, secundum est sacramẽtum & res, tertium & res & non sacramentũ. Sed primum est sacramentum geminæ rei, tertium verò res gemini sacramenti, secundum autem est sacramẽtum vnius, & res alterius. Nã forma panis vtranque carnem Christi significat, id est, verã & mysticam. Sed veram carnẽ & continet & significat. Mysticam verò significat, sed non cõtinet. Sicut vnus panis ex multis granis conficitur, & vnum vinum ex diuersis acinis cõfluit. Sic corpus Christi ex multis membris cõponitur. Et vnitas ecclesiastica ex diuersis personis cõsistit. In prædestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis, Nam quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, &c. Propter quod dicit Apostolus: Vnus panis & vnũ corpus multi sumus. In cuius rei typo facta est Arca domini de lignis Cethim quæ sunt imputribilia, & albæ spinæ similima. Vinum autem inquantum liquet, & rubet, similitudinem sanguinis

Roma. 8.

1.Corin.10.

Exod.25.

guinis significat. Inquantum calet, & redolet, proprietatem charitatis significat, & ostendit. Nam vinum & sanguinem operatur, & excitat charitatem, quia cor bibentis exhilarat & dilatat. Patet ergo quòd substantia corporis & sanguinis Christi est sacramentum & res, sed alterius sacramenti res, & alterius rei sacramentum. Est enim res primi, quia significatur & continetur à primo, videlicet à forma visibili. Et est sacramentum tertij, quia significat, & efficit tertium, videlicet vnitatem ecclesiasticam. Illud ergo sanè debet intelligi quod dominus ait, pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Ne videretur esse contrarium illi, quod alibi dicit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Christũ enim* habemus nobiscum, sub diuini specie sacramenti, & non semper habemus nobiscum in propria forma personæ. Dicitur ergo mysterium fidei, quoniam aliud ibi cernitur, & aliud creditur. Cernitur species panis & vini, & creditur veritas carnis & sanguinis dñi. Quod autem hic dicitur mysterium fidei, alibi dicitur spiritus & vita. Spiritus enim est mysterium, secundum illud: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Fides est vita, secundum illud. Iustus ex fide viuit. Hinc ergo dominus ait: Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.

Quomodo Christũ nobiscum habemus. Matthę. 26. 28. addo * semper. Mysterium fidei supra cap. 35. 2. Corint. 3. Abac. 2. Ioan. 6.

¶ Quod

¶ Quòd species panis & vini duabus ex causis intelligitur sacramentum.

CAP. XXXVII.

VErum cùm consecratio perficiat sacramentum, & post consecrationem non sit panis in altari aut vinum, quis panis est corporis, aut quod vinum est sanguinis sacramentum? Si dicatur quòd panis qui fuit, vel vinum quod extitit, profectò nec ille est corporis, nec illud est sanguinis sacramẽtũ, q̃a panis transiuit in corp⁹ & vinũ trãsiuit in sanguinẽ. Si verò dicat, ꝙ species quæ remãsit, illa quidẽ nec cõsistit e granis nec confluit ex acinis, quoniã ex his nõ prouenit accidens, sed substantia. Quam ergo similitudinem assignabimus inter sacramentum rei, & rem sacramenti? Nam si sacramenta non haberent similitudinem rerum quarũ sunt sacramenta, non dicerentur propriè sacramenta, sicut sacramẽtum baptismi: quod est ablutio carnis exterior, similitudinem habet significati, quod est ablutio mẽtis interior. Sanè sacramentũ istud in hoc gerit similitudinem corporis, in quo panis similitudinẽ rep̃sentat. Species ergo panis sacramẽtum est corporis, nõ solũ ratione rei significatæ, verum etiam ratione contentæ. *D.Thom. 3.p.q.74.arti.1.&.q.73 arti.1.

¶ Vtrum forma panis & vini, vel species accidentis & veritas corporis diuisa sint sacramenta. *D.Tho.3. par.q.73.articul.2.

CAPVT. XXXVIII.

Sed

SEd quæritur, Vtrum species panis & veritas corporis vnum sunt sacramentum, an diuersa sunt sacraměta? Scriptum est enim. Persiciãt in nobis tua quæsumus sacramenta quæ continent, sed & alibi legitur: Præsta vt hoc tui corporis & sanguinis sacramentũ nõ sit nobis reatus ad pœnam. præterea cum eandem rem sanctam significẽt, videtur quòd sit idem sacramẽtum. Sed cũ diuersa sint signa, videtur quòd diuersa sunt sacramenta. Sunt sanè qui dicunt, ꝙ forma panis & vini sunt vnũ sacramẽtum, non propter vnum significatum, sed propter vnũ contentum. Species autem panis & veritas corporis sunt vnum sacramẽtum, nõ propter vnũ cõtentũ, sed propter vnum significatum, hi debent cõcedere, quod sicut diuersæ res propter idem significatum, idem sunt sacramentum, sic eadem res propter diuersa significata diuersa sunt sacramenta. Quibus obijcitur, quòd si species panis, & veritas corporis idem sunt sacramẽtum, cum species panis sacramẽtum sit corporis, ergo veritas corporis idem est sacramentũ, & ita sacramentũ est sui. Non prouenit, quia species panis est quoddã sacramentũ, quod est veritas corporis & est quoddã quod nõ est illa, quoniã est duo* sacramẽta diuersa. Alij verò dicunt, ꝙ siue sint diuersa significata, siue diuersa sint significãtia, semper diuersa sunt sacramẽta. Quos oportet concedere, quòd in altari ad minus

Obiectio.

Dilutio.

forte *significata.

nus sunt quatuor sacramenta, videlicet species panis, & species vini, veritas carnis, & veritas sanguinis. Præterea cũ panis & vini diuersa sint accidentia, vt sapor, odor, pondus & color, quã titas & figura, videtur quòd singula per se sint varia sacramenta. Nam qua ratione potius vnũ quàm aliud dicendum est sacramẽtum? Sed cu ius rei sacramentum est odor aut sapor? Potest nõ incongruè responderi, quia omnia simul ac cepta, sunt vnum Eucharistiæ sacramẽtum, eo quòd nullum sacramẽtũ* solum significat per se, sed omnia simul panis speciem representãt, quæ corpus Christi continet, & significat.

Vera determinatio. forte* totũ.

¶De distinctione signorũ, vbi ostẽditur, quòd sacramentum actiuè & passiuè dicitur.

CAPVT. XXXIX.

Signorum autẽ alia sunt naturalia, & alia positiua. Naturalia sunt, quæ secundum naturã significent. Quorum quædam sunt quæ per antecedens significant consequens, vt rubore vespertino significatur serenitas matutina. Alia sunt quæ per cõsequẽs significant antecedẽs, vt fumo vel cinere significatur ignis. Positiua sunt illa quæ secũdum inpositionem significãt quorum alia sunt signum rei sacræ, vt serpens æneus erectus in eremo. Alia sunt signa rei non sacræ, vt arcus triumphalis erectus in biuio. Signorum rei sacræ, alia sunt sacra, vt baptismus, alia non sacra, vt agnus paschalis. Sacra sunt si-

Signorũ alia sunt naturalia alia positiua.

*D. Tho. q. 60. 3. p. & in 4. dist. 1.

Nume. 21.

Signa noui

...stamenti meliora sút quàm signa veteris testamenti.

gna noui testamenti nō sacra veteris. Quanuis enim vtraque sint signa rei sacræ, id est, rem sacram significantia, non tamē vtraq; sunt sacra signa, id est, iustificantia. Licet nonnulli dixerunt legalia iustificasse. Hæc est enim differentia inter legalia & inter euangelica sacramenta quòd illa significabant tantum & non iustificabāt, hęc autem significant & iustificant. Verum quādoque largè quandoque strictè sacramentū accipitur. Largè secūdum quod omne signum rei sacræ, siue sit sacrum siue non sacrū, dicitur sacramentum. Vndè signa legalia sacramēta dicuntur. Strictè secūdum quod sacrum solummodo signum dicitur sacramentum. Sacramentum autem & actiuè & pasiuè dicitur, quasi sacrum signans, vel sacrum signatum. Nā nomine sacramenti quandoq; signum rei, quandoq; res signi varie nuncupatur, secundū quod sacramentum accipitur pro re signi, sacramentum dicitur à sacro & secreto, quasi sacrū secretū. Species ergo panis dicitur sacramētū actiuè id est, sacrum significās. Vnitas autem Ecclesię dicitur sacramentum pasiuè, id est, sacrum signatū: Corpus domini vtroque modo dicitur sacramentum, id est, sacrum significans, & sacrum signatum.

Sacramentum & actiuè & pasiuè dicitur.

*D. Thom. 3. par. q. 73. artic. 3.

*D. Tho d. 1. q. 1. arti. 3. & d. 2. in. 4. libr. senten.

Quòd sacramentum consistit in tribus, in rebus, factis, & verbis.

CAPVT. XL.

SAcramentum verò consistit in tribus, rebus, factis, & verbis, secundum proprietatem, similitudinem, & interpretationem: Leo nãque secundum proprietatem designat diabolũ. Vndè: Aduersarius vester diabolus tãquam leo rugiens circuit, quærẽs quem deuoret. Seminare secundum similitudinem significat prædicare: Vndè Exijt qui seminat seminare semẽ suum, & aliud cecidit in terram bonam, aliud supra petram, aliud inter spinas. Emanuel secundum interpretationẽ significat Christũ. Vndè. Vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus. Res vt aqua baptismi, vel aqua, Factum vt signaculũ crucis, Verbum vt inuocatio trinitatis. Singula reperiũtur in hoc excellentissimo sacramento. Res, id est, corpus & sanguis, Factum, id est, esus & potus. Verbũ, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.

1. Petri. 5.

Lucæ. 8.

Matth. 8.

¶Quòd sanguis Christi dupliciter intelligitur in remissionem peccatorum effusus.

CAPVT. XLI.

QVi pro multis effundetur in remissionẽ peccatorum. Pro solis prædestinatis effusus est, quantum ad efficientiam. Sed pro cunctis hominibus est effusus quantum ad sufficientiam. Effusio quippè sanguinis iusti ꝑ iniustis tam fuit diues ad pretium, vt si vniuersitas crederet in redemptorem, nullum omnino diaboli vinculum retinerent. Peccatum autem. Duplex re-

missio peccati. duobus modis remittitur, quo ad meritum culpæ,& quo ad debitum pœnæ. Meritum culpæ remittitur per sanguinis fidẽ, quia iustificamur à culpa. Debitum pœnæ remittitur per sanguinis pretiũ, quo redẽpti sumus à pœna. Omnes
Esai.53. enim quasi oues errauimus. Vnusquisq; in viã suam declinauit. Et dñs posuit in eo iniqtates omnium nostrum. Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Verè languores nostros ipse tulit,& dolores nostros ipse portauit. Quia ergo iustus iniustè punitus, iniusti iustè sunt liberati. Assumpsit enim pœnam in se pro omnibus, vt daret per se gratiam vniuersis.

*D.Tho.3. p.q.80.art. 10. Concil. Tri. sess.22. capi.6.

¶Quòd sumptio Eucharistiæ non est nimium differenda. CAPVT. XLII.

HAEc quotienscunque feceritis. In perceptione corporis & sanguinis Christi, magna est nobis adhibenda discretio. Cauendum est enim, ne si nimium differatur, mortis periculum incurratur, Domino protestante: Nisi
Ioan.6. manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si verò quis indignè suscipiat, iudicium dãnationis incurrat, Apostolo testante: Qui man-
1.Corin.11. ducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Ideoq; iuxta vocem eiusdẽ Apostoli, Probet seipm homo, & sic de pane illo edat & de ca-

de calice bibat. Ingens itaq; nobis indicitur bene viuendi necessitas, ne corpus domini vel indignè sumēdo sumamus iudicium, vel sumere cessando nihilominꝰ incurramus periculū. Necessario quippe sumendus est agnus, vt à vastāte angelo ꝓtegamur, nec exire possum de Aegypto nisi celebrādo phase, paschalē agnū edamus. Dixerit ergo quispiā cōicandum esse quotidie, dixerit alius quotidie cōmunicandū non esse, faciat vnusquisq; quod piè crediderit faciendum. Non enim litigauerunt ad inuicem nec alter alteri se præposuit Zachæus & ille Centurio, cum alter eorū gaudens in domo sua Christum recepit, & alter eorum dixit: Domine, nō sum dignus vt intres sub tectum meum. Audi quid, super hoc sentiat Augustinus: Quotidie, inquit, eucharistiam recipere, nec laudo nec vitupero, omnibus diebus tamen dominicis communicādum hortor. Si tamen mens in effectu peccandi est, grauari magis dico Eucharistiæ perceptione, quàm purificari. Et licet quis peccato mordeatur, si tamen peccandi de cætero non habeat voluntatem, & satisfaciat lachrymis, & orationibus, securus accedat. Sed hic de illo loquor, quem mortalia peccata non grauant. Cautum est enim in Canone, ꝙ si nō frequentius, saltem ter in anno omnes communicent, qui nolūt ecclesiasticis carere luminibus: in Pascha, Pentecoste, & Natali.

Ingens nobis indicta probitatis necessitas.

Exod. 12.
De consecr. distin. 2. ca. Quotidie.

Lucæ. 19.

Matth. 8.

De consecr. distin. 2. ca. Seculares.

*D.Tho.3.p.q.73.arti.4.Trid.ses.13.c.2.& se.21.cap.1. 1.Corin.11.

¶ Quòd sacramentum altaris est commemoratio mortis Christi. CAP. XLIII.

IN mei memoriam faciatis. In hoc sacramento nobis quotidie mortis Christi memoria renouat, sicut apostolus determinat dicens: Quotienscunq; manducaueritis panem hunc, & biberitis calicem, mortem domini annuntiabitis donec veniat. Propter qđ ipse dicebat apostolis: Hoc facite in meam cõmemorationem. Hanc vltimam sui memoriam dominus nobis dereliquit, quemadmodũ si quis peregre proficiscẽs aliquod pignus ei quẽ diligit derelinquat, vt quotiẽs tũc illud aspexerit, ipsius debeat amicitias memorari, quoniã is si perfectè dilexerit, absq; magno fletu vel desyderio nequit illud aspicere. Ideoq; hoc saluator instituit sacramẽtum, vt quia venerat eius hora qua de mundo transiret ad patrem, quia verum erat quod dicebat apostolis. Quo ego vado, vos non potestis venire. Nam & Petro dicenti: Domine, quo vadis? Respondit: Quo ego vado, me sequi non potes. Competentem illis hæreditatem cõscribens, visibilem sui memoriam commendarat, Hoc, inquit, facite in meam commemorationem. Non enim solum scripturam commemorationem ad hæc sufficere iudicabat, qui lethargicum venerat ægrotum sanare. Quota nanq; pars nostri capit illud quod in Euangelio optimis vnguentis fragrat, antidotũ, verbum quod

Lucæ. 22. Cur vltimo loco institu;t Christus hoc sacramentum.

Ioan. 13.

Cibus solidus.

erat in principio apud Deũ, per quẽ oĩa facta sunt, quodq; caro factũ est, & habitauit in nobis? Nã illud quidẽ ruminare, medela salubris est super mel & fauũ, dulcis faucibus animæ diligẽtis. Sed tãtus cibus valde paucorũ, & solius mẽtis pabulum, quo tunc anima plenissime satiabit, cũ verbũ ipsum in ęterna felicitate gustabit. At ille q corpus assumpsit & animã, vt sanaret & animã & corpus, pigmẽta sua ꝓuida charitatis arte composuit, quibus lethargicã mentem ęgroti renouata quotidie suæ salutis cõmemoratione percelleret, & edentulã .i. sine dentibus plebẽ (quæ verbum antiquum & æternum principium, quasi solidum cibũ ruminare non poterat) hic dulcissimo confecto liquamine in panis & vini sacramẽto cõsuefaceret sorbillare. Psalm. 16 Cibus edentulæ plebi aptus.

¶ De diuersis causis institutionis.

CAPVT. XLIIII.

*D. Tho. 3. p. q. 6?. arti. 1. & 5. Trid. sess. 13. ca. 2.

SApientia Dei, quæ se per visibilia manifestat, volens euidenter ostendere quod ipsa cibus est animarum, carnem assumptã proposuit in edulium, vt per cibum humanitatis inuitaret ad gustũ diuinitatis, de quo dicit Psalmista: Gustate & videte quoniam suauis est dominus. Totum ergo Christus se exhibet nobis in cibum, vt sicut diuinitate nos reficit, quã spiritualiter gustamus corde, ita nos humanitate reficiat, quam corporaliter ore comedim⁹, vt ita de visibilibus ad inuisibilia, de tẽporalibus ad Psalm. 33. Duplicitér nos cibat dominus.

æterna, de terrenis ad cœlestia, de humanis ad
Ioan. 6. diuina nos transferat. Ego sum inquit, panis vi
uus, qui de cælo descẽdi. Ecce cibus diuinitatis.
Et panis quem ego dabo caro mea est. Ecce ci-
Sapien. 16. bus humanitatis. Panis igitur angelorũ factus
Psalm. 77. est cibus hominum, secundum illud propheti-
cum: Panẽ angelorũ manducauit homo. Qua-
tenus qui secundũ animam cibum diuinitatis
accipimus, etiam secundum carnem cibum hu
manitatis sumamus, quoniam sicut anima ra-
tionalis & caro vnus est homo, ita Deus & ho-
Duplex lignum scientiæ & vitæ. Genes. 3. mo verus est Christus. Et quia homo per gustũ
mortem incurrit, per gustum quoque vitam ac
quirit, quatenus vnde mors oriebatur inde vita
resurgeret. Dictum est quippè de illo. Quacun
que die comederis, morte morieris. Dicitur au
Ioan. 6. tem de isto. Si quis mãducauerit ex hoc pane,
viuet in æternum. Cibus ille mortalis pependit
in ligno scientiæ boni & mali. Cibus iste vitalis
pependit in ligno vitæ: quod est in medio para
disi. Illud fuit lignum inobedientiæ, ad quod
homo manus extendit, vt fiat sicut Deus iux-
ta quod illi serpens promiserat: Eritis sicut dij,
scientes bonum & malum. Illud autem lignũ
est obedientiæ, in quo Deus manus extẽdit, &
Philippé. 3. factus est homo, iuxta qđ dicit Apostolus: Exi
naniuit semetipsum. formam serui accipiens in
similitudinem hominũ factus, & habitu inuẽ-
tus vt homo, factus obediẽs vsque ad mortem,

mortem

mortem autem crucis. Vt ergo suam erga nos charitatem ostenderet, & nostrã erga se charitatẽ accẽderet, qui dedit se pro nobis in pretium ipse tribuit se nobis in cibum, vt per pretiũ redimeret nos à morte, per cibũ aleret nos ad vitam. Vnde ait, Qui mãducat me viuet propter me. Quid amplius vnquàm potuit ꝓ nobis efficere? Pretium se dedit pro nobis in mortem, & cibum se tribuit nobis ad vitam, vt mortem' nostram sua morte perimeret, & vitam nostrã sua vita nutriret. Panis iste si dignè mãducatur, impinguat: & calix iste si dignè bibitur, inebriat, non corpus sed cor, non ventrem sed mentem. Vndè, Poculum tuum inebrians quàm præclarum est. Per hui⁹ ergo sacramẽti virtutem, vniuersæ virtutes augentur, & omnium gratiarum fructus exuberat. Is enim in hoc sacramento sumitur totus & integer, qui est fons & origo totius virtutis & gratiæ. Per crucis mysterium eripuit nos à potestate peccati. Per Eucharistiæ sacramentum liberat nos à voluntate peccãdi. Nã eucharistia si dignè sumatꝛ à malo liberat, & confirmat in bono, venialia delet, & cauet mortalia. Vnde cũ præmittimus in oratione dominica, Panem nostrũ epiusion. i. supersubstantialem, da nobis hodie, statim adiungim⁹: Et dimitte nobis debita nostra, & ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. Quia per panem illum cælestem libe-

Christus dedit se in pretium & in cibum.

Psalm. 22.

Virtus & effectus huius sacramenti.
*D. Tho. 3. p. q. 29. concil. Triden. sess. 13. ca. 2.
Matth. 6.

ramur à malis præteritis, præsentibus, & futuris. Dedit ergo nobis hoc sacramentum salutis, vt quia nos quotidie peccamus, & ipse iam mori non potest. Per hoc sacramentum, quod in memoria mortis eius accipimus, remissionem peccatorum quotidie cõsequamur. Non enim solum lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum fudit pro nobis in crucis patibulo, verum etiam quotidie nos lauat à peccatis nostris in sanguine suo, quando eius sanguinem nos accipimus in calicis poculo. Ascensurus ergo Christus ad patrem, quia promisit Apostolis eorumque sequacibus: Vobiscum ero cunctis diebus vsque ad cõsummationem seculi, voluit remanere cum illis non solum per inhabitantem gratiam nec per diuinam tantum essentiam, verum etiam per corporalem præsentiam. Et ideò istud sacramentum instituit, in quo præsens nobiscũ, sub alia quidem forma, sed in propria verè substantia. Congruum erat enim, vt Deus qui hominem quem plasmauit, & fecit ad imaginem & similitudinem suam in homine quem assumpsit imaginem & similitudinem suam expressius insigniret. Disposuit ergo cælestis altitudo consilij, vt sicut tres sunt personæ in vnitate substantiæ, pater, verbum, & Spiritus sanctus, ita tres essent substantiæ in vnitate personæ, diuinitas, corpus, & anima. Cum ergo

Christ⁹ sem p nobiscũ. Matth. vlti.

Trinitas substantiarum in vna persona Chri.

Christus secundum naturam diuinam tribus modis in rebus existeret, localiter in cœlo, personaliter in verbo, sacramentaliter in altari. Sicut enim secundum diuinitatem totus essentialiter est in omnibus rebus, ita secūdum humanitatem totus sacramentaliter est in pluribus locis. Huius sacramenti virtutē possibile fit, vt qui de terra sunt, in cœlum ascendant. Ait ipse enim saluator: Nemo ascēdit in cœlū, nisi qui de cœlo descēdit filius hominis, qui est in cœlo. Vnus & idē est filius Dei, qui de cœlo descendit, filius hominis, qui ascendit in cœlū Christus Iesus, cui tāquam suo capiti cūcta mēbra corporis annectuntur, omnes qui per fidē huius sacramenti seruant vnitatem spiritus in vinculo pacis. Et sicut vnum corpus, vna persōna, vnus Christus caput cū suis mēbris in cœlum ascendit, dicitq; gratulabundus gloriosam Deo repræsentans ecclesiam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et ostēdens se cum illa in vnam conuenisse personā: Erunt, inquit, duo in carne vnā. Hoc autem, vt inquit apostolus, magnum sacramentum est in Christo & in ecclesia, quod eucharistia simul efficit & figurat, secundū quod dominus ait: Qui mā ducat meam carnem & bibit meum sanguinē in me manet & ego in eo. Per id ergo quod suscepit ipse de nostro, accipimus ipsi de suo, tam insolubili nexu coniungimur, vt qui est vnum

Ioan. 3.

Per hoc sacramentum vnimur christo, sicut mēbra capiti.

Ephes. 5.

cum patre per ineffabilem vnitatem, fiat vnum nobiscum per admirabilem vnionem, ac ipso per hoc communiter mediante cum patre vnũ efficimur. Pater, inquit, sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut nos. Non pro eis autem rogo tãtum, sed & pro illis qui credituri sunt per verbum eorũ in me, vt & ipsi in nobis vnum sint, & credãt quia tu me misisti. Ego claritatem quã dedisti mihi dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum, & cognoscat mũdus quia tu me misisti. Rogat vnitas pro vnione, verbum cum patre vnum est in natura, homo cũ verbo vnum est in persona, membra sunt vnum cum capite. Primum est in iustitia, postmodum autem in gloria, quoniã qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Vt ergo in iustitia vnũ sint, cognoscat mundus quia tu me misisti, vt autẽ gloria vnũ sint, volo vt vbi ego sum, & illic sint mecum, vt videant claritatem quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi.

Ioan. 17.

Rogat Christus p vnione nostri.

1. Corint. 6.

CAPITVLA

LIBRI QVINTI.

1 *De signis quæ tertio loco fiunt super oblatam & calicem, vbi agitur de quinque plagis. Ostenditur etiam quòd nunquam in crucis signaculo panis separatur*

paratur à calice, nisi cum separatim nominatur in Canone.

2 Quare post consecrationem signa super eucharistiã fiant, vbi distinguitur inter verbum & signum.

3 Expositio subsequentium in Canone.

4 De figuris noui testamenti, quæ præcesserunt in veteri testamento, vbi tam in offerentibus quam in oblationibus similitudo* vocatur. Lego* notatur.

5 De signis quæ quarto loco fiunt super oblatam & calicem, vbi agitur de Christi oratione, de proditione, de vinculis & flagellis, de spinis & alapis, de profunda aliorum verborum intelligentia.

6 Iube hæc perferri per manus angeli tui, vbi agitur de ministerio angelorum, qui semper in sacrificio præsentes existunt. Vbi traditur, quare mors in sacra scriptura somno comparetur.

7 De Memento, parte.11. Canonis.

8 De Nobis peccatoribus.12. parte Canonis.

9 De secunda commemoratione sanctorum. Vbi docetur, quare Ioannes repetitur, & quare Stephanus sociatus, Ioanni præmittitur Mathia ac Barnabæ.

10 De signis, quæ quinto loco fiunt super corpus & sanguinem, & in latere calicis. Vbi agitur de crucifixione, quæ facta est hora tertia linguis Iudæorũ, & crucifixione, quæ facta est hora sexta manibus gentilium.

11 De extensione manuum Saluatoris in cruce.

12 De tribus cruciatibus quos Christus sustinuit.

13 De aqua & sanguine q̃ de latere Christi fluxerũt.

nica, vnus in descendendo qui concordat cum donis, & alter in ascendendo qui conuenit cum virtutibus. Ostenditur etiam quis dominicam orationem post canonem super hostiam censuit recitari.

12 De silentio post orationem dominicam. Vbi agitur de quiete dominicæ sepulturæ, & de descensu saluatoris ad inferos.

LIBER Quintus.

De signis quæ tertio loco fiunt super oblatam & calicem.

CAPVT PRIMVM.

VNde & memores domine nos tui serui: sed & plebs tua sancta Christi filij tui domini Dei nostri: tam beatæ Passionis: necnon & ab inferis resurrectionis: sed & in cœlos gloriosæ ascensionis: offerimus præclaræ maiestati tuæ: de tuis donis ac datis. Hostiam ✝ puram. Hostiam ✝ sanctam. Hostiam ✝ immaculatam. Panem ✝ sanctum vitæ æternæ: & cali ✝ cem salutis perpetuæ.

Vnde

mē consecratam adhuc benedictionis signum imprimitur, aut aliud verbum consecrationis profertur. Imò talia quædam subiungūtur in canone, quæ vidētur innuere, quòd nodum sit transsubstantiatio consummata. Ego super hac quæstione vellem potius doceri quàm docere, magisq; referre quàm proferre sententiam. Verum quia neque à maioribus aliquid dictum super hac re potui reperire, dicam salua fide quod sentio sine præiudicio sententiæ melioris. In Canone siquidem aliud verba significāt, & aliud signa prætendunt. Verba nanque principaliter spectant ad eucharistiam consecrandam signa verò principaliter ad historiam recolendam. Nam verbis vtimur ad consecrandum panem & vinum in corpus & sanguinem Iesu Christi. Signis vtimur ad recolēdū ea quæ per hebdomadam ante pascha gesta sunt circa Christum, Patet ergo quantum ad ordinem eucharistiæ consecrandæ, quòd capitulum istud, Qui pridie quā pateretur, in fine Canonis subijci debuisset, quoniam in eo cōsecratio cōsummatur. Sed quoniā impedisset ordinem historiæ recolendæ, quia quod fuit gestum medio, recoleretur in fine, prouidus canonis ordinator vt ordinem seruaret historiæ, quasi quadam necessitate compulsus, capitulum istud: Qui pridie quàm pateretur, quasi cor canonis, in medio collocauit, vt quæ sequuntur intelligantur

Responsio in Canone alia est ratio verborū quàm signorum.

procedere, secundum illam figurã qua sępè fit, vt quæ narratione succedunt, intellectu præcedũt. Vel potius, vt tam literæ quã historię suus ordo seruetur. Dicatur itaq;, q signa pertinent ad historiam recolendam. Sed verba non pertinent ad eucharistiam consecradam, imò pertinent ad eucharistiam consecratam, hoc modo. Alia responsio.

¶ Expositio subsequentium in canone.

CAPVT. III.

NOs tui serui, videlicet sacerdotes, & plebs tua sancta, scilicet populus Christianus (Nam quod populus agit voto, sacerdotes peragunt mysterio) offerimus præclaræ maiestati tuę, id est, prę cęteris claræ. Nam si iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, quãto clarius diuina præfulget maiestas? De tuis donis, id est, de frugibus segetum, quantũ ad panem qui consecratus est in carnẽ. Ac datis, id est, de frugibus arborum, quãtum ad vinum quod est cõsecratum in sanguinem. De his inquam & illis offerimus hostiã puram, hostiam sanctã, hostiam immaculatã, id est, eucharistiã, immunẽ ab omni culpa vel peccato originali, veniali, & criminali, vel purã quantum ad cogitationem, & sanctam, quantum ad locutionẽ, immaculatam quantũ ad operationem, quia peccatũ nõ fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Hoc est, panem sanctũ, id est, sanctificantẽ, datorem vitæ æternæ, quantũ ad stolam carnis, & calicẽ salutis

Expositio textus Canonis.

Matth. 25.

De tuis donis ac datis.

Esa. 53.

lutis perpetuæ, quantum ad stolam animæ. Se-
Ioan. 6. cundum illud, Ego sum panis viuus qui de cœ-
lo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pa-
Propitio ac sereno vultu. ne, viuet in æternum. Supra quæ propitio do-
mine nobis tuo sereno vultu, id est, placabili re-
spectu digneris respicere. Nõ quòd vultus eius
mutetur aliquando. Sed tunc Deus illuminat
suum vultum super nos, & serenat, cum miseri-
cordiam suam super nos exhibet & declarat.
Psalm. 66. Secundum illud psalmistæ. Illuminet vultum
suum super nos & misereatur nostri.

SVpra quæ propitio: ac sereno vultu respicere digneris: & accepta habere sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel & sacrificium patriarchæ nostri Abrahæ: & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melhisedech sanctum sacrificiũ, immaculatã hostiam.

¶De figuris noui Testamenti quæ præcesserunt in veteri Testamento.

CAP. IIII.

Sicuti. similitudinẽ dicit, non quãtitatem. *Vvald. de sacramẽtal. titu. 4. capi.

SIcuti accepta habere dignatus es munera Abel, &c. Aduerbium istud, sicuti, similitudinem innuit, non exprimit quantitatẽ. Multo quippe acceptius est hoc sacrificium, quàm quod obtulit Abel, quod obtulit Abraham, quod obtulit Melchisedech. Valet enim amplius

plius res, quàm vmbra, veritas quàm figura. Ipsam ergo similitudinem magis quàm quantitatem debemus attendere. Similes ergo offerendo sumus Abel, si rectè quidem offerentes, rectè nihilominus diuidamus, quod quia Cain non egit, peccauit. Sua nanque rectè cui debebat, obtulit Deo, sed retinuit sibi seipsum, & cor suum auferens Deo, malè diuisit. Abel autem acceptum Deo intus in corde obtulit holocaustum, quia non se sibi retinuit, sed Deo se totum subdidit & impendit. Et ideò respexit Deus ad Abel & ad munera eius. Ad Cain autẽ & ad eius munera non respexit. Prius respexit ad Abel, & postea respexit ad munera, quia non offerens placuit à muneribus, sed munera placuerunt ab offerente. Similiter Abraham egregia fide totum se prius offerebat altissimo, & propterea cum sua duceret offerenda, placidas ei hostias offerebat, quod vt nos sciẽtes imitaremur, patrios ab illo Deus exigit affectus. Tolle (inquit) filium tuum vnigenitum quem diligis Isaac, & offer illum in holocaustum super vnum montium quem monstrauero tibi, statimque promptum & obedientem inuenit, imò nobis ostendit. Melchisedech quoq;, nisi se prius acceptum Deo sacrificium obtulisset, futurorum causas minimè prouidisset, quarũ intuitu mysticum panis & vini primus obtulit sacrificium. Erat enim sacerdos altissimi. Nos

39. num. 5. Oblatio Abel. Genes. 4.

Oblatio Abrahae.

Genes. 22.

Oblatio Melchisedech.

Quomodo nos offerre debemus.

ergo assistentes ad offerendum, si rectè diuidimus prius, nosipsos in sacrificium offeramus; arietinam proteruiam, feritatem taurinam, hircinamque libidinem iugulantes. Iuxta quod in psalmo cantauimus: holocausta medullata offeram tibi cum incẽso arietum; offeram tibi boues cũ hircis. Ac deinde sicut munus Abel, sicut sacrificiũ Abrahæ, sicut hostiam Melchisedech, vota nostra dominus acceptauit. Verùm non solùm in offerentibus, sed etiam in ipsis oblationibus debemus similitudinem intueri. Nam illa vetera sacrificia, hoc nouum sacrificium figurabant. Quid enim per munus Abel offerentis de primogenitis gregis, nisi Christus exprimitur primogenitus in multis fratribus? Quia sicut Abel inuidiose fuit interfectus à fratre, sic ipse malitiose fuit occisus à populo Iudæorum. Nam secundum Apocalypsim Ioannis. Ipse est agn⁹ qui occisus est ab origine mũdi. Quid per sacrificium Abrahæ dilectum & vnicum filium offerentis nisi passio domini designatur? De quo dicit apostolus: Dilecto filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hic est (inquit) filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. Oblatio verò Melchiesedech tam propriè nouum sacrificium præsignauit, vt inde prædictum sit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui per omnia secundum Apostolum assimi-

Psalm. 65.

Per munus Abel.

Roma. 8.

Apocal. 13.

Per sacrificium Abrahæ.

Roma. 8.

Matthæi. 3. & 17.

Per oblationem Melchisedech.

Psalm 109.

Hebr. 7.

assimilatus filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Abel dicitur puer, non tam à pueritia, quàm à puritate, secundum illud. Ecce puer meus electus quē elegi, posui super ipsum spiritum meum. Abraham dicitur patriarcha, nō tam Israëliticæ plebis quàm populi Christiani: Illius per carnem, huiusq; per fidem: secundum illud: Non vltra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te. Melchisedech interpretatus est rex iustitiæ, deinde rex Salem, id est, pacis, propter illud quod legitur: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam, hoc addidit in Canone Leo Papa.

19. de sctis. Vval. de sacramentali.

Abrahā patriarcha. Genes. 17.

Melchisedech rex. Psalm. 71.

SVpplices te rogamus omnipotens Deus: iube hæc perferri per manus sancti angeli tui: in sublime altare tuum: in conspectu diuinæ maiestatis tuæ: vt quotquot ex hac altaris participatione: sacrosanctum filij tui cor ✠ pus: & san ✠ guinem sumpserimus: omni bene ✠ dictione cœlesti: & gratia repleamur. Per eundem Christum dn̄m nostrū. Amen.

¶ De signis quæ quarto loco fiunt super oblatam & calicem. CAP. V.

SVpplices te rogam⁹,&c. Dicto hymno post cœnam exijt Iesus in montem oliueti trans torrentem Cedron,& progressus pusillum procidit in faciem suam orans & dicẽs: Pater si fieri potest, transfer hunc calicem à me. Sed & secundo & tertio abijt, & orauit eundem sermonem, dicens: Et factus in agonia, prolixius orabat,& factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, tunc venit ad discipulos suos, dicens. Surgite, eamus, ecce appropinquat qui me tradet. Traditor autem dedit eis signum, dicens: Quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens, osculatus est eum. Iesus igitur quia procidit orans & dicens, Pater si fieri potest,&c. Sacerdos inclinãs orat dicẽs: Supplices te rogamus,&c. Per osculum altaris representans osculum proditoris. Quia vero factus in agonia prolixi⁹ orabat tertio dicens sermonẽ eundem, sacerdos facit tres cruces, primam & secundam distinctè super oblatam & calicem dicendo: Sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem, tertiam signando seipsum in faciem, cũ dicit: Omni benedictione cœlesti & gratia repleamur. Fortè propter sudorem corporis crucem imprimẽs super corpus,& propter guttas sanguinis crucem imprimens super sanguinem: & quia ꝓcidit in faciẽ suam orans, imprimit sibi crucem in faciẽ. Vel potius per duas cruces, quas facit sacerdos super

Lucæ. 22.

Osculum altaris.

Tres cruces

*D.Tho.3. p.q. 83.articul.5.ad.3. Chrysosto. homil.55.in Matthæ. August.sermo.

per corpus & sanguinem, designantur vincula & flagella. Vincula, quibus ligatũ est corpus, flagella, quibus illisus est sanguis eius. Nam de vinculis legitur: Ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum & ligauerunt, & vincientes duxerunt & tradiderunt Pilato. De flagellis legitur, Apprehēdit Pilatus Iesum & flagellauit. Cuius liuore sanati sumus. Per tertiã verò crucem quam sacerdos sibi in faciem facit recolitur illud, quòd expuebant in faciem eius, & alapas in faciem ei dabant, & velātes faciem eius, dicebāt? Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit.

19. de sctis. Vval. de sacramentali. ti.4.c.39. Marc.15. Ioan.19.

Lucæ. 22.

¶De ministerio angelorum qui semper in sacrificio præsentes existunt.

CAPVT. VI.

IVbe hæc perferri per manus. &c. Tantæ sunt profunditatis hæc verba, vt intellectus humanus vix ea sufficiat penetrare. Nā & B. Gregorius tanti sacramenti dignus interpres quodam in loco de illis tanquam de re ineffabili penè ineffabiliter loquens, Quis, inquit, fidelium habere dubium posit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, & in illo Iesu Christi mysterio angelorũ choros adesse summis ima sociari. i. terrena cœlestibus iungi, vnũ quid ex inuisibilibus & visibilibus fieri? Idē alibi dicit. Vno eodēq; tempore ac momēto & in cœlo rapitur ministerio angelorũ cõsociãdum

*Ambro. in ca.1. Lucæ. Chrysosto. homi. 22. in act. & hom. 3. epi. ad Ephes. Vval. dē. de sacramentali. tit. 4 ca.39. nu. 5. & 6.

Verba Gregorij Papæ lib.4. dialo. cap.58.

corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur. Saluo tamen occulto cœlestis oraculi saccramento, possunt hæc verba licet simplicius tamen securius sic intelligi. Iube hæc. i. vota fidelium videlicet & preces, perferri per manus sancti angeli, hoc est, per ministerium angelorum, secundum illud quod ait angelus ad Tobiam: Quando orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam domino. In sublime altare tuum, hoc est, in conspectum diuinæ maiestatis tuæ. Porrò sicut B. Augustinus determinat, non dicitur angelus orationes nostras offerre Deo, quasi tunc primo Deus nouerit quid vellemus, quia Deus omnia nouit antequam fiant: sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternitatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat, vt quod Deo iubēte implendum esse cognouerit, hoc nobis vel euidenter vel latenter reportet. Hinc etiam euidenter apparet, quod angeli semper in sacrificio præsentes existunt vel assistunt. Multiplex autem altare legitur in scripturis, superius & inferius, interius & exterius. Quodlibet autē est duplex. Nam altare superius est Dei trinitas, de quo legitur: Non ascendas ad altare meū, per gradus. Est & altare superius triumphans Ecclesia, de qua dicitur: Tunc imponent super altare tuū vitulos. Altare inferius est ecclesia militans, de quo

Tobi. 12.

Quomodo angeli ferunt. Deo preces nostras.

Multiplex altare.

Exod. 20.

Psalm. 50.

quo dicitur: Si altare lapideum feceris mihi, nō ædificabis illud de sectis lapidibus. Est & altare inferius mensa templi, de qua dicitur: Constituite diem solennem in condensis, vsque ad cornu altaris: Altare interius est cor mundum, de quo præcipitur: Ignis in altari meo semper ardebit. Est & altare interius fides incarnationis, de qua iubetur: Altare de terra facietis mihi. Altare exterius, ara crucis, hoc est, altare holocausti, super quod cremabatur sacrificiū vespertinum. Est & altare exterius ecclesiastica sacramenta, de quibus scriptum est: Altaria tua domine virtutum, &c. Quæ verò sint illa quæ petit in sublime altare perferri, determinat subdens: vt quotquot, &c.

Exodi.20. Psalm.117. Leuiti.6. Exodi.20. Numer.8. Psalm. 83.

MEmento etiam domine famulorū famularumque tuarum. N. qui nos præcesserunt cum signo fidei: & dormiūt in somno pacis: ipsis domine & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerij, lucis & pacis: vt indulgeas deprecamur. Per eūdem Christum dominum nostrum. Amen.

*Tertul. de coron. mili. Cypr. lib. 1. epi. 9. Athana. de varijs quæst. 9. 34. Chrysosto. homil. 21. in act. August. serm. 32. de verb. apost. Vvald. de sacramē. titu. 4. ca. 40.

¶ De Memento. xj. parte Canonis.

CAPVT. VII.

MEmēto domine. Orat pia mater ecclesia non solùm pro viuis, sed etiā pro * defunctis, &

Memoria pro defunctis.

ctis,& eos sacræ oblationis intercessione commendat, certissimè credens, quod sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viuentium, verum etiam ad absolutionem valeat defunctorum. Qui cum signo fidei præcedunt ad dominum. Non quòd ibi sit fides aut spes, vbi species est & res. Nam fides euacuatur, charitas autem nunquam excidit, sed signum fidei pro charactere Christianitatis accipitur, quo fideles ab infidelibus discernuntur, secundũ illud: Audiui numerum signatorũ, centum quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israël. Et dormiunt in somno pacis. Secundum illud: In pace in idipsum dormiam & requiescam. Frequẽter enim sacra scriptura defunctos dormientes appellat, pro eo quòd sicut dormientes euigilant, ita defuncti resurgẽt. Propter quod dicit Apostolus: Nolo vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem nõ habent. Et dominus inquit in Euãgelio, Lazarus amicus noster dormit. Ipsis domine & omnibus in Christo quiescentibus. In hoc loco sacerdos, quorũ maluerit, defunctorum debet agere memoriam specialem. Locum refrigerij, In quo non est ardor pœnarum. Lucis, in quo non est obscuritas tenebrarum. Et pacis, in quo non est conflictus pœnarũ. Nam absterget Deus omnem lachrymam

Signum fidei.

1. Corin. 13.

Apocaly. 7.

Psalm. 4.

Dormiunt multi.

1. Thes. 4.

Ioan. 11.

Apocal. 21.

Psalm. 36.

mam ab oculis ſanctorum,&c. Sed delectabun tur in multitudine pacis, complacebũt coram domino in lumine viuentium.

NObis quoque peccatoribus famu lis tuis de multitudine miſeratio- num tuarum ſperantibus partem aliquã: & ſocietatem donare digneris cum tuis ſanctis apoſtolis & martyribus: cum Ioan ne, Stephano, Mathia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicita- te, Perpetua, Agatha, Lucia, Agnete, Ce- cilia, Anaſtaſia. Et cum omnibus ſanctis tuis: intra quorum nos conſortium: non extimator meriti: ſed veniæ quæſumus largitor admitte. Per Chriſtum dominũ noſtrum.

¶ De Nobis quoq; peccatoribus. xij. par te Canonis. CAP. VIII.

NObis quoq; peccatoribus, Nam ſi dixeri- mus quia peccatum non habemus, noſip- ſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Licet enim omni tempore nos debemus ex corde re cognoſcere peccatores, præcipuè tamen cum pro remiſsione peccatorum ſacroſanctum my ſterium celebratur. De multitudine miſeratio- num tuarũ ſperãtibus. Iuxta quod inquit Pſal- miſta:

1. Ioan. 1.

Multæ miſe rations dei.

Psalm. 50. nista: Secũdum multitudinem miserationum tuarum domiue. &c. Vna tantum est Dei misericordia, nõ aliud quidẽ quàm ipse misericors. Alias affectus. Sed multi sunt eius *effectus qui miserationes dicuntur. Vnde, Reminiscere miserationũ tuarum domine & misericordiarũ tuarũ, quæ à seculo sunt. Psalm. 24. Porrò cũ ipse De⁹ sit omnia in omnibus, salus & præmium & gloria singulorum. Salus inquit, populi ego sum. Psalm. 30. Quid est qđ dicit Partem aliquam & societatem donare digneris, Tanquam non omnes sint vnum eundẽ denarium accepturi? Matth. 20. Sanè licet vnum & idem sit præmium singulorum, videlicet ipse Deus, in cuius cognitione salus æterna consistit, secundum illud quod ipse dicit in euãgelio: Ioan. 17. Hæc est vita æterna, quòd cognoscant te verum Deum & quem misisti Iesum Christum. Tamen secũdum differentiam meritorum, alij plus, alij minus diuina visione fruuntur. Nam stella differt à stella in claritate, 1. Corint. 15. propter quod ipse dominus ait: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Ioan. 14. Sicut vnus est sol, cuius lumine participant vniuersi, alij plus alij minus, secundum differentiã intuentium.

*Dionys. c. 3. eccle hierar. Chrysostomo hom. 21. in act. Aug. tractat. 84. in Ioann. & lib. 22. de ciuit. capi. 10. Vvaldes. de

De secunda commemoratione sanctorum. CAPVT. IX.

CVm Ioanne, Stephano, Mathia, Barnaba, &c. In hac secunda commemoratione sanctorum ex magna parte supplentur, qui de pri-

mitiuis sanctis deesse videbantur in prima. Sed quare Ioãnes repetitur, & Stephanus sociatus Ioanni præmittitur Mathiæ ac Barnabæ? Sanè Ioannes in prima commoratiõe disponitur, & cum alijs numeratur propter dignitatem apostolatus. In hac autem commemoratiõe repetitur, & cum Stephano sociatur, propter priuilegium cœlibatus. Virgines enim sunt, & sequũtur agnum quocunq; ierit, & propterea cęteris præmittuntur. Virginitas enim Ioãnis inde maximè commẽdatur, quia Christus in cruce matrem discipulo virginem virgini cõmendauit, Ex illa hora accepit eam discipulus in suã. Stephani verò virginitas ex eo maximè commendatur, quia ipse est qui ab apostolis deputatus est ad ministeriũ viduarum, & in hoc quod fœminis est præpositus, testimoniũ meruerit syncerissimæ castitatis. Posset autem non Euangelista, sed Baptista Ioannes intelligi, nisi præmitteretur, cum tuis sanctis apostoli ac martyrib⁹. Vnde conijcitur, quòd apostoli tãtum ac martyres subnotentur, quanuis Ioãnes Baptista merito inter martyres posit numerari. Non æstimator meriti, quia non secundum exigentiam meritorũ retribuis, sed minus puniẽdo, vel magis remunerando, quam quisque meruerit. Vnde? Non secundum peccata nostra facias nobis. Et alibi. Mensurã bonã, cõfertam, & coagitatã, & superefluentem dabunt in sinum vestrum.

sacramẽtal. tit. 4. c. 40.
Virginitas Ioannis & Stephani.
Apoca. 14.
Ioan. 19.
Actuum. 6.
Ioannes Baptista.
Psalm. 102.
Lucæ. 6.

Per

PEr quem hæc omnia domine: semper bona creas: sancti ✠ ficas: viui ✠ ficas, bene ✠ dicis, & præstas nobis. Per ip ✠ sum, & cum ip ✠ so, & in ip ✠ so: est tibi Deo patri ✠ omnipotenti: in vnitate spiritus ✠ sancti oĩs honor & gloria

¶ De signis, quæ quinto loco fiunt super corpus & sanguinem, & in latere calicis. CAPVT. X.

* Vide testimonia í prima annot. c. 5. huius lib. Ioan. 1. Genes. 1.

PEr quem hæc omnia domine semper bona creas. Nam per eũ omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et vidit Deus cuncta quę fecerat, & erant valde bona. Creas ergo condendo naturam, & sanctificas consecrando materiam, viuificas transsubstantiando creaturam, & benedicis accumulando gratiam. Est autem simplex pronominis demonstratio, sicut tempus verbi confusum. Nam præsens confusum præsentis non tenet vsum. Hæc enim omnia, id est, panem & vinum & aquam semper bona creas, secundum causas primordiales, & sanctificas secũdum causas sacramentales, viuificas vt transeant in carnem & sanguinem, & benedicis, vt conferant charitatem & vnitatem. Per ipsum tanquam per mediatorem, cum ipso, tanquam cum æquali, in ipso tanquam in consubstantiali. In patre quippe notatur auctoritas, in filio

filio æqualitas, in spiritu sancto communitas. Auctoritas in patre propter principiū. Aequalitas in filio propter medium. Communitas in spiritu sancto propter consortium * sexta hora crucifixus est dominus, hora tertia linguis Iudęorum, quod narrat Marcus: hora sexta manibus gentilium, quod narrat Ioānes. Et circa horam nonam inclinato capite tradidit spiritū. Ad recolendam verò crucifixionem, quæ hora tertia facta est linguis Iudęorum ter clamantiū crucifige, crucifige eū, & rursus tolle tolle crucifige eū. Sacerdos facit tres cruces super oblatam & calicem, cum dicit: Sanctificas, viuificas & benedicis. Ad recolendam verò crucifixionem, quæ post interuallū trium horarum facta est manibus gentilium. Milites enim crucifixerunt Iesum, sacerdos iterum facit tres cruces cum hostia super calicem dicendo, per ipsum, & cum ipso, & in ipso. Postmodum autem ad designandam diuisionem carnis & animæ domini morientis, facit duas cruces in ore calicis cum dicit. Tibi Deo patri omnipotenti, in vnitate spiritus sancti. Cum enim Christo tres sunt vnitæ substantiæ, videlicet diuinitas, corpus & anima: duæ tantum, id est, corpus & anima: fuerunt in morte diuisę: Nam diuinitas à neutra est diuisa, & separata, propterea non tribus crucibus, sed duabus mors domini designatur.

Addo * tertia &.

Marc. 13.

Ioan. 19.

Lucæ. 23.

Tres cruces.

Iterum tres cruces.

Duæ cruces morté dñi designant.

De extensione manuum Saluatoris in cruce. CAPVT. XI.

SAcerdos igitur super mensam altaris manus extendit, quia Christus super arã crucis manus expandit, secundum illud propheticũ: Ex pandi manus meas ad populum non credẽtem mihi, subtilius tamen atque profundius hoc possumus figurare.

Esaiæ. 65.

De tribus cruciatibus quos Christus sustinuit. CAP. XII.

Pasſio propasſio & cõ pasſio in Christo.

TRes quippe cruces significant tres cruciatus, quos Christus in cruce sustinuit, videlicet pasſionem, propasſionem, & compasſionẽ. Pasſionem in corpore, propasſionem in mẽte, compasſionem in corde. De pasſione corporis ait dominus per prophetam, O vos omnes, qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus. Foderunt manus meas & pedes meos, & dinumerauerunt oĩa ossa mea. De propasſiõe mentis dominus inquit apostolis: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Cœpit Iesus pauere & tædere, cœpit contristari & mœstus esse. Ex compasſione cordis pro crucifixoribus orauit ad patrẽ: Pater (inquit) ignosce illis quia nesciũt quid faciũt. Si enim cognouissent, nunquã dominũ gloriæ crucifixissent. ideò verò sacerdos facit has tres cruces cum hostia super calicem, quia Christus sustinuit huiusmodi cruciatus in corpore super patibulũ,

Thren. 1. Psalm. 21. Matth. 26. Marci. 14. Lucæ. 23. 1. Corint. 2.

per calicem enim passio designatur, secundum illud quod ipse dominus ait: Domine pater, si fieri potest transeat à me calix iste. Matth.26.

¶ De aqua & sanguine quæ de latere Christi fluxerunt. CAPVT. XIII.

DVæ verò cruces, quas facit sacerdos in latere calicis, designant duo sacramenta quæ de latere domini profluxerunt, videlicet aqua regenerationis, & sanguis redemptionis, iuxta testimonium Ioannis dicentis: Vnus militum Ioan.19. lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.

¶ De scissione veli. CAPVT. XIIII.

COrporale desuper calicē remouetur, quia velum tēpli scissum est à summo vsq; deor Matth. 37. sum. Imò quod de illo scriptum fuerat, hactenus clausum erat, sicut dicitur de quibusdam. Et illud verbum erat absconditum ab eis vbi cō Lucæ. 18. summatum etiam reuelatum est. Nam lignum Exodi. 15. missum in Marath, aquas dulcorauit amaras.

¶ De sepultura Christi & sacrificij exaltatione. CAPVT. XV.

TVnc accedit Diaconus, & exaltatum aliquantulum sacrificium de altari, *tam ipse Addo.*qđ. quam sacerdos deponit: Quia venit Ioseph de Lucæ.23. Arimathia, venit & Nicodemus, & impetratū Ioan.19. à Pilato corpus Iesu deponentes sepelierunt.

¶ De saxo aduoluto ad ostium monumenti. CAPVT. XVI.

Matth. 15. ET quia ille aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, Diaconus super os calicis corporale reponit.

¶ Ostenditur quare Diaconus mensam altaris & armum Pontificis osculatur.

CAPVT. XVII.

Psalm. 75. Esai. 9. QVia verò in pace factus est locus eius, Diaconus osculatur mensam altaris. Et quia factus est principatus super humerum eius, diaconus armum pontificis osculatur, vt in vtraq; significet Christum, & quieuisse post mortem, & vicisse post mortem, iuxta quod ipse prædixit in psalmo: In pace in idipsum dormiam & requiescã. Et alibi: O mors ero mors tua, morsus tuus ero inferne. Christ⁹ enim per mortem triumphauit de morte. Nam quia est obediens vsque ad mortem, mortẽ autem crucis. Idcirco Deus exaltauit illum, &c. Hoc ipsum figurauit quòd Christus sibi crucem super humerum baiulauit.

Psalm. 4. Oseæ. 13. 1. Corin. 15. Philippẽ. 2. Ioan. 19.

¶ Epilogus de numero & oratione signorum quæ fiunt super oblatam & calicem. CAP. XVIII.

Septem vicibus signatur cruce sacrificium altaris.

SAcrificium itaq; septem vicibus signatur in Canone. Prima vice ter, vbi dicit: Hęc dona: hæc munera: hæc sancta sacrificia illibata. Propter ternam Christi traditionem, quæ facta est

I. à Deo, à Iuda, à Iudæo. Secũda vice quinquies,

II. vbi dicitur: Quam oblationem tu Deus dignenaris;

ris facere benedictam, ascriptam, ratam, vt fiat corpus & sanguis propter quinq; personas, venditoris, venditi & emptorem, videlicet sacerdotum & scribarum & pharisæorum. Tertia vice III.
bis, vbi dicitur: accipiens Iesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis. Similiter & hunc præclarum calicem. Item tibi gratias agens benedixit: propter benedictionem panis qui transsubstantiatur in carnem, & vini quod transsubstantiatur in sanguinem. Quarta vice IIII.
quinquies, vbi dicitur: Hostiam puram, hostiã sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuę. Propter quinque diuersas plagas, duas manuũ, totidemque pedum, & vnam lateris. Qninta vi V.
ce bis, vbi dicitur: Sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem, propter vincula quibus ligatum est corpus, & flagella quib⁹ allisus est sanguis. Sexta vice ter vbi dicitur. Sanctificas, viui VI.
ficas, & benedicis, propter crucifixionem quæ facta est hora tertia linguis Iudæorum, ter clamantium crucifige eum. Septima vice quin- VII.
quies, vbi dicitur: Per ipsum, & cum ipso, & in ipso est tibi Deo patri omnipotenti, in vnitate Spiritus sancti. Ter super calicem, propter tres cruciatus quos Christus sustinuit, passionis, propassionis, & compassionis. Et bis in latere calicis, propter aquam & sanguinem, quæ de latere Christi fluxerunt. Inter has septem vices

Mysterium numeri.25. sacrificium signatur vicibus duabus bis, & duabus vicibus ter, & duabus vicibus quinquies, septima bis & ter, simul omnibus quinquies quinque, quæ sunt simul vigintiquinque, qui numerus per se dictus semper in seipsum reducitur in infinitum. Quantumlibet enim multiplicetur eucharistiæ sacramentum, semper est idem sacrificium. In hoc etiã sacramento quinque sensus corporis exercentur, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Circa colorem, saporem, odorem, fractionem, & sumptionem. Sit tamen caro procedat in spiritũ, quia spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Vt quinque sensus animæ spirituales exuberent, visus intelligentiæ, auditus obedientiæ, odoratus discretionis, gustus delectationis, & tactus operis. De quibus reperitur in euangelio: Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Sed & binarius & ternarius bene congruunt sacramento. Binarius, propter carnem & sanguinem. Ternarius, propter panem, & vinum, & aquam. Binarius, propter duplicem modum edendi, sacramentalem sub specie panis, & spiritualem in fide cordis. Ternarius propter tria quæ sunt in hoc sacramento discreta, videlicet forma visibilis, veritas corporis, & virtus spiritualis. Forma panis & vini, veritas carnis & sanguinis, & virtus vnitatis & charitatis, vt ita ternarius per binarium,

Ioann.6.

Quinq; sensus.

Matthei.25.

Binarius & ternarius.

rium, id est, fides trinitatis per dilectionẽ Dei & proximi operetur.

¶ De vocis expreſsione & pectoris tunſione. CAPVT. XIX.

NOn ſolũ autẽ crucis impreſsio, verũ etiam vocis expreſsio, quæ ſunt iuxta crucẽ, inſinuat. Cum enĩ ad id ventum eſt: Nobis quoq; peccatoribus famulis tuis, ſacerdos paululũ expreſſa voce percuſſo pectore ſilentium interrũpit, repræſentans contritionẽ & confeſsionẽ latronis, iu illo paſsionis dominicę articulo increpantis alterum & dicentis: Nos digna factis recipimus, hic verò nihil mali geſſit, & dicebat ad Ieſum: Domine memento mei dum veneris in regnũ tuum, propter quod dixit illi Ieſus: Amẽ dico tibi, hodie mecũ eris in paradiſo. Vel per exaltationem vocis & percuſsionẽ pectoris exprimitur illud quod Cẽturio & qui cũ eo erãt viſis his quæ fiebant, timuerunt valde, dicẽtes: Verè filius Dei erat iſte. Et omnis turba quæ ſimul aderant ad ſpectaculum illud percutiẽtes pectora ſua reuertebantur. Quia Ieſus verò clamãs voce magna, tradidit ſpiritum, leuat ſacerdos vocem dicẽdo. Per omnia ſecula ſeculorũ. Et quia mulieres lamentabantur flentes dominum, Chorus quaſi lamentando reſpondit: Amen. Repræſentãs fideles qui dominum contrito corde lamentabantur ac lugebãt, vel vt quõdam Abel inuidi fratris furore parentes eius la-

Lucæ. 23.

Matth. 27.

Lucæ. 23.

mentabantur occisum. Iesus ergo voce magna clamauit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & sacerdos eleuata voce pronuntiat, Pater noster qui es in cælis.

*Oratio dominica in sacrificio Missæ. Hieron. lib.3. contra Pelag. Aug. in ser. de vigil. paschæ. Vvald. de sacramentali. titu.4.c.41. explicatio eius in Cypria. tracta. de eadē. & D.Tho. 2.2. q.83. arti.9. Augu. epist. 121. ad Probam. ca.11.

PAter noster qui es in cælis sanctificetur nomē tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen.

¶De oratione dominica, vbi agitur de dignitate orationis, & ad quid valeat.

CAPVT. XX.

Hæc oratio in quatuor excellit cæteras oēs.

HAEC oratio multis ex causis, cæteris orationibus antecellit, Auctoritate doctoris, breuitate sermonis, sufficientia petitionum, & fœcunditate mysteriorum. Auctoritate doctoris, quia fuit ipsius ore prolata. Os enim domini locutum est. Breuitate sermonis, quia facilè dicitur & profertur. Cum (inquit) oratis nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt. Sufficientia petitionum, quoniam vtriusq; vitæ cōtinet necessaria. Pietas enim promissionē habet vitæ quæ nunc est & futuræ. Fœcunditatē mysteriorum, quoniam immensa continet sacramenta, pertrau-

Matth. 6.

1. Timot. 4.

Danielis 12.

pertransibunt enim plurimi,& multiplex erit sciētia. Scit autem dominus, quid velimus, sed vult nos orare vocaliter pro excitanda deuotione. Quia quod facit flatus carboni, hoc facit pronūciatio deuotiōi. Vnde, Ad ipsum ore clamaui,& exultaui sub lingua mea. Pro aliorū instructione, vt cortina cortinā trahat, & qui audit, dicat veni. Vnde, lux vestra luceat corā hominib⁹. Pro linguæ obsequio, vt qa lingua peccamus, satisfaciamus lingua. Vnde, Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatē, ita exhibeatis seruire iustitiæ in sanctificationem. Pro rei petēdæ obtētione, quia facilius obtinetur, quod instantius postulatur. Vnde, Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Pro impetratę rei custodia, quia quod sępius requirit, diligētius custoditur. Vnde, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuā. Oratur autem & pro bonis adipiscēdis, & pro malis vitādis. Pro bonis temporalibus spiritualibus,& æternis. Pro malis præteritis præsentibus & futuris. De bonis æternis. Adueniat regnum tuum. De spiritualibus, Fiat volūtas tua sicut in cęlo & in terra. De temporalibus. Panē nostrū quotidianū da nobis hodie. Aeterna petūtur in præmiū, spiritualia petūtur in meritū. Temporalia petuntur in sustētaculum. De malis præteritis, Dimitte nobis debita nostra. De presentibus, Libera nos à malo. De futuris, Ne

Quare vult Deus nos orare vocaliter.

Psalm. 65.

Matth. 5.

Roma. 6.

Matth. 7.

Apocaly. 3.

Pro quibus bonis orandum est.

nos inducas in tentationem. Præterita sunt dolenda, præsentia sunt vincenda, futura sunt præcauenda.

De numero petitionum & ordine. CAPVT. XXI.

Duplex ordo, scilicet temporis & dignitatis.

SEptē sunt petitiões orationis dominicæ præter captationem beneuolentię, quarum tres primæ spectant ad patriam, tres vltimæ ad viā, Media verò pertinet ad vtranque. Porrò tres primæ succedunt ordine tēporis, sed præcedūt ordine dignitatis. Tres vltimæ succedunt ordine dignitatis, sed præcedunt ordine temporis. Dominus autem in oratione secutus est ordinem dignitatis qui est artificialis, vt de maioribus ad minora descendat. Doctores in expositione sequuntur ordinem temporis, qui est naturalis, vt de minoribus ad maiora condescendant, id est de temporalibus ad æterna.

De adaptatione septem petitionum & septem donorum. CAP. XXII.

FIT autem hic adaptatio septem petitionum & septem donorū, septem virtutum, & septem beatitudinum, contra septem vitia capitalia. Nam dona petitionibus, virtutes donis, & beatitudines virtutibus obtinentur. Septem

VII. dona.

dona sunt ista: Sapientia, intellectus, consiliū fortitudo, scientia, pietas & timor, de quibus

Esaiæ.11.

inquit propheta. Requiescet super eū spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus

tus cõsilij & fortitudinis, spiritus sciẽtiæ & pie tatis, & replebit eũ spiritus timoris domini. Septem autẽ virtutes sunt hæ, paupertas spiritus, mansuetudo, luctus, esuries iustitiæ, misericordia mũditia cordis, & pax. Septem autem beatitudines istę sunt, regnum cælorum, possessio terræ, consolatio, saturitas, misericordię consecutio, visio Dei, & filiatio Dei. De quibus cõiũctim ait dominus. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebũt terram. Beati qui lugent, quoniã ipsi consolabũtur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam Deum videbũt. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Hæc autem sunt septẽ vitia principalia: inanis gloria, ira, inuidia, acidia auaritia, gula, luxuria. Quæ significata fuerunt in septem populis qui terrã Israël promissam tenebant, videlicet Etheus, Gergeseus, Amorreus, Cananeus, Phereseus, Eneus, & Iebuseus. Homo igitur est ægrotus, & Deus medicus, vitia sunt languores, & petitiones sunt planctus, dona sunt antidota, & virtutes sunt sanitates, beatitudines verò sunt felicitates & gaudia.

VII. virtutes. VII. beatitudines. Matthæi. 5. VII. vitia. Deuter. 07.

¶ De captatione beneuolẽtię. CAP. XXIII.

PAter noster qui es in cælis, &c. Deus* generaliter & specialiter & singulariter. Deus est pater ge-

Addo * est pater.

Deus tripliciter est pater. ter generaliter omnium per cretationē, specia
liter iustorū per adoptionē, singulariter Chri
sti per generatonem. Per creationem vt ibi, Fle
cto genua mea ad dominū patrem omnipotē
tem, à quo omnis paternitas in cœlo & in terra
Lucæ. 1. nominatur. Per adoptionem vt ibi. Si vos, cum
sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris,
quāto magis pater vester de cœlo dabit spiritū
Matth. 11. bonū petentibus se? Per generationem, vt ibi,
Nemo nouit filium nisi pater, neq; patrē nisi
filius & cui voluerit filius reuelare. Per hoc au
tem quod dicit, Pater noster qui es in cœlis, de
hortatur nos à duobus, à superbia ne dicamus,
Pater mi, repręsentātes proprium quod est cō
mune. Ab indignitate, ne reddamur indignitā
Christ' ait, Pater mi. to patri qui cōsistit in cœlis. Deus igitur solius
Christi pater est per naturam, cui soli licet com
Nos autem Pater nr̄. petenter dicere, Pater mi. Fidelium autem pa
Matth. 26. ter per gratiam, quibus competit dicere, Pater
Ibidem. 10. noster. Ille dicit, Pater mi, si possibile est, trans
fer hunc calicem à me. Isti dicunt, Pater noster
qui es in cœlis, sanctificetur nomē tuum. Hinc
ipsemet dicit, Vado ad patrem meū & patrem
vestrum. Meum per naturam, vestrum per gra
tiam. Hortatur etiam nos ad duo, ad seruādam
gratiam adoptionis, cum dicit, Pater, & vnionē
Beneuolentiæ captatio. fraternitatis, cum ait, noster. Beneuolentia ve
rò captatur à tribus, à persona cognitoris. peti
toris, & assessoris. Cognitor em̄ est Deus, peti
tor

tor homo, assessor est angel⁹. A persona cogni toris cum ait, Pater, petitoris, cum ait noster, assessoris cum ait, qui es in cœlis, id est, in angelis vel in sanctis, de quibus habetur: Cœli enarrāt gloriam Dei. Vnde nobis spes tribuitur, vt sanctos nos faciat vel in cælis, id est, in secreto maiestatis diuinę, per quod datur fiducia obtinendi donū occultum, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Dat ergo fiduciam impetrandi bonū. Vnde nō dicitur: Domine, cui seruitur in timore, sed pater cui seruitur amore, quasi diceret: quia Pater es, vis: qa in cœlis es, potes. ergo nos libera à malo.

In cœlis.

Psalm. 80.

Esaiæ. 45.

¶De triplici malo à quo petimus liberari. CAP. XXIIII.

TRiplex est malum à quo petimus liberari, innatum, additum, & inflictum. Primū cōtrahimus, secundum committimus, tertium sustinemus. Primū: est originale, secundū actuale, tertium pœnale. Malum autem vitamus per spiritum timoris. Nam, vt inquit scriptura, timor domini peccatum expellit. Porrò triplex est timor quo cessam⁹ à malo, seruilis, initialis, & filialis. Timore seruili cessam⁹ à malo formidine pœnæ. Filiali timore cessam⁹ à malo amore iustitiæ. Initiali timore cessamus à malo partim formidine pœnæ, partim amore iustitiæ. Seruilis timor est incipiētiū, initialis est ꝓficiētium, filialis est perficiētium. Quasi diceretur, Da no-

Ecclesi.1.
Triplex timor.

Spiritus timoris & paupertas spiritus. Da nobis ſpiritum timoris & paupertatẽ ſpiritus, vt per ſpiritum timoris vitemus mala, per paupertatem ſpiritus abdicemus bona terrena, quatenus excluſis vitijs & contemptis terrenis habeamus æterna, ſcilicet regnũ cœlorum, quod Lucifer & primi parentes per inanem gloriam amiſerunt, à qua nos retrahunt timor ſpiritus, paupertas & veritas. Duo verò ſunt bona quæ paupertate ſpiritus abdicamus, interiora videlicet & exteriora. Interiora de illis corde nõ præſumendo, exteriora cor illis non apponẽdo, ſecundum illud: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. (Pſalm. 61.) Illis ergo compreſsis, ne præſumamus vel iſtis deſpectis ne deficiamus, regnum cœlorum conſequimur, ſecũdum illud: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, (Matth. 5.) quod dæmones & homines per inanẽ gloriam amiſerunt. Illi Dei ſimilitudinẽ: iſti Dei ſcientiam inaniter apponẽdo. (Inanis gloriæ malum.) Lucifer enim dixit. Aſcẽdam in cœlum, & ponã ſedem meam ad aquilonem, & ero ſimilis altiſsimo. (Eſaiæ. 14.) Primis autem parẽtibus dictum eſt: Eritis ſicut dij ſciẽtes bonum & malum. (Geneſ. 3.)

¶De diuerſis tẽtationibus, in quas petimus non induci. CAP. XXV.

Triplex tentator. NE nos inducas in tentationẽ. Tẽtat Deus, tentat homo, tentat diabolus. Deus tentat vt probet, homo tentat vt ſciat, diabolus tentat vt fallat. De primo legitur: Tẽtauit Deus Abraham (Gene. 22.)

ham. De secũdo dicitur. Tenta nos obsecro die bus decem. De tertio legitur: Cur tẽtauit satha nas cor tuum? Porrò duobus modis tẽtamur, interius & exterius. Interius per delectationẽ, exterius per suggestionem. Verum interior tentatio parum obficit, & exterior multũ proficit, si non consentiatur, sed resistatur. Scriptum est enim: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Rursus: Beatus vir qui suffert tentationẽ, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronã vitæ. Cum ergo circa consensum tentamur, ducimur in tentationem, cum consentimus, in tẽtationem inducimur, sicut piscis, ante capturã in rete. *Cum autem inducitur, capitur & tenetur, tunc impletur quod Iacobus apostolus ait: Vnusquisq; tentatur à concupiscẽtia sua abstractus & illectus, deinde quum concupiscẽtia cõceperit parit peccatum: peccatum verò quum consummatum fuerit, generat mortem. Porrò cum idem Apostolus dicat, quia Deus est intẽtator malorum, quid est quod petimus, ne De⁹ nos in tẽtationem inducat? Sed Deus quodam modo tentat, & Deus quodammodo nõ tẽtat. Tentat vt probet, secundum illud: Proba me Deus, & tenta cor meum. Non tẽtat vt fallat, secundum illud: Deus neminem tentat. Petimus ergo ne Deus nos in tẽtationem inducat, id est, ne permittat induci, sicut dicitur. Quòd nõ est malum in ciuitate quod dominus non faciat, id est,

Danie. 1.
Actuum. 5.
Interior exteriorq; tentatio.
1. Corin. 10.
Iaco. 1.
Addo * ducitur.
Iacobi. 1.
Quomodo Deus est intentator malorum.
Psalm. 25.
Iacobi. 1.
Amos. 3.

1.Cor.10. eſt,fieri nõ permittat. Scriptum eſt enim: Fidelis eſt Deus,qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis.*Quaſi, Da nobis ſpiritũ pietatis,& manſuetudinẽ ſpiritus,vt per ſpiritum pietatis vincamus tẽtationem exercendo nos ad pietatem. Et per mãſuetudinem ſpiritus vincamus iram,nõ reddendo malum pro malo,vt ita poſsideamus terram viuẽtiũ,quam per ſpiritum pietatis & manſuetudinis obtinebimus. Nam pietas promiſsionem habet vitę quę nũc eſt,& futuræ. Et beati mites,quoniã ipſi poſsidebunt terram. Vnde Pſalmiſta: Manſueti autem poſsidebunt terrã,& delectabũtur in multitudine pacis.

addo * dicamus.

Spiritus pietatis & manſuetudinis.

1.Tim.4. Matth.5. Pſalm.26.

¶De tribus debitis, quę petimus nobis dimitti.

CAPVT. XXVI.

Debita offenſarum.

DEbita dicũtur peccata, quæ nos debitores pœnæ conſtituunt. Non enim hic agitur de debitis pecuniarum, ſed de debitis offenſarum. Tria verò ſunt debita quæ petimus nobis dimitti,videlicet peccatum in Deum, peccatũ in proximum,& peccatum in noſipſos. Vnde, Peccauimus cum patribus noſtris,in Deum: iniuſte egimus,in proximũ: iniquitatẽ fecimus, in noſipſos. Sed quia peccamus in Deum,idcirco petimꝰ vt ipſe dimittat nobis debita noſtra. Quia peccamus in proximos,ideò petimus,vt dimittat nobis ſicut & nos dimitimus debitoribus noſtris. Hoc pacto & ea cautione nobis debita

Pſal.150.

bita dimittũtur, ſi nos debitoribus dimittimus, alioquin etiam dimiſſa reuocãtur in debitum, ſecũdum illud: Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me: nonne ergo oportuit & te miſereri conſeruo tuo, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuerſum debitum. Sic & pater meus cæleſtis faciet vobis, ſi non dimiſeritis vnuſquiſq; fratri ſuo de cordibus ſuis. Vt ergo dominus euidenter oſtenderet quòd nullus totius orationis fructus eſt, niſi debitoribus dimittam⁹, in fine ſubiunxit ad omnia. Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis pater veſter cęleſtis delicta veſtra. Si autem nõ dimiſeritis hominibus peccata eorum, nec pater veſter cæleſtis dimittet vobis peccata veſtra. His ergo qui debitoribus non dimittunt, hęc oratio non videtur prodeſſe, quinimo videtur obeſſe. Nam qui ſic petit ſibi dimitti, ſicut debitoribus ſuis ipſe dimittit, profectò ſi nõ dimittit ipſe debitoribus ſuis, videtur ſibi petere, vt ſibi non admittatur. Quid ergo debet illi dimittere, qui nec ſatisfacere vult nec veniã poſtulare? Sanè diſtinguendum eſt inter perfectũ & imperfectum. Is qui viam perfectionis arripuit, debet etiam non penitenti veniã omnibus modis indulgere. Qui verò nondum perfectiõis votum aſſumpſit, tenetur quidem rancorem cordis deponere, ſed nõ

Si nõ dimittimus reuocãtur peccata dimiſſa. Matth. 18.

Matth. 6.

Quomodo dimittendũ eſt ei qui veniam nõ petit.

Lucæ.6. tenetur satisfactionem debitā condonare. Quā quam oēs teneamur, vniuersaliter diligere inimicos nostros, & benefacere his qui oderūt nos & orare pro persequentibus & calumniantibus nos. Quia verò sunt quædā culpæ, in quib⁹ culpa est, relaxare vindicta, Et si peccatum in nos teneamur dimittere, peccatum tamē in Deum & peccatū in proximū debemus punire. Quisquis ergo laborat odio, vel inuidia, grauatʳ magis hac oratione, q̄ adiuuetur, nisi fortè iam propositum habeat dimittendi. Veruntamē nō in sua quisq;, sed in toti⁹ ecclesiæ persona videtur orare. Vnde nō dicit: Dimitte mihi đbita mea, sicut ego dimitto debitorib⁹ meis, sed dicit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quidam tamē etiam volunt intelligi, dimitte nobis, &c. i. sic dimitte nobis debita nostra, vt & nos dimittamus debitoribus nostris, quasi da nobis donum & scientiā, & luctum, & virtutē, quatenus tam nostra quàm aliena peccata cognoscam⁹ & defleam⁹, vt nobis debita nostra dimittas, & ita cōsolationem habebimus aduersus inuidiam, quæ facit hominem de alieno bono tabescere. Per scientiam enim & luctum & in præsenti remissionē accipimus, & in futuro consolationem habebimus, iuxta quod legitur: A delicto meo munda me, quoniam iniquitatem meā ego cognosco. Et beati qui lugēt, quoniā ipsi consolabuntur.

Oramus singuli in persona ecclesiæ.

Psalm. 50.

Matthæi. 5.

Luctus autẽ distinguitur in irriguum superius & inferi⁹, quæ Caleph Axæ filię suę dedit ĩ do tẽ. Inferius pro peccatis tam nostris quàm alienis. Vnde, Quis infirmať, & ego nõ infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Superius pro incolatu vitæ præsentis & desyderio vitæ cœlestis. Vnde: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Sed heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.

Luctus duplex. Iosue.15. 2.Corin.11. Philippẽ.1. Psalm.119.

¶De quinq; panibus quos petimus nobis dari.

CAPVT. XXVII.

PAnem nostrũ, &c. Quinque panes sunt nobis necessarij, quatuor in via, & quintus in patria, corporalis, spiritualis, doctrinalis, sacramentalis, & æternalis. Corporalis verò ad sustẽtationem, spiritualis ad informationem, doctrinalis ad eruditionem, sacramentalis ad expiationẽ æternalis ad fruitionẽ. De primo. Nõ in solo pane viuit hõ. De secundo, Amice cõmoda mihi tres panes. De tertio, Venite, comedite panẽ meũ. De quarto, Qui panẽ domini mãducat indignè, reus erit corporis domini. De quinto, Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Cum enim homo fuerit liberatus à malo, cum vicerit tentationes, cum fuerint dimissa peccata necessarius est ei spiritus fortitudinis: ne præmiũ expectãdo deficiat. Et ideo dicit: Panem nostrum quotidianũ da nobis, idest, nobis quotidie necessariũ. Alioquin quod nostrum esset,

Matthæi.4. Lucæ.11. Prouer.9. 1.Corin.11. Ioan.6. Panem nostrum.i.nobis necessarium.

nobis dari nõ posset, nisi prius desineret esse nostrum. Da nobis hodie, quasi dicat, da nobis spiritum fortitudinis, qui multiplici pane roboret animam ne deficiamus in præsenti, esuriẽdo iustitiam, per quam expellẽtes acidiam plena iustitia saturabimur in futuro, secundũ illud: Beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Matthæus dicit, panem nostrum supersubstãtialem, quod duobus modis potest intelligi. Vel vt vna sit dictio, vel vt duæ sint dictiones, quasi. *Panem da nobis supersubstantialem, id est, Christum qui est supersubstãtialis super omnes substãtias, qui panis est in altari. Vel ita, Da nobis panem nostrũ, id est, Christum, qui proprius cibus est fidelium, & hoc super panem, id est, præter panem substãtialem, id est, necessarium ad sustentationem, quasi dicat, Da nobis vtrunq; panem, mentis & corporis. Lucas dicit: Panem nostrum quotidianum, quod tam de corporali quàm de sacramentali pane potest intelligi, videlicet de viatico. Græcus habet epiusion, quod interpretatur supersubstantialem. Hebræus verò sogolla, quod interpretatur egregium, vel peculiarem, ob hoc fortè Lucas videns Matthæum sogolla dixisse, quod sonat peculiarem, dixit quotidianũ. Græcus autem interpres Matthæi, quia vidit eum dixisse sogolla quod sonat egregiũ, dicit epiusion, id est, supersubstantialem.

Matth. 5.
Panis super substãtialis.
Addo * dicamus.

¶ De

¶ De voluntate Dei, quam in terra ſicut in cœlo fieri poſtulamus. CAP. XXVIII.

Fiat volũtas tua, Voluntas Dei dupliciter intelligitur, & beneplacitum Dei æternũ, & ſignum beneplaciti temporale. Beneplacitum Dei ſemper impletur. Vnde: Voluntati eius qs reſiſtet? & omnia quæcunq; voluit dominus, fecit in cœlo & in terra. Signa bñplaciti quinq; ſunt, Præceptio, prohibitio, promiſsio, cõſiliũ, & operatio. Vnde: Magna opera dñi: exquiſita in omnes voluntates eius. Hæc non ſemper implentur, ſed vt impleantur oratur, Fiat volũtas tua, id eſt, opere compleatur, quod pręcipis, quod conſulis, quod ſuades. Quia nõ ſufficit voluntas vbi adeſt facultas. Sicut in cœlo & in terra, id eſt, ſicut in angelis, ita in hominibus. Vel ſicut in perfectis, ita & in conuerſis. Vel ſicut in Chriſto, ita & in eccleſia. Vel ſicut in mẽte, ita pariter & in carne, vt caro non concupiſcat aduerſus ſpiritum; ſecundum illud. Cor meum & caro mea exultauit in Deum viuũ. Q. d. Da nobis ſpiritum conſilij, vt faciamus voluntatem tuam, maximê miſericordiã quæ perimit auaritiam, quatenus miſericordiam cõſequamur, ſecundum illud: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Sicut enim auaritia conſiſtit in acquirendo & retinendo, ita miſericordia conſiſtit in dando & dimittendo. Huius petitionis & aliarum duarum imple

Roma. 8.
Pſalm. 113.
Quinq; beneplaciti ſigna.
Pſalm. 110.
Sicut in cœlo & in terra.
Pſalm. 83.
Matth. 5.

Perfecta dilectio in patria.

tio inchoatur in via, & consummatur in patria. Ibi nihil velle poterimus, nisi quod Deũ velle sciemus, tũc diligemus Deum ex toto corde, & ex tota mẽte, & ex tota anima. Ex corde, idest, intellectu, diligemus filiũ, toto, id est, sine errore. Ex mente, id est, memoria diligemus patrẽ, tota, id est, sine obliuione, Ex anima, id est, volũtate, diligemus spiritũm sanctum, tota, id est, sine contrarietate, patrem potentiam, filium sapientiam, spiritum sanctum benignitatem.

De regno Dei, quod petimus aduenire.

CAPVT XXIX.

Regnũ Dei variè accipitur.

ADueniat regnum tuum. Regnũ Dei dicitur militans ecclesia, quia regitur, & triumphans ecclesia, quia regnat. Item regnum Dei dicitur & gratia fidei & gloria speciei. Rursus regnum Dei dicitur intellectus scripturæ & locus patriæ. De regno militantis ecclesię scriptũ

Matth. 13.

est: Exibunt angeli messores, & colligent de regno eius omnia scãdala. De regno triumphantis ecclesiæ reperitur. Venient & recumbẽt cũ Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorũ. De

Ibidem. 8.

regno fidei dicit scriptura: Regnum Dei intra

Lucæ. 17.

vos est. De regno speciei dominus ait: Percipi

Matth. 25.

te regnum quod vobis paratum est ab origine

Ibidem. 21.

mundi. De regno scripturę legitur: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti

Ibidem. 13.

fructus eius. De regno patriæ reperitur: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorũ. Sed & ipse

ipse Christus dicitur regnum Dei secundum il lud, Si ego in digito Dei eijcio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei. Adueniat igi tur regnum tuum, id est, veniat regnum ad regnum, militans ad triumphans, id est, regnum tuum adueniat, id est, ad vidēdum te veniat, vt regnum fidei ad regnum transeat speciei, quoniam hæc est vita æterna, vt cognoscant te solū verum Deum, & quem misisti Iesum Cristum, quasi diceret: Da nobis spiritū intellectus, quo mundati corde, intelligamus te in præsenti regnare per fidē, vt in futuro te videamus regnantem in nobis per speciem. Quod est contra gu lam, de qua dicit propheta: Quia vinū & ebrietas aufert cor. Tunc cognoscemus sicut & cogniti sumus, videntes non per speculum in ęnigmate. Sed tunc facie ad faciem videbimus Deum Deorum in Sion.

Ibidem. 14. Adueniat regnū tuum. Ioan. 12. Osee. 4. 1. Corin. 13.

¶ De sanctificatione nominis. CAP. XXX.

SAnctificetur nomē tuū. Nomen patris quatuor sanctificatur modis in filijs, duobus in via, & duobus in patria. In via per efficientiam & perseuerantiam, In patria per consummationem & ostensionem. In via nanq; nomē patris sanctificatur in filijs, quando sanctificatiōis effectum operatur in eis, vel quādo sanctificatio quam acceperunt in nomine patris perseuerat in illis. In patria verò nomen patris sanctificatur in filijs, quia sancitur & confirmatur in eis,

Sanctificetur nomē patris in filijs, tum in via, tū in patria.

 vt nun-

vt nũquam posśint à filiationis gratia separari.
Hic enim quasi mobile manet nomẽ patris in filijs. Nam & Iudas quandoq; fuit filius, quãdo que nõ fuit. Pro qua posśibilitate manẽdi dixit
1. Corint. 9. apostolus, Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne fortè cũ alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar. Ibiq; nomen patris sanctificatur in filijs, quia tales ibi sunt filij, in quibus pater sanctus apparet, tunc erũt manifesti qui nũc
Sapient. 5. sunt occulti secũdũ illud: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finẽ illorũ sine honore. Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.
Spiritus sapientiæ. Quasi dicat. Da nobis spiritum sapiẽtiæ prout dicitur à sapore, id est, iucunditatem internam, vt gustemus quàm suauis est dominus, generãtem in nobis pacem, id est, motuum interiorũ
Galat. 5. quietem, vt caro non cõcupiscat aduersus spiritum,
Psalm. 37. quia non est pax ośsibus à facie peccatorũ vt ita sanctificetᷣ nomẽ tuũ. i. pater in filijs quatenus in præsenti difficile, in futuro nequaquã à filiationis gratia separentur. Quod est manifestè contra luxuriam, qua qui laborat non iocũdatur in Deo, id est pacem Dei non habet, filius
Ioelis. 1. Dei non est, sed iumento aśsimilatur, quia quasi iumẽtum in stercore suo computrescit.

¶ De duplici ordine. CAP. XXXI.

Duplex ordo petitio- Verum duplex est ordo notandus in oratione dominica, vnus in descendendo, qui concordat

cordat cum donis: Et alter in ascendendo, qui concordat vel conuenit cum virtutibus. Dona nanq; de summis ad ima descēdunt. Vnde, Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Virtutes autem de imis ad summa cōscēdūt. Vnde beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnū cœlorum. Beati mites. &c. Homo siquidem multis malis circūcidatus, primo petit vt liberetur à malo, quia verò tētatio est vita hominis super terram, Liberatus à malo petit vt in tentatione nō inducatur. Et quia dum in hac vita consistit semper est in aliquo peccato. Nam si dixerimus quod peccatum nō habemus: nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Ideò petit vt debita dimittantur. Cum autem fuerit liberat⁹ à malo, cum vicerit tentationes, cū debita fuerint dimissa, quia per se stare non potest, ne diu expectando deficiat, petit vt sibi panis quotidian⁹ donetur. Deinde cum fuerit liberatus à malis & roboratus in bonis petit vt fiat voluntas Dei, sicut in cœlo & in terra. Quæ quoniam in hac vita perfectè fieri non potest, mox petit vt regnum adueniat, in quo nomē patris sanctificet in filijs, vt nunquā de cætero possint à iustificationis gratia separari. Amen. Hebræus vnum ex his tribus ponit in fine, Amen, Sela Sale, quæ sonāt, verè, semper, pacē. Beatus Gregorius orationem dominicā post canonem super hostiam censuit recitari.

num in oratione ista.
Esaiæ.11.
Iob.7.
1.Ioan.1.
Amen. Sela Sale.

LIbera nos quæsumus domine ab omnibus malis, præteritis, præsentibus, & futuris: & intercedente beata & gloriosa semperque virgine Dei genitrice Maria, & beatis apostolis tuis Petro & Paulo, atque Andrea: cum omnibus sanctis: da propitius pacem in diebus nostris: vt ope misericordiæ tuæ adiuti: & à peccato simus semper liberi: & ab omni perturbatione securi. Per eũdem dominum nostrum Iesum Christum filium tuum. Qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus.

¶ De silentio post orationem dominicam.
CAPVT. XXXII.

QVod hic sequitur secrete silẽtium innuit dominicæ sepulturæ, mediante sabbato, quo dñs in sepulchro quieuit. Vnde
Lucæ.23. Luca testante: Mulieres quæ parauerãt vnguẽta, sabbato quidem siluerũt secundum mandatum, sed qui in sepulchro secũdum carnẽ quieuit, secundum animam descendit ad inferos, vt fortior superueniens fortem spoliaret armatũ. Tũc ergo momordit infernũ, vt educeret suos
Matth.18: vinctos de lacu, in quo non erat aqua, liberans
Zacha.9. eos à malis præteritis, pręsentibus & futuris. Et dans

dans eis pacem perpetuã, in qua sunt semper à peccato liberi, & à perturbatione securi. Hæc oratio, Libera nos, &c. Dicit Embolisin?, & est expositio nouissimæ petitiõis orationis dñicę.

CAPITVLA

LIBRI SEXTI.

1 *De resumptione patenæ, quam sacerdos accipiens osculatur, & cum ea signum crucis sibi facit in facie. Vbi agitur de mulieribus dominum in sepulchro quærentibus.*

2 *De fractione hostiæ, cuius particulam sacerdos mittit in calicem. Vbi agitur de reuolutione lapidis ab ostio monumenti, & de Christi resurrectione, & de apparitione quæ facta est duobus discipulis euntibus in Emaus.*

3 *Quid significant partes illæ quæ fiunt de sacrificio, quarum duplex ratio assignatur.*

4 *De agnus Dei, Vbi traditur cur tertio decantetur. Agitur de apparitione quæ facta est ianuis clausis, quando venit Iesus & stans in medio, salutauit Apostolos.*

5 *De osculo pacis quod ab ore sacerdotis accipitur, & pectore figitur, & per fideles diffunditur. Vbi agitur de inflatione per spiritum sanctum, quam dedit Apostolis.*

6 *De diuersis osculis quæ dantur in Missa.*

7 *Quòd Episcopus Diacono & subdiacono communicat eucharistiam. Vbi agitur de eo quòd Christus*

post

stus post resurrectionem coram apostolis manducauit, sumensq́ reliquias dedit illis.

8 *De ablutione manuum post eucharistiæ sumptionem. Vbi agitur de ablutione baptismi; cuius formam post resurrectionem Christus instituit. Exprimitur etiam trina sacerdotis ablutio quam facit in Missa.*

9 *Quod Romanus pontifex alium in communicando morem obseruat. Vbi traditur quare non communicat vbi frangit, Nam ad altare frangit, & ad sedem communicat.*

10 *De post communione, vbi gaudium Apostolorum de Christi resurrectione describitur.*

11 *De oratione nouissima, vbi agitur de benedictione, quam Christus ascensurus dedit Apostolis. Et de ascensione, vbi exponitur, Ite missa est, atque Benedicamus domino.*

12 *Vnde dicitur Missa, vbi ponitur Missæ distinctio.*

13 *Quare sacerdos pontificis humerum osculatur. Vbi ponitur tripartita distinctio.*

14 *De benedictione nouissima. Vbi agitur de Christi missione.*

LIBER

Sextus.

De resumptione patenæ, quam sacerdos accipiens osculatur. CAP. I.

Post

POst pasſionis triſtitiam, ad re
ſurrectionis gaudium perueni
tur, ſecundum illud quod legi
tur. Ad veſperum demorabi- Pſalm.29.
tur fletus, & ad matutinum læ
titia. Subdiaconus quidem &
Diaconus repræſentant patenam, quam ſacer-
dos accipiens oſculatur, & cum ea ſignum cru-
cis ſibi facit in facie. Hi tam numero quàm ob-
ſequio ſanctas illas mulieres ſignificant, de qui
bus narrat Euangeliſta Mattheus, Quòd veſpe Matth.28.
re ſabbati quæ luceſcit in prima ſabbati, venit
Maria Magdalena & altera Maria videre ſe-
pulchrum. Præſentamus ei patenam, id eſt, cor
patens latitudine charitatis in obſequiũ ſepul-
turæ. Iuxta quod legitur: Quia mulieres eme- Marc.16.
runt aromata, vt venientes vngerent Ieſum, &
valde mane vna ſabbatorum veniunt ad mo-
numentũ orto iam ſole. Et dicebant ad inuicẽ:
Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monu-
menti? Hanc ergo patenam, id eſt, cor amplum
latitudine charitatis ſacerdos accipit. i. Chri-
ſtus acceptat, quia verò crucifixus ardenti deſy
derio quærebatur. Iuxta quod angelus inquit
mulieribus: Scio quòd Ieſum quæritis crucifi-
xum. Idcirco crux cum patena ſignatur in fa-
cie ſacerdotis, ſtatimq; ſacerdos oſculatur pate
nam, oſtendens q; Chriſtus confeſtim imple-
uerit deſyderium mulierum, mox enim occur
rit illis,

Patena latitudiné charitatis deſignat.

Matth.28.

rit illis, dicens: Auete, quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerunt, haud dubium quin pedes fuerint osculatæ.

*Dionys. lib.3. de eccles. hierar. Chryso. homilia. 24. in epist. 1. ad Cor. Vvald. de sacramẽ. tit.4. ca.41. Fractio. Lucæ. 24. Cõmixtio.

¶ De fractione hostiæ, cuius particulam sacerdos mittit in calicem. CAP. II.

TVnc sacerdos frangit hostiam in tres partes, & duabus extra calicem reseruatis, cum alia signum crucis ter efficit supra calicẽ, de cuius ore Diaconus remouerat corporale, & alta voce dicendo. Pax domini sit semper vobiscũ particulã hostiæ dimittit in calice. Frangit igitur sacerdos hostiam, vt in fractione panis dominũ cognoscamus, sicut illi duo discipuli dominum cognouerunt, quibus ipso die resurrectionis Iesus apparuit in Emaus transeũtibus. Commixtio panis & vini designat vnionẽ carnis & animæ, quæ in resurrectione Christi denuo sunt vnitæ. Nam vt prædictũ est panis ad carnẽ, & vinum refertur ad animã. Et ideò ter signum crucis producitur cum hostia super calicem, quia virtus trinitatis animam crucifixi reduxit ad carnẽ, ne derelinqueret animã eius in inferno, nec daret carnẽ eius videre corruptionẽ. Iuxta quod ipse dicit in psalmo: Ego dormiui & somnum cœpi, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Vel ideò tres cruces fiunt cum hostia super os calicis, quia tres mulieres quærebant crucifixum ad ostium monumenti. Vnde, Quæritis viuentem cum mortuis? Os

Psal.15.& 3. Tres cruces super os calicis. Lucæ.24.

ergo

ergo calicis in hoc loco significat ostium monumēti, de quo Diaconus remouet corporale, designans ꝙ angelus dñi reuoluit lapidē ab ostio monumēti. Illud sanè debet intelligi, qđ dicit sacerdos, cū eucharistiam mittit in calicem. Fiat, inquit commixtio corporis & sanguinis domini. Quod vtiq; referendum est ad species panis & vini, quibus continetͬ corp' & sanguis.

¶ Quid significent partes illæ quæ fiunt de sacrificio. CAPVT. III.

*D.Tho.3. p.q.83.arti. 5.ad.8.

QVid autem illæ partes significent, Sergius Papa determinat, dicens triforme esse corpus Christi, Pars oblatæ in calicem missa, corpus Christi ꝙ iam resurrexit, monstrat. Pars comesta, ambulans adhuc super terram, Pars in altari vsque ad finem remanens, corpus iacens in sepulchro, quia vsque ad finem seculi sanctorum corpora in sepulchro erunt. Potest & aliter hoc mysterium explanari. Est enim corpus Christi vniuersalis ecclesia, scilicet caput cum membris, iuxta quod dicit Apostolus, Vnus panis & vnum corpus multi sumus. Et inueniuntur in isto corpore quasi tres partes, ex quibus totum corpus consistit. Vna pars est ipsum caput videlicet Christus, qui & caput est & pars corporis. Altera pars sunt illi, quorum corpora requiescūt in tumulis, & animæ regnāt cū Christo. Et sunt quasi simul hæ duæ partes videlicet* & hæc pars corporis altera, sicut

De consecr. distin. 2.

Triforme corpus Christi.

Tres partes catholicę ecclesiæ.

1.Corin.10.

Addo * caput.

Matth.24. ra, sicut scriptum est: Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Propterea in altari duæ partes seorsum extra calicem reseruantur, quasi extra passionem, quæ per calicē designatur. Roma.6. Christus enim resurgēs à mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Apocaly.7. & 21. Et qui cum ipso sunt sancti, non esuriunt amplius neque sitiunt, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus, quoniam priora transierunt. Tertia pars in calicem ponitur, significās eos qui adhuc in passiōe cōsistūt donec de hac vita migrantes, ad caput suū transeant, vbi nec moriantur amplius, neq; vllatenus patiantur.

¶ De Agnus Dei. CAPVT. IIII.

Vvaldēs. de sacramētal. titu.4.c.41. nume.11.

NON solum autem per signa, sed etiā per verba resurrectionis gaudium intimatur. Sacerdos enim alta voce pronuntians, Pax domini sit semper vobisum, insinuat quòd die illo vna sabbatorum venit Iesus & stetit in medio discipulorum suorum, & dixit eis: Pax vobis. Quia verò Iesus statim vt salutauit apostolos, dedit eis potestatem remittendi peccata. Ioan.20. Quorum, inquit, remiseritis peccata remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Idcirco chorus clamat ad ipsum & postulat, Agnus Dei qui tollis peccata mūdi, miserere nobis. Apocaly.1. Lauit enim nos à peccatis nostris in sanguine suo. Agnus Græcè dicitur ab agnon quod est pium, Latinè ab agnoscendo. Quoniam in

Ab agnoscē do dicitur agnus.

magno grege solo balatu matrē agnoscit. Christus autem in ara crucis & patrem agnouit & matrem. Patrem obedientia, matrē cura. Ibiq; pius obtulit se pro nobis. Et ob hoc in altaris immolatione ter dicitur agnus Dei, quasi agne qui agnouisti patrem, miserere nobis, agne qui agnouisti matrem, miserere nobis, pie qui redemisti mundum, dona nobis pacem. Porrò secundum consuetudinem antiquam scholę cantorum, quam adhuc ipsi conseruant, & in pluribus seruatur ecclesijs, vt in Lateranensi nullatenus variatur, sed tribus vicibus vniformiter dicitur miserere nobis, propter tria genera peccatorum, quæ petimus nobis remitti, cogitationis, locutionis, & actionis. Cogitationis in corde, locutionis in ore, actionis in opere. Vel propter tres ordines fidelium in ecclesia, qui sunt Noe, Daniel, & Iob, quos Ezechiel vidit in visione saluandos. Et secundum parabolam euangelicā duo sunt in lecto, duo sunt in agro, & duo in mola, quorum vnus assumetur, & alter relinquetur. Postmodū autem multis & varijs aduersitatibus & terroribus ecclesiæ ingruētibus, cœpit ad dominum clamare de tribulatione, dona nobis pacem. Et vt clamor eius facilius audiretur, in ipsa* dixit immolationis hora clamandum. Hæc tamen varietas non discrepat à consuetudine veteris testamenti, vbi cum secundo repetitur, parce domine parce populo

Antiquitus dicebatur ter miserere nobis.

Ezech. 14.
Matth. 24.

Dona nobis pacem.
forte * duxit
Ioelis. 2.

tuo, tertio variatur, & ne des hæreditatē tuā in opprobriū. Dicamus ergo miserere nobis, quā tū ad animam. Item miserere nobis quātum ad carnem, dona nobis pacem, propter vtranq; vt habeamus pacem pectoris spiritualem, & pacē corporis temporalem. Sergius autem Papa statuit, vt inter communicandū Agnus Dei à clero cantetur.

*Diony. de eccl. hierar. ca. 3. Iustin. mart. apol. 2. August. in ser. de sabb. san. paschę. Innocēt. primus in epi. ad Decētiū. ca. 1. Vvald. de sacramētali. titul. 4. capit. 41.

De osculo pacis. CAPVT. V.

Postquam dominus salutauit apostolos iterum dixit: Pax vobis, ostēdens quod nō solum debemus habere pacē in ore, verum etiam pacem debem⁹ habere in pectore, ne simus de illis qui loquuntur pacem cū proximo suo, mala autem in cordib⁹ eorum. Ideò cum hoc dixisset apostolis, insufflauit & ait: Accipite spiritū sanctum. Ad quod vtiq; designādum sacerdos præbet osculum oris ministro, qui reuerēter inclinans, pectus osculatur ipsius, & planetam extendit, vt per pacis osculum attēdatur charitas, quā planetā supra dixim⁹ designare. Quia ergo charitas Dei diffundit in cordib⁹ nr̄is per spiritū sanctū, qui datus est nobis. Ideo pacis osculū per vniuersos fideles diffunditur in ecclesia. Nā & Apostol⁹ admonet, salutate vos inuicem in osculo sancto. In primitiua quidē ecclesia singulis dieb⁹ qui celebrationi Missarū intererāt, cōmunicare solebāt, sed crescente multitudine fideliū, traditur institutū, vt tantū diebus cōmunicare

Joan. 20. Psalm. 27. Osculū per omnes fideles sub missa. Roma. 5. Ibidem. 16.

nicarẽt dominicis. Postmodũ autẽ qa nec hoc dignè potuit obseruari, tertia secuta est institutio, vt ter saltem in anno quilibet Christianus debeat accipere eucharistiã, hoc inuento remedio, vt singulis diebus osculũ pacis daretur pro mysterio vnitatis. Quia verò per immolationẽ hostiæ salutaris dimissis peccatis recõciliamur altissimo, rectè pacis osculũ tũc accipitur, cũ immolationis mysteriũ celebratur, Innocẽtius autem Papa primus aliã causam assignat. Pacem, inquit, asseris ante cõsecrata mysteria quosdã populis imperare vel sibi sacerdotes inter se tradere, cũ post omnia quæ aperire nõ debeo, pax necessario sit inducenda, per quam constet populum ad omnia quæ mysterijs agũtur atq; in ecclesia celebrantur præbuisse consensum, ac si nita esse pacis cõcludẽtis signaculo demõstret. Innocẽti⁹. I. ad Decentium ca...

¶ De diuersis osculis quæ dãtur in Missa.

CAPVT. VI.

OSculũ in sacra scriptura significat vnionẽ, charitatem, pacẽ, & reuerentiam. De osculo vnionis sponsa dicit in cãticis: Osculetur me osculo oris sui. Canti. 1. De osculo charitatis Isaac inquit ad filiũ suũ: Accede ad me & da mihi osculum fili mi. Genes. 27. De osculo pacis dicit Apostolus in epistolis: Salutate vos inuicẽ in osculo sancto. Roma. 16. De osculo reuerentiæ inquit dñs ad Simonẽ: Osculum mihi non dedisti. Hæc autẽ ex quo intraui, nõ cessauit osculari pedes meos. Ad designan Lucæ. 7.

Ter osculãdum altare. signãdũ ergo tres vniones in Christo, sacerdos ter osculatur altare, videlicet vnionẽ diuinitatis ad animã, diuinitatis ad carnẽ, carnis ad animã, vel vnionẽ qua vnita est Chr̄o humana natura sancta ecclesia, & fidelis aĩa. Ad significandũ triplicem pacẽ temporalẽ, spiritualẽ, & æternalẽ, Episcopus solenniter celebrans ter osculatur ministrũ, vel ministros semel, & secũdo diaconũ, & tertio sacerdotem. Ad notandũ quoq; duorum testamẽtorũ cõcordiã, episcopus duabus vicibus codicẽ osculatur, quia rota cõtinetur in medio rotæ, & duo Cherubin sese respiciunt versis vultibus in propitiatoriũ. Ad notãdum charitatẽ, sacerdos osculatur patenã, quæ designat cor patẽs latitudine charitatis. Vnde, Nõne cor nostrũ ardẽs erat in nobis, dũ loqueretur in via? In signũ reuerẽtiæ diaconus & subdiaconus pedes & manus summi põtificis osculantur, pedes subdiaconús osculatur, post lectã epistolam. Et diaconus ante legendũ euãgeliũ manum osculatur, offerens ampullam cũ aqua calicẽ cum vino. Et subdiconus offerens patenam cũ hostia, thuribulum cum incẽso, vterq; verò de manu pontificis accipiens eucharistiã. Illud quoque vacare à mysterio nõ creditur ꝙ summus pontifex à ministro septẽ modis accipit osculum, ad os, ad pectus, ad humerũ, ad manus, ab brachia, ad pedes, ad genua, expressum mysterium, sed aliàs exprimendum.

Ezech. 1. Esaiæ. 6. Lucæ. 24. Septies à ministro pontifex osculũ accipit.

¶Quare

¶Quare Episcopus Subdiaconum & Diaconum communicat. CAPVT. VII.

Sacrificans communicet cano. 9. apost. Tole ta.12. can.5. & habetur de consecr. d.2.ca.relatum.

TVnc episcopus communicat cũ ministris, insinuans quòd Christus post resurrectionem manducauit cum discipulis. Nam conuescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent. Quòd autem vnam partem accipiens, reliquas ministris impẽdit, illud insinuat, qđ Lucas Euangelista commemorat, quia Iesus accipiẽs panem manducauit coram suis discipulis, sumensq; reliquias dedit illis. Et quoniã eodẽ Euãgelista testante, Iesus accepit panem, ac fregit & porrigebat illis, quorum cor ardens erat in eis. Idcirco põtifex integram eucharistię medietatẽ accipiens super patenam, frangit in partes, & eas porrigit ministris comedendas.

Lucæ. 24.

*Communicẽt ministri sacrificantis & alij vide D.Thom.3. p.q. 8. articu.10. ad.5. Vvalden.de sacramẽtal. tit.4.ca.42. & 43.

¶De ablutione manũũ post Eucharistię sumptionem. CAPVT. VIII.

POst sumptum eucharistiæ sacrificium sacerdos abluit & perfundit man⁹ ne quid incautè remaneat ex contactu diuinissimi sacramenti, non quòd quicquam immundum ex contactu sacramenti contraxerit, sed vt suam potius indignitatem commemoret, qui se iudicauit tãtis sacramentis celebrandis indignum, Secundum quod domin⁹ ait. Cum omnia bona feceritis, dicite, Serui inutiles sumus. Indignum quidem existeret, vt manus, quæ corp⁹ incorruptibile tractauerũt, corpus corruptibile cõtingãt

Lucæ. 17.

donec ſtudiuſe lauentur. Ablutionis autē aqua debet in locum mundū diffundi honeſtè, vt altitudo ſacramenti reuerentius honoretur. Trina verò ſacerdotis ablutio, quę fit in principio, in medio, in fine, deſignat mundationem cogitationis, locutionis, & actionis. Vel purgationem originalis peccati criminalis & venialis. Siue quod agitur per ignorantiam, negligentiam, & induſtriam, ad quorū emundationem offertur ſacrificiū ſalutare. Hæc tamen ablutio poteſt referri ad ablutionē baptiſmi, cuius formā Chriſtus poſt reſurrectionē inſtituit. Euntes (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos in noīe patris & filij & ſpiritus ſancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit.

Matth. 28.
Marc. 16.

¶ Quòd Romanus Pontifex alium in communicando morem obſeruat.

CAPVT. IX.

VT autē in perceptione corporis & ſanguinis Chriſti nulla poſsit fallacia * ſubornari, ſed in vtroq; perceptionis veritas euidenter appareat, ſummus Pontifex nō ſtatim particulam hoſtię dimittit in calicem, ſed eam poſt trinum crucis ſignaculum in patenam reponit, & poſt oſculum pacis ad ſedem aſcendens ibi conſiſtens, vniuerſis cernentibus partem maiorem ſuſcipit oblatę de patena, quam ei Diaconus re-

Aliàs * ſubornari.

prǽſen-

præſentat, ipſámq; vidẽtibus diuidẽs, vnamq; particulam ſumens, aliã mittit in calicẽ, quem tenet coram ipſo Subdiaconus, de quo ſanguinem haurit cũ calamo, deinde particulã vnam cum oſculo tradit Diacono, aliamq; Subdiacono ſine oſculo, quem ad altare miniſtrãtem ei calicem Diaconus oſculatur. Et tũc Subdiaconus particulam dimiſſam in calice ſumit cũ ſanguine. Huius rei cauſam, non allegoricã, ſed hiſtoricam à nonnullis audiui, quam quia nunquam in authentico ſcripto potui reperire, melius reticendam cenſui, quàm temerè aſſerendam. Et licet non omnium, quæ à maioribus introducta ſunt, ratio reddi poſsit, Reor tamen quòd in his profunda lateant ſacramenta. Romanus pontifex ideò nõ communicat vbi frangit, ſed ad altare frangit & ad ſedem communicat. Quia Chriſtus in Emaus coram duobus diſcipulis fregit. In Hieruſalem coram vndecim apoſtolis manducauit. In Emaus fregiſſe legit, ſed manducaſſe non legitur. In Hieruſalem nõ legitur fregiſſe, ſed legitur comediſſe. Miniſtri repræſentant Pontifici oblatam & calicem, quia diſcipuli obtulerunt Chriſto partem piſcis aſsi, & fauum mellis. Pars piſcis aſsi corpus domini crucifixi, qui fuit in ara Crucis aſſatus, fauus mellis ſanguis Chriſti, ſuper mel & fauum dulcis faucibus animæ diligentis. Ad notandum verò diſtinctionem inter

Lucæ. 24.

Ordinum distinctio. ſacros ordines, & non ſacros, Diaconus & qui ſuperioris ſunt ordinis, cum percipiunt Eucharistiam, oſculum ſuſcipiunt ab epiſcopo. Acolytus & qui ſunt inferiorum ordinum, non ſuſcipiũt. Subdiaconus verò, quia character huiuſmodi quondam inter non ſacros, nunc autem inter ſacros ordines reputatur, in perceptione corporis non ſuſcipit oſculum à Pontifice, ſed in perceptione ſanguinis ſuſcipit oſculũ à Diacono, vt qui non in ſacris ſunt minus, & qui ſacris inſunt amplius honorentur. Quanuis in hoc & myſtica poſsit aſsignari ratio.

De poſt communione. CAP. X.

ANtiphona quæ poſt communionem concinitur, Apoſtolorum gaudium de Chriſti reſurrectione ſignificat. Secundum illud

Ioan. 20. quod legitur, Quòd gauiſi ſunt diſcipuli viſo Domino, & præ gaudio mirabantur. Quòd autem reciprocando cantatur, inſinuat, quod diſcipuli reſurrectionis gaudium ſibi mutuò nun

Lucæ. 24. ciabant. Vnde duo diſcipuli cum inueniſſent vndecim congregatos, & eos qui cum ipſis erãt dicentes: Quia reſurrexit dominus verè, & apparuit Simoni, & ipſi narrabant quæ geſta erãt in via, & quomodo cognouerunt eum in fra-

Pſalm. 117. ctione panis. Hæc eſt ergo dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.

De

¶ De oratione nouissima. CAP. XI.

PEracto orationis mysterio, Pontifex cũ mi nistris ad altare procedit, & altare deoscu lans eleuatis manibus vltimam orationem exe quitur. Benedictionem illam significans quam Christus ascẽsurus in cœlum legitur dedisse di scipulis suis. Nam, vt Lucas commemorat, edu xit eos foras in Bethaniã, & eleuatis manibus, benedixit eos. Et factum est cum benedixisset illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Vnde post salutationem nouissimam, quam sacer dos facit ad populum, Diaconus alta voce pro nunciat. Ite missa est, repræsentans illud quod dictum est ad Apostolos. Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, &c. Chorus autem qui Deo gratias gratulando respondet, imitatur Apostolos, qui adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudãtes, & benedicẽtes Deum, & ad hoc respicit quod in diebus pro festis dicitur. Benedicamus domino. Deo gratias, statimque hymnus ꝯ psalmi illi dicuntur. Benedicite & Laudate. Notandum verò ꝙ Christus post resurrectionem bis legitur salutasse discipulos dicens: Pax vobis, in signum duplicis pacis, videlicet pectoris & æternitatis, quæ secundum Prophetam est pax super pacem, de qua Dominus inquit Apostolis: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Hanc duplicem

*Dionys. c. 3. de eccles. hierar. Vualdens. de sacramentali. tit. 4. c. 44. Lucæ. vlti.

Ite missa est Actuum. 1.

Bis ait Iesus pax vobis. Esaiæ. 66.

Ioan. 14.

pacem, per duplex osculum sacerdos insinuat, cum prius osculatur ministrum, & postea altare.

Vnde dicitur missa. CAP. XII.

*Hebræi sacrificiũ vocant Missah, vnde missa dicitur, aliter sentiunt alij. 4. sent. dist. 13. Missa catechumenorum.

Missa dicitur & ministeriũ & mysterium, id est, officium: quod profertur, & sacrificium quod offertur. Officium verò diuiditur in Missam catechumenorũ, & fideliũ Missam. Missa catechumenorum est ab introitu vsque post offertorium. Et dicitur Missa ab emittendo, quia tempore quo sacerdos incipit eucharistiam consecrare, catechumeni foras de ecclesia emittuntur. Perlecto siquidem euangelio, Diaconus clamare solebat: Si quis catechumenus adest, exeat foras. Catechumeni sacris mysterijs interesse non debent, quæ non nisi baptizatis fidelibus committuntur. Sicut de quibusdam qui catechumenorum, & nondum renatorum typum gerebant. Scriptum est enim: Ipse autem Iesus non credebat se illis. Missa fidelium est ab offertorio vsque post communionem. Et dicitur missa à dimittendo, quia tunc ad propria fidelis quisq; dimittitur. Constitutum est enim in Aurelienſi Concilio, vt cum ad celebrandas Missas in Dei nomine conuenitur, populus non ante discedat, quàm Missæ solennitas compleatur. Totum autem officium dicitur Missa, quasi transmisio, eo quod populus fidelis per mysterium sacerdotis (qui fungitur

Ioan. 2. Missa fidelium.

Cõcili. Aurel. c. 15. De consec. dist. 2. c. Omnes fideles.

fungitur ministerio mediatoris inter Deum & homines) preces & supplicationes & vota transmittat altissimo. Ipsum vero sacrificium, id est, hostia missa vocatur, quasi transmissa. Primũ nobis à patre vt esset nobiscum, postea patri à nobis, vt intercedat pro nobis ad ipsum. Primum nobis à patre per incarnationem, postea patri à nobis per passionem. Et in sacramento primum nobis à patre per sanctificationem, postea patri à nobis per oblationem. Hæc est sola sufficiens & idonea missio seu legatio ad soluendas inter Deum & homines inimicitias & offensas. Cum ergo Diaconus ait: Ite missa est, idem est, ac si diceret, redire ad propria, quia oblata est hostia salutaris.

Missa dicit quasi transmissa.

¶ Quare sacerdos pontificis humerum osculatur. CAPVT. XIII.

ORatione finita sacerdos qui assistit Episcopo mensam altaris & armũ pontificis dextrum osculatur, ostendens hunc esse illum Pontificem, qui secũdum legem figuratè dextrum armum separare debet de hostijs salutarib⁹ vel pacificis. Sanè per humerum exprimitur principatus, secundum illud propheticum: Et factus est principatus super humerum eius. Principatum verò Saluatoris expressit vox angelica, prophetica & legalis. Angelus enim inquit ad vir-

Principatus super humerum Chri. Leui. 7. & 8. Esaiæ. 9.

Lucæ.1. ad virginem: Dabit ei dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Propheta dicit
Psalm.44. in psalmis: Sedes tua in seculum seculi, virga recta & virga regni tui, propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Moyses inquit in lege: Lætamini simul cœli cum eo, & adorent eum omnes angeli Dei. Ad quod designandum, tres humerum pontificis in signum reuerentiæ osculantur. Primicerius in principio, diaconus in medio, sacerdos in fine.
Deuter. 31.

*Agathense concil.c.31.

¶ De benedictione nouissima. CAP. XIIII.

VLtima benedictio quam facit episcopus super populum, missionem spiritus sancti significat, quem de cœlo misit dominus in Apostolos, iuxta quod eis ipse promisit: Accipietis,
Actuum.1. inquit, virtutē superuenientis spiritus sancti in vos. Hæc benedictio per verbū oris & signum crucis exprimitur. Quoniam illa missio per signum aëris & linguā ignis innotuit, iuxta quod legitur: Factus est repente de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, &c.
Ibidem.2. Licet autem spiritus sanctus specialiter missus fuerit in apostolos, quia tamē indiuisa sunt opera trinitatis, missionem illam tota fuit trinitas operata. Ideoq; benedictionem istam facit episcopus

se opus in nomine trinitatis, auctoritate Psalmistæ dicentis: Benedicat nos Deus Deus noster, & benedicat nos Deus. Benedictionis formã legis expressit auctoritas, dño dicente per Moysen: Inuocabis nomen meum super filios Israël, & ego dominus benedicam. Psalm. 66. Nume. 6. in fine.

LIBELLI CONCLVSIO.

NEmo cùm expositionẽ istã audierit, hoc officium sufficienter ęstimet expositum. Ne fortè quum opus humanum extulerit, diuinum extenuet sacramentum. In hoc enim officio tot & tãta sunt inuoluta mysteria, vt nemo, nisi per vnctionem edoctus, ea sufficiat explicare. Quis enim nouit ordinem cœli, & ponet rationes eius in terra? Nam perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. Ego quippe non præualens lippientibus oculis solem in rota cõspicere, tanti mysterij maiestatem, quasi per speculum in ænigmate mihi visus sum intueri, nec penetrans ad interiora cœnaculi, sed præ foribus assidens in vestibulo, feci diligenter vt potui, non sufficienter vt volui. Pręsertim cum ex officio, tot causarum nexibus irretitus, vt infra breui temporis spacium, nec ad meditandum

Authoris modestia.

Iob. 8.

Prouer. 25.

1. Corint. 13.

Papa occupatis.

dum ocium, nec ad dictandum quiuerim nancisci quietem. Et quidem minor in singulis, diuisus ad singula vix potui meditata dictare, nedum meditata concipere. Quocirca non solum benignum imploro lectorem, verum etiam desydero liberum correctorem. Hanc solam apud homines huius opusculi mercedem expectans, vt apud misericordem iudicem pro meis peccatis deuotas orationes effundāt. Qui perfectè cognoscit qua cordis intentione tractatum istū exegerim. Et si non multis, saltem aliquibus, aut etiā mihi soli vel in modico profuturum. Quia verò canonem Missæ particulatim exposui, nequid additum vel subtractum seu transpositum videatur, vt legentibus ipsius expositionis plenior pateat intellectus, totum continuè censui subscribendum.

Intentionis & cordis inspector de⁹.

Finito libro, sit laus & gloria Christo.

Precatio ad Deum Opti. Maxi. pro reformatione Ecclesiæ.

OMnipotens, misericors, æterne Deus, qui es author puritatis & pacis, effice quæsumus, vt in Ecclesia tua Euangelij tui doctrina, sicut à principio, floreat, vt sacramenta tua rectè riteq; tractentur: vt deniq; conuersatio nostra in omni pietate & honestate te digna semper sit, ad gloriam nominis, & ad honorem religionis nostræ. Per Christum dñm nostrū. Amen.

SALMANTICAE,
In ædibus Dominici à Porto-
narijs, Cathol. Maiesta.
Typógraphi.
1570

INDEX EORUM, quæ in hoc opuſculo continentur, ordine Alphabetico digeſtus. In quo .a, primam .b, verò ſecundam Pagellam indicat.

A.

 rc hoc

Casula,

Comme

Et quo-

Christo

Magda-

M.

Merita

Patena,

Pulsil-

oll.

Stola

T.

V.

FINIS INDICIS.

5

5

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm